നർമ്മദ

(പൂർണ്ണമായി പരിഷ്കരിച്ചതു്)

സി. പി. പരമേശ്വരൻപിള്ള

കമലാലയാ ബുക്ക്ഡിപ്പോ,
തിരുവനന്തപുരം.

നർമ്മദ.

(പൂർണ്ണമായി പരിഷ്കരിച്ചത്)

ഗ്രന്ഥകർത്താ

സി. പി. പരമേശ്വരൻപിള്ള

കമലാലയാ ബുക്ക്ഡിപ്പോ,

തിരുവനന്തപുരം.

[പകർപ്പവകാശം]

[വില [illegible] ക.

N. B. [illegible] ഡിപ്പോവിൻേറയും [illegible] ന്നതാണ്.

തിരുവനന്തപുരം

''കമലാലയാബുക്കഡിപ്പോ''പ്രവൎത്തകന്മാൎക്ക വേണ്ടി

''കമലാലയ''പ്രസ്സിൽ അച്ചടിച്ചതു്.

പുതിയ പതിപ്പു് കാപ്പി ൧൦൦.

1114.

പ്രസ്താവന.

നമ്മെ ജനിച്ചു വളൎന്നതു് ജൎമ്മനിയിലായിരുന്നു. യഥാൎത്ഥഗുണമുള്ളവരെ, അവർ ഏതു നാട്ടുകാരായാലും, ലോകമൊട്ടുക്ക ബഹുമാനിച്ചുവരുന്നുണ്ടല്ലോ. അതിനാൽ പല കൊള്ളാവുന്നവരും നമ്മെയെ തങ്ങളുടെ രാജ്യങ്ങളിലേയ്ക്കു ക്ഷണിച്ചുതുടങ്ങി. ക്ഷണം അനുസരിച്ചു് അവൾ ലോകസഞ്ചാരത്തിനു് ഇറങ്ങിപ്പുറപ്പെട്ടു. അവൾ ആദ്യം അടുത്തുകിടന്ന ഫ്രാൻസിലും പിന്നീടു് കടൽ കടന്നു് ഇംഗ്ലണ്ടിലും എത്തി. അവിടെനിന്നു് അവൾ ഏതെല്ലാം രാജ്യങ്ങളിൽ ഏതെല്ലാമാളുകളുടെ ഇടയിൽ എന്തെല്ലാം ഭാഷകൾ സംസാരിച്ചുകൊണ്ടു സഞ്ചരിച്ചു എന്നുള്ളതു് എനിക്ക രൂപമില്ല. ഒന്നു പറയാം: ഇംഗ്ലണ്ടിൽനിന്നു വഴുംവഴി അവൾ ഉത്തരഭാരതത്തിൽ കടന്നു ഈ ധൎമ്മരാജ്യത്തും പ്രവേശിക്കാതിരുന്നില്ല. എനിക്കു് അവളെ കണ്ടമാത്രയിൽ, മലയാളക്കരയിലെ നാട്ടുകാരിയായി 'ദത്തെടുത്താൽ' കൊള്ളാമെന്ന താല്പൎയ്യം ഉദിച്ചു. അതിന്റെ ഫലമാണു് ഈ യത്നം.

ആദ്യത്തെ നോട്ടത്തിൽ നമ്മെ കുറെ അസാമാന്യസ്വഭാവക്കാരിയാണെന്നു പലൎക്കും തോന്നിയേയ്ക്കാം; പക്ഷെ ആ തോന്നൽ, അവളുടെ നാട്ടിലെ യുവതികളുടെ പഠിപ്പും തന്റേടവും, മൈത്രേയി, ഗംഗാദേവി, ഔവയാർ, മനോരമ മുതലായ പുരാതനഭാരതീയവനിതകളുടെ പാണ്ഡിത്യവും, ധൈൎയ്യവും, മററും ഓൎത്തുനോക്കിയാൽ, ഉടനേ അസ്തമിച്ചുപോകും. അവൾ ഏഴു വൎഷം

മുഴുവൻ യാതൊരു് അന്നാഹാരവും കൂടാതെ വൻകാട്ടിൽ കഴിച്ചുകൂട്ടി എന്നു പറയുന്നതു് വിശ്വാസ്യമാണോ എന്നു സംശയം വല്ലവൎക്കും ഉണ്ടെങ്കിൽ, അവർ, ശതമോ സഹസ്രമോ സംവത്സരങ്ങൾ വെറും ഫലമൂലങ്ങൾ മാത്രം ഭക്ഷിച്ചുകൊണ്ടും, സത്വഗുണസമ്പന്നരായി സമാധിനിരതരായി അദ്ധ്യാത്മശക്തി വർദ്ധിപ്പിച്ചുകൊണ്ടും, വൎത്തിച്ച മഹൎഷിമാരെ, ഓൎമ്മിക്കട്ടെ! തന്റെ മകനോടുള്ള സംഭാഷണങ്ങളിൽ പലേടത്തും നൎമ്മദ പണ്ഡിതഭാഷ ഉപയോഗിച്ചുകളഞ്ഞു എന്നു് ഒരാക്ഷേപം ഉണ്ടാവാം. അതിനു്, ആ ഭാഷ പണ്ഡിതയായ നൎമ്മദയ്ക്കു യോജിച്ചതുതന്നേ ആണെന്നും, സംഭാഷണവിഷയങ്ങളുടെ ഗൌരവം ലളിതഭാഷാപ്രയോഗത്തിനു പ്രതികൂലമായിട്ടു നില്ക്കുന്നു എന്നും, ഗ്രന്ഥകൎത്താവിന്റെ ഉദ്ദേശ്യം ആഖ്യായികാരചനയെക്കാൾ സരസസുന്ദരകഥാകഥനത്തിലുള്ള തത്വോപദേശം ആയിരുന്നു എന്നും മാത്രമേ സമാധാനം പറവാനുള്ളു.

ഞാൻ ഈ കൃതിയെ ദാക്ഷിണ്യനിധികളായ മഹാജനങ്ങളുടെ സമക്ഷം സമൎപ്പിച്ചുകൊള്ളുന്നു.

തിരുവനന്തപുരം. ഗ്രന്ഥകൎത്താ.

നമ്മദ

I

വിവാഹം.

ഭൈരവനാഥൻ എന്നൊരു പ്രഭു അതിപ്രാചീന കാലത്തു ലളിതേശപുരനഗരിയിൽ വാണിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ രണശൂരത്വം കണ്ടു് ജനങ്ങൾ അത്ഭുതപ്പെട്ടുവന്നു; അദ്ദേഹത്തിന്റെ നിഷ്കപടഭക്തി, നിസ്സന്ദേഹധമ്മൌത്സുക്യം, അചഞ്ചലദാക്ഷിണ്യം—ഇവയാൽ അദ്ദേഹം ജനതതിക്കു് ബഹുമാന്യനും പ്രിയതരനും ആയിഭവിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ പത്നിയായ സാധ്വിയും മനോഗുണങ്ങൾകൊണ്ടു ഭത്താവിനു തുല്യ തന്നേ ആയിരുന്നു. അവർ രണ്ടുപേരും ഒരു ഹൃദയവും ഒരാത്മാവും എന്നതുപോലെ കഴിഞ്ഞുവന്നു. അവക്കു സന്താനമായി ഒരേ ഒരു പുത്രി മാത്രമേ ഉണ്ടായിരുന്നുള്ളു. അതിനാൽ അവർ അവളെ അളവററു സ്നേഹിക്കയും നിഷ്കഷയോടുകൂടി വിദ്യ അഭ്യസിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു. നമ്മദ എന്നായിരുന്നു ആ ബാലികയുടെ പേരു്.

ബാല്യംമുതൽക്കേ, നമ്മദ തന്റെ കൃത്യങ്ങളിലെ ല്ലാം പ്രകടിപ്പിച്ചുവന്ന മഹത്തായ കുലീനതയും ഗണ്യമായ പഠനപാടവവുംകൊണ്ട്, താൻ ബുദ്ധിമതിയും സാധുചിത്തയും ആണെന്നു വെളിപ്പെടുത്തി. അക്കാലത്തെ നടപ്പനുസരിച്ച്, പ്രഭുപത്നി പാചകവൃത്തിയിലോ നൂൽ നൂൽക്കുന്ന പ്രവൃത്തിയിലോ ഏൎപ്പെട്ടിരിക്കുമ്പോഴൊക്കെ, അപ്പോൾ അഞ്ചു വയസ്സു മാത്രം പ്രായമുണ്ടായിരുന്ന ആ ബാലിക, അമ്മയെ യഥാശക്തി വേണ്ടുംവണ്ണം സഹായിച്ചുവന്നു. അങ്ങനെ സഹായിക്കുന്നതോടുകൂടി അവൾ അമ്മയോട്ട് ഓരോ കാൎയ്യങ്ങൾ ചോദിച്ച് അവയുടെ ഗുണദോഷങ്ങൾ മനസ്സിലാക്കുവാനോ, അല്ലെങ്കിൽ അമ്മ ചോദിക്കുന്നതിനൊക്കെ ശരിയായ ഉത്തരം പറഞ്ഞ് അവരെ തൃപ്തിപ്പെടുത്തുവാനോ ആയിരുന്നു അവളുടെ ശ്രമം മുഴുവൻ. അവൾ പറയുന്ന വാക്കുകളെല്ലാം സാവധാനവും പ്രസന്നവും ബുദ്ധിപൂൎവ്വവും ആയിരുന്നു. അവളെ കാണുകയോ അവളുടെ സംഭാഷണം കേൾക്കുകയോ ചെയ്തിട്ടുള്ളവരൊക്കെ അത്ഭുതപ്പെട്ട് അവൾ ഭാവിയിൽ അനന്യസാമാന്യമായ ഒരു നിലയിൽ എത്തുമെന്നു ദീൎഘദൎശനം ചെയ്യാതിരുന്നിട്ടില്ല.

കാലം അങ്ങനെ കഴിഞ്ഞു. അവൾക്കു പ്രായം പത്തു പന്ത്രണ്ടു വയസ്സുമായി. അക്കാലത്ത് ഒരു ദിവസം രാവിലെ, അവൾ തന്റെ അച്ഛനമ്മമാരോടുകൂടി ഈശ്വരഭജനത്തിനായിട്ട് അമ്പലത്തിൽ പോവുകയുണ്ടായി. ശാന്തമായ ഭക്തിരസം വ്യാപിച്ച സുന്ദരമുഖത്തോടും, നിൎമ്മലതയും ആൎജ്ജവവും അഭിവ്യഞ്ജിച്ച കനകവിഗ്രഹംപോലെ ഇരുന്ന ശരീരത്തോടും, ധവളവസ്ത്രങ്ങളുടെ മേൽക്കൂടെ അഴിഞ്ഞുവീണ പിൻഭാഗം മുഴുവൻ മറച്ചു

കൊണ്ടു് കാദംബിനീമാലപോലെ കിടന്നിരുന്ന കൃഷ്ണവൎണ്ണമായ കബരീഭരത്തോടുംകൂടി, മാതാപിതാക്കന്മാരുടെ സമീപത്തുനിന്നു് അൎദ്ധമുകുളിതനേത്രയായി ശ്രദ്ധാസമേതം ഈശ്വരധ്യാനം ചെയ്ത അവളെ കാണുവാനിടയായ സൎവ്വജനങ്ങളും അവൾ സൎവ്വാൎദ്രയഹൃത്തിയായ ജഗജ്ജനനിയുടെ ഒരു് അവതാരം എന്നുതന്നെ കരുതിയിരിക്കണം. അച്ഛന്റെ വിസ്തീൎണ്ണമായ ഇടവകകളിൽ വസിച്ചിരുന്ന ദരിദ്രരും ദുഃഖപീഡിതരും ആയ പ്രജകൾക്കു് അവൾ യഥാൎത്ഥത്തിൽ ഒരു ജനനിയായിട്ടുതന്നേ ഭവിക്കുകയും ചെയ്തു. ബാലികാബാലന്മാൎക്കു് അവൾ താൻതന്നെ നെയ്തുണ്ടാക്കിയ വസ്ത്രങ്ങൾ ദാനംചെയ്തു; തന്റെ സ്വകാൎയ്യച്ചെലവിനു് അച്ഛൻ നൽകിവന്ന പണം അവൾ ദീനജനങ്ങൾക്കു കൊടുത്തു സഹായിച്ചു; പലഹാരങ്ങൾ നിറച്ച പാത്രങ്ങളോടുകൂടി, അവൾ, രോഗികൾ ഉള്ള ഭവനങ്ങളിൽ, തന്റെ ഗൃഹത്തിൽ പാൎത്തുവന്നവർ ആരും അറിയാതെ, നിത്യേന പോയിവന്നു; അവൾ തനിക്കു തിന്മാൻ കൊണ്ടുവയ്ക്കുന്ന പഴങ്ങളും വിശേഷസാധനങ്ങളും മററും ഉപയോഗിക്കാതെ സൂക്ഷിച്ചുവച്ചു് രോഗബാധിതൎക്കു കൊണ്ടുചെന്നു കൊടുത്തു യഥാൎത്ഥമായ ത്യാഗം പരിശീലിച്ചു.

"പത്മത്തിലില്ല നിറ തിങ്കളിലേതിളക്കം;
പത്മത്തിനുള്ള മണമമ്പിളിയിങ്കലില്ല;
അപ്പാൎവ്വതീമുഖമതിൽ ബത! രണ്ടിലുമുള്ള
സംപ്രീതിയും ചപലലക്ഷ്മി വരിച്ചുകൊണ്ടാൾ."

എന്നു വൎണ്ണിച്ചിട്ടുള്ളതുപോലെ, അവൾ നിൎമ്മലതയ്ക്കും, രമ്യതയ്ക്കും, മനോഗുണത്തിനും മൂൎദ്ധാഭിഷിക്തമാതൃകയായി വളൎന്നുവന്നു. ബുദ്ധിമതികളായ അംബമാരെല്ലാ

പോരും തങ്ങളുടെ കുട്ടികളോട്ട്, ഭക്തി, ശാലീനത, നിസ്തന്ദ്രത, സൗന്ദര്യം—എന്നുവേണ്ട സ്ത്രീകൾക്ക് ഉണ്ടായിരിക്കേണ്ട സകല ഗുണങ്ങൾക്കും, പ്രാസാദകമാരി എന്ന് അവർ വാത്സല്യപൂർവം വിളിച്ചുവന്ന നമ്മദയെ, ജീവൽ ദൃഷ്ടാന്തമായി നിർദ്ദേശിക്കുക പതിവായിരുന്നു.

ഇക്കാലത്തു്, രാജമന്ദിരത്തിലെ ഉദ്യോഗസ്ഥസംഘത്തിൽ ഉൾപ്പെട്ട സേവാപ്രസാദൻ എന്നൊരു മാടമ്പി, രണാങ്കണത്തിൽ വച്ചു്, പ്രഭുവിൻെറ ജീവനെ അപായത്തിൽനിന്നു രക്ഷിപ്പാൻ ഇടയായി. സേവാപ്രസാദൻ മഹാ ധീരനായ യോദ്ധാവായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ സ്വഭാവരീതിയും മനോഗതിയും ആര്യത്വത്തിനും ഉത്തമത്വത്തിനും ലക്ഷ്യം വഹിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ മുഖഭാവം ഗുണവിശിഷ്ടമായിരുന്നു. അദ്ദേഹം യുദ്ധം കഴിഞ്ഞു തിരിച്ചുവന്നപ്പോൾ, പ്രഭു അദ്ദേഹത്തെക്കൂടെ കൊട്ടാരത്തിലേയ്ക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി; പ്രഭു അദ്ദേഹത്തെ പുത്രനിർവിശേഷം സ്നേഹിച്ചുതുടങ്ങുകയും അതിൻെറ പരമഫലമായി തൻെറ പുത്രിയെ പത്നിയായി ദാനം ചെയ്യുകയും ചെയ്തു. പ്രഭുമന്ദിരത്തിൽ നിന്നു് നമ്മദ ഭർത്തൃഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു് പോകുവാനുള്ള ദിവസം വന്നപ്പോൾ വീട്ടിലും നാട്ടിലുമുള്ള സകലരും ഒരുപോലെ വിയോഗദുഃഖം സഹിക്കുവാൻ വയ്യാതെ കണ്ണുനീർ പൊഴിച്ചു. നമ്മദയ്ക്കു്, ഭർത്താവിനെക്കുറിച്ചു വളരെ സ്നേഹാദരങ്ങൾ ഉണ്ടായിരുന്നു എങ്കിലും, "ബാഷ്പധാരാവിലാംഗി" ആവാതിരിപ്പാൻ സാധിച്ചില്ല.

ദുഷ്യന്തരാജധാനിയിലേയ്ക്കു് അയയ്ക്കുന്ന ശകുന്തളയെ കണ്വമഹർഷി എന്നതുപോലെ, പ്രഭു, പുത്രിയെ വാത്സല്യപുരസ്സരം വീണ്ടും വീണ്ടും മാറോടണച്ചുകൊണ്ടു

പറഞ്ഞു:—"പ്രിയപുത്രി, നീ ഞങ്ങളെ പിരിഞ്ഞുപോകേണ്ട കാലം സമീപിച്ചു; നിന്റെ അമ്മെക്കും എനിക്കും വാർദ്ധക്യം വന്നുതുടങ്ങി. ഞങ്ങൾ ഇവിടെ തന്നേ താമസിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ഞങ്ങൾക്ക് ഇനി നിന്നെ എന്നു കാണ്മാൻ സാധിക്കുമെന്നൊന്നും അറിഞ്ഞുകൂട; ഭർത്തൃഹിതം നീ സർവ്വദാ പരിപാലിച്ചുകൊള്ളണം; ഈശ്വരൻ നിനക്കു തുണയുണ്ടാവും; നീ പോകുന്ന ദിക്കിലെല്ലാം അദ്ദേഹം നിന്നെ കാത്തു രക്ഷിച്ചുകൊള്ളും. ഞങ്ങൾ നിന്നെ ശീലിപ്പിച്ചിട്ടുള്ള പ്രകാരം, നീ അദ്ദേഹത്തിന്റെ സാന്നിദ്ധ്യത്തെ സർവ്വദാ സർവ്വകാര്യത്തിലും ദർശിക്കുകയും സ്മരിക്കുകയും ചെയ്യണം; അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഉപദേശം പോലെ, അല്ലാതെ നീ ഒരിക്കലും ഒരെണ്ണവും പ്രവർത്തിച്ചുപോകരുത്. അങ്ങനെ ചെയ്യുമെങ്കിൽ, ഞങ്ങൾക്കു നിന്നെ സംബന്ധിച്ചു യാതൊരു ദുഃഖത്തിനും ഇടയാവില്ല; എന്നു മാത്രമല്ല, ഞങ്ങൾക്കു മരണകാലത്തും മനസ്സംതൃപ്തി ലഭിക്കുകയും ചെയ്യും."

'തോരാതെ കണ്ണുനീർ' ഒലിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു വേപഥുഗാത്രിയായി നിന്ന മാതാവു് നമ്മദയെ ഗാഢമായി ആലിംഗനം ചെയ്യവെ, അവളുടെ നിരന്തരങ്ങളായ ഗൽഗദങ്ങൾക്ക് ഇടയിൽ ഞെങ്ങി ഞെരുങ്ങി അടിയിൽ കാണുന്ന വാക്കുകൾ പുറത്തേയ്ക്കു വന്നു:—"നമ്മദേ, ഞാനും നിനക്കു യാത്ര പറയട്ടെ. നിന്നെ ഈശ്വരൻ രക്ഷിച്ചുകൊള്ളും. നിനക്കു വരാൻ പോകുന്ന സുഖദുഃഖങ്ങളെപ്പററി എനിക്കു യാതൊരു ശങ്കയുമില്ല. പക്ഷേ, ഇന്നവിധമെന്നു പറവാൻ വയ്യാത്തതും ശുഭമല്ലാത്തതും ആയ ചില ആശങ്കകൾ എന്റെ മനസ്സിൽ ഈ സമയത്തു് ഉണ്ടാകുന്നു. നീ സർവ്വദാ ഞങ്ങൾക്കു പ്രിയകാരി

ണിയായിരുന്നു. നീതന്നെയായിരുന്നു ലോകത്തിൽ ഞങ്ങളുടെ പരമാനന്ദം; നീ ഞങ്ങളെ യാതൊരുപ്രകാരത്തിലും ക്ലേശപ്പെടുത്തിയിട്ടില്ല. ഞാൻ എന്തിനായിട്ട് ഇതെല്ലാം ഇപ്പോൾ പറയുന്നു!—സുചരിതയും ഗുണവതിയും ആയിട്ടുതന്നെ നീ എന്നാളും വസിക്കണം. ഈശ്വരന്റേയും, അച്ഛനമ്മമാരുടേയും, ഭർത്താവിന്റേയും മുമ്പിൽ തല പൊക്കി നില്പാൻ വയ്യാത്ത യാതൊരു കൃത്യവും നീ ഒരു കാലത്തും ചെയ്തുപോകാതെ സൂക്ഷിക്കണം. ചാരിത്രവും ശീലഗുണവും സർവ്വദാ പരിരക്ഷിച്ചു കൊള്ളണമെന്ന് വീണ്ടും ഞാൻ നിന്നെ ഓൎമ്മപ്പെടുത്തുന്നു.

"വൈഷമ്യമപി സംപ്രാപ്താ ഗോപായന്തി കുലസ്ത്രിയഃ
ആത്മാനമാത്മനാ സത്യോ ജിതസ്വൎഗ്ഗാ ന സംശയഃ."

എന്ന വ്യാസവചനം നീ ഒരു നിമിഷവും മറന്നുകളയരുത്. എന്നാൽ സർവ്വവും ശുഭമായി പരിണമിക്കതന്നേ ചെയ്യും. നമുക്കു രണ്ടുപേൎക്കും ഇനി തമ്മിൽ കാണ്മാൻ ഒരുവേള സാധിക്കാതെ പോയാലും, നിശ്ചയമായും സ്വൎഗ്ഗത്തുവെച്ച് ഒന്നിച്ചു കാണാവുന്നതാണ്."

അനന്തരം മാതാപിതാക്കന്മാർ രണ്ടുപേരും സേവാപ്രസാദന്റെ നേൎക്കു തിരിഞ്ഞു:—"ഇവളെ ഏററുകൊള്ളുക. ഇവളെ നിങ്ങളുടെ രക്ഷയിൽ ഞങ്ങൾ വിശ്വാസത്തോടുകൂടി അയയ്ക്കുന്നു. ഇന്ന് ഈ നിമിഷംമുതൽ അങ്ങ് ഇവളുടെ മാതാവും പിതാവും എല്ലാം ആയിട്ടു തീരണം" എന്നു പറഞ്ഞു. സേവാപ്രസാദൻ ആനന്ദശിരസ്സുകൊണ്ട് അങ്ങനെ തന്നെ എന്നു സംവദിച്ചിട്ടു രണ്ടുപേരുമായി ആ മാതാപിതാക്കളുടെ ആശീൎവ്വാദങ്ങൾ ഗ്രഹിച്ചു.

ആ സമയത്തു് കൊട്ടാരത്തിലെ പുരോഹിതൻ ഉമേശ്വരൻ അവിടെ പ്രവേശിച്ചു. അദ്ദേഹമായിരുന്നു നമ്മദയുടേയും സേവാപ്രസാദന്റേയും വിവാഹകർമ്മം നടത്തിയതു്. അദ്ദേഹം പൂജനീയനായ ഒരു വയോവൃദ്ധനായിരുന്നു. അദ്ദേഹം തന്റെ മുമ്പിൽ സാഷ്ടാംഗനമസ്കാരം ചെയ്ത ആ ദമ്പതിമാരെ പിടിച്ചെഴുന്നേല്പിച്ചു ശിരസ്സിൽ തൊട്ടു് ആശീർവദിച്ചുകൊണ്ടു നമ്മദയോടു പറഞ്ഞു:—"കുഞ്ഞേ, കരയരുതു്. ഈശ്വരൻ നിന്നെ പരമോൽകൃഷ്ടമായ സ്ഥാനം തന്നാണു് അനുഗ്രഹിച്ചിട്ടുള്ളതു്; പക്ഷെ, അതു് ഇപ്പോൾ ഞങ്ങളാരും വിചാരിക്കുന്നതുപോലെ ഉള്ളതല്ല; വളരെ ഭിന്നമാണു്. ഇന്നു് ഇവിടെ നിൽക്കുന്ന നാമെല്ലാം സന്തോഷാശ്രുക്കൾ തൂകി ഈശ്വരനോടു നന്ദി പറയേണ്ടതായ ഒരു കാലം വരും. വിശേഷമായി എന്തെങ്കിലും സംഭവിക്കുന്ന സമയമെല്ലാം ഞാൻ ഇപ്പോൾ പറഞ്ഞ ഈ വാക്കുകൾ നീ സ്മരിക്കണം. ജഗന്നിയന്താവു നിനക്കു തുണ നിൽക്കട്ടെ!"

വൃദ്ധമഹർഷിയുടെ ഈ ഭാവികഥനം കേട്ടപ്പോൾ അവിടെ നിന്നിരുന്നവക്കു് എല്ലാപേക്കും എന്തെന്നില്ലാത്ത പല ആശങ്കകളും ജനിച്ചു. നമ്മദയുടെ സ്വഭാവം പരീക്ഷിക്കുന്നതിനു് എന്തൊക്കെയോ മഹാ വ്യാപത്തുകൾ ഉണ്ടാകാനിരിക്കുന്നു എന്നു് അവരൊക്കെ ആകാംക്ഷിച്ചു; അപ്പോൾ എല്ലാപേക്കും ഒരുപോലെ ഉണ്ടായ പരിതാപത്തിനുള്ള ശാന്തി സവ്വശക്തനായ ഈശ്വരന്റെ കരുണയിലുള്ള വിശ്വാസമായി പരിണമിച്ചു. വേപഥു പൂണ്ടു് വിവർണ്ണവദനയായി നിന്ന നമ്മദയെ, അവളെ കൊണ്ടുപോകുവാനായി സേവാപ്രസാദൻ

പ്രത്യേകം സജ്ജമാക്കിയിരുന്ന മേനാവിൽ, പിടിച്ചുകയറ്റി; അനന്തരം അദ്ദേഹവും തന്റെ സംഗ്രാമാശ്വത്തെ അധിരോഹണം ചെയ്തിട്ട് അനവധി രണശൂരരായ അനുചരരോടുകൂടി പുറപ്പെട്ടു.

II

സേവാപ്രസാദന്റെ സമരപ്രയാണം

നമ്മുടെ ഭർത്താവിന്റെ മന്ദിരത്തിന് സേവാപ്രസാദസദനം എന്നായിരുന്നു പേർ. ഭവാനീരാവതീനദികളുടെ മദ്ധ്യേ കിടക്കുന്ന മനോഹരമായ ഭൂവിഭാഗത്തിൽ കാണുന്ന ഉന്നതമായ പ്രസ്തരത്തിന്മേലായിരുന്നു ആ ഭവനം നിർമ്മിച്ചിരുന്നത്. മാടമ്പിയും മടവാരും മന്ദിരത്തിനടുത്ത് എത്തിയപ്പോൾ, അവരെ എതിരേല്ക്കുന്നതിനായി, അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭൃത്യജനങ്ങളും, കുടിയാന്മാരും, സ്ത്രീകളും പുരുഷന്മാരും, തരുണരും, ബാലികാബാലന്മാരും, എന്നു വേണ്ട ശിശുക്കളും, എല്ലാപേരും വിശേഷവസ്ത്രങ്ങൾ ധരിച്ച് ഒരുങ്ങിനിന്നു. മന്ദിരദ്വാരം കട്ടിമാലകൾകൊണ്ടും മാന്തളിർത്തോരണങ്ങൾ

കൊണ്ടും അലങ്കരിച്ചും വഴികൾ നടമാററ വിരിച്ചു് പൂക്കൾ വിതറിബഹുഭംഗി പിടിപ്പിച്ചും ഇരുന്നു.

ജനതയുടെ അക്ഷികൾ നമ്മദയെത്തന്നെ പ്രതീക്ഷിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു; അവക്കു തങ്ങളുടെ നായികയെ ഒന്നു കണ്ടുകൊൾവാൻ വളരെ വൈകിക്കഴിഞ്ഞു. നവോഢയായ അവളെ അടുത്തു കാണ്മവാൻ സാധിച്ചപ്പോൾ, അവരെല്ലാപേരും അത്ഭുതം പൂണ്ടു; ഉദാരവും ദിവ്യവും ആയ ആത്മാവിന്റെ പ്രതിച്ഛായപോലിരുന്ന നമ്മദാമുഖം പരമാത്ഥത്തിൽ ആപ്ലുരസമായ ശോഭാധോരണിയെ വഹിക്കുന്നതായിട്ടു് അവർ ദർശിച്ചു. ജനത്തിനിങ്ങനെ ആനന്ദാത്ഭുതപരവശരായി നിൽക്കവേ,

“കണ്ണിൽ കർപ്പൂരപൂരം പുരരസമഭിവ-
    ഷിച്ചു ഹഷം ജനത്തി-
ന്നെണ്ണിക്കൂടാത്തവണ്ണം തെളിവൊടുമുളവാ-
    ക്കീട്ടമക്കാന്തിധാമം
വിണ്ണിൽപ്പെട്ടുള്ള മട്ടൊന്മൊഴികളുമടിമു-
    ട്ടുന്നമട്ടത്ഭുതശ്രീ
വണ്ണിച്ചുള്ളോരു ഭൂദേവമണിസുത നിതരാം
    പ്രീതിപൂണ്ടു......”

തന്റെ പല്ലക്കിൽനിന്നു നിലത്തിറങ്ങി എല്ലാപേരെയും സ്നേഹദാക്ഷിണ്യപൂവം വീക്ഷിക്കുകയും ലളിതവാക്കുകൾ പറഞ്ഞു സന്തോഷിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു. വടിയൂന്നി കൂനിപ്പിടച്ചുനിന്ന വൃദ്ധജനങ്ങളോടു ബഹുമാനസൂചകമായും, കുട്ടികളെ ഒക്കിൽ വച്ചുകൊണ്ടും കൈകൾ പിടിച്ചുകൊണ്ടും നിന്ന മാതൃജനത്തോടു മധുരമായും, അവൾ സംസാരിച്ചു; കുട്ടികളുടെ പേരു്, വയസ്സു മുതല

ച്ചായയവയെ സംബന്ധിച്ച് ഓരോന്നു ചോദിച്ചുകൊണ്ടു നിൽക്കവേ, അവർ അവക്ക് ഓരോ കളിക്കോപ്പുകൾ സമ്മാനിച്ചു; ഇതെല്ലാംകൊണ്ട് ജനങ്ങൾ അത്യധികം സന്തുഷ്ടരായി; എന്നാൽ, വഴിയിൽ വച്ച് അവർക്കു ഭർത്താവു നൽകിയ വാഗ്ദാനം അനുസരിച്ച്, സൈന്യത്തിനും ഭൃത്യവർഗ്ഗത്തിനും ആ വർഷത്തിൽ ശമ്പളത്തിൽ പകുതികൂടെ കൊടുക്കുന്നതാണെന്നും, പ്രജകളും കുടിയാന്മാരും ആ വർഷത്തിൽ കരം പകുതി കൊടുത്താൽ മതിയെന്നും, ഊഴിയം നടത്തേണ്ടതില്ലെന്നും, പാവങ്ങൾക്കും രോഗികൾക്കും ആ വർഷത്തിൽ ധാരാളമായി 'അരിയും മെലെരിയും' ദാനംചെയ്യുന്നതാണെന്നും അവർ പ്രസ്താവിച്ചപ്പോൾ, ജനങ്ങൾ ആർത്തുവിളിച്ചു തുള്ളിച്ചാടി; സന്തോഷാശ്രു പൊഴിച്ചു; പ്രഭുവിനെ സ്തുതിച്ചു; ദമ്പതിമാരുടെ അഭംഗമായ ശ്രേയസ്സിനു നിഷ്കപടമായി പ്രാർത്ഥിച്ചു. എന്തിനേറെ? പ്രഭുവിൻെറ നേക്കുണ്ടായിരുന്ന പരമാദരംമൂലം തോക്കേന്തി സൈനികരീതിയിൽ നിശ്ചലരായി നിവർന്നുനിന്ന വൃദ്ധഭടന്മാർപോലും തങ്ങളുടെ ഹൃദയവികാരങ്ങൾ അടക്കുവാൻ കഴിയാതെ ഓരോ അംഗവിക്ഷേപങ്ങൾ കാട്ടിത്തുടങ്ങി; എന്നു മാത്രമല്ല, അവരുടെ തിങ്ങി നീണ്ട മേൽമീശമേൽ പ്രമോദാശ്രുക്കൾ പതിക്കയും ചെയ്തു.

സേവാപ്രസാദൻെറയും നമ്മദയുടെയും ദാമ്പത്യജീവിതം അത്യന്തം ശുഭമായിട്ടുതന്നെ ആരംഭിച്ചു; പക്ഷേ അതു ദീർഘകാലം നിലനിന്നില്ല; രണ്ടു മൂന്നു മാസത്തേയ്ക്കേ ഉണ്ടായിരുന്നുള്ളു. ഒരുദിവസം രാത്രി, പതിവിലധികം താമസിച്ച്, അത്താഴം കഴിഞ്ഞു മാളികമുകളിൽ ശയ്യാഗൃഹത്തിൽ ഇരുന്ന് നമ്മദ നൽ നൂൽ നൂത്തുകൊണ്ടു പാടുകയും ഭർത്താവ് അതിനൊപ്പിച്ചു വീണ

വായിക്കുകയും ചെയ്യുകയായിരുന്നു. അപ്പോൾ, പെട്ടെന്നു മന്ദിരപുരോഭാഗത്തു യുദ്ധകാഹളധ്വനി മുഴങ്ങിക്കേൾക്കായി.

"ആ കേട്ട ശബ്ദം എന്താണു്?" എന്നു പ്രഭു, താനിരിക്കുന്ന സ്ഥലത്തേയ്ക്കു സംഭ്രമത്തോടുകൂടി ഓടിവന്ന തന്റെ ആപ്താനുചരനായ വിവേകസിംഹനോടു്, ചോദിച്ചു.

അതിനു്—"യുദ്ധം ആരംഭിച്ചിരിക്കുന്നു. തുരുഷ്കഭടന്മാർ ആഗ്രായിൽനിന്നു രാജപുത്രസ്ഥാനത്തു് ആരുമാരും അറിയാതെ പ്രവേശിച്ചു കഴിഞ്ഞു; അവർ സർവ്വത്ര കൃശാനുകൃപാണങ്ങളെ പ്രസരിപ്പിക്കുമെന്നു ഭയപ്പെടുത്തുന്നു. നമ്മുടെ അധിരാജന്റെ ആജ്ഞ വഹിച്ചുകൊണ്ടു രണ്ടു രണശ്ശൂരന്മാർ താഴത്തു വന്നു നില്പുണ്ടു്. കഴിയുമെങ്കിൽ, ഈ രാത്രിതന്നെ, അല്പവും താമസംകൂടാതെ, പുറപ്പെട്ടു് അധിരാജസൈന്യത്തോടു നാം ചേരേണ്ടതാണു്;" എന്നു വിവേകസിംഹൻ, പതിവിൻപടിയുള്ള ഉപചാരങ്ങളൊന്നുംകൂടാതെ, മറുപടി അറിയിച്ചു.

പ്രഭു, ശീഘ്രത്തിൽ താഴത്തു വന്നു് ആഗതരായ രണശ്ശൂരന്മാരെ അഭിവാദനംചെയ്തു് 'മഹിതാതിഥി'മാരെ ഉപചരിക്കാനായിവച്ചിട്ടുള്ള വിശാലമായ മുറിയിലേയ്ക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി. വിവേകസിംഹൻ പറഞ്ഞ വർത്തമാനം കേട്ടും, രാജദൂതന്മാരുടെ അപ്രതീക്ഷിതമായ ആഗമനം കണ്ടും, ഭയപ്പെട്ടുപോയി എങ്കിലും, നമ്മേ അവരുടെ സൽക്കാരത്തിനു വേണ്ട ഭക്ഷണപദാർത്ഥങ്ങളും മററും തയാറാക്കുന്നതിനു് ഏർപ്പാടു ചെയ്യുവാൻ പാകശാലയിലേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടു. പാകശാലയിൽ ചെന്നു പാചകവൃന്ദത്തിന്റെ പ്രവൃത്തി പരിശോധിക്കുന്നതും മററും അന്ത

സ്സിനു പോരാത്തതാണെന്നു് അക്കാലത്തെ കുലകന്യക മാരാരും, എന്നുവേണ്ട രാജകന്യകമാരും പ്രഭുകന്യകമാരുംപോലും, ഗണിച്ചിരുന്നില്ല; മാർജനീദണ്ഡത്തോടു ഘടിച്ച മഹിളാമുഷ്ടി ശ്രീവത്സത്തോടു യോജിച്ച ശ്രീപതിവക്ഷസ്സ്ഥലംപോലെ ശോഭിക്കുന്നു എന്നു് എല്ലാവരും കരുതിയിരുന്നു. പ്രവൃത്തികളുടെ ഔൽകൃഷ്ട്യനൈകൃഷ്ട്യങ്ങൾ മനോഭേദത്തെ ആശ്രയിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു എന്നു് ഇടയ്ക്കു പറഞ്ഞുകൊള്ളട്ടെ. പ്രഭാതത്തിൽ പുറപ്പെടുന്നതിനു വേണ്ട ഒരുക്കങ്ങളാൽ പ്രഭുവിനും പത്നിയ്ക്കും രാത്രി മുഴുവൻ നിന്നിദ്രമായി കഴിഞ്ഞുകൂടി. നാട്ടിന്റെ നാനാ ഭാഗങ്ങളിലും വസിച്ചിരുന്ന ഭടന്മാരെ വിളിച്ചുകൂട്ടുന്നതിന് അദ്ദേഹം ആൾക്കാരെ നിയോഗിച്ചയച്ചു; താൻ മന്ദിരത്തിൽ ഇല്ലാതിരിക്കുന്ന കാലത്തു് അവിടെ കാൎയ്യങ്ങൾ നടത്തേണ്ടതു് ഇന്ന വിധത്തിൽ ആയിരിക്കണമെന്നുള്ളതിലേയ്ക്കു് ആജ്ഞകളും നൽകി. സമീപവാസികളായ രണശൂരന്മാർ മന്ദിരത്തിലേയ്ക്കു് ഓടിയെത്തി. അന്നു് ആ ഗൃഹാങ്കണം ആയുധകാണിതത്താലും യോധന്മാരുടെ പാദന്യാസത്തിന്റെ ഘോഷത്താലും കവചങ്ങളുടെ ശിഞ്ജിതത്താലും ഹേഷാരവത്താലും മുഖരിതമായി.

ആഗതരായ ഭടന്മാരെ സൽക്കരിക്കുന്നതിലും രണാവസരത്തിൽ ഭർത്താവിനു വേണ്ടിവരുന്ന വസ്ത്രങ്ങൾ മുതലായവ എടുത്തു തോൽസഞ്ചികളിൽ അടക്കിവയ്ക്കുന്നതിലും ഏർപ്പെട്ടിരുന്ന നമ്മുടെ "കണ്ണിൽത്തന്നേ പുലർന്നു നിശ."

പ്രഭാതത്തിൽ രണശൂരരെല്ലാം മന്ദിരത്തിലെ പ്രധാനപ്പെട്ട മുറിയിൽ സമ്മേളിച്ചു. അവർ ഓരോരുത്തരും നഖശിഖാന്തം ആയുധധാരികളായിരുന്നു; പ്രഭുവും

വിവിധായുധധാരിയായി മുടി ചൂടി അവരുടെ മധ്യത്തു പ്രശോഭിച്ചു. മന്ദിരദ്വാരത്തു സാദിസംഘവും പദാതിസമിതിയും വ്യൂഹരചന ചെയ്തു് തങ്ങളുടെ നായകന്റെ ആഗമനത്തെ പ്രതീക്ഷിച്ചുനിന്നു.

ആ സമയം, നമ്മദ, രണശൂരനിബിഡമായിരുന്ന മുറിയിൽ ആഗമിച്ചു്, അക്കാലത്തെ നടപ്പനുസരിച്ചു്, ഭർത്താവിന്റെ കരത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഖഡ്ഗകന്തങ്ങൾ സമർപ്പിച്ചുകൊണ്ടു്—"ഈശ്വരപ്രഭാവത്തിനുവേണ്ടിയും, സ്വരാജ്യപ്രഭാവത്തിനുവേണ്ടിയും, രക്ഷ്യരക്ഷണത്തിനുവേണ്ടിയും, ശിഷ്യശിക്ഷണത്തിനുവേണ്ടിയും ഈ ആയുധങ്ങൾ അവിടുത്തെ ധമ്മനിരതങ്ങളായ ഹസ്തങ്ങളിൽ പ്രശോഭിക്കട്ടെ!"—എന്നു പറഞ്ഞു; ആ നിമിഷത്തിൽ അവൾ,

> "ശരീരസാദാദ സമഗ്രഭൂഷണാ
> മുഖേന സാ ലക്ഷ്യത ലോധ്രപാണ്ഡുനാ
> തനുപ്രകാശേന വിചേയതാരകാ
> പ്രഭാതകല്പാ ശശിനേവ ശർവ്വരീ"

എന്നു കാളിദാസമഹാകവി സുദക്ഷിണയെപ്പററി വർണ്ണിച്ചിട്ടുള്ളതുപോലെ ആയിച്ചമഞ്ഞു; അവൾ മോഹവശയായിട്ടു ഭർത്തൃകരങ്ങളിൽ പതിക്കയും ചെയ്തു; അവാച്യവും അനാഖ്യേയവും ആയ പല അശുഭസൂചനകളും അവളുടെ ഹൃദയത്തിൽ ഉളവായി.

അവൾ മുഖം അഞ്ജലീപുടത്താൽ ആച്ഛാദനം ചെയ്തുകൊണ്ടും "പ്രഭോ, പ്രിയതമ, അവിടന്നു തിരിച്ചു വരാൻ ഇടയാകാത്തപക്ഷം—"എന്നു മന്ത്രിച്ചുകൊണ്ടും നെടുവീർപ്പിട്ടു.

അപ്പോൾ, സേവാപ്രസാദൻ,—"നർമ്മദേ, ധൈൎയ്യമായിരിക്കൂ! എന്റെ മേൽ ഈശ്വരാനുഗ്രഹം ഉണ്ടായിരിക്കുന്ന കാലത്തോളം, ശത്രുക്കൾ ആരും എന്നെ തോല്പിച്ചു ബന്ധനത്തിലാക്കുകയോ നിഗ്രഹിക്കുകയോ ചെയ്യു എന്നു വരില്ല. എവിടെയായാലും എപ്പോഴായാലും നാം നമ്മെ, ഈശ്വരന്റെ കരങ്ങളിൽ അൎപ്പിച്ചിരിക്കയാണ്. ചിലർ ഇതു് അറിയുന്നു, മററു ചിലർ അറിയുന്നില്ല—അത്രയേ ഉള്ളൂ. രണാങ്കണത്തിൽ എന്ന പോലെ തന്നേ നമ്മുടെ മന്ദിരത്തിലും നാം മൃത്യുവിന്റെ പാശത്തിൽ വൎത്തിക്കുന്നവരാകുന്നു; ഈശ്വരനല്ലാതെ മററാൎക്കും നമ്മെ ഒരു നിമിഷത്തേയ്ക്കുപോലും രക്ഷിപ്പാൻ ശക്തിയില്ല. അദ്ദേഹംതന്നേയാണു സകല ജീവികളുടേയും ചമൂനാഥനും ദുൎദ്ധൎഷപ്രാകാരവും. അതിനാൽ, പ്രിയേ, നീ ഖേദിക്കാതിരിക്കൂ! എന്റെ രക്ഷയെപ്പററി നിനക്കു് ആശങ്കകൾ വേണ്ട. നിന്നെയും ഇടവകയേയും വേണ്ടുംവണ്ണം നോക്കിക്കൊള്ളുന്നതിനു് ഞാൻ നമ്മുടെ വിശ്വസ്തനായ കാൎയ്യസ്ഥനോടു് ഏൎപ്പാടു ചെയ്തിട്ടുണ്ടു്. ഈ നിമിഷംമുതൽ, അയാൾ മന്ദിരത്തിലെ കാൎയ്യസ്ഥൻ മാത്രമല്ല, നമ്മുടെ രാജ്യത്തിന്റെ സംരക്ഷകനും രക്ഷിതാവും കൂടിയാണു് ഞാൻ നിന്നെ സൎവ്വശക്തനായ ഈശ്വരന്റെ സകരുണമായ പരിരക്ഷണത്തിനു സമൎപ്പിക്കുന്നു. സ്വസ്ത്യസ്തു! നീ സൎവ്വദാ എന്നെ സ്മരിക്കണം; എനിക്കു വേണ്ടി പ്രാൎത്ഥിക്കണം"—എന്നു പറഞ്ഞു് പത്നിയെ സമാശ്വസിപ്പിച്ചിട്ടു് പുറപ്പെട്ടു.

നർമ്മദ മാളികയിൽ നിന്നു താഴത്തെ നിലവരെ ഭൎത്താവിനെ അനുഗമിച്ചു; രണശൂരന്മാരെല്ലാവരും അവരെ പിന്തുടൎന്നു. മന്ദിരാങ്കണത്തിലേയ്ക്കുള്ള വാതൽക്കൽ അവർ എത്തിയപ്പോൾ, വാസകസജ്ജികയായ

സേന ദക്ഷിണനായകസമാഗമത്താൽ കുതുകിതയായി അസിതനവിക്ഷേപവും ധനുർഭ്രൂവിഭ്രമവും തുടങ്ങി. അദ്ദേഹം, വിയോഗഖേദത്താൽ നേത്രങ്ങൾ വാൎന്ന ബാഷ്പധാരയെ ഗോപനം ചെയ്യുന്നതിനു വേണ്ടി, ശീഘ്രത്തിൽ സമരാശ്വത്തിൽ ആരോഹണം ചെയ്തു, അതിനെ ദ്രുതഗതിയിൽ വിട്ടു. രണശൂരന്മാരും, അംഗരക്ഷകന്മാരും, പരിചാരകന്മാരും, ഭടന്മാരും എല്ലാപേരും ഒരു നിമിഷംകൊണ്ടു് തിരോഭൂതരായി; ത്വരിതഗതിയിൽ പൊയ്ക്കൊണ്ടിരുന്ന അശ്വങ്ങളുടെ ഖുരപുടനനാദം മാത്രം കുറേ നേരത്തേയ്ക്കു് അതിദൂരത്തുനിന്നു നൎമ്മദയ്ക്കു കേൾക്കാമായിരുന്നു.

മാളികമുകളിൽനിന്നു് നൎമ്മദ ആ ഭടസംഘത്തെ കണ്ണെത്തുന്നിടത്തോളം ദൂരം അനുഗമിച്ചു. അനന്തരം, ക്ഷണപ്രഭപോലെ ഏകസമയത്തു തന്നേ വെളിച്ചവും ഇരുട്ടും നൽകിയ ആ മന്ദിരാങ്കണം വീക്ഷിക്കുകയേ വേണ്ട എന്നു വിചാരിച്ചു് അവൾ ശയ്യാഗൃഹത്തിൽ കടന്നു പര്യങ്കത്തിൽ പതിച്ചു; അന്നേദിവസം അവൾ ഉപവസിക്കതന്നേ ചെയ്തു.

III

നീലകപാലന്റെ ധിക്കാരം.

സേവാപ്രസാദൻ പോയശേഷം, നമ്മുടെ അധികമായി പുറത്തേയ്ക്കൊന്നും ഇറങ്ങാതെ വളരെ ഒതുങ്ങിയ മട്ടിൽ വാണുവന്നു. പ്രഭാതത്തിൽ അവൾ വസ്ത്രങ്ങളിൽ പുഷ്പങ്ങളുടെ ചിത്രം തുന്നിപ്പിടിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു വാതായനസമീപത്തിൽ ഇരിക്കവേ, അവളുടെ കണ്ണുകളിൽ നിന്നു് അശ്രുക്കൾ മഞ്ഞിൻതുള്ളികൾപോലെ ആ പൂക്കളുടെ ദളങ്ങളിൽ പതിച്ചു. മന്ദിരത്തിൽ പതിവായി നടത്തിവരാറുള്ള ഭഗവതീസേവ കഴിഞ്ഞു് ദീപാരാധനയ്ക്കു സമയമായി എന്നു ഭൃത്യൻ ചെന്നു് അറിയിച്ച നിമിഷത്തിൽ അവൾ എന്നത്തേയുംപോലെ തന്നേ താഴത്തിറങ്ങി പൂജാഗൃഹദ്വാരത്തിൽ എത്തി, ഭർത്തൃക്ഷേമത്തിനു് ഉള്ളഴിഞ്ഞു പ്രാർത്ഥിച്ചു. അന്നുമുതൽ എല്ലാ ദിവസവും അവൾ ഭഗവതീസേവാസമയത്തു പൂജാഗൃഹത്തിൽ, ആരും പ്രത്യേകം വന്നു് അറിയിക്കാതെ തന്നെ എത്തുകയും പ്രാർത്ഥിക്കുകയും ചെയ്തുവന്നു; പ്രാതസ്സന്ധ്യയിൽ നിത്യവും തന്റെ ശയ്യാഗൃഹത്തിൽ വച്ചു് ഏകാന്തഭക്തിയോടുകൂടി രഹസ്യമായും ഭർത്തൃവിജയത്തിനു പ്രാർത്ഥിച്ചുവന്നു. മന്ദിരം സ്ഥിതിചെയ്തിരുന്ന കുന്നിന്റെ താഴ്വരകളിൽ കുടിപാർത്തിരുന്ന ജനങ്ങ

ളുടെ ഗൃഹങ്ങളിലുള്ള ബാലികമാരെ അവൾ വിളിച്ചു വരുത്തി നൂൽനൂക്കാനും തുന്നി തുന്നാനും പഠിപ്പിച്ചു തുടങ്ങി; അവർ ഈ വേലകളിൽ ഏൎപ്പെട്ടിരിക്കുമ്പോൾ, അവൾ സരസസാരങ്ങളായ ഓരോ കഥകൾ പറഞ്ഞു കേൾപ്പിച്ചു് അവരെ ഉത്സാഹപ്പെടുത്തിയും വന്നു. ബാല്യാൽപ്രഭൃതി അവൾ ദരിദ്രൎക്കും രോഗികൾക്കും ഉററ ബന്ധുവായിരുന്നു; ഇക്കാലത്തു് അവൾ അവൎക്കു് ഒരു പെററമ്മതന്നെ ആയിത്തീൎന്നു. അവൾ ആദായകരമായ തൊഴിൽ ഉണ്ടാക്കിക്കൊടുക്കാത്തതായിട്ടു് ആ സ്ഥലത്തു യാതൊരു ഭാഗ്യഹീനരും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. രോഗികൾ ഉണ്ടായിരുന്ന കുടിൽതോറും അവൾ ദീനസ്ഥിതി അന്വേഷിച്ചു പോയ്‌വന്നു; അവളുടെ മധുരവചനവും, മഹോദാരമായ കരുണയും അത്യന്ത തിക്തങ്ങളായ ഔഷധങ്ങളെപ്പോലും സ്വാദുതമങ്ങളാക്കി. സായാഹ്ന വേളകൾ അവൾ നൂൽനൂത്തു കഴിച്ചുവന്നു; പലപ്പോഴും രാത്രിയിൽ പൂനിലാവു് ജനേലിൽക്കൂടെ അകത്തു കടന്നു വിലസവേ, അവൾ ഏകാന്തമായ ആ മുറിയിൽ ഇരുന്നു ഭഗവൽകീൎത്തനങ്ങൾ പാടി വീണ വായിക്കയും ചെയ്യാറുണ്ടായിരുന്നു. എല്ലാററിലും ഉപരിയായി അവൾ മന്ദിരത്തിൽ ക്രമവും നീതിയും വളൎത്തി; ന്യായരഹിതമോ അനുചിതമോ ആയ വല്ല കൃത്യവും തന്റെ അധീനതയിൽപ്പെട്ട യാതൊരാളും ചെയ്യുന്നതായി അവൾക്കു ബോദ്ധ്യപ്പെടേണ്ടി വന്നില്ല.

ഇടവകയിലെ നന്മതിന്മകൾ നോക്കിക്കൊള്ളുന്നതിനു് പ്രമുഖമതലപ്പെടുത്തിയിരുന്ന കാൎയ്യസ്ഥനു് നീലകപാലൻ എന്നായിരുന്നു പേർ. അയാൾ സരസനും സമൎത്ഥനും സുന്ദരനും എന്നുമാത്രമല്ല, തന്റെ മുഖസ്തുതി

പാടവത്താലും ഹിതവചനത്താലും ആരെയും മയക്കി സ്വാധീനപ്പെടുത്താൻ ശക്തനും ആയിരുന്നു; പക്ഷേ, അയാൾക്കു സദാചാരനിഷ്ഠയോ മനസ്സാക്ഷിയോ ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. സ്വാർത്ഥലാഭത്തിലും സ്വാഭിലാഷപൂർത്തിയിലും ആയിരുന്നു അയാളുടെ ശ്രദ്ധ മുഴുവൻ. തനിക്കു പ്രയോജനകരമോ പ്രമോദകരമോ ആയിത്തീരുമെന്നുണ്ടെങ്കിൽ, തന്റെ പ്രവൃത്തികളുടെ ന്യായാന്യായങ്ങളെപ്പററി അയാൾ ഗണിക്കാറേ പതിവുണ്ടായിരുന്നില്ല. പ്രഭു യുദ്ധത്തിനുപോയ മാത്രമുതൽ, അയാൾ താൻതന്നെ അവിടെ സർവ്വാധികാരി എന്നുള്ള നിലയിൽ പെരുമാറിത്തുടങ്ങി. അയാൾ പ്രഭുവിനെക്കാൾ ആഡംബരത്തോടുകൂടി വസ്ത്രധാരണം ചെയ്യാനും, നിത്യം ചതുർവിധവിഭവങ്ങളോടുകൂടി അതിഥിസൽക്കാരം ചെയ്യാനും മററും ആരംഭിച്ചു. ഇങ്ങനെ അയാൾ പ്രഭുവിന്റെ പണം നിരുപയോഗമാകുംവണ്ണം ചെലവാക്കി; എന്നുമാത്രമല്ല, വൃദ്ധരും വിശ്വസ്തരുമായ ഭൃത്യരോടെല്ലാം ദുർവ്വിനീതമായ അഹങ്കാരത്തോടുകൂടി പെരുമാറുകയും ചെയ്തു. അയാൾ വേലക്കാരിൽ സ്വല്പശമ്പളക്കാരായവരുടെ ശമ്പളം വെട്ടിക്കുറച്ചു; പാവപ്പെട്ടവർക്ക് ഒരുനേരത്തെ ആഹാരത്തിനുപോലും വക കൊടുത്തില്ല. അയാൾ നമ്മദയെ മാത്രമേ ഗണ്യമായിക്കരുതിവന്നുള്ളു. അവളുടെ നേരെ അയാൾ കാണിച്ചുപോന്ന ദാക്ഷിണ്യത്തിനും ആനുകൂല്യത്തിനും അതിരുണ്ടായിരുന്നില്ല. ഈ പെരുമാററത്തിൽ വല്ല ദുരുദ്ദേശ്യവും അന്തർല്ലീനമായിട്ടുണ്ടായിരുന്നോ ആവോ!

നമ്മദ അയാളോട് തന്റെ സ്ഥിതിക്കടുത്ത ഗൗരവത്തിൽ പെരുമാറി വന്നു. അവൾ അയാളോടു വലിയ പരിചയമോ അടുപ്പമോ ഒന്നും കാണിച്ചില്ല; കൂടക്കൂടെ,

അയാളുടെ കൃത്യങ്ങളിൽ അപനയമോ അലസതയോ കാണുമ്പോൾ ആ സംഗതി ഓൎമ്മപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്തു വന്നു. ആദ്യമൊക്കെ, അയാൾ അവളുടെ കല്പനകൾ അനുസരിച്ചു നടക്കുന്നതുപോലെ നടിച്ചു; തന്റെ ക്രമം വിട്ട നടത്ത അവൾ അറിയാതിരിക്കുന്നതിനു വളരെ ശ്രമിക്കയും ചെയ്തു. പക്ഷേ, ക്രമേണ അയാൾ ധൈൎയ്യ മവലംബിച്ചു; അവളുടെ നിലയിലുള്ള ഒരു സ്ത്രീക്ക് അത്യന്തം മൎമ്മഭേദകവും അപമാനകരവും ആയ ചില പ്രസ്താവങ്ങൾ ചെയ്യാനുള്ള ധിക്കാരവും അയാൾക്ക് ഉണ്ടായി. ആ പ്രസ്താവങ്ങളെ അവൾ സമുചിതമായ ഭയത്തോടും കോപത്തോടും നിർദ്ദയമായി ധിക്കരിച്ചു. ആ നിമിഷം മുതൽ അയാൾ അവളുടെ നേൎക്ക് ബദ്ധ വൈരം പ്രകടിപ്പിക്കുകയും അവളെ എങ്ങനെയെങ്കി ലും അപായപ്പെടുത്തുവാൻ ഉറപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു.

നൎമ്മദ, നീലകപാലന്റെ വാസ്തവസ്വഭാവം വെ ളിപ്പെടുത്തിയും, ആ ദ്രോഹിയെ തന്റെ അരികത്തു നിന്നു ക്ഷണേന മാററേണ്ടതാണെന്നു കാണിച്ചും, പ്രഭു വിനു് എഴുത്തു തയ്യാറാക്കി. മന്ദിരത്തിൽ ദാരികൻ എന്ന വിശ്വസ്തനായ ഒരു ഭൃത്യൻ ഉണ്ടായിരുന്നു. തന്റെ യജ മാനനും യജമാനത്തിക്കും നന്മ വരണമെന്നല്ലാതെ അ യാൾക്കു മററു വിചാരം ഒന്നുമുണ്ടായിരുന്നില്ല; അയാൾ നീലകപാലന്റെ നിന്ദ്യോദ്യമത്തിനു കഴിയുന്നത്ര തടസ്സം പറകയും ചെയ്തു. തനിക്കു വിശ്വാസമുള്ള ഒരാളിന്റെ പക്കൽ പ്രഭുപത്നിയുടെ എഴുത്തു രഹസ്യമായി കൊടുത്ത യയ്ക്കാമെന്നു് അയാൾ ഏററു; പക്ഷേ, കൗശലക്കാര നായ നീലകപാലനും ആ സംഗതി എങ്ങനെയോ മന സ്സിലാക്കി. ഒരു ദിവസം അതിരാവിലെ നൎമ്മദ, ശയ്യാ

ഗൃഹത്തിൽനിന്നു പുറത്തു വരാതെ, ദാരികനെ വിളിച്ചു് ഭർത്താവിനു് എഴുതിവച്ചിരുന്ന എഴുത്തു് അയാളെ ഏല്പിക്കുവാൻ തുടങ്ങുക ആയിരുന്നു; അപ്പോൾ നീലകപാലൻ പെട്ടെന്നു കൈയിൽ വാളുമായി മുറിയിൽ കടന്നുചെന്നു. അയാൾ ദാരികനെ വധിച്ചിട്ടു് ഭയങ്കരങ്ങളായ ശപഥങ്ങൾ ചെയ്യാൻ തുടങ്ങി. മന്ദിരത്തിൽ വസിച്ചിരുന്ന എല്ലാപേരും അവിടെ ഓടിയെത്തി. പ്രഭുപത്നി മോഹാലസ്യപ്പെട്ടു നിശ്ചലയായി ഒരു പര്യങ്കത്തിൽ വീണു കിടക്കയായിരുന്നു. അവരുടെ പാദങ്ങളുടെ സന്നിധിയിൽ ചുടുനിണത്തിൽ നീന്തിക്കൊണ്ടു ദാരികനും കിടന്നിരുന്നു.

ആ വലിയ പരിഭ്രമത്തിനിടയിൽ നീലകപാലൻ ശീലവതിയായ ആ പ്രഭുപത്നിയുടെ മേൽ, കേട്ടുനിന്നിരുന്നവരെല്ലാം ചെവി പൊത്തുമാറു്, പല ക്രൂരാപവാദങ്ങളും കെട്ടിച്ചമച്ചു പറഞ്ഞു. അനന്തരം ആ വ്യാജവൃത്താന്തങ്ങൾ എല്ലാം കോർത്തുകെട്ടി അയാൾതന്നെ പ്രഭുവിനു് എഴുതെഴുതി അയച്ചു; സ്വസ്വാമിയുടെ മറുപടിയും പ്രതീക്ഷിച്ചുകൊണ്ടു്, നമ്മദയെ മുറിയിൽനിന്നു പുറത്തുവിടാതെ സൂക്ഷിക്കയും ചെയ്തു.

നീലകപാലനു് പ്രഭുവിന്റെ സ്വഭാവം നല്ലപോലെ അറിയാമായിരുന്നു. ഗുണവാനും, ന്യായസ്ഥനും, ഉദാരനും, ദയാലുവും ആണെന്നുള്ളതുപോലെ തന്നെ, അദ്ദേഹം അസൂയാലുവും, സാഹസികനും, കോപിഷ്ഠനും ആണെന്നും അയാൾ മനസ്സിലാക്കി വച്ചിരുന്നു. "അതേ; ഒരാൾ എത്രത്തോളം ഗുണവാനായിരുന്നാലും, തനിക്കു് അടക്കുവാൻ വയ്യാത്ത ഒരൊററദ്ദോഷമുണ്ടായാൽ, അതു്, കരടിമുഖത്തു വീണ ഇരുമ്പുവളയം പോലെ, അയാളെ

അസ്വതന്ത്രനാക്കിത്തീൎക്കും. ആ വളയത്തിൽ പിടിച്ചു് ഒരാൾക്കു് അയാളെ എവിടേയ്ക്കെങ്കിലും ഇഷ്ടംപോലെ വലിച്ചുകൊണ്ടു പോകുവാനും കഴിയും" എന്നു് നീലകപാലൻ ആത്മഗതം ചെയ്തു. പ്രഭു മുൻകോപത്തിൽ പത്നിയെ സംബന്ധിച്ചു് ക്രൂരകല്പനകളോ, ഒരുവേള വധകല്പനതന്നെയോ, അയയ്ക്കുമെന്നു് അയാൾ ധ്യാനിച്ചു.

IV

നൎമ്മദ കല്ലറയിൽ ആയി.

അപരാധികളെ ബന്ധിച്ചു തടവിൽ പാൎപ്പിക്കുന്നതിനു മന്ദിരത്തിൽ നിൎമ്മിച്ചിരുന്ന കല്ലറ അത്യന്തം ഭയങ്കരം ആയിരുന്നു. ഭയാനകമ്പകളെ പ്രകടിപ്പിക്കാതെ അതിനു സമീപത്തുകൂടെ കടന്നുപോകുന്നതിനു നൎമ്മദയ്ക്കു് ഒരവസരത്തിലും സാധിച്ചിരുന്നില്ല; അങ്ങനെ ഇരുന്ന ആ സ്ഥലത്തായിരുന്നു അവൾക്കു് അപ്പോൾ താമസിക്കേണ്ടിവന്നതു്. നനവുനിമിത്തം അതു മനുഷ്യവാസോചിതമായിരുന്നില്ല. അതിലെ ചുമരുകളിൽ പായൽ പിടിച്ചിരുന്നു; നിലത്തു വെറും ചുട്ട ചെങ്കല്ലുകൾ പാകി

യിരുന്നതേ ഉള്ളൂ. ഭീഷണമായ ആ വാസഭൂമിയിൽ സൂര്യപ്രകാശമോ ചന്ദ്രകിരണങ്ങളോ ഒരു കാലത്തും പ്രവേശിച്ചിരുന്നില്ല. ഇരുമ്പഴികളുടെ ഇടയ്ക്കൂടെ തെററിത്തെറിച്ചു കടന്നുകൂടിയ ഒരു കിരണം നമ്മുടെ ശുഭ്രവസ്ത്രങ്ങളിൽ വീണു പ്രതിഫലിച്ചു് കല്ലറയുടെ ഭയങ്കരതയെ അവൾക്കു സ്പഷ്ടമാക്കി. അവൾക്കു് ഇരിപ്പാനും കിടപ്പാനും കൂടി, ഒരുപിടി വയ്ക്കോൽക്കൂഴം മാത്രമേ അവിടെ നല്കിയിരുന്നുള്ളു. അവൾക്കു കുടിപ്പാൻ കുറെ വെള്ളം ഒരു പുതിയ കലത്തിലും നാഴിച്ചോറും രണ്ടു വററൽമുളകും അല്പം ഉപ്പും ഒരു കീററിലയിലും വച്ചിരുന്നതല്ലാതെ മററു യാതൊന്നും അവിടെ ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. അവളുടെ കണ്ണും കവിളും, അഹോരാത്രം കണ്ണുനീർ പൊഴിക്കുകയാൽ വിങ്ങിയിരുന്നു.

ആദ്യത്തെ മനോവികാരങ്ങൾ അല്പം ഒന്നു് അടങ്ങിയ ഉടൻ അവൾ ഭക്തിപുരസ്സരം മേല്പോട്ടു നോക്കി അഞ്ജലിബന്ധം ചെയ്തുകൊണ്ടു പ്രാർത്ഥിച്ചു:—

"അനാഥരക്ഷക, കരുണാവാരിധേ, ദൈവമേ, എൻെറ ഈ ദയനീയമായ സ്ഥിതി ഒന്നു നോക്കണേ! ലോകംതന്നേയും എന്നെ ത്യജിച്ചിരിക്കുന്നു; എനിക്കു് അവിടുന്നു മാത്രമേ ഒരാശ്രയമുള്ളു. എന്റെ ഈ നിരാശ്രയസ്ഥിതിയിൽ അനുകമ്പയുള്ളവരെ ആരെയും കാണുന്നില്ല; എൻെറ രോദനങ്ങൾ മനുഷ്യരുടെ ശ്രവണങ്ങളിൽ എത്തുന്നതുമില്ല. എന്നാൽ സർവസാക്ഷിയായ അവിടുന്നു് എൻെറ കണ്ണുനീരുകളെ കാണുന്നു; എന്റെ നെടുവീർപ്പുകൾ കേൾക്കുന്നു; അവിടുന്നു് സർവ്വത്ര സന്നിധാനം ചെയ്യുന്നുണ്ടല്ലോ. അവിടുത്തെ സാന്നിദ്ധ്യം ഈ ഇരുട്ടറയിൽപോലും ഉണ്ടെന്നാണു് എൻെറ വിശ്വാസം.

എന്റെ അച്ഛനമ്മമാക്ക് എന്റെ തൽക്കാലാവസ്ഥ അറിഞ്ഞുകൂട. എന്റെ ഭർത്താവ് അകലത്താണ്; എന്നെ സഹായിക്കാവുന്ന എന്റെ ഉത്തമമിത്രങ്ങളുടെ യത്നവും ഫലിക്കുന്നില്ല. എന്നാൽ, ഭഗവൻ! അവിടുത്തെ പാദങ്ങൾക്കൊ കരങ്ങൾക്കൊ പ്രവേശിക്കാൻ വയ്യാത്ത ദിക്കില്ല; അവിടുത്തെ ഇച്ഛ അലംഘ്യയാണ്. അവിടുത്തേയ്ക്കു മാത്രമേ എന്റെ ഈ കല്ലറ തുറന്ന് എന്നെ പുറത്തു വിടുവാൻ ത്രാണിയുള്ളൂ. ജഗല്പിതാവേ, അവിടുത്തേയ്ക്കു് എന്നിൽ കരുണ ഉണ്ടാവണമേ!"

അനന്തരം, അവൾ ദുഃഖപരവശയായി. മിണ്ടുന്നതിനപോയിട്ട്, കരയുന്നതിനപോലും വയ്യാതെ, നിലത്ത് ഇരുന്നുകൊണ്ട്:—"അഹോ! എന്നോടു താരതമ്യപ്പെടുത്തിനോക്കിയാൽ, ദരിദ്രജനങ്ങൾ പോലും എത്ര സുഖികളാണ്! ആകാശത്തിന്റെ നീലിമയും താഴ്വരകളുടെ പച്ചനിറവും അവക്കു ദിനംപ്രതി കാണ്മാൻ കഴിവുണ്ടല്ലോ. ഹാ! ഞാൻ പ്രഭുപത്നിയും പ്രഭുകുമാരിയും ആകാതെ, വെറും കൂലിവേലക്കാരന്റെ ഭാര്യയോ പിച്ചക്കാരന്റെ പുത്രിയോ ആയിരുന്നുവെങ്കിൽ എനിക്ക് എത്രമാത്രം ദുഃഖവും വിലാപവും കൂടാതെ കഴിക്കാമായിരുന്നു. കഷ്ടം! സ്ഥാനമഹിമയുടേയും ധനമഹിമയുടേയും മിഥ്യാഗൌരവം എനിക്കു പൂതിഗന്ധംപോലെയായിത്തീന്നിരിക്കുന്നു! ഇപ്പോൾ, ആ മഹിമ ഒന്നും എനിക്ക് ഇല്ല. ലോകമെങ്ങും പ്രകാശിക്കുന്ന സൂര്യൻ പോലും, എന്നെ ഉപേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നു"—എന്ന് ആത്മഗതം ചെയ്തിട്ട്, വീണ്ടും കണ്ണുനീർ ചൊരിഞ്ഞുകൊണ്ട്,—"എങ്കിലും, ഈശ്വരാ, അവിടുന്ന് എന്നിൽ ദയാദൃഷ്ടി അയയ്ക്കുന്നുണ്ട്—ഇപ്പോഴും. ആ സ്ഥിതിക്ക് അവിടുന്ന് എന്റെ ആത്മചേതസ്സിന്, കമുദത്തിനു

ചന്ദ്രനെന്നപോലെ,, ഭേദിച്ചാലും! ഉവ്വ്; എന്റെ വിചാരങ്ങൾ അവിടുത്തെ പാദസന്നിധിയിലേയ്ക്ക് ഉൽഗമിക്കുന്ന ഓരോ സമയവും സൗമ്യമായ ഒരു പ്രഭാകന്ദളം എൻെറ ആത്മാവിൽ പ്രത്യക്ഷമാവുന്നു; ദുഃഖഹതമായ എൻെറ ഹൃദയം വികസിച്ച്, നേത്രദ്വാരാ ബാഷ്പമകരന്ദം പൊഴിഞ്ഞു ഞാൻ ശാന്തയാവുകയും ചെയ്യുന്നു"—എന്നു ചിന്തിച്ചു.

ആ സമയത്ത്, ഭർത്തൃഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു പോകുവാൻ താൻ യാത്ര ചോദിച്ചുകൊണ്ടു നിന്നപ്പോൾ പൂജ്യപാദനായ മഹർഷി ചെയ്ത ദീർഘദർശനം അവൾ ഓർത്തു. ഉടനേ അവൾ, കല്ലറയുടെ നാലുപാടും നോക്കിക്കൊണ്ട്,—"ഭഗവൻ, ഇതാണോ അവിടുന്ന് എനിക്കു വരാനിരിക്കുന്നതായി സൂചിപ്പിച്ച ഭാഗ്യം? നടമാററു വിരിച്ചും പൂക്കൾ വിതറിയും തോരണങ്ങൾ കെട്ടി അലങ്കരിച്ചും കണ്ട വഴികളിൽക്കൂടി ആയിരുന്നോ ഞാൻ ഈ കല്ലറയ്ക്കുള്ളിൽ പ്രവേശിക്കേണ്ടിയിരുന്നത്? ഏതായാലും, ജഗൽഗുരോ, ഈശ്വരാ, അവിടുന്ന് എന്നെ ഈ സ്ഥലത്തു കൊണ്ടുവന്ന് ആക്കിയ സ്ഥിതിക്ക് അങ്ങയുടെ ആ കൃത്യം എൻെറ ശ്രേയസ്സിനു വേണ്ടിത്തന്നേ ആയിരിക്കണം. അതേ; അവിടുത്തേയ്ക്ക് ഇജ്ജനങ്ങളിൽ കരുണ ഉള്ളതുകൊണ്ടുതന്നേയാണ്, അവരെ എന്നതുപോലെ, എന്നെയും വ്യസനങ്ങളിൽ പതിപ്പിച്ചു പരീക്ഷിക്കുന്നത്; അവിടുന്നു വരുത്തിവയ്ക്കുന്ന ആപത്തുകളെല്ലാം നിക്ഷേപകുംഭങ്ങളാണെന്നുതന്നെ പറയണം. കടിച്ചാൽ പൊട്ടാത്ത തോട്ടിനുള്ളിൽ അടക്കിയിരിക്കുന്ന സ്വാദേറിയ നാളികേരഫലമെന്നതുപോലെ അവിടുന്ന് ആപത്തുകളാകുന്ന ആവരണത്താൽ സുഖസന്തോഷ

ങ്ങളെ ഗോപനം ചെയ്തിരിക്കുന്നു. അതിനാൽ, ഞാൻ എന്റെ ഈ ദുസ്ഥിതിയെ, അവിടുത്തെ പിതൃനിർവിശേഷമായ കരുണകൊണ്ടു ലഭിച്ചതാണെന്നു ഗണിച്ചു്, ക്ഷമാസമേതം സ്വീകരിച്ചുകൊള്ളുന്നു. എനിക്കു് അവിടുത്തെക്കുറിച്ചുള്ള സ്മരണ ഒന്നു മാത്രമേ എന്നും ഉണ്ടായിരിക്കണമെന്നാഗ്രഹമുള്ളു; എന്നെ ദ്രോഹിച്ചവരുടെ മേൽ ഞാൻ യാതൊരു പരാതിയും പറകയില്ല. അവിടുത്തെ ഉപദേശവും അപകാരങ്ങളെ വിസ്മരിക്കണമെന്നാണല്ലോ; ഞാൻ അവിടുത്തെ ഇച്ഛയ്ക്കു വശംവദയാണു്; അവിടുത്തെ ഇഷ്ടംപോലെ, എന്നെ അവിടുത്തേയ്ക്കു ശിക്ഷിക്കയോ രക്ഷിക്കയോ ചെയ്യാം. അവിടുത്തെ അനുഗ്രഹം എന്നിൽ എന്നും ഉണ്ടായിരിക്കണം; അവിടുത്തെ കരുണ കുറയുമ്പോഴല്ലാതെ ആർക്കും എന്നെ ഉപദ്രവിപ്പാൻ സാധിക്കയില്ല"—എന്നിങ്ങനെ ധ്യാനിച്ചും യുക്തിവാദം ചെയ്തും സമാശ്വസിച്ചു.

ഈ സമാശ്വാസത്തിനു ശേഷം, തന്റെ ആത്മാവിൽനിന്നു് ഒരു മന്ദസ്വരം പൊങ്ങുന്നതായി അവൾക്കു തോന്നി. അതാവിതു്:—"നന്മദേ, ധൈര്യമായിരിക്കുക. നീ ഇനിയും കഷ്ടപ്പെടണം; വാസ്തവംതന്നെ. പക്ഷേ, ആ കഷ്ടപ്പാടിൽ ഈശ്വരൻ നിന്നെ തുണയ്ക്കും. തല്ക്കാലം ജനങ്ങളുടെ ദൃഷ്ട്യാ നീ അപരാധിനിതന്നെയാണു്; പക്ഷെ, നിന്റെ നിർദ്ദോഷിത്വം വെളിവായി പ്രകാശിക്കുന്ന ഒരു കാലം വരും, നിശ്ചയം."

ഈ വിചാരങ്ങൾ അവൾക്കു സുഖകരമായ നിദ്രയെ ഉളവാക്കി.

V

നര്മ്മദ മാതൃത്വം പൂണ്ടു.

നര്മ്മദയ്ക്കു കല്ലറയിൽതന്നേ അനവധി മാസങ്ങൾ കഴിച്ചുകൂട്ടേണ്ടി വന്നു; അക്കാലത്തിനിടയ്ക്കു്, നീലകപാലനെയല്ലാതെ മററാരെയും അവൾക്കു കാണ്മാൻ തരപ്പെട്ടിരുന്നില്ല; അയാൾ കൂടക്കൂടെ ചെന്നു് തന്റെ നിർബ്ബന്ധമായ അപേക്ഷകൾ തുടർന്നുവന്നു. സ്വാതന്ത്ര്യവും മാനവും നേടുന്നതിനു വേണ്ടി അവൾ ആ അപേക്ഷകളെ സ്വീകരിക്കണമെന്നു് അയാൾ ഉപദേശിച്ചു. പക്ഷേ, നര്മ്മദ അതിനു പറഞ്ഞുവന്ന മറുപടി—"ജനങ്ങൾ എന്നെ മാനംകെട്ടവൾ എന്നു ഗണിച്ചുകൊള്ളട്ടെ. ഞാൻ യഥാര്ത്ഥത്തിൽ അങ്ങനെയല്ലാതെയിരുന്നാൽ മാത്രം മതി. ദോഷലേശവും കൂടാതെ, ഈ കല്ലറയിൽ കിടന്നു മരിക്കുന്നതാണു് പാപാചരണത്തോടുകൂടി സ്വർലോകസുഖം അനുഭവിക്കുന്നതിൽഭേദം"—എന്നായിരുന്നു.

ഇതിനിടയ്ക്കു് അവളുടെ സങ്കടങ്ങൾ വര്ദ്ധിച്ചുവന്നു. പ്രഭു യുദ്ധത്തിനു പോകുമ്പോൾ അവൾക്കു ഗർഭശങ്കയുണ്ടായിരുന്നു; അദ്ദേഹം പോയി ഏതാനും ദിവസങ്ങൾ കഴിയവെ, അവൾക്കു് ആ ശങ്ക പോയി, നിശ്ചയം ആയി. പ്രസവകാലം അടുത്തടുത്തു വന്നു; ഒടുവിൽ

പ്രജ ഭ്രസ്സ്വശം ചെയ്യേണ്ട മുഹൂൎത്തവും ആയി; അവൾക്ക് ഒരു പുരുഷസന്താനം ലഭിച്ചു. അവൾ കുഞ്ഞിനെ മാറോടണെച്ചുകൊണ്ടു്:—"ഹാ! ഹാ! പ്രിയപുത്ര, നീ എന്റെ അടുത്തു് എത്തിക്കഴിഞ്ഞു! ഈ കല്ലറയിൽ വച്ചാണു് നീ ഭൂലോകം ദൎശിക്കുന്നതും. നിന്റെ ശരീരത്തിനു ചൂടു പിടിക്കട്ടെ; എന്റെ മാറോടമൎന്നിരിക്കുക. അഹോ! കഷ്ടം! നിന്നെ പുതപ്പിക്കുന്നതിനു് നിന്റെ അമ്മയുടെ പക്കൽ ഒരു സാല്വപോലുമില്ല. നിനക്കു് പഞ്ഞിപ്പാലായി ഒരൊററപ്പിലാവിലപ്പാലു തരുവാനും ആരും ഇല്ലല്ലൊ. കഷ്ടം! നിന്റെ അമ്മ നിന്നെ എങ്ങിനെ പോററിവളൎത്തും!"—എന്നു പറഞ്ഞു വ്യസനിച്ചു.

അനന്തരം അവൾ തന്റെ നേത്രദ്വയത്തേയും കുട്ടിയേയും മേല്പോട്ടു് ഈശ്വരന്റെ നേക്കു് ഉയൎത്തിക്കൊണ്ടും കണ്ണുനീർ വാൎന്നുകൊണ്ടും പറഞ്ഞു:—"ജഗൽപിതാവേ, അവിടുന്നാണു് ഇവനെ എനിക്കു തന്നതു്. ഇവൻ അവിടുത്തെ വകയാകുന്നു; അതിനാൽ ഇവനെ ഞാൻ അവിടുത്തെ ദാസനായിട്ടു കല്പിച്ചിരിക്കുന്നു. അതെ, എന്റെ പ്രഥമയത്നം ഇവനെ അവിടുത്തെ പാദസന്നിധിയിൽ സമൎപ്പിക്കുന്നതു തന്നേ ആയിരിക്കും. എനിക്കു് ഇവനെ അവിടുത്തെ ക്ഷേത്രങ്ങളിൽ ഒന്നിൽ അയച്ചു ദാസനാക്കി വയ്ക്കുവാൻ നിവൃത്തിയില്ല. പക്ഷേ അവിടുത്തെ സാന്നിധ്യം എവിടേയും, ഇവിടേയും, ഈ കല്ലറയിലും ഉണ്ടല്ലോ. ഇവിടെ മകനേ, നിനക്കു് ഉരമരുന്നു തരുവാനോ ഉച്ചിവയ്പാനോ ആരുമില്ല; നിന്നെ കുളിപ്പിക്കുന്നതിനുപോലും ആരുമില്ല. അതിനാൽ, പ്രിയപ്പെട്ട മകനേ, ആവക ജോലികൾ, നിവൃത്തി ഉണ്ടെങ്കിൽ വന്നാൽ തന്നേയും, നിന്റെ ഈ നിസ്സഹായയായ അമ്മ തന്നേ ചെയ്യേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ജഗദീശ്വരാ, സൎവ്വശക്താ, അവി

ട്ടന്നു് എന്റേയും എന്റെ കുഞ്ഞിന്റേയും ജീവനെ രക്ഷിക്കുന്നപക്ഷം, ഞാൻ അവനെ അവിടുത്തെ വിശ്വസിപ്പാനും അവിടുത്തെ ശാസനകളെ അനുസരിപ്പാനും തക്കവണ്ണം വളൎത്തിക്കൊള്ളാമെന്നു് ഇതാ പ്രതിജ്ഞ ചെയ്യുന്നു. മതബോധം ഞാൻ അവനു നൽകാം; അവിടുത്തെ അറിയുന്നതിനും ആരാധിക്കുന്നതിനും സമസ്തസൃഷ്ടികളെ എല്ലാം സ്നേഹിക്കുന്നതിനും ഞാൻ അവനെ പഠിപ്പിക്കാം. യാതൊരുവിധത്തിലുള്ള മാലിന്യവും യാതൊരു വിധത്തിലുള്ള ദോഷവും സ്പൎശിക്കാതെ സൂക്ഷിച്ചു തിരിച്ചേല്പിക്കുന്നതിനുവേണ്ടി അവിടുന്നു് എന്റെ പക്കൽ തന്നിരിക്കുന്ന വില തീരാത്ത ന്യാസം എന്നതുപോലെ ഞാൻ അവനെ പാപസരണികളിൽനിന്നു തിരിച്ചുവിട്ടു വളൎത്തിക്കൊണ്ടുവരാം. അവിടുത്തെ കരുണയുണ്ടെങ്കിൽ, എന്റെ മകനെ ജീവനോടെതന്നേ എനിക്കു കിട്ടുമെന്നു നല്ല നിശ്ചയമുണ്ടു്. 'അരക്ഷിതം തിഷ്ഠതി ദൈവരക്ഷിതം സുരക്ഷിതം ദൈവഹതം വിനശ്യതി' എന്ന വിശ്വാസം എനിക്കു ബാല്യത്തിലേ ഉള്ളതാണു്."

അവരു മൗനമുദ്ര പൂണ്ടു വളരെ നേരം പ്രാൎത്ഥിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. അതിന്റെ ശേഷം, അവരു, മങ്കലത്തിൽ കല്ലറയിൽ വച്ചിരുന്ന പച്ചവെള്ളമെടുത്തു കുഞ്ഞിനെ കുളിപ്പിച്ചു; അനന്തരം ആ കുഞ്ഞിനു്, ദുഃഖപൂരത്തിന്റേയും, അശ്രുധാരയുടേയും ബഹളങ്ങളുടെ മദ്ധ്യേ ഭൂലോകജാതം ചെയ്കയാൽ, വിധുരൻ എന്ന പേരും വിളിച്ചു.

അതിനുശേഷം, അവരു കുഞ്ഞിനെ തന്റെ ഉത്തരീയത്താൽ പൊതിഞ്ഞു്, "മകനേ, ഇതല്ലാതെ നിനക്കു വേറെ തൊട്ടിൽ തരുവാൻ എനിക്കു നിവൃത്തിയില്ല"— എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു മടിമേൽ കിടത്തി; പിന്നെ,

അല്പം അകലെ ആറിത്തണുത്തു വിറകുകമ്പുപോലെ ആയ ചോറും കറിയും ഇരുന്നിരുന്ന ഇലയിൽ വളരെ ഖേദത്തോടുകൂടി ഒരു നോക്കു നോക്കിയിട്ട്,—"കുഞ്ഞേ, ഭാഗ്യദോഷിയായ നിന്റെ മാതാവ് നിനക്കുവേണ്ടി കാച്ചിക്കുറുക്കി വച്ചിരിക്കുന്ന പാല് അതാ ഇരിക്കുന്നു. പക്ഷേ, നീ വ്യസനിക്കേണ്ട. നിന്റെ അമ്മയുടെ കണ്ണുനീർ അതിനു ചൂടും മാർദ്ദവവും ഉണ്ടാക്കിത്തരും; ഈശ്വരൻ ആ ഭക്ഷ്യപദാർത്ഥം നമുക്കു രണ്ടുപേർക്കും മതിയാകുമാറ് അനുഗ്രഹിക്കയും ചെയ്യും"—എന്നു പറഞ്ഞു.

ഒരിക്കൽ, കുഞ്ഞു മടിയിൽ കിടന്ന് ഉറങ്ങവേ, അവൾ തല കുനിച്ച് അതിനെ നോക്കി ദീർഘശ്വാസം വിട്ടുകൊണ്ടു വിചാരിച്ചു:—"കരുണാവാരിധേ, ദൈവമേ, ഇവന്റെ മേൽ ദയാദൃഷ്ടി ചെയ്യുമാറാകണമേ. അയ്യോ! കഷ്ടം! സൂര്യപ്രകാശവും സൂര്യാതപവും ഏൽക്കാതെ ഇരുളടഞ്ഞു തണുത്ത ഭയങ്കരമായ ഈ കല്ലറയിൽ ഉണ്ടാകുന്ന കുസുമങ്ങൾ ക്ഷണേന ശോഭയും സൗരഭ്യവും മങ്ങി ഇതളുകൾ ഉതിർന്നു നശിച്ചുപോകും. ശിവ! ശിവ! ആ സ്ഥിതിക്ക് ഈ സന്താനമുകുളം എങ്ങനെ വികസിക്കുവാൻ പോകുന്നു! ഈശ്വര, ഇതിനെ വാടിയുലഞ്ഞുപോകാതെ സൂക്ഷിച്ചുകൊള്ളണേ. എനിക്ക് ഇതിനെക്കുറിച്ച് അത്ര വളരെ വാത്സല്യമുണ്ട്! ഇതു വളർന്നുവരുന്നതിനു വേണ്ടി, ഞാൻ സന്തോഷസമേതം എന്റെ ജീവൻപോലും ത്യജിക്കാൻ സന്നദ്ധയാണ്! പക്ഷേ, ഇതിന്റെ നേരെ എന്നെക്കാൾ കൂടുതൽ വാത്സല്യം അവിടുന്നു കൈക്കൊള്ളുന്നു; അവിടുന്ന് എന്നേയും പ്രിയപ്പെടുന്നു; അവിടുന്ന് എല്ലാ ഭൂതങ്ങളേയും, മാതാവു ശിശുവിനെ എന്നതിനെക്കാൾ, എത്രയോ അധികം സ്നേഹിക്കുന്നു.

വിസ്മരിക്കിലും സ്വന്തം മക്കളെ മാതാക്കന്മാർ
വിസ്മരിക്കുമോ ഞാനെൻസൃഷ്ടിയാം ചരാചരം?

എന്ന് അവിടുന്നുതന്നെ അരുളിച്ചെയ്തിട്ടുണ്ടല്ലോ.

'ദഗാ വിപ്ര സുരസാധൂനാം ഛന്ദസാമപി ചേശ്വരഃ
രക്ഷാമിച്ഛാംസ്തനൂർധത്തേധർമ്മസ്യാർത്ഥസ്യ ചൈവ ഹി'

എന്നു ഭാഗവതപുരാണവും ഉപദേശിച്ചിരിക്കുന്നു."

നമ്മദ ഈ വിധത്തിൽ വിചാരിച്ചു നിറുത്തിയ നിമിഷത്തിൽ അവളുടെ കുഞ്ഞ് ഉറക്കം ഉണരുകയും അമ്മയുടെ മുഖത്തു നോക്കി ചിരിക്കുകയും ചെയ്തു. അമ്മയും ഒന്നു പുഞ്ചിരിയിട്ടു. കല്ലറയിൽ താമസിപ്പാൻ ഇടയായതിൽ പിന്നീട് അവൾ മന്ദസ്മിതം ചെയ്തതു് അന്ന് ആദ്യമായിട്ടായിരുന്നു. അവൾ കുഞ്ഞിനെ മാറോടണച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു:—"മകനേ, ഓമനേ, എന്തു്! നീ ചിരിക്കുകയാണോ! ഈ കല്ലറയിലെ സങ്കടങ്ങൾ കൊണ്ടു് നിനക്ക് അസുഖം തോന്നുന്നതും ഇല്ലയോ? അതേ, മന്ദസ്മിതം ചെയ്ക; ജീവിതം മുഴക്കേ മന്ദസ്മിതത്തിൽ കഴിഞ്ഞുകൂട്ടുന്നതാണ് പരസുഖം. സർവ്വദാ മന്ദസ്മിതം ചെയ്യുക. നിൻെറ മന്ദസ്മിതം വാക്കുകൾകൊണ്ടു പറയുന്നതിനെക്കാൾ ശക്തിമത്തരമായിട്ടു് എന്നോടു സംഭാഷണം ചെയ്യുന്നു. അതു കണ്ടിട്ടു്:—'അമ്മേ, കരയരുതു്. സന്തോഷിക്കുക. അമ്മ ശുദ്ധമേ പാവമാണെന്ന് എനിക്കറിയാം; പക്ഷേ ഈശ്വരൻ സർവ്വൈശ്വര്യസമ്പൂർണ്ണനാണ്. അമ്മയെ സർവ്വജനങ്ങളും ഉപേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നു; എന്നാൽ, ഈശ്വരൻ സർവ്വശക്തനും അമ്മയെ സഹായിക്കുന്നതിൽ ഉത്സുകനും ആണ്. അമ്മ എന്നെ അത്യന്തം സ്നേഹിക്കുന്നു; എന്നാൽ, ഈശ്വരൻ നമ്മെ

രണ്ടുപേരേയും, അമ്മയേയും എന്നേയും, അതിലും അധികം സ്നേഹിക്കുന്നു'—എന്നു എന്നോടു പറവാൻ നീ ആഗ്രഹിക്കുന്നതുപോലെ തോന്നുന്നു. ഹാ! ഹാ! ഓമന മകനേ, പുഞ്ചിരിയിടുക, നീ പുഞ്ചിരിയിട്ടുകൊൾക! നീ പുഞ്ചിരിയിടുന്ന കാലത്തോളം നിന്റെ അമ്മയ്ക്കു കരയുവാൻ യാതൊരു കാരണവും ഉണ്ടാവുകയില്ല."

ഏതാനും നാളുകൾക്കു ശേഷം, നീലകപാലൻ വീണ്ടും കല്ലറയിൽ വന്നു. ആ വരവു് അതിക്രൂരവും ഭീഷണവും ആയ മുഖഭാവത്തോടുകൂടിയായിരുന്നു. അയാൾ:—

"എന്റെ ക്ഷമ മുഴുവൻ അസ്തമിച്ചിരിക്കുന്നു. നിന്റെ കുഞ്ഞിന്റെ മേൽ നിനക്കു ,കരുണയില്ലയോ? എന്റെ അഭീഷ്ടങ്ങൾക്കു് ഇനിയും വശപ്പെടാതിരിക്കുകയാണെങ്കിൽ, ഞാൻ നിന്നെ കൊല്ലാനാണു നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നതു്; ചാകാൻ തയാറായിക്കൊൾക,—നീയും നിന്റെ മകനും,—രണ്ടുപേരും"—എന്നു് അവളോടു കർക്കശമായി പറഞ്ഞു.

നർമ്മദ യാതൊരു ഭയവും കൂടാതെ ശാന്തതയോടുകൂടി പറഞ്ഞ മറുപടി,—"ഈശ്വരന്റെ മുമ്പിലും, പൂജനീയരായ എന്റെ മാതാപിതാക്കന്മാരുടെ മുമ്പിലും, എന്റെ ഭർത്താവിന്റെ മുമ്പിലും, ചാരിത്രഗുണസമ്പന്നരായ സർവജനങ്ങളുടെയും മുമ്പിലും, മുഖത്തു നോക്കുവാൻ ധൈര്യം വരാതെ, തല കുനിച്ചുകൊണ്ടു നില്പാൻ, ഇടയാകുന്ന ഒരു കൃത്യം ചെയ്യാൻ സമ്മതം നൽകി ജീവിച്ചിരിക്കുന്നതിൽഭേദം ഞാൻ ഈ നിമിഷം മരിക്കുന്നതുതന്നേയാണു്"—എന്നായിരുന്നു.

നീലകപാലൻ ബീഭത്സമായി അവളെ അശനിപാതംപോലെ ഒന്നു നോക്കിയിട്ടു കല്ലറയിൽനിന്നു

പോവാൻ തിരിഞ്ഞു; അയാൾ കോപംകൊണ്ടു വിറച്ചു; അയാൾ, ആ കല്ലറയുടെ അകം മുഴുവൻ ശബ്ദം പ്രതിധ്വനിച്ചു മുഴങ്ങുമാറും ചുമരുകൾ വളരെ നേരത്തേയ്ക്കു നിന്നു കിടുങ്ങുമാറും ആ കല്ലറയുടെ ഇരുമ്പുവാതലുകൾ ഊക്കോടുകൂടി വലിച്ചടച്ചുംകൊണ്ടു മറഞ്ഞു.

VI

നമ്മദ ഭർത്താവിന് അയച്ച കത്ത്.

അർദ്ധരാത്രി ആയപ്പോൾ കല്ലറയിലെ ഇരുമ്പഴി വാതുക്കൽ ആരോ വന്നു പതുക്കെ തട്ടുന്ന ശബ്ദം നമ്മദ കേട്ടു. അതിനോടുകൂടി—"കൊച്ചമ്മ ഉണർന്നിരിക്കയാണോ?"—എന്നു മധുരവും കരുണാമസൃണവും ആയ ഒരു ചോദ്യവും അവൾക്കു കേൾക്കായി. "ഹാ! ഞാൻ എന്തു പറയട്ടെ? നീചനായ നീലകപാലൻ! അയാളുടെ ദുഷ്ടത്വത്തിന് ഈശ്വരൻ തക്കതായ ശിക്ഷ കൊടുക്കട്ടെ!"—എന്നും ഒരു സ്വരം പുറപ്പെട്ടു.

നമ്മദ എഴുന്നേററു് ഇരുമ്പഴികളുടെ സമീപത്തു ചെന്നു്,—"നിങ്ങൾ ആരാണു്?"—എന്നു ചോദിച്ചു.

അതിന്,—"ഞാൻ ഈ കല്പന സൂക്ഷിപ്പുകാരൻ ഗണനാഥന്റെ മകളാണ്. ഭാരതി എന്നാണ് എന്റെ പേർ. എനിക്കു വളരെക്കാലം ദീനമായിരുന്നതും അക്കാലത്തു് അവിടുന്നു നിത്യവും വന്നു കരുണയോടുകൂടി എന്റെ സ്ഥിതി അന്വേഷിച്ചും മററും എന്നെ അനുഗ്രഹിച്ചുവന്നതും ഓക്കുന്നുണ്ടായിരിക്കുമല്ലോ. എനിക്ക് അവിടുത്തെക്കുറിച്ച് എന്തെന്നില്ലാത്ത ഭക്തിയുണ്ട്. എന്റെ ഭക്തിയും നന്ദിയും വെളിവാക്കുവാൻ ഞാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നു; പക്ഷേ, ദുർവ്വിപാകമേ! ഞാൻ ഇപ്പോൾ വന്നിരിക്കുന്നതു് ഒരു ഭയങ്കരവർത്തമാനവും കൊണ്ടാണ്. ഈ രാത്രിയിൽത്തന്നെ അവിടുത്തെ വധിക്കണമെന്നു തീച്ചപ്പെടുത്തിക്കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. എന്റെ യജമാനൻ,—അവിടുത്തെ ഭർത്താവ്,—തന്നെയാണ് അങ്ങിനെ കല്പന അയച്ചിരിക്കുന്നതു്. കാര്യസ്ഥന്റെ വാക്കുകളെ അടിസ്ഥാനപ്പെടുത്തി അദ്ദേഹം അവിടുത്തെ കുററക്കാരി എന്നു വിശ്വസിച്ചിരിക്കുന്നു. ദുഷ്ടനായ നീലകപാലന് യജമാനന്റെ പക്കൽ നിന്ന് ഇന്ന് ഒരെഴുത്തു കിട്ടിയിട്ടുണ്ട്; അവർ അവിടുത്തെ നിർദ്ദയം വധിക്കുവാൻ തയാറാവുന്നു. സംഭാഷണം ഞാൻ ഒളിച്ചുനിന്നു കേട്ടു മനസ്സിലാക്കി. ദണ്ഡപാശികന്മാരോട് നീലകപാലൻ ചട്ടംകെട്ടുന്നതു ഞാൻ കേൾക്കാനിടയായി. അവിടുത്തെ ഓമനമകനേയും അവിടുത്തോടുകൂടി കൊല്ലണം എന്നാണു തീർച്ചപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നതു്. യജമാനൻ കുഞ്ഞിനെ തന്റെ പുത്രനായിട്ടു സ്വീകരിക്കയില്ലപോലും. അയ്യോ! കൊച്ചമ്മേ, ഞാൻ ഈ ഭയങ്കരവൃത്താന്തങ്ങൾ കേട്ട ഉടനേതന്നെ, അവിടുന്ന് ഓടിപ്പോന്നതാണ്. എനിക്കു കണ്ണടപ്പാൻ സാധിച്ചിട്ടില്ല; എല്ലാവരും ഉറക്കമായി എന്നറിഞ്ഞ

ഉടനേ, ഞാൻ, എൻെറ സുഖക്കേട്ട വകവയ്ക്കാതെ പതുങ്ങിപ്പതുങ്ങി ഇങ്ങോട്ടു പോന്നു. അവിടുത്തോടു യാത്ര ചോദിപ്പാനും, അവിടുന്നു ചെയ്ത ഉപകാരങ്ങൾക്കു നന്ദി പറവാനും, അവിടുത്തേയ്ക്ക് എന്നെ ആത്യന്തികമായ വല്ല സന്ദേശവും ഏല്പിക്കാനുണ്ടെങ്കിൽ അതു വാങ്ങാനും വരാതെ ഇരുന്നാൽ, എനിക്കു ജീവിക്കുക വിഷമമാണ്. വല്ല രഹസ്യവും പറവാനുണ്ടെങ്കിൽ മടിക്കേണ്ട, പറഞ്ഞുകൊൾക. ആ രഹസ്യങ്ങളെ അവിട്ടത്തോടുകൂടി ലോകരംഗത്തിൽനിന്നു മറയുവാൻ ഇടവരുത്തരുത്. ഒരു കാലത്ത് അവിടുത്തെ നിർദ്ദോഷിതത്വത്തിനു സാക്ഷ്യം വഹിപ്പാൻ എനിയ്ക്കു സാധിച്ചേയ്ക്കാം"—എന്ന് അവൾ മറുപടി പറഞ്ഞു.

നമ്മദ അത്യന്തം പേടിച്ചുപോയി; കുറേ നേരത്തേയ്ക്ക് പേടി നിമിത്തം അവൾക്കു യാതൊന്നും പറവാൻ കഴിഞ്ഞില്ല.

ഒടുവിൽ അവൾ മൗനമുദ്ര മാററിക്കൊണ്ടു്:—"പ്രിയേ, സുശീലേ, എനിക്ക് വല്ല ഉപകാരവും ചെയ്യണമെന്ന് നിൻെറ ദയാലുത്വം നിന്നെ പ്രേരിപ്പിക്കുന്നസ്ഥിതിക്ക്, ഒരു വെളിച്ചവും, കുറെ മഷിയും, അല്പം കടലാസും, ഒരു പേനയും കൊണ്ടുവന്നു തരിക"—എന്നു പറഞ്ഞു.

ഭാരതി അതെല്ലാം തയാറാക്കിക്കൊണ്ടുവന്നു കൊടുത്തു; നമ്മദ എഴുതുവാനും തുടങ്ങി; വെറും നിലത്തു കമഴ്ന്നുകിടന്നു മുമ്പിൽ കടലാസു വിരിച്ചുവച്ചുകൊണ്ടാണ് അവൾ എഴുതിയതു്. ആ എഴുത്താവിതു്:—

"പ്രാണനാഥ,

കല്ലറയിലെ തണുത്ത നിലത്തു കിടന്നുകൊണ്ടാണു് ഞാൻ അങ്ങേയ്ക്കു് എന്റെ ഈ അന്തിമമായ എഴുത്തെഴുതുന്നതു്. അവിടുന്നു് ഇതു വായിക്കുവാനിടയാകുമ്പോൾ, ഞാൻ മരിച്ചു് എന്റെ ജഡം നിലത്തു പതിച്ചിട്ടു വളരെ നാൾ കഴിഞ്ഞുപോകുമായിരിക്കാം. ഇനി ഏതാനം നിമിഷങ്ങൾകൂടി കഴിഞ്ഞാൽ, ഞാൻ സനാതനനായ പ്രാഡ്വിവാകന്റെ സന്നിധിയിൽ എത്തും. കൊലപാതകിക്കെന്നപോലെ, അങ്ങു് എനിക്കു വധശിക്ഷ വിധിച്ചു; എന്നാൽ നിർദ്ദോഷിയായിട്ടാണു ഞാൻ മരിക്കുന്നതു് എന്നതിലേയ്ക്കു് എനിക്കു് ഈശ്വരൻ സാക്ഷിയുണ്ടു്. എന്നിൽ ചുമത്തിയിരിക്കുന്ന അപരാധം ഞാൻ, നിത്യതയുടെ പ്രാന്തത്തിൽ ഒരു കാൽ ഊന്നിക്കൊണ്ടു്, ഈശ്വരന്റെ ദിവ്യസന്നിധിയിൽ വച്ചു്, ഇതാ നിഷേധിക്കുന്നു. ഞാൻ വ്യാജപ്രസ്താവം ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കവേ അല്ല, എന്റെ ലോകവാസം അവസാനിക്കുന്നതു് എന്നുള്ളതു് അവിടുന്നു വിശ്വസിക്കണം; അങ്ങിനെ അവിടുത്തേയ്ക്കു വിശ്വാസം വരുന്നപക്ഷം ഞാൻ കൃതാർത്ഥയായി.

"അഹോ! പ്രിയഭർത്താവേ, അവിടുത്തേ കുറിച്ചാണു് എനിക്കു പരിതാപം അത്രയും. അവിടുത്തെ പാപകരമായ വിധത്തിൽ ദുർബ്ബുദ്ധികൾ വഞ്ചിച്ചുകളഞ്ഞിരിക്കണം; അല്ലെങ്കിൽ, അവിടുത്തെ പത്നിയേയും പുത്രനേയും വധിച്ചുകളവാൻ അവിടുന്നു കല്പിക്കുന്നതു് എങ്ങനെ? ആകട്ടെ; ഒരു കാലത്തു് അവിടുത്തേയ്ക്കു പിണഞ്ഞ അബദ്ധം അവിടുന്നു് മനസ്സിലാക്കിയെന്നു വരാം; അപ്പോൾ, ഹാ! അവിടുന്നു് അല്പംപോലും ദുഃഖിക്കരുതു്. അവിടുന്നു് എന്നെ സർവ്വദാ സ്നേഹിച്ചിരു-

ന്നതു് എനിക്കു നല്ലവണ്ണം അറിയാം; എൻെറ മരണത്തിനു കാരണം അവിടുന്നാണെന്നു ഞാൻ ഗണിക്കുന്നതുമില്ല. അതു വിധിദുർവ്വിപാകമെന്നേ ഞാൻ കരുതുന്നുള്ളു.

"എന്നാൽ, എൻെറ ഈ വിശ്വാസംനിമിത്തം, അങ്ങയുടെ സാഹസകൃത്യത്തിനു മറ്റൊരു സാഹസകൃത്യം കൂടി ചെയ്യാതിരിക്കുവാൻ പ്രതികാരബുദ്ധി അങ്ങയെ പ്രേരിപ്പിക്കാതിരിക്കട്ടെ; എന്നു മാത്രമല്ല, മേലാൽ പ്രതിയുടെ സമാധാനം കേൾക്കാതെ, യാതൊരാളെയും,–അതു് ആരായിരുന്നാലും വേണ്ടില്ല,—അവിടുന്നു ശിക്ഷിച്ചുകളകയില്ലെന്നു നിർബന്ധം വയ്ക്കാനും അങ്ങയെ ധർമ്മബോധവും ഈശ്വരനും ഉത്സാഹിപ്പിക്കട്ടേ! അവിടുത്തേയ്ക്കു പശ്ചാത്താപം ഉളവാക്കാവുന്ന ഈ മാതിരി വിധികൾ ഇതോടുകൂടിത്തന്നെ അവസാനിക്കട്ടേ! അറിഞ്ഞുകൊണ്ടല്ലെങ്കിലും, ചെയ്തുകഴിഞ്ഞുപോയ ഈ ദുഷ്കർമ്മത്തിനു ശ്രേഷ്ഠവും നീതിയോഗ്യവും ആയ പല സൽക്കർമ്മങ്ങളാൽ പ്രതിവിധി ചെയ്ക; ഇതാണു് അപരിഹാര്യങ്ങളായ ദോഷങ്ങൾക്കു ചെയ്യാവുന്ന ഉത്തമപ്രായശ്ചിത്തം. അതിനു ശേഷം സ്വർഗ്ഗസ്മരണ ഉണ്ടാവട്ടേ! ആ ദിക്കിൽ വച്ചാണു് അവിടുന്നു വീണ്ടും അവിടുത്തെ നന്മദയെ കാണുക; ആ ദിക്കിൽവച്ചുതന്നേയാണു് അവിടുന്നു് അവളുടെ നിർദ്ദോഷിതത്വവും വിശ്വാസ്യതയും അറിയുവാനിടയാവുന്നതും; ആ ദിക്കിൽ വച്ചുതന്നെ അവിടുന്നു ഭൂമിയിൽ വച്ചു ദർശിക്കാതേ ഉപേക്ഷിച്ചുകളഞ്ഞ പുത്രമുഖം ആദ്യമായി വീക്ഷിക്കുകയും ചെയ്യും! ആ ദിക്കിൽ, നമ്മെ വിയോജിപ്പിക്കുന്നതിനുള്ള ദുർജ്ജനങ്ങളുടെ യത്നം യാതൊന്നും ഫലിക്കയില്ല.

"എന്റെ കാലം ഏതായാലും അവസാനിക്കാറായി. എനിക്ക് ഇനി ഏതാനും നിമിഷങ്ങൾ മാത്രമേ ജീവി

ച്ചിരിപ്പുള്ള എന്റെ നിർദ്ദോഷിതയെ അവിട്ടത്തെ മന സ്സിലാക്കി അവിട്ടത്തോടുള്ള എന്റെ അന്തിമമായ കൃത്യം നിറവേററുന്നതിന്ന ഞാൻ യത്നിച്ചുകൊള്ളട്ടെ!

"നമ്മുടെ നല്ല കാലത്തു്, 'അവിടുന്നു് എന്നോടു കാണിച്ചിട്ടുള്ള അതിരററ സ്നേഹത്തിന്നു് ഞാൻ നന്ദി പറകയും അവിട്ടത്തെ പേരിൽ എനിക്കുള്ള അളവററ പ്രേമത്തിന്ന യാതൊരു കുറവും, എന്റെ മരണസമയത്തും, ഉണ്ടായിട്ടില്ലെന്നു് ഉറപ്പു തരികയും ചെയ്തുകൊള്ളട്ടേ!

"സുജനങ്ങളായ എന്റെ മാതാപിതാക്കന്മാരെ ഞാൻ അവിട്ടത്തെ പക്കൽ ഏല്പിക്കുന്നു. അവൎക്കു് അവി ടുന്നു കനിവേറിയ മരുമകനായിത്തന്നേ വൎത്തിക്കുകയും അവരുടെ അസഹായസ്ഥിതിയിൽ താങ്ങായിത്തീരുകയും ചെയ്യണം. കഷ്ടം! അവരെ വിവരം ഗ്രഹിപ്പിക്കുവാൻ എനിക്കു നിവൃത്തിയില്ല; എന്റെ മരണസമയം അടു ത്തുവരുന്നു. എന്നാൽ അവിടുന്നു് ഒരു കാൎയ്യം ചെ യ്യണം: എന്റെ മാതാപിതാക്കന്മാരെ, നമ്മുടെ കുററ മൊന്നുമില്ലെന്നും അവൾ നിർദ്ദോഷയായിട്ടാണു മരിച്ച തെന്നും മനസ്സിലാക്കിയേയ്ക്കണം; ഞാൻ എന്റെ മരണ സമയത്തു് അവരെ സ്മരിച്ചുവെന്നും അവർ ചെയ്തി ട്ടുള്ള ഉപകാരങ്ങൾക്കെല്ലാം ഹൃദയപൂൎവം കൃതജ്ഞയാ യിരിക്കുന്നുവെന്നും, അവിടുന്നു് എന്നെങ്കിലും അവരെ കാണുമ്പോൾ പറയുവാൻ മറക്കരുതു് എന്നൊരു് അപേക്ഷകൂടി ചെയ്തുകൊള്ളട്ടേ!

"കഠിനമാനസനും ദുഷ്ടനും ആയ നീലകപാലനെ അവിടുന്നു കോപംകൊണ്ടു വധിച്ചുകളയരുതു്. ഞാൻ ചെയ്യുന്നതുപോലെ, അയാൾക്കു് അവിടുന്നും മാപ്പു കൊ ടുക്കണം. അതാണു് എന്റെ പ്രാൎത്ഥന. അനാദ്യനന്ത

മായ നിത്യലോകത്തിൽ ദ്വേഷകണിക കൊണ്ടുപോയി കലൎത്തുന്നതോ, ആ പരിശുദ്ധദേശത്തിലേയ്ക്കുള്ള എന്റെ പ്രവേശം വല്ല ജീവിയുടേയും രക്തകണം തെറിച്ചു മലീമസമായിത്തീരുന്നതോ, എനിക്കു ഹിതമല്ല.

"എന്റെ ശിരസ്സു ഛേദിച്ചുകളയുന്നവരുടെ നേൎക്ക് അവിടുത്തേയ്ക്കു യാതൊരു ദ്വേഷവും ഉണ്ടാവരുത്. നേരേ മറിച്ച്, അവൎക്കും അവരുടെ കുടുംബത്തിനും നന്മ ചെയ്ക; കല്പന അനുസരിച്ചു പ്രവൎത്തിക്കാതെ അവൎക്കു നിവൃത്തിയില്ലല്ലോ; മടിച്ചുമടിച്ചേ അവർ എന്നെ വധിക്കുക ഉള്ളൂ എന്ന് എനിക്കു നല്ലപോലെ അറിയാം.

"കുററമൊന്നും ഇല്ലെങ്കിലും ഹതനായിത്തീൎന്ന യോഗ്യനായ ദാരികൻ അവിടുത്തെ ഭൃത്യവൎഗ്ഗത്തിൽവെച്ച് അത്യന്തം വിശ്വസ്തനാണ്. അയാളുടെ വിധവയെ അവിടുന്നു രക്ഷിച്ചുകൊള്ളണം. അയാളുടെ അനാഥരായ ശിശുക്കൾക്ക് അവിടുന്നു പിതൃസമനായിട്ടു ഭവിക്കണം. അവിടുന്ന് അങ്ങനെ പ്രവൎത്തിക്കുന്നതായാൽ, അത് അവിടുത്തേ പേരിൽ അന്യാദൃശമായ ഭക്തി ഉണ്ടായിരുന്നതുമൂലം ചാവാനിടയായ ആ ഉത്തമപുരുഷന്റെ നേൎക്ക്, അവിടുത്തേയ്ക്കുള്ള പാവനമായ ഋണം മോചിപ്പിക്കുന്നതിനുകൂടെ സഹായകം ആയിരിക്കും. അയാൾ അവിടുത്തെ നേൎക്കു ദൃഢഭക്തിയോടുകൂടിയാണു സ്വജീവനെ ബലികഴിച്ചത് എന്ന കാൎയ്യം മറക്കരുത്. അയാളുടെ നിരപരാധിത്വത്തെ വിളംബരപ്പെടുത്തുവാൻ അവിടുന്നു മനസ്സു വയ്ക്കണം.

"ഈ എഴുത്ത് അവിടുത്തേ പക്കൽ എത്തിക്കുന്ന സുചരിതയായ ഈ കന്യകയ്ക്കും അവിടുന്ന് ഉപകാരിയായി ഭവിക്കണം. മററുള്ളവർ എല്ലാപേരും നീലക

പാലനെ വിചാരിച്ചു പേടിച്ചു വിറച്ചുകൊണ്ടു് എന്നെ ഉപേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്ന ഈ കാലത്തു്, വിശ്വസ്തതയോടു കൂടി എന്നെയും അവിടുത്തെയും സഹായിപ്പാൻ ഇവൾ മാത്രമേ ഒരുങ്ങിപ്പുറപ്പെട്ടുന്നുള്ളൂ.

"അവിടുത്തെ പ്രജകളുടെ നേരെ ന്യായസ്ഥനും സുകൃതിയും ആയിട്ടു് അവിടുന്നു വൎത്തിക്കണം; അവൎക്കു് എടുക്കാൻ കഴിയാത്ത ഭാരങ്ങളൊന്നും അവരെ ചുമത്താതെ നോക്കണം; അവിടുന്നു് അവൎക്കു് നീതിനിഷ്ഠരായ അക്ഷദൎശകന്മാരേയും, ധൎമ്മനിരതരായ പുരോഹിതന്മാരേയും, കൃത്യശ്രദ്ധരായ ഭിഷഗ്വരന്മാരേയും നൽകണം. സങ്കടങ്ങൾ പറവാനോ, ആവശ്യങ്ങൾ ധരിപ്പിപ്പാനോ അവിടുത്തെ അടുക്കൽ വന്നുചേരുന്ന എല്ലാ ആളുകൾക്കും അറിയിക്കാനുള്ളതു മുഴുവൻ, അവിടുന്നു ദയയോടും ശ്രദ്ധയോടും കേൾക്കണം. പ്രത്യേകിച്ചും, പാവങ്ങളോടു്, ഉദാരചിത്തനായി പെരുമാറണം. അഹോ! കഷ്ടം! ഞാൻ അവിടുത്തെ പ്രജകളോടു് മാതൃനിൎവ്വിശേഷമായി വൎത്തിക്കാമെന്നു് ഏറ്റിരുന്നല്ലോ. ഞാൻ അവൎക്കു ചെയ്തുകൊടുക്കണമെന്നു വിചാരിച്ചിരുന്ന ഉപകാരങ്ങളെല്ലാം അവിടുന്നുതന്നെ ദാനംചെയ്യുക; അതിനു് അമാന്തം വരുത്തരുതേ! ഭൎത്താവേ! ഇപ്പോൾ എന്റെ തിരോധാനത്താൽ അവിടുത്തേയ്ക്കു് അവിടുത്തെ പ്രജകളുടെ നേരെ ഉള്ള ചുമതലകൾ ഇരട്ടിയായി വൎദ്ധിച്ചിരിക്കുകയാണു്. അവിടുത്തെ ചുമലിൽ വന്നു താങ്ങാൻ ഇടയായ ആ ഭാരത്തിന്റെ കാഠിന്യം ഓൎത്തു് ഞാൻ ഭയവിഹ്വലയാകുന്നു.

"ഇനി—ഇനി—എനിക്കു യാത്ര പറയേണ്ടതായിട്ടു മാത്രമേ ഉള്ളൂ. പ്രിയഭൎത്താവേ, അവിടുന്നു വ്യസനിക്കു

രുതു്. ഞാൻ വലിയ പീഡകളൊന്നും കൂടാതെയാണു മരിക്കുന്നതു് ഈ ജീവിതകാലം ഹ്രസ്വവും ക്ലേശാകുലവും ആണു്. ധർമ്മഭ്രഷ്ട എന്നു ശങ്കിതയായിയെങ്കിലും, നീലകപാലൻ ആരോപിച്ച യാതൊരു ദോഷവും സ്പർശിക്കാതെ നിർമ്മലയായിട്ടാണു ഞാൻ മരിക്കുന്നതു്. കർമ്മസാക്ഷിയായ ഭഗവാനു് എന്റെ മേൽ ദയയും ദാക്ഷിണ്യവും ഉണ്ടാവാതെയിരിക്കയില്ല. ഒരു പ്രാവശ്യം കൂടി ഞാൻ യാത്ര പറഞ്ഞുകൊള്ളട്ടെ! പ്രേമപൂർണ്ണവും സമാധാനസംയുതവും ആയ ആത്മോാവോടുകൂടിയാണു് ഞാൻ അവിടുത്തെ വേർപെട്ടു പോകുന്നതു്.

എന്നു്,

ഇപ്പോഴും, മരണസമയത്തും, എപ്പോഴും അവിടുത്തെ പ്രിയപ്പെട്ട വിശ്വസ്തയായ ധർമ്മപത്നി,—നർമ്മദ.”

വീണ്ടും വീണ്ടും കണ്ണുനീർ പൊഴിക്കാതെ ഈ എഴുത്തു് എഴുതുക നർമ്മദയ്ക്കു ശക്യമായിരുന്നില്ല. മഷിയും കണ്ണുനീരും കൂടി കലന്നു് എഴുത്തിലെ അക്ഷരങ്ങൾ മിക്കവാറും വ്യക്തമല്ലാതെ ഭവിച്ചുപോയിരുന്നു. ഒടുവിൽ, അവൾ അതു മടക്കിക്കെട്ടി, ഭാരതിയുടെ പക്കൽ ഏല്പിച്ചിട്ടു്:—“ഈ എഴുത്തു വളരെ ഭദ്രമായി സൂക്ഷിച്ചു വച്ചുകൊള്ളണം. ഇതു മററാരും കാണ്മാൻ ഇടയാകരുതു്; എന്റെ ഭർത്താവു്, യുദ്ധം കഴിഞ്ഞു വരുമ്പോൾ, നീ തന്നെ കൊണ്ടുചെന്നു് ഇതു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ പക്കൽ ഏല്പിക്കണം”—എന്നു പറഞ്ഞു.

നർമ്മദ, അനന്തരം, കണ്ഠത്തിൽനിന്നു് താൻ അണിഞ്ഞിരുന്ന മനോഹരമായ മുത്തുമാല അഴിച്ചെടുത്തു ഭാരതിയുടെ പക്കൽ കൊടുത്തിട്ടു പറഞ്ഞു:—“പ്രിയകുമാരി,

നീ ചെയ്തുതന്ന ഈ ഉപകാരത്തിനു നന്ദി പറവാൻ എനിക്കു വാഗ്വൈഭവമില്ല. ഏതായാലും ആ നന്ദിയുടെ ചിഹ്നവും സ്മാരകവും ആയിട്ടു്, നീ ഈ മാല വാങ്ങി ക്കൊൾക. ഇതു് എന്റെ വിവാഹവേളയിൽ അദ്ദേഹം എന്റെ കഴുത്തിൽ അണിയിച്ചതാണു്; ആ നിമിഷം മുതൽ ഞാൻ ഇതു് ഒരിക്കലും അഴിച്ചുവയ്ക്കാതെ, സർവ്വദാ ധരിച്ചുവരുന്നു. ഇതു് നിന്റെ കല്യാണത്തിൻനാൾ എടുത്തു് ഉപയോഗിക്കണം; അനവധി ശ്രൂപാ വിലപി ടിക്കുന്നതാണു്. നിനക്കു് എത്രമാത്രം ധനമുണ്ടായാലും, നീ ലൌകികങ്ങളായ മേന്മകളെ ഒരിക്കലും വിശ്വസി ക്കരുതെന്നു ഞാൻ ഉപദേശിച്ചുകൊള്ളട്ടെ. ഈ മുത്തു മാല, ഏതാനും നിമിഷങ്ങൾക്കുള്ളിൽ ഖഡ്ഗപാതം ഏററു തലയററു രണ്ടായി നിലത്തു പതിക്കുവാൻ പോ കുന്ന നിന്റെ സ്വാമിനിയുടെ കണ്ഠത്തെ അലങ്കരിച്ച താണെന്നു് നീ എപ്പോഴും ഓർത്തുകൊള്ളണം. യാതൊ രാളുടേയും പ്രേമവിശ്വാസങ്ങൾകൊണ്ടു് നീ അഹങ്കരിച്ചു പോകരുതു്; എന്റെ അനുഭവം നിനക്കു ദൃഷ്ടാന്തമായി ത്തീരട്ടേ! അഹോ! കഷ്ടം! എന്നെ ഈ മുത്തുമാല അണിയിച്ച ആൾ എന്റെ ശിരസ്സു ഛേദിച്ചു കള വാൻ സമ്മതിക്കുമെന്നു് എനിക്കു് ഒരുനാളും നിനയ്ക്ക വയ്യായിരുന്നു. ഈശ്വരനിൽ ദൃഢവിശ്വാസം നിനക്കു് ഉണ്ടായിരിക്കട്ടെ! എന്നാൽ, ഇനി വേഗം പൊ യ്ക്കോൾക! മേലും ഗുണവതിയായി വർത്തിക്കുവാൻ ശ്രമി ക്കുക! ഇനിയുള്ള സ്വല്പനിമിഷങ്ങൾ ഞാൻ ഈശ്വര ധ്യാനംകൊണ്ടു കഴിച്ചുകൂട്ടി നിത്യലോകപ്രവേശത്തിനു തയാറാവേണ്ടതാണു്. നിനക്കു ശ്രേയസ്സു ഭവിക്കട്ടെ. സ്വസ്തി!"

VII

ദണ്ഡപാശികന്മാർ.

ഭാരതി എഴുത്തു വാങ്ങിക്കൊണ്ടു പോയി അധിക ദിവസം കഴിഞ്ഞില്ല; അതിനുമുമ്പ്, കല്ലറയിലെ ഇരിമ്പുവാതിൽ ഉറച്ചു വലിച്ചുതുറന്നുകൊണ്ട് ആയുധപാണികളായ രണ്ടുപേർ അവിടെ ആഗതരായി. അവരിൽ ഒരാൾ കത്തിച്ച ഒരു മുട്ടൻ പന്തവും മറേറയാൾ ഉറയിൽ നിന്ന് ഊരിയ ഒരു ഊക്കൻ വാളും പിടിച്ചിരുന്നു. നമ്മദ, കുഞ്ഞിനേയും കൈയിൽ വച്ചുംകൊണ്ട്, ഈശ്വരപ്രാത്ഥന നടത്തുന്ന സമയത്തായിരുന്നു അവരുടെ ആഗമനം. പന്തത്തിലേ വെളിച്ചംകൊണ്ട്, ആ ഘാതകന്മാർ, അവൾ ധ്യാനത്തിൽ ലയിച്ചിരിക്കയാണെന്നു മനസ്സിലാക്കി. അവരിൽ ഖഡ്ഗപാണിയായ മനുഷ്യൻ ലേശവും ദയവെന്നിയേ,—"വെറുതെ കണ്ണു മടച്ച്, സന്ന്യാസിയുടെ ഭാവം നടിച്ചിരിക്കാതെ, എഴുന്നേററു കുഞ്ഞിനേയും എടുത്തുകൊണ്ടു ഞങ്ങളോടുകൂടി വരുക"—എന്നു പറഞ്ഞു.

നമ്മദ,—"ഈശ്വരോ രക്ഷതു! എനിക്കു ഭഗവാൻെറ കരുണ ഒന്നു മാത്രമേ ആശ്രയമായിട്ടുള്ളൂ"—എന്ന് ഉറക്കെ പറഞ്ഞുകൊണ്ട് എഴുന്നേററ്, കാൽ

വിറയ്ക്കുകയാൽ അടി ഉറയ്ക്കാതെ നടന്നുതുടങ്ങി. അവർ കല്ലറയിൽ നിന്ന് അകലെ എവിടെയോ ചെന്നവസാനിക്കുന്ന രഹസ്യമായ ഒരു തുരങ്കത്തിൽക്കൂടെ പോകവേ, പന്തം വഹിച്ചിരുന്ന മനുഷ്യൻ അവളുടെ മുമ്പിലും ഖഡ്ഗം ധരിച്ചിരുന്ന ആൾ പിമ്പിലും ആയി നടകൊണ്ടു. എങ്ങനെയോ അകത്തു കടന്നുകൂടിയ ഒരു വലിയ പട്ടി മാത്രം, ആരും അറിയാതെ, അവരെ അനുഗമിക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. അവർ, ഒടുവിൽ, ഒരു വലുതായ ഇരുമ്പുവാതിൽക്കൽ എത്തി. ആ വാതൽ തുറന്നു പുറത്തേയ്ക്കു് ഇറങ്ങിയതു് ഒരു വൻ കാട്ടിന്റെ നടുവിലുള്ള തുറന്ന സ്ഥലത്തായിരുന്നു.

കാലം ശരൽക്കാലം. നിശ രമണീയമായിരുന്നു. നക്ഷത്രങ്ങൾ ആകാശത്തിൽ വിളങ്ങി. ശീതകിരണൻ അസ്തമിക്കാറായിരുന്നു. തണുത്ത കാററും വൃക്ഷനിരയുടെ ഇടയിൽക്കൂടി മർമ്മരശബ്ദത്തോടു വീശി. അപകൃത്യത്തിനു സന്നദ്ധരായി പുറപ്പെട്ടിരിക്കുന്നവരുടെ നിർഘൃണതയെപ്പററി പ്രകൃതിതന്നേ ശപിക്കയാണോ എന്നു തോന്നും ആ മർമ്മരശബ്ദം ശ്രവിച്ചാൽ.

രണ്ടു ദണ്ഡപാശികന്മാരും, അന്യോന്യമോ, നമ്മദയോടോ ഒന്നും സംസാരിക്കാതെ ആയിരുന്നു നടന്നതു്. അവർ അവളെ വനത്തിൽ അതിദൂരത്തു് ഒരു സ്ഥലത്തേയ്ക്കു നയിച്ചു. ഒടുവിൽ, 'ഇരുളു കൂട്ടിക്കെട്ടി'ന്ന തമാലച്ചെടിയും ധൂസരവർണ്ണമായ എരിക്കിലക്കൂട്ടവും കാററിൽ ഉലഞ്ഞു ചാഞ്ചാടുന്ന സാലമരങ്ങളും നിബിഡമായി വളൎന്നു ചുററിലും വേലി കെട്ടിയിട്ടുള്ളതുപോലെ തോന്നിക്കുന്ന ഒരു തുറന്ന സ്ഥലത്തു് അവർ എത്തി. അവിടെച്ചെന്നു ചേൎന്നപ്പോൾ ഘാതകന്മാരിൽ ഒരാൾ പെട്ടെന്നു

നിലകൊണ്ടു; എന്നിട്ടു്,—"സ്വാമിനി, അവിടുന്നു മുട്ടുകുത്തി കൂപ്പുകൈയോടെ നിൽക്കുക" എന്നു് അവളോടു കല്പിച്ചു. നമ്മദ ആ ആജ്ഞയെ നിർവഹിച്ചു.

അനന്തരം, അയാൾ, കുഞ്ഞിനെ അതിന്റെ മാർദ്ദവമേറിയ ചെറിയബാഹുക്കളിൽ പിടിച്ചു ബലമായി വലിച്ചുകൊണ്ടും ഖഡ്ഗം ഉയർത്തിപ്പിടിച്ചുകൊണ്ടും, "സ്വാമിനി, പുത്രനെ ഇങ്ങു തന്നേയ്ക്കുക. വീരഭദ്ര, നീ നമ്മുടെ സ്വാമിനിയുടെ കണ്ണുകൾ, തുറന്നുപോകാതിരിക്കത്തക്കവണ്ണം, ഉത്തരീയത്താൽ ഇറുകെക്കെട്ടുക" എന്നു കല്പിച്ചു.

പക്ഷേ, അതിന്നു്, നമ്മദ പുത്രനെ ഒന്നുകൂടെ വക്ഷസ്സുടത്തിൽ ഗാഢമായി അണച്ചുകൊണ്ടും നയനങ്ങൾ ആകാശത്തോട്ടു് ഈശ്വരന്റെ നേർക്കു നയിച്ചുകൊണ്ടും—"കരുണാനിധേ, ജഗദീശ! ഞാൻ മരിച്ചുപോകട്ടേ; എന്നാൽ, എന്റെ കുഞ്ഞിനെ രക്ഷിച്ചുകൊള്ളുക. ഇത്രമാത്രമേ എനിക്കു് അപേക്ഷയുള്ളൂ"—എന്നു് ഉച്ചത്തിൽ ഉള്ളഴിഞ്ഞു പ്രാർത്ഥിക്കയാണു ചെയ്തതു്.

അപ്പോൾ,—"വരൂ! വെറുതേ താമസിപ്പിക്കേണ്ട; വിധിക്കു കീഴടങ്ങുക; കുഞ്ഞിനെ എന്റെ പക്കൽ തരൂ!" എന്നു് ആ നിഷ്ഠുരനായ കണ്ടകൻ നിർബന്ധിച്ചു.

നമ്മദ, അശ്രുക്കൾ പൊഴിഞ്ഞുകൊണ്ടും പരിദേവനം ചെയ്തുകൊണ്ടും, വീണ്ടും അർത്ഥിച്ചു:—"ഹാ! സുജനങ്ങളേ, നിർദ്ദോഷിയും നിരാശ്രയനും ആയ ഈ ചെറുബാലനെ ബലി കഴിപ്പാൻ നിങ്ങൾ എങ്ങനെ ധൈര്യപ്പെടും? ഇവൻ എന്തു കുറ്റമാണു ചെയ്തിട്ടുള്ളതു്? ഇവൻ ആർക്കു് എന്തു് അപരാധം ചെയ്തു! എന്നെ വധിച്ചുകൊള്ളുക. ഞാൻ സന്തോഷത്തോടെ മരിക്കാം.

നോക്കുക! ഇതാ എന്റെ കണ്ഠം വെട്ടിക്കൊൾക! ഈശ്വ-
രനെ വിചാരിച്ചു്, എൻെറ കുഞ്ഞിനെ ജീവനോടിരി
പ്പാൻ അനുവദിക്കണം; അതിനെ എൻെറ മാതാപി
താക്കന്മാരുടെ അരികത്തു കൊണ്ടുചെന്നു് ഏല്പിക്കുക;
ഒരുവേള, ആ കൃത്യം നിങ്ങളുടെ അധികാരത്തിൽപെട്ടത
ല്ലെങ്കിൽ, ദയചെയ്തു് അവനെ ജീവിച്ചിരിക്കുവാൻ അനു
ഗ്രഹിക്കുക! ആ സൌജന്യത്തിനു് ഞാൻ നിങ്ങളോടു
പ്രാൎത്ഥിക്കുന്നു;—എനിക്കു വേണ്ടിയല്ല, ഈ സാധുബാല
നുവേണ്ടിയാണു്;—എന്റെ പുത്രന്റെ രക്ഷയ്ക്കു വേണ്ടി
എന്നെ വധിക്കാതിരിക്കുന്നപക്ഷം,വേണമെങ്കിൽ എന്റെ
ജീവിതശേഷത്തിനിടയ്ക്കു്, ഞാൻ ഈ കാടു വിട്ടു പുറ
ത്തേയ്ക്കൊട്ടും പോവുകയില്ലെന്നും ജനസമുദായമദ്ധ്യ
ത്തിൽ ഒരു കാലത്തും പ്രത്യക്ഷീഭവിക്കുകയില്ലെന്നും
ഈശ്വരസാക്ഷിയായി പ്രതിജ്ഞ ചെയ്യാം. ഒരു കാലത്തു്
നിങ്ങളുടെ സ്വാമിനിയായിരുന്ന, ഈ ഞാൻ നിങ്ങളുടെ
പാദങ്ങളിൽ നമസ്കരിക്കുന്നതും വെറും ഭിക്ഷക്കാരിയെ
പ്പോലെ നിങ്ങളുടെ പാദങ്ങളെ ആശ്ലേഷിക്കുന്നതും കാ
ണുന്നില്ലേ? ഞാൻ വല്ലവൎക്കും വല്ല ദോഷവും ചെയ്തിട്ടു
ണ്ടെങ്കിൽ എന്നെ കൊന്നുകൊൾക! ഞാൻ എന്തെങ്കിലും
അപരാധം പ്രവൎത്തിച്ചിട്ടുള്ളപക്ഷം, എന്നെ വധിക്കുക!
ഒരു പ്രകാരത്തിലും ഞാൻ ദോഷിയല്ലെന്നു നിങ്ങൾ
ക്കും നല്ലവണ്ണം അറിയാമല്ലോ. ഞാൻ ഇപ്പോൾ ചൊരി
യുന്ന കണ്ണുനീർ കണ്ടിട്ടു് നിങ്ങൾക്കു് അനുകമ്പ ജനി
ച്ചില്ലെന്നു്—ഹാ! നിങ്ങൾക്കു് ഒരുകാലത്തു പശ്ചാത്താ
പിക്കേണ്ടി വരും. എന്നിൽ കരുണ ഉണ്ടാവണം;
എന്നാൽ, ഈശ്വരൻ നിങ്ങളെ അനുഗ്രഹിക്കും. ലൗകിക
ങ്ങളായ തുച്ഛപ്രതിഫലങ്ങൾ ലഭിക്കുമെന്നുള്ള പ്രത്യാശ
കളാൽ നരഹത്യാപാപം കൈയേല്ക്കുവാൻ നിങ്ങൾ

പ്രേരിതരാകാതെ ഭവിക്കട്ടെ! ആ പാപം നേടിയവക്കുള്ള ശിക്ഷ ഭയങ്കരവും അപാരവും ആണ് എന്നു ധരിക്കുക. മനുഷ്യരെ പേടിക്കണമെന്നില്ല; ഈശ്വരനെയാണു ഭയപ്പെടേണ്ടതു്. ഈശ്വരന്റെ നേക്കുള്ളതിനെക്കാരം നിങ്ങരംക്കു് നീലകപാലന്റെ നേക്കാണു് അധികം ഭക്തി എന്നു് ജനങ്ങരം പറഞ്ഞുകേരംപ്പാനാണോ നിങ്ങരംക്കു കൌതുകം? നിർദ്ദോഷികളുടെ രക്തം ചിന്തരുതു്; നിർദ്ദോഷികളുടെ പരിശുദ്ധവും സോഷ്ണവും ആയ ശോണിതം പ്രതികാരാപേക്ഷിയായിട്ടു വിഷ്ണുപദത്തെ പ്രാപിക്കുന്നു എന്നു ബോധിക്കുക; കൊലപാതകിക്കു് ഒരു കാലത്തും മനസ്സുഖമോ മനസ്സമാധാനമോ ഉണ്ടാകയില്ലെന്നുള്ളതും നിങ്ങരം ഓമ്മിക്കുക. നിങ്ങരംക്കു ക്ഷേമം വരട്ടെ!"

അതിന്,—"ഞാൻ സ്വാമിനിയോഗം അനുഷ്ഠിക്കുന്നതേ ഉള്ളു. ആ നിയോഗങ്ങരം ന്യായമോ അന്യായമോ എന്നു ചിന്തിക്കേണ്ട ചുമതല ഭൃത്യനായ എനിക്കില്ല. ധമ്മാധമ്മവിവേചനം നീലകപാലന്റേയും, തമ്പുരാന്റേയും കൃത്യമാണു്"—എന്നു് ഖഡ്ഗപാണിയായ വിരൂപാക്ഷൻ മറുപടി പറഞ്ഞു.

എന്നിട്ടും, നമ്മദ പിന്നെയും പ്രാത്ഥിക്കുകയും അപേക്ഷിക്കുകയും തന്നെ ചെയ്തു. അവരം സവിനയം അപേക്ഷിച്ചു:—"ആകാശദേശത്തേയ്ക്കു് ഒന്നു നോക്കുവാൻ നിങ്ങരംക്കു് ദയ ഉണ്ടാവണം. കാൺക! നിങ്ങരം ചെയ്യാൻ ഉദ്ദേശിക്കുന്ന ഘോരാപരാധം വീക്ഷിക്കുവാൻ ശക്യമല്ല എന്നു വിചാരിച്ചിട്ടെന്നപോലെ, ചന്ദ്രൻ സാലവൃക്ഷങ്ങളുടെ ഛായയിൽ മറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. നോക്കുക! അദ്ദേഹത്തിന്റെ വൈവർണ്ണ്യം! അദ്ദേഹം

കോപാവിഷ്ടനായി ക്രൂരമൂൎത്തിയായിത്തീൎന്നിരിക്കുന്നു. ഈ മാതിരി ചന്ദ്രാസ്തമയം കാണുമ്പോഴെല്ലാം, നിരപരാധിയായ ഒരാളിന്റെ രക്തം ചൊരിഞ്ഞതിന് അദ്ദേഹം നിങ്ങളെ അഭിശംസിക്കുന്നു എന്നു് നിങ്ങൾക്കു തോന്നും. അതേ; ചന്ദ്രൻ ഉച്ചസ്ഥനായിരിക്കുമ്പോഴും, മററു ജനങ്ങൾക്കെല്ലാം ആഹ്ലാദകരനായിരിക്കുമ്പോഴും, നിങ്ങളുടെ നേത്രങ്ങൾക്ക്, അദ്ദേഹം വിവൎണ്ണനായിട്ടു പ്രത്യക്ഷീഭവിക്കുന്നതാണു്. ഞാൻ പറയുന്നതു കേട്ടാലും! നിങ്ങൾ ചെവി തന്നു കേട്ടാലും! കാററു് ഊററപ്പെട്ടു തുടങ്ങുന്നു. വൃക്ഷങ്ങളുടെ ഇടയ്ക്കു കൂടെ വീശുന്ന സമീരണൻ ദീനദീനം വിലപിക്കുന്നതും ഇലകളെ ആകെ കിടുകിടെ വിറപ്പിക്കുന്നതും നിങ്ങൾ കേൾക്കുകയും കാണുകയും ചെയ്യുന്നില്ലേ? നിരപരാധിമാൎക്കു നൽകുന്ന ഭയങ്കരമായ ശിക്ഷയിൽ പ്രകൃതി മുഴുവനേ നീരസം പ്രകടിപ്പിക്കുന്നു. മേലാൽ, കാററത്തു് ഇളകുന്ന എല്ലാ ഇലയുടെ ശബ്ദവും നിങ്ങളെ ഭയവിവശരാക്കിത്തീൎക്കും. അതാ! ആ അസംഖ്യേയങ്ങളായ നക്ഷത്രങ്ങളെ നിങ്ങൾ കാണുന്നുണ്ടോ? അവ നിങ്ങളെ നിന്ദാസമേതം നോക്കുന്ന ഈശ്വരനേത്രങ്ങളാണു്. ഈ സ്ഥിതിക്കു് ഈശ്വരമന്ദിരമായ ഈ സ്ഥലത്തു വച്ചു്. അതിഗൎഹണീയമായ ഈ കൃത്യം ചെയ്യാൻ നിങ്ങൾക്കു ധൈൎയ്യം ഉണ്ടാവാമോ? ആ നക്ഷത്രങ്ങളുടെ പിന്നിൽ, നിങ്ങളുടെ ഈ അപകൃത്യത്തിനു പ്രതികാരം ചെയ്യാവുന്ന ജഗച്ചക്ഷുസ്സായ ഈശ്വരൻ, അത്യുന്നതമായ ഒരു സ്ഥാനത്തു്, വസിക്കുന്നുണ്ടെന്നും അദ്ദേഹം നിങ്ങളെ ഒരു കാലത്തു് തന്റെ ദിവ്യസന്നിധിയിൽ ആഗമിക്കുവാൻ നിൎബ്ബന്ധിക്കുമെന്നും അക്കാലത്തു് നിങ്ങളുടെ നിഷ്ഠൂരകതചത്തിനു സമാധാനം പറയേണ്ടിവരുമെന്നും ഉള്ള വാസ്തവം സ്മരിക്കുക! തങ്ങൾക്കുതന്നേ

ഭാൎയ്യയും മക്കളും ഉള്ള ഈ ഘാതകന്മാരുടെ ഹൃദയ ങ്ങളെ ആൎദ്രമാക്കുന്നതിന് വിധവകളുടേയും അനാഥ ശിശുക്കളുടേയും രക്ഷകനായ ജഗൽപിതാവേ, അവിടുന്ന കനിയുക! ഇവരുടെ ബാഹുക്കൾ സ്തംഭിച്ചുപോകുന്ന തിന് അവിടുന്ന് അനുഗ്രഹിക്കുക! മന്ദഭാഗ്യയായ ഈ മാതാവിനേയും വിമ്മി വിമ്മി കരഞ്ഞുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന സാധുവായ ഈ കുഞ്ഞിനേയും വധിച്ചുകളയാതെ രക്ഷി ക്കുന്നതിന് അവിടുന്ന് ഇവരെ അനുഗ്രഹിക്കുക. നരഹ ത്യാഭയത്താൽ മനസ്സാക്ഷിക്കു ഭാരം ഏററി വയ്ക്കാതിരി ക്കുവാൻ ഇവൎക്ക് അവിടുന്ന നല്ല ബുദ്ധി നൽകി പാപ കൃത്യത്തിൽ നിന്ന് ഇവരെ വിരമിപ്പിക്കുക."

ആ ഘാതകഭയത്തിൽ, അതുവരെ ഗാഢമായ മൗനം ഭജിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന ഒരാൾ,—വീരഭദ്രൻ,—തന്റെ കണ്ണിൽ പൊടിച്ച ബാഷ്പകണത്തെ ഉത്തരീയത്താൽ തുടച്ചുകൊണ്ടു്, കൂട്ടുകാരനോട്:—

"സ്നേഹിത, എന്റെ വാക്കുകൾ കേൾക്കുക! എനിക്ക് ഇനി മിണ്ടാതിരിക്കുവാൻ ഒട്ടും വയ്യ. എന്റെ ഹൃദയം തകൎന്നുപോയി. നമുക്ക് ഈ സുമതിയെ ജീവ നോടു വിട്ടുംവച്ചു പോയാൽ എന്താ? സ്നേഹിതന് രക്തവിക്ഷേപം ചെയ്വാൻ താല്പൎയ്യമുണ്ടെങ്കിൽ, നീല കപാലകാൎയ്യസ്ഥന്റെ അരികത്തു ചെന്ന് കൈയിൽ ഊരിപ്പിടിച്ചിരിക്കുന്ന ആ ഖഡ്ഗം അയാളുടെ കണ്ഠ ത്തിൽ കുത്തിയിറക്കുക; അയാളാണ് അപരാധി. ഈ മഹതി നന്മയല്ലാതെ മറെറാന്നും ഒരിക്കലും ചെയ്തിട്ടില്ല. സ്നേഹിതൻ കുറച്ചുമുമ്പേ ദീനശയ്യയിലായിരുന്നില്ലേ? അന്ന് ഇവർ സ്നേഹിതന് എന്തെല്ലാം ഉപകാരങ്ങൾ ചെയ്തുതന്നു! എന്തെല്ലാം ശുശ്രൂഷകളാണ് കൂടെ വന്നു

നിന്നു ചെയ്യിച്ചതു്! അതൊക്കെ വിസ്മരിച്ചുകളയുന്നതു് കൃതഘ്നതയല്ലേ?" എന്നു പറഞ്ഞു.

അനന്തരം അവർ തമ്മിൽ താഴെക്കാണുന്ന പ്രകാരം സംഭാഷണം നടന്നു:—

വിരൂപാക്ഷൻ:—"ഈ സ്ത്രീയെ നിഗ്രഹിക്കാതെ വിടുവാൻ നിവൃത്തിയില്ല; അതു നിങ്ങൾക്കും അറിയാവുന്നതാണല്ലോ. ഞാൻ നമുക്കു കിട്ടിയ കല്പന നടത്തുവാൻ ഒരുങ്ങുന്നതു മനസ്താപം കൂടാതെയല്ല. ഇവരെ നാം കൊല്ലാതെ വിടുകയാണെങ്കിൽ, നമ്മെ അദ്ദേഹം നിശ്ചയമായും തൂക്കുമരത്തിൽ കയററും; ഇവൎക്കു രക്ഷ കിട്ടുന്നതു സന്ദിഗ്ദ്ധവുമാണു്; നീലകപാലനെജമാനൻ ഇവരെ എവിടെച്ചെന്നെങ്കിലും കണ്ടുപിടിക്കും; വിശേഷിച്ചും, ഇവരെ നാം വധിച്ചു എന്നുള്ളതിലേയ്ക്കു് അടയാളമായി ഇവരുടെ രണ്ടു കണ്ണുകളും ചൂരന്നെടുത്തു കൊണ്ടു ചെന്നു കൊടുക്കണമെന്നു കല്പിച്ചിട്ടുള്ളതും നിങ്ങൾ ഓൎക്കുന്നുണ്ടല്ലോ."

വീരഭദ്രൻ:—"ഈ സുചരിതയെ കൊല്ലാതെ വിടുന്നതിനു നമുക്കുള്ള വൈഷമ്യം എന്താണു്? ഇതാ! ഈ വിധത്തിൽ നമുക്കു് അക്കാൎയ്യം സുഗമമായി സാധിക്കാം. നമുക്കു് ആപത്തുകൾ നേരിടാതിരിക്കുന്നതിനു വേണ്ടി, ഇവരെക്കൊണ്ടു്, ഈ 'കള്ളിക്കാടു്' വിട്ടു് ഒരു കാലത്തും പുറത്തുപോവുകയില്ല, എന്നു് ഈശ്വരനെ മുൻനിറുത്തി സത്യം ചെയ്യിക്കാം; നീലകപാലനെജമാനനെ സമാധാനപ്പെടുത്തുവാൻ നമുക്കു് സ്നേഹിതന്റെ പട്ടിയുടെ രണ്ടു കണ്ണുകളും ചൂരന്നെടുത്തുകൊണ്ടു പോകയും ചെയ്യാം. നാം പ്രവൎത്തിക്കുന്ന വഞ്ചനയെ കുറിച്ചു

സംശയം ജനിക്കുന്നമെങ്കിൽ അദ്ദേഹത്തിന് ആ കണ്ണുകൾ നല്ലവണ്ണം സൂക്ഷിച്ചു പരിശോധിച്ചുനോക്കാതെ നിർവ്വാഹമില്ല; അങ്ങനെ ഉററു നോക്കുന്നതിനു തക്ക ധൈര്യം അദ്ദേഹത്തിന്റെ ദുഷ്ടമനസ്സാക്ഷി അദ്ദേഹത്തിനു നൽകുകയില്ല; ഇതിനു ഞാൻ വേണമെങ്കിൽ പന്തയം വയ്ക്കാം. അങ്ങയുടെ പട്ടിയെ കൊല്ലുന്നതു കഷ്ടമാണ്—അതല്ലയോ അങ്ങ് ആലോചിക്കുന്നതു്? ശരി; എന്നാൽ, പ്രിയപ്പെട്ട ചങ്ങാതി, അങ്ങ് നമ്മുടെ ബഹുമാനമാന്ന തമ്പുരാട്ടിയേയും കൊച്ചുതമ്പുരാനേയും വധിക്കുവാൻ മടിക്കുന്നില്ല. സങ്കടാവസ്ഥയിൽപ്പെട്ട ഈ മാതാവും ഈ നിരപരാധിയായ ശിശുവും—ഇവരുടെ പ്രാണൻ അങ്ങേയ്ക്കു് അത്യധികം പ്രിയതരമായിട്ടും വിലയേറിയതായിട്ടും ഭവിക്കേണ്ടയോ? ഈ മൃഗത്തിന്റെ ജീവനെക്കാൾ—വിരൂപാക്ഷ, പ്രിയസ്നേഹിത, അങ്ങ് പൈശാചികത്വം കൈവെടിയുവാൻ മനസ്സു വെയ്ക്കൂ! വ്യസനമുണ്ടെങ്കിൽ പട്ടിയേയും വേദനപ്പെടുത്തേണ്ട. വല്ല ചത്ത ജന്തുവും ഈ കാട്ടിൽ കാണുകയില്ലേ? അതിന്റെ കണ്ണുകൾ ചുരന്നെടുത്തു കൊണ്ടുപോയി കാണിക്കാം. അങ്ങേയ്ക്കു സൽബുദ്ധി ഉണ്ടാകട്ടെ."

വിരൂപാക്ഷൻ:—"എനിക്കു പൈശാചികത്വം ലേശവും ഇല്ല. എന്റെ കൃത്യം നടത്താൻ ഒരുമ്പെട്ടപ്പോൾ, എനിക്ക് ഇത്ര അധികം മനോവേദന മററൊരവസരത്തിലും ഉണ്ടായിട്ടില്ലെന്ന് ഈശ്വരന് അറിയാം; ഏതായാലും ചതിവു വെളിപ്പെട്ടാൽ നീലകപാലനെജമാനന്റെ തീവ്രശാപത്തിന്—"

വീരഭദ്രൻ:—"എപ്പോഴും നീലകപാലൻ! നീലകപാലൻ എന്നുതന്നെ! നിർദ്ദോഷികൾക്ക് തുണയായി

നിന്ന് അവരെ രക്ഷിക്കകയെന്നുള്ളതു് അത്യുത്തമമായ കൃത്യം; ഉത്തമകൃത്യം ചെയ്യുന്നതിന്ന ഭയം അരുതാത്തതു മാണ്. എന്റെ കുട്ടിക്കാലത്തു് അച്ഛൻ എന്നെയും അടുത്ത വീട്ടിലെ നന്ദികേശ്വരനെയും ഒരുമിച്ചിരുത്തി രാമായണം വായിച്ചു് അൎത്ഥം പറഞ്ഞു പഠിപ്പിച്ച പല ശ്ലോകങ്ങളിൽ,

സത്യം ച ധൎമ്മം ച പരാക്രമം ച
ഭൂതാനുകമ്പാം പ്രിയവാദിതാം ച
ദ്വിജാതിദേവാതിഥിപൂജനാം ച
പന്ഥാനമാഹുസ്ത്രിദിവസ്യ സന്തഃ.

എന്ന ഒരു ശ്ലോകം മാത്രം എങ്ങനെയോ എന്റെ മനസ്സിൽ പതിഞ്ഞുകിടക്കുന്നു. ഇതിന്റെ സാരം, സത്യം, ധൎമ്മം, ശൌൎയ്യം, സമസ്തസൃഷ്ടികളിൽ ദയ മുതലായ ഗുണങ്ങളാണു സ്വൎഗ്ഗത്തേയ്ക്കുള്ള പടിവാതിലുകൾ എന്നാകുന്നു. ഇതെത്രയോ വാസ്തവമാണു്! ഉത്തമകൃത്യങ്ങൾ ചെയ്യാൻ പുറപ്പെട്ടുന്നവർ ആപത്തുകളെ നെഞ്ചുകൊടുത്തു് ഏല്പാൻ തയാറായിരിക്കുകതന്നേ വേണം. തൽക്കാലം നമുക്കു കുറെ സൈ്വരക്കേടുകൾ ഉണ്ടാകുമായിരിക്കാം; അതുകൊണ്ടു് എന്താണു്? ഇന്നല്ലെങ്കിൽ നാളെ, സൽകൃത്യങ്ങളുടെ ഉൽകൃഷ്ടഫലം ലഭിക്കുകതന്നെ ചെയ്യും."

വിരൂപാക്ഷൻ:—"എന്നാൽ, അങ്ങനെ ആകട്ടെ! നിങ്ങളുടെ അഭിപ്രായം ഞാൻ കൈക്കൊണ്ടു. നമുക്കു് അതുനിമിത്തം സംഭവിക്കാവുന്ന സങ്കടങ്ങൾ ഒക്കെ സഹിച്ചുകൊള്ളാം."

അനന്തരം, വിരൂപാക്ഷൻ നമ്മെയ്ക്കു് അതിഭീഷണമായ ഒരു സത്യവാചകം ചൊല്ലിക്കൊടുത്തു. അതു

പ്രഥമപ്രതി തന്നെ തുടന്നു്, അവരം എടുത്തു ചൊല്ലണമെന്നു് അയാരം നിഷ്കൎഷിച്ചു; ആ സത്യവാചകം അനുസരിച്ചു് അവരംക്കു് ആ കാടുവിട്ടു് ഒരു കാലത്തും പുറത്തു വരുവാൻ പാടില്ലായിരുന്നു. തന്റെ ചങ്ങാതി വീരഭദ്രനെക്കൊണ്ടും, കൊലയായുധമായ വാളു തൊട്ടു്, അവളുടെ കാൎയ്യങ്ങരം ആരോടും ഒരക്ഷരം പറയുകയില്ലെന്നും, ഒരുകാലത്തും അവളെ അന്വേഷിച്ചു കാട്ടിലേയ്ക്കു പോവുകയില്ലെന്നും, അയാരം നിൎബ്ബന്ധിച്ചു സത്യം ചെയ്യിച്ചു. അതിന്റെ ശേഷം, തങ്ങളുടെ നില സുരക്ഷിതമാക്കുന്നതിനുവേണ്ടി, വിരൂപാക്ഷനും സ്നേഹിതനുംകൂടെ നമ്മദയെ, പല കുന്നുകളുടെയും താഴ്‌വരകളുടെയും മറവശത്തു് കാട്ടിനുള്ളിൽ, ഒരുകാലത്തും മനുഷ്യപാദങ്ങരം സ്പൎശിച്ചിട്ടില്ലാത്ത ഭയങ്കരവും ഏകാന്തവും ആയ ഒരു പ്രദേശത്തു്, കൊണ്ടുചെന്നാക്കി. ക്ഷീണിച്ചു മോഹാലസ്യപ്പെട്ടു് അവരം, ഒടുവിൽ, അവിടെ നിന്ന വൃക്ഷങ്ങളിൽ ഒന്നിന്റെ ചുവട്ടിൽ വീണു. ആ ദണ്ഡപാശികന്മാർ രണ്ടുപേരും അവളെ ആ നിലയിൽ വിട്ടുംവച്ചു പിന്തിരിഞ്ഞു. എങ്കിലും, അവരിൽ ഒരാരം ക്ഷണനേരം തിരിച്ചു ചെന്നു് ബാഷ്പപൂൎണ്ണങ്ങളായ നേത്രങ്ങളോടുകൂടി അവളുടെ മുഖത്തു നോക്കിക്കൊണ്ടു്,—"ഈശ്വരൻ ഇവളുടെ നേരെയും ഈ സാധുശിശുവിന്റെ നേരെയും അനുകമ്പ ഉളവാകട്ടെ! ഈശ്വരനും, മനുഷ്യനെന്നപോലെതന്നേ, കരുണയില്ലാത്തപക്ഷം, ഈ ഭാഗ്യഹീന കഥാവശേഷമായിത്തീരും" എന്നു് ആത്മഗതം ചെയ്തു.

ദണ്ഡപാശികന്മാർ മന്ദിരത്തിൽ തിരിച്ചെത്തിയപ്പോരം നീലകപാലൻ മുറിയിൽത്തന്നെ ഉണ്ടായിരുന്നു. അയാരം തന്റെ മുഖം ഉള്ളംകൈകകളാൽ പൊത്തിക്കൊണ്ടു കുനിഞ്ഞിരിക്കുന്നതായിട്ടാണു് അവർ കണ്ടതു്;

അയാളുടെ അപ്പോഴത്തെ അവസ്ഥ തീവ്രമായ നിരാശയെ സൂചിപ്പിച്ചിരുന്നു. "തമ്പുരാട്ടി നമ്മദയുടെ കണ്ണുകരം ഇതാ!" എന്നു്, ചുരന്നെടുത്ത മൃഗനേത്രങ്ങളെ കൈതുറന്നു കാണിച്ചുകൊണ്ടു്, വാതുക്കൽ ചെന്നുനിന്നു്, വിരൂപാക്ഷൻ അറിയിച്ചു.

നീലകപാലൻ:—"എനിക്കു് അതു കാണേണ്ട—" എന്നു ഭീഷണമായ സ്വരത്തിൽ മറുപടി പറഞ്ഞു; അനന്തരം ആസനത്തിൽനിന്നു പെട്ടെന്നു് എഴുന്നേററു് ഖഡ്ഗമുഷ്ടിയിൽ കൈ വച്ചുകൊണ്ടു്—"ആ ദുഷ്ടയുടെ നാമധേയം എൻെറ മുൻപിൽ വന്നുനിന്നു് ഉച്ചരിക്കുന്നതിനു ധിക്കാരമുള്ളവരുടെ ശരീരം ഈ വാളിനു് ഇരയായിത്തീരും; പോകൂ! വേഗത്തിൽ പൊയ്ക്കോൾക! മേലാൽ ഒരിക്കലും എൻെറ കൺമുൻപിൽ കണ്ടുപോകരുതു്"—എന്നു് ഉൽഘോഷിക്കുകയും ചെയ്തു.

അതിൻെറ ശേഷം, അയാൾക്കു് ഉണ്ടായ വിചാരങ്ങൾ അടിയിൽ കാണുന്നപ്രകാരം ആയിരുന്നു:—

"അത്ഭുതം! നമ്മദയുടെ നേരേ പ്രതികാരം ചെയ്യുന്നതു് എനിക്കു വളരെ മധുരമായി ഇന്നലെവരെ തോന്നിയിരുന്നു; ഇന്നു് അതു് എനിക്കു മഹാഭീഷണമായി ഭവിച്ചിരിക്കുന്നു—എൻ്റെ കൈയിലേ രണ്ടു വിരൽ മുറിഞ്ഞുപോയാലും വേണ്ടില്ല, ഇന്നലത്തെ ആ ആസുരസംഭവം നടക്കാതിരുന്നിരുന്നുവെങ്കിൽ മതിയായിരുന്നു. ഇന്ദ്രിയനിഗ്രഹം ചെയ്യുവാൻ ശക്തിയില്ലാത്ത ആളുകൾ അവസാനത്തിൽ ദുഃഖിക്കുവാൻ ഇടയാകുമെന്നു മഹാന്മാർ പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതു്, ആഹാ! ആശ്ചര്യം! വളരെ വാസ്തവം തന്നേയാണു്."

"അവശ്യമേവ ഭോക്തവ്യം
കൃതം കൎമ്മശുഭാശുഭം
നാഭുക്തം ക്ഷീയതേ കൎമ്മ
കല്പകോടിശതൈരപി."

എന്ന ഗാരുഡപുരാണവചനം അന്യഥീഭവിപ്പാൻ ന്യായമില്ലല്ലോ.

VIII

മാൻപേട.

നമ്മദ കുറെ അധികം നേരം മൂൎച്ഛിച്ചു് അവിടെത്തന്നെ കിടന്നുപോയി. ഒടുവിൽ അവൾ മോഹാലസ്യം വിട്ടു് ഉണൎന്നു. അപ്പോൾ അവൾ താൻ തന്റെ ശിശുവിനോടുകൂടി ആരും തുണയില്ലാത്ത വൻകാട്ടിൻനടുവിലാണെന്നു ധരിച്ചു. ചന്ദ്രൻ അസ്തമിച്ചിട്ടു വളരെ നേരം കഴിഞ്ഞുപോയി; ആകാശം മേഘഛന്നമായും ഇരുന്നു. കണ്ണിൽ കുത്തേററാലും അറിയാത്ത ഇരുട്ടു്; ചണ്ഡവാതവും വൃക്ഷനികരത്തെ അടിച്ചുലച്ചുകൊണ്ടു വീശിത്തുടങ്ങി. നമ്മദയുടെ തലയ്ക്കു നേരേ മുകളിൽ ഇരുന്നുകൊണ്ടു് ഒരു മൂങ്ങ ശോകരസത്തിൽ മൂളുന്നുണ്ടായിരുന്നു;

അധികം ദൂരത്തല്ലാതെ ചെന്നായ്ക്കളുടെ ഭയങ്കരശബ്ദവും കേൾക്കായി. അവൾ, എല്ലാംകൊണ്ടും ഭയപ്പെട്ടു വിറച്ചു.

അപ്പോൾ,—"ഈശ്വരാ, എന്റെ ഹൃദയം ഭയവിഹ്വലമാകുന്നു. എങ്കിലും, അവിടുന്നു് എന്റെ രക്ഷണാൎത്ഥം എന്നോടുകൂടിത്തന്നെ വൎത്തിക്കുന്നുണ്ടെന്നു് എനിക്കറിയാം. അവിടുത്തെ സന്നിധാനത്തിൽ തമസ്സിനു സ്ഥാനം എവിടെ? അവിടുന്നു്, എന്നെ, ഈ നിരാലംബയായ ഭക്തയെ, കാണുന്നുണ്ടു്. അവിടുത്തെ കുറിച്ചു വിശ്വാസമുള്ളവരെ അവിടുന്നു് ഒരിക്കലും ഉപേക്ഷിക്കാറില്ല. അവിടുന്നു് എന്നേയും എന്റെ കുഞ്ഞിനേയും ദുഷ്ടമനുഷ്യരുടെ ക്രൂരഹസ്തങ്ങളിൽനിന്നു രക്ഷിച്ചു. അതിനു്, അവസാനമില്ലാത്ത നന്ദിയും ഭക്തിയും ഞങ്ങൾക്കു് അവിടുത്തെപ്പേരിൽ ഉണ്ടു്. ദുഷ്ടജന്തുക്കളുടെ ദംഷ്ട്രകളിൽപ്പെട്ടു മരിപ്പാൻ അവിടുന്നു ഞങ്ങളെ വിടുകയില്ല തന്നെ. എനിക്കുള്ള ധൈൎയ്യം മുഴുവനും അവിടുത്തേ കരുണയിലാകുന്നു; അതിനാൽ ഞാൻ ഭയംകൂടാതെ ഈ വനത്തിലും—ഏതു ഘോരവനത്തിലും—വസിക്കുകയും ചെയ്യുന്നതാണു്"—എന്നു് അവൾ താനറിയാതെ പറഞ്ഞുപോയി.

കുഞ്ഞിനെ മടിയിൽ കിടത്തി തന്റെ കൈകൾ രണ്ടും അതിന്റെ മേൽ വെച്ചുകൊണ്ടു് അവൾ ആ മരത്തിന്റെ ചുവട്ടിൽ ഏറെ നേരം ഇരുന്നു. ആകാശമണ്ഡലത്തിലേയ്ക്കു നോക്കി പ്രഭാതവേളയാകുന്ന തന്റെ ഏകസഖിയുടെ ആഗമനത്തേയും പ്രതീക്ഷിച്ചുകൊണ്ടായിരുന്നു നിരാലംബയായ അവൾ അവിടെ അപ്പോൾ മനശ്ശാന്തി നേടിയതു്. പക്ഷേ, കഷ്ടം! ആ സഖി ആന

യിച്ചതു നവംനവങ്ങളായ സങ്കടങ്ങളായിരുന്നു. നല്ല വെളിച്ചമില്ലാതെയും പിശറു പിടിച്ചും ഇരുന്ന ആ പ്രഭാതവേള. ചുററിലും കണ്ട ഭൂവിഭാഗം ഭീഷണമായ ഘോരവനം ആയിരുന്നു. പ്രഭാതത്തിൻെറ മങ്ങിയ വെളിച്ചത്തിൽ ആ അരണ്യം ഭീഷണതരമായി അവൾക്ക പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടു. അവിടെ ശുഷ്കശൈലങ്ങളും ഉന്നതസാലങ്ങളും കണ്ടകനികരവും അല്ലാതെ മറെറാന്നും അവൾക്ക് 'അക്ഷിലക്ഷീഭവിച്ചില്ല.' പ്രഭാതവാതം തൊങ്മാംസങ്ങളെ തുളച്ചു് അകത്തു കടന്നു് അസ്ഥികളെ പിടിക്കൂടത്തക്കവണ്ണം അത്യന്തം ശീതശീതം ആയിരുന്നു; ക്രമേണ, 'ആലിപ്പഴം പൊഴിയുമാറു്' അതിവൃഷ്ടിയും തുടങ്ങി. നമ്മെട തണുപ്പേററു കിടുകിടെ വിറച്ചു; അവളുടെ ഓമനമകൻ നനഞ്ഞു ശീതം കൊണ്ടും, വിശപ്പു കൊണ്ടും സഹിക്കവയ്യാതെ, കരയാനും ആരംഭിച്ചു. രണ്ടാളുകൾക്കു് ഇരിക്കത്തക്കവണ്ണം പോടുള്ള മരമോ, മറവുള്ള പാറയോ, ആഹാരത്തിന്നു് ഉതകുന്ന കായ്കളുള്ള കാട്ടുചെടികളോ, അവിടെ സമീപത്തെങ്ങാനും ഉണ്ടോ എന്നു് അവൾ അത്യൽകണ്ഠയോടെ തിരഞ്ഞു. പക്ഷേ, അവളുടെ ആ ശ്രമം ഫലിച്ചില്ല; പാറകളെല്ലാം കിഴുക്കാംതൂക്കായിട്ടിരുന്നു; ചെടികളിൽ കായ്കൾ പോയിട്ടു് ഇലകൾപോലും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. അവൾ നിലം മാന്തിക്കുഴിച്ചു നോക്കി. അവളുടെ കൈ പൊട്ടി നിണം ഒലിച്ചു് നിലം 'തുഷാരസ്രുതിധൗതരക്ത'മായി. ഏതായാലും ഒട്ടു വളരെ ശ്രമം കഴിച്ചതിനു ശേഷം, അവൾക്കു് ഒരു കാട്ടുകിഴങ്ങു കിട്ടി. അതു് അവൾ ഇടിച്ചുതൊലിച്ചു് ചെറിയ ചെറിയ കഷണങ്ങളായി പൊട്ടിച്ചു കുഞ്ഞിനു കൊടുത്തു് അതിൻെറ വിശപ്പു മാററി.

അനന്തരം, ദുസ്സഹമായ ക്ഷീണം തോന്നുന്നുണ്ടാ യിരുന്നുവെങ്കിലും അവറ, കുഞ്ഞിനേയും എടുത്തു കൊണ്ടു് ആ പെരുമഴയത്തു് എങ്ങോട്ടാണു പോകേ ണ്ടതു് എന്നറിയാതെ പുറപ്പെട്ടു. കുന്നുകളിൽ ഒന്നിന്റെ മുകളിൽ എത്തിയപ്പോറ, അവറ, നീണ്ടുനീണ്ടുപോ കുന്ന രണ്ടു മലകളുടെ ഇടയ്ക്കു്, സമൃദ്ധിയായി സസ്യങ്ങറ വളൎന്നുനിൽക്കുന്ന ഒരു താഴ്‌വര കണ്ടു; വളരെ കഷ്ട പ്പെട്ടിട്ടാണെങ്കിലും, അവറ അതിൽ ഇറങ്ങിച്ചെന്നു. പല വിധത്തിലുള്ള മുറച്ചെടികറ ധാരാളമായി വള ൎന്നുനിൽക്കുന്ന ഒരു വലിയ പാറയും അതിൽ സാമാന്യം വലിപ്പമുള്ള ഒരു ഗുഹാദ്വാരവും അവിടെ അവറ കണ്ടു. അവറ ധൈൎയ്യസമേതം ആ ഗുഹയ്ക്കുള്ളിൽ കടന്നു നോക്കിയപ്പോറ, അതിൽ അത്യാവശ്യപ്പെ ട്ടാൽ, രണ്ടോ മൂന്നോ പേൎക്കു താമസിപ്പാൻ വേണ്ടു വോളം സ്ഥലമുണ്ടെന്നു മനസ്സിലായി. ആ ഗുഹാമുഖത്തു നിന്നു് അധികം ദൂരത്തല്ലാതെ സ്ഫടികംപോലെ നിൎമ്മല മായ ജലം നിറഞ്ഞ ഒരു ഉറവുണ്ടായിരുന്നതും അവറ കാണ്മാൻ ഇടയായി. വെള്ളരിവൎഗ്ഗത്തിൽപെട്ട ഒരു ചെടി, അടുത്തുതന്നെ, പാറയുടെ ഒരുവശത്തു പടൎന്നു കയറുന്നുണ്ടായിരുന്നു; അതിൻെറ ഇലകറ പൊഴിഞ്ഞും അതിലുണ്ടായിരുന്ന ഫലങ്ങറ പഴുത്തുലഞ്ഞു നിലത്തു വീണും കിടന്നിരുന്നു; ആ ഫലവും അതിനാൽ, ഭക്ഷണ യോഗ്യമായിരുന്നില്ല.

നൎമ്മദ കുഞ്ഞുമായിട്ടു ഗുഹാന്തൎഭാഗത്തു കടന്നു. കാററും മഴയും നിമിത്തം നേരിട്ട ഉപദ്രവം ആ വിധ ത്തിൽ അവസാനിച്ചു. എങ്കിലും, നേരം ഉച്ചയായിരു ന്നിട്ടും, അവറക്കു ശീതബാധ ഒഴിഞ്ഞില്ല. അവറക്കു വിശപ്പു സഹിക്കവയ്യായിരുന്നു. കുഞ്ഞും അതുപോലെ

താനെ ക്ഷുൽപീഡിതമായി, വീണ്ടും കരയുവാൻ തുടങ്ങി. എന്താണു ചെയ്യേണ്ടതു് എന്നു് അറിയാതെ അവൾ കുമാരനെ തന്റെ മുമ്പിൽ നിലത്തു കിടത്തിക്കൊണ്ടു് അവിടെ ധ്യാനനിഷ്ഠയായ യോഗിനിയെപ്പോലെ, കുറച്ചുനേരം ഇരുന്നു. പിന്നെ ഗുഹാദ്വാരത്തിലേയ്ക്കു നോക്കി, അതിൽക്കൂടെ കണ്ട ആകാശദേശത്തിന്റെ നേൎക്കു ദൃഷ്ടികളെ നയിച്ചു്, അഞ്ജലിബന്ധം ചെയ്തുകൊണ്ടു് അവൾ,—

"ആപദാമപഹൎത്താരം ദാതാരം സൎവസമ്പദാം
ലോകാഭിരാമം ശ്രീരാമം ഭൂയോ ഭൂയോ നമാമ്യഹം. ൧

ആൎത്താനാമാൎത്തിഹന്താരം ഭീതാനാം ഭീതിനാശനം
ദ്വിഷതാം കാലദണ്ഡം തം രാമചന്ദ്രനമാമ്യഹം. ൨

അഗ്രതഃ പൃഷ്ഠതശ്ചൈവ പാൎശ്വതശ്ച മഹാബലൗ
ആകൎണ്ണപൂൎണ്ണധന്വാനൗ രക്ഷേതാം രാമലക്ഷ്മണൗ. ൩

സന്നദ്ധഃ കവചീ ഖഡ്ഗീ ചാപബാണധരോ യുവാ
ഗച്ഛൻ മമാഗ്രതോ നിത്യം രാമഃ പാതു സലക്ഷ്മണഃ. ൪

രാമായ രാമഭദ്രായ രാമചന്ദ്രായ വേധസേ
രഘുനാഥായ നാഥായ സീതായാഃ പതയേ നമഃ. ൫

രാമമിന്ദീവരശ്യാമം രാജീവായതലോചനം
ജ്യാഘോഷനിൎജ്ജിതാരാതിം ജാനകീരമണം ഭജേ." ൬

എന്നിങ്ങനെ സ്തോത്രം ചൊല്ലി നമസ്കരിച്ചുകൊണ്ടു പ്രാൎത്ഥിച്ചു:—

"ദയാലോ! രാമചന്ദ്ര! ലോകക്ഷേമത്തിനും ധൎമ്മസ്ഥാപനത്തിനും ആയി കൂടക്കൂടെ അവതരിക്കാറുള്ള പരമപുരുഷ! ശ്രീകൃഷ്ണ! കരഞ്ഞു കണ്ണുതിപ്പോയ ഈ

അമ്മയേയും അവളുടെ ദീനനായ പുത്രനേയും ഒന്നു കടാക്ഷിക്കമാറാകണേ! ദുർവ്വാസശ്ശാപം പേടിച്ചു ശോകാർത്തയായ ദ്രുപദപുത്രിയെ അവിടുന്നു രക്ഷിച്ചു; അവിടുത്തേപേരിൽ അനുരാഗിണിയായി ഭവിച്ച രുഗ്മിണിക്കു് അവിടുന്നു് അഭീഷ്ടദാനം ചെയ്തു; ഭക്തോത്തംസയായ കബ്ജയെ അവിടുന്നു ക്ഷണനേരംകൊണ്ടു സർവ്വാംഗസുന്ദരിയും ആക്കി അനുഗ്രഹിച്ചു. ആ അവിടുത്തേയ്ക്കു് എന്നെ സങ്കടത്തിൽ നിന്നു മോചിപ്പിക്കുന്നതിനു കഴികയില്ലെന്നു വരുമോ? ഈ മലയുടെ ചുററും പറന്നു നടക്കുന്ന കരുവികൾക്കുപോലും, അവിടുന്നു് ഈ ദുർദ്ദിനവേളയിലും ആഹാരത്തിനുള്ള വക നൽകുന്നു. ഈ പാറയുടെ ചുവട്ടിൽ ചുററിലും ഇഴഞ്ഞുനടക്കുന്ന കൃമികളുടെ കാര്യം പോലും അവിടുന്നു വിസ്മരിച്ചുപോകുന്നില്ല; എന്നു മാത്രമല്ല, അവയുടെ തീററിക്കുള്ള സാധനം ഈ പെരുമഴയത്തും കണ്ണിൽ കാണിച്ചുകൊടുക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. ഈ ശൂന്യസ്ഥലത്തും, എന്നെയും എന്റെ ശിശുവിനെയും രക്ഷിച്ചുകൊൾവാൻ അവിടുത്തേക്കു കഴിയും. അവിടുന്നു് ഇച്ഛിക്കുന്നപക്ഷം, ഈ കടുത്ത കല്ലുകൾതന്നെയും, ക്ഷണേന ഞങ്ങൾക്കു ഭക്ഷണത്തിനുകൊള്ളാവുന്ന പദാർത്ഥങ്ങളായി രൂപാന്തരപ്പെടാവുന്നതാണു്. ജഗൽപിതാവേ, അവിടുന്നു് ഞങ്ങളെ ഈ കാട്ടിൽപട്ടിണി കിടന്നു ചാകാൻ ഉപേക്ഷിക്കയില്ല എന്നാണു് എന്റെ ദൃഢവിശ്വാസം. അവിടുന്നു് എനിക്കു് ഇപ്പോൾ തന്നെ ആണല്ലോ വാസോചിതമായ ഈ ഗുഹ കാണിച്ചുതന്നതു്; അതുപോലെ അവിടുന്നു് ഞങ്ങൾക്കു് ആഹാരവും നൽകാതിരിക്കയില്ല."

ആകാശമണ്ഡലത്തെ മറച്ചിരുന്ന മേഘപടലം, പെട്ടെന്നു് ഒന്നൊന്നായി തിരോഭവിച്ചു; സൂര്യന്റെ കിര

ണസംഖ്യയം ഗുഹയ്ക്കുള്ളിൽ പ്രവേശിക്കുകയാൽ ആ സ്ഥലത്തെ തണുപ്പു മാറി; എന്നുമാത്രമല്ല, അവിടെ കുറേശ്ശ ചൂട്ടും ഉണ്ടായി. പുറത്തു തിങ്ങിനിന്നിരുന്ന പട പ്പിനിടയിൽ അവൾ ചെറിയ ഒരു ചലനം കാണുകയും ഒരു ശബ്ദം കേൾക്കുകയും ചെയ്തു; ഉടൻതന്നെ ഒരു മാൻ പേടയും ഗുഹാമുഖത്തു പ്രത്യക്ഷീഭവിച്ചു. വേട്ടക്കാരാലോ മറേറാ അനുഗതയല്ലാതിരുന്നതിനാൽ, ആ മൃഗിക്കു യാ തൊരു പ്രകാരമായ ഭീരുതയും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. താൻ സാധാരണ ചേക്കയേറിവന്നിരുന്ന ആ ഗുഹയ്ക്കുള്ളിൽ ആ മൃഗം, ലവലേശം ഭയം കൂടാതെ കടന്നുചെന്നു; നമ്മദയു ടെ മുന്നിൽ എത്തിയപ്പോൾ, അതു് പെട്ടെന്നു് അവിടെ നിലകൊണ്ടു. മൃഗം ഓടിവരുന്നതു കണ്ടു് നമ്മദ ആദ്യം വളരെ ഭയപ്പെട്ടുപോയി; പക്ഷേ, ഒടുവിൽ, അവൾ കുറേ ശ്ശ കുറേശ്ശ ഭീതി മാറി, അതിനെ തട്ടിത്തടവുന്നതിനും ചൊറിഞ്ഞിണക്കുന്നതിനും ഒക്കെ ആരംഭിച്ചു. ഈ ലാള നകൾകൊണ്ടു് മൃഗം അവളോടു് ഇണങ്ങിവന്നു. മാനിന്റെ പാലു് കറന്നെടുത്തു കുഞ്ഞിനും നിറച്ചുകൊടുത്തു് താനും കുറെ കുടിച്ചു വിശപ്പു് അടക്കിയാൽ എന്തെന്നു് അവൾ വിചാരിച്ചു. ഉത്തരക്ഷണത്തിൽ, ആ വിചാരം ഫലിപ്പി ക്കുവാൻ തീച്ചപ്പെടുത്തിക്കൊണ്ടു് കുഞ്ഞിനെ പാലു കുടി പ്പാൻ മാൻപേടയുടെ അകിടിൻചുവട്ടിൽ വിട്ടിട്ടു് അ വൾ:—"ഈശ്വര, ക്ഷമിക്കണേ! കുട്ടികളെ പോററിവള ത്തുവാൻ മററു നിവൃത്തിയൊന്നുമില്ലാതെ ആയാൽ, അമ്മ മാർ എന്തു ചെയ്യും? ആ കാൎയ്യം എങ്ങനെയെങ്കിലും സാധിക്കുവാൻ ഒരുങ്ങുക തന്നെ അല്ലേ ചെയ്യുള്ളൂ"— എന്നു് ആത്മഗതം ചെയ്തു. പ്രസവിച്ചു് അധികം ദിവ സങ്ങൾ കഴിയുന്നതിനുമുമ്പു് കുട്ടിയെ ചെന്നായ് കടിച്ചെ

ടുത്തുംകൊണ്ടു പോയി കൊന്നു തിന്നുകളഞ്ഞതുനിമിത്തം അകിട്ടു് പാലു തിങ്ങി തരിച്ചു കഷ്ടപ്പെടുന്ന ആ ജന്തു; കുഞ്ഞിനെ മുല കുടിക്കുവാൻ, അതിനെ പായുകയോ ചവിട്ടുകയോ എറിയുകയോ ഒന്നും ചെയ്യാതെ, ശാന്തതയോടുകൂടി സമ്മതിച്ചു. വിശപ്പു് അടങ്ങിയപ്പോൾ കുഞ്ഞു താനേ ഉറങ്ങിപ്പോയി. അവൾ. അതിനെ ഉത്തരീയത്താൽ പൊതിഞ്ഞു ഗുഹയുടെ ഒരു കോണിൽ സൗകര്യമുള്ള ദിക്കിൽ കിടത്തി.

മകൻ ക്ഷുത്തു ശമിച്ചു ഗാഢനിദ്രയിൽ ആയപ്പോൾ നമ്മദ സ്വന്തം കാര്യങ്ങളെപ്പററി ചിന്തിപ്പാൻ തുടങ്ങി. അവൾ ഗുഹയ്ക്കു പുറത്തു ചെന്നു്, അവിടെ പഴുത്തു ചിതറിക്കിടന്ന ഏതാനും ചുരയ്ക്കകൾ ശേഖരിച്ചുകൊണ്ടു വന്നു്, അവയെ മധ്യംനോക്കി മുറിച്ചു്, രണ്ടു ഖണ്ഡങ്ങളാക്കി അകത്തുണ്ടായിരുന്ന അരിയും ചോറും മുഴുവനും കൈകൊണ്ടു മാന്തി എടുത്തുകളഞ്ഞു്, ഏതാനും പാത്രങ്ങൾ നിർമ്മിച്ചു. സമീപത്തുണ്ടായിരുന്ന തോട്ടിൽ ചെന്നു് ആ പാത്രങ്ങളെ അവൾ നല്ലപോലെ കഴുകിത്തുടച്ചു വൃത്തിയാക്കിക്കൊണ്ടു പോന്നു. അവൾ തിരിച്ചുവന്നപ്പോഴും മാൻപേട പോകാതെ അവിടെത്തന്നെ കിടക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. തോട്ടിൻകരയിൽനിന്നു പറിച്ചെടുത്ത നല്ല കുറെ ഇളംപുല്ലു് നമ്മദ ആ മൃഗത്തിനു കൈയിൽ വെച്ചു നീട്ടിക്കൊടുത്തു; മാൻ അവിടെ നിന്നു് എഴുന്നേററു് ആ പുല്ലു മുഴുവൻ തിന്നു; അതിനുശേഷം, ആ ഹരിണി, തന്റെ നന്ദി കാണിപ്പാൻ എന്നതുപോലെ, നമ്മദയുടെ കൈയ്യ് നക്കിത്തുടയ്ക്കുവാൻ തുടങ്ങി; അവൾ, അപ്പോൾ, അതിന്റെ പാലു കറന്നെടുപ്പാൻ ശ്രമിച്ചു. അതിന് അവൾക്കു യാതൊരു വിഷമവും നേരിട്ടില്ല. അങ്ങനെ, അവൾ, ചുരപ്പാത്രങ്ങൾ എല്ലാം നിറച്ചു

പാലു കറന്നെടുത്തു. ക്ഷീരസമ്പൂൎണ്ണങ്ങളായ പാത്രങ്ങൾ കണ്ടപ്പോൾ അവൾക്ക് എത്രയെന്നില്ലാത്ത സന്തോഷമുണ്ടായി. അവൾ തുറന്ന പ്രകൃതിയിൽ നിറഞ്ഞുകാണുന്ന ഈശ്വരവിലാസത്തിനു സാഷ്ടാംഗനമസ്കാരം ചെയ്തിട്ട് അവയിൽ ഒരു പാത്രം താങ്ങിയെടുത്തു തന്റെ തലയ്ക്കു മീതെ മുന്നോട്ടു നീട്ടിപ്പിടിച്ചുകൊണ്ട്,—"അനൎഘമായ ഈ നിക്ഷേപത്തിനു് ഞാൻ ഇതാ എന്റെ കൃതജ്ഞതാബാഷ്പങ്ങളാൽ, ജഗദീശ്വരാ, അവിടത്തെ പാദങ്ങളെ അഭിഷേകം ചെയ്യുന്നു. അതേ; ഈ ക്ഷീരനിധി അവിടത്തെ അപാരകരുണകൊണ്ടു് കിട്ടിയതു തന്നെയാണു്. ഈ ശുഷ്കശൈലങ്ങളുടെ മദ്ധ്യേ എനിക്കു വെള്ളം കുടിച്ചു ദാഹം തീൎക്കാനായിട്ടു് അവിടുന്നുതന്നെയാണു് സ്വാദേറിയ ഒരു ഉറവ ഉണ്ടാക്കിവച്ചിരുന്നതു്. അവിടുന്നു ദാനംചെയ്യുന്ന പദാൎത്ഥങ്ങളും പാനസാധനങ്ങളും സൂക്ഷിച്ചുവയ്പാൻ എനിക്കു പാത്രങ്ങളുടെ ബുദ്ധിമുട്ടു വരരുതു് എന്നുവച്ചു് ഈ കാട്ടിൽ ഒരു ചുരവിത്തു കൊണ്ടുവന്നു് ഇട്ടുംവച്ചു പോകുവാൻ, കാക്കക്കുട്ടി, ഏതോ പക്ഷിയോടു കല്പിച്ചിരുന്നതും അവിടുന്നല്ലാതെ മറ്റാരുമല്ല. ഈ ഹരിണിയുടെ ആവാസദേശമായ ഈ ഗുഹയിലേയ്ക്കു് എന്റെ പാദങ്ങളെ അവിടുന്നു നയിച്ചു. ഇപ്പോൾ, എനിക്കോ എന്റെ കുഞ്ഞിനോ ക്ഷുത്ഭയം ലേശവും ഇല്ല; ഇപ്പോൾ അവിടത്തെ നേൎക്കു പൂൎണ്ണവിശ്വാസത്തോടുകൂടിയ എനിക്കു് സമാധാനസമേതം, ഈ മുടിഞ്ഞ മഴക്കാലം കഴിയുന്നതു് എപ്പോഴെന്നു കാത്തുകൊണ്ടു്, വസിക്കുവാൻ യാതൊരു പ്രയാസവുമില്ല"—എന്നു ചിന്തിച്ചു.

അനന്തരം നമ്മുടെ കുറച്ചു പാലു കുടിച്ചു. "ഹാ! എത്ര സ്വാദുള്ളതു്"—എന്നുപറഞ്ഞിട്ടു് അവൾ വീണ്ടും ഒരു കവിൾ നിറയെ ഒന്നുകൂടെ പാനംചെയ്തു. എന്റെ

ജീവിതകാലത്തിനിടയിൽ ഇത്രമാത്രം സ്വാദോടുകൂടി ഞാൻ ഒരു സാധനവും ഒരിക്കലും തിന്നുകയോ കുടിക്കുകയോ ചെയ്തിട്ടില്ല. ഈശ്വരാ, ഞാൻ എന്റെ അച്ഛന്റെ മന്ദിരത്തിൽ നിത്യവും ചതുർവിധവിഭവത്തോടുകൂടി ഭോജനം ചെയ്തുകൊണ്ടു വസിച്ച കാലത്തു്, അവിടുന്നു നൽകിയ അനുഗ്രഹങ്ങളുടെ വില അറിവാൻ എനിക്കു തീരെ ശക്തിയുണ്ടായിരുന്നില്ലല്ലോ. അന്നു്, എനിക്കു് അവിടുത്തെ നേരെ വേണ്ടിടത്തോളം കൃതജ്ഞത ഉണ്ടാവാതെ ഇരുന്നിട്ടുള്ളതു് അവിടുന്നു സദയം ക്ഷമിക്കുമാറാകണം! വേണ്ടിടത്തോളം നന്മകൾ ഞാൻ സാധുക്കൾക്കു ചെയ്യാതെ സുഖിച്ചിരുന്നിട്ടുള്ളതും ഭഗവൻ! അവിടുന്നു ക്ഷമിക്കണം! അഹോ! കഷ്ടം! വിശപ്പു് എന്നുള്ളതു് എത്രമാത്രം സങ്കടകരമാണെന്നു് അന്നു ഞാൻ അറിഞ്ഞിരുന്നില്ല. അല്ലെങ്കിൽ, ഞാൻ എത്ര പേക്കു് വലിയ പ്രയാസമോ പണച്ചെലവോ കൂടാതെ, അത്യുത്തമങ്ങളായ ഭക്ഷണസാധനങ്ങൾ നൽകുമായിരുന്നു!" എന്നിങ്ങനെ ആയിരുന്നു വിശപ്പു് അടങ്ങിയപ്പോൾ സന്മതിയായ നമ്മദയ്ക്കു് ഉണ്ടായ വിചാരങ്ങൾ.

പാലു കുടിച്ചു് ക്ഷീണം തീരുകയും അതിനുവേണ്ടി ഉള്ളഴിഞ്ഞു് ഈശ്വരനോടു നന്ദി കാണിക്കുകയും ചെയ്ത ശേഷം, അവൾ വീണ്ടും ഗുഹ വിട്ടു വെളിയിലേയ്ക്കു പോയി; വൻപാറകളുടേയും മുതുവൃക്ഷങ്ങളുടേയും പുറത്തുനിന്നു നന്നായി ഉണങ്ങിയതും മാർദ്ദവമുള്ളതും ആയ പായലും ഇത്തിളും ധാരാളമായി ചുരണ്ടിയെടുത്തു്, മടിവീക്കെ കെട്ടിക്കൊണ്ടുവന്നു; അതിനെ ഗുഹയിലെ നിലത്തു പരത്തി വിരിച്ചു് അവൾ തനിക്കും തന്റെ കുഞ്ഞിനും കിടന്നുറങ്ങുവാൻ മതിയാകുന്ന ഒരു കിടക്ക

ഉണ്ടാക്കുകയും ചെയ്തു. പിന്നെ, അവർ ഗുഹാമുഖത്തു ചാഞ്ഞു കിടന്നിരുന്ന കനത്തു 'ബലത്ത' സാലമരക്കൊമ്പുകളെ ഒന്നുകൂടെ വലിച്ചു ചാച്ച്, കാററും മഴയും അകത്തു കടക്കാതിരിക്കത്തക്കവിധത്തിൽ താഴ്ത്തുവച്ച് ആ ദ്വാരത്തിന് ഒരു വാതിൽ നിർമ്മിച്ചു.

അത്രയും ഒക്കെ സൗകര്യം വരുത്തിയതിനുശേഷം, അവർ ആ പായലിത്തിൾക്കിടക്കമേൽ ഇരുന്നു. പച്ച മൂടുപടംപോലെ ഗുഹാമുഖത്തെ ആച്ഛാദനംചെയ്തിരുന്ന സാലശിഖരങ്ങളുടെ ഇടയിൽക്കൂടി, മൃഗശരീരസാന്നിധ്യം കൊണ്ടു മാത്രം ഒരുമാതിരി ചൂടു പിടിച്ചിരുന്ന ആ പരിമിതസ്ഥലത്ത്, ശാന്തമായ സുഷുപ്തി പ്രവേശിച്ചു. നമ്മെ ദയ്ക്ക്, അപ്പോൾ ധാരാളം തൃപ്തികരമായ വിധത്തിൽ പ്രത്യാശ ജനിച്ചു; തനിക്ക് ഇരുട്ടടഞ്ഞ തടവുകല്ലറയിൽനിന്നു മോചനം നൽകിയതിനും നീലകപാലന്റെ ഉപദ്രവങ്ങൾ ഉണ്ടാകുമെന്ന് ഒരിക്കലും പേടിക്കുവാനില്ലാത്ത ഒരു അഭയസ്ഥാനം ലഭിക്കുവാൻ ഇടയാക്കിയതിനും വേണ്ടി അവൾ അപ്പോൾ ആശ്രിതവത്സലനായ ഈശ്വരനോടു മനസാ നന്ദി പറകയും ചെയ്തു. എങ്കിലും, വലിയ കഷ്ടപ്പാടുകളൊക്കെ മേലിൽ വരാൻ ഇരിക്കുന്നതേ ഉള്ളു എന്ന് അവൾ വിചാരിച്ചു; ആ മാത്രയിൽത്തന്നെ, മാനസഗർഭഗൃഹത്തിൽ പരമാത്മപ്രതിഷ്ഠ ചെയ്തു. നിഷ്കല്മഷമായി അടിയിൽ കാണുംവണ്ണം പ്രാർത്ഥന നടത്തുകയും ചെയ്തു:—

"ജഗദീശ! പിതൃപ്രിയത്തിനായിപ്-
ഭഗവൻ! ദാശരഥേ! സുഖേന മുന്നം
സുഗമേതരകാനനാധിവാസം
നിഗളം നീയുരരീകരിച്ചതില്ലേ?

“ജനതാഹിതമൊന്നുമാത്രമോൎത്തു-
ജ്ജനകാധീശ്വരപുത്രിയക്ഷണത്തിൽ
വനസീമനി തള്ളിവിട്ടതില്ലേ?
വനജാതാക്ഷ! വിദോഷയെങ്കിലും, നീ.

“തവ സങ്കടമൊന്നുതന്നെയിമ്മേ
നവശോഭം മമ വഴി കാട്ടി നിൎത്തിടാനായ്
ഭുവനേശ്വര! നീയനുഗ്രഹിക്ക നിത്യം;
ഭവശോകാപഹ! നൽകുകീപ്സിതാൎത്ഥം!

“ഘൃണയെത്ര! നിനക്കു സാധുമൎത്ത്യ-
പ്രണയിൻ! ഞാനതറിഞ്ഞിടുന്നു സൎവം
അണയുന്നതു നിന്നെ മാത്രമീ ഞാൻ
തുണയില്ലാതെ ഭവിച്ചൊരിജ്ജനസ്സിൽ.

“തനുകാന്തിയെനിക്കു മന്ഥരയ്ക്കോ-
ത്തനുദാരം പരിതാപമേററിവച്ചു
മനുവംശമനോജ്ഞദീപമേ! ഞാ-
നനുവൎത്തിപ്പിതു നീ വരിച്ച മാൎഗ്ഗം.

“ക്ഷമയോടിഹ കാന്തയാളെയുംവി-
ട്ടമരാനായ് ക്ഷമ വന്നതില്ലയോ തേ?
ഭ്രമമാകെയൊഴിഞ്ഞെനിക്കുമിപ്പോ-
ഴമലക്ഷാന്തി വരട്ടെ! നിന്നൊടൊപ്പം.

“കൊതികൊണ്ടൊരു കാൎയ്യമില്ല;-യീശൻ
മതിവച്ചീടിന മട്ടിലേ ഭവിക്കൂ;—
ഇതി ബോധമെനിക്കു സൎവകാലം
ക്ഷതികൂടാതുളവാക്കി വയ്ക്കു നാഥ!”

നൎമ്മദയുടെ ഈ പ്രാൎത്ഥനയ്ക്കുശേഷം, വളരെ ദിവസങ്ങളായി അവളുടെ നേത്രങ്ങളെ പരിവൎജ്ജിച്ചിരുന്ന

നിദ്ര, വീണ്ടും അവളെ, ഒരുത്തമസഖി എന്നതുപോലെ പ്രാപിച്ചു. അങ്ങനെ നിദ്രയ്ക്കു വശംവദയായിത്തീൎന്ന ആ സാധ്വിയുടെ മാറത്തു് അവളുടെ ഓമനമകനും, കാൽക്കൽ ആ ഉത്തമമൃഗവും, കിടന്നു വിശ്രമിക്കയും ചെയ്തു.

'യഥാ കന്ദുകപാതേനോൽപതത്യാൎയ്യഃ പതന്നപി
തഥാത്വനാൎയ്യഃ പതതി മൃൽപിണ്ഡപതനം യഥാ'

എന്നും,

'ഭീമം വനം ഭവതി തസ്യ പുരം പ്രധാനം
സൎവ്വോജനസ്സുജനതാമുപയാതി തസ്യ
കൃത്സ്നാ ച ഭൂർഭവതി സന്നിധി രത്നപൂൎണ്ണാ
യസ്യാസ്തി പൂൎവ്വസുകൃതം വിപുലം നരസ്യ'—

എന്നും, ഉള്ള ഭർത്തൃഹരിവാക്യതത്വങ്ങൾ ഒരിക്കലും ഇവളുടെ സംഗതിയിലും മറിച്ചു ഭവിച്ചു എന്നു വരുന്നതല്ലല്ലോ.

IX

വനത്തിൽവച്ചു നൎമ്മദയ്ക്കുണ്ടായ ചിന്തകൾ.

കഴിഞ്ഞ അദ്ധ്യായത്തിൽ വിവരിച്ച പ്രകാരം അവൾ ശാന്തി സമ്പാദിച്ചതിനുശേഷം, നൎമ്മദ സന്ന്യാസിനി എന്നതുപോലെ ആ വനത്തിൽ വസിച്ചു. വൎഷ

കാലം പോയി ഗ്രീഷ്മകാലം വന്നു; ഇടയ്ക്കു യാതൊരു വിശേഷസംഭവവുംകൂടാതെ ആ ഗ്രീഷ്മൎത്തു വീണ്ടും വൎഷൎത്തുവിനു സ്ഥലം ഒഴിഞ്ഞുകൊടുത്തു.

ഗ്രീഷ്മകാലത്തു്, സൂൎയ്യൻ അത്യുഷ്ണകിരണങ്ങളോടുകൂടി പ്രോജ്ജ്വലിക്കുന്ന ഭയങ്കരമദ്ധ്യാഹ്നവേളയിൽ, ദാവാഘാടപക്ഷികൾ നിഷ്ഠുരചഞ്ചുക്കൾകൊണ്ടു വൃക്ഷകാണ്ഡങ്ങളിൽ കൊത്തവേ ഉണ്ടാകുന്ന ശബ്ദവും കോലാഹലവും കാകോലപക്ഷികളുടെ പത്രാഘാതിയിൽനിന്നു പുറപ്പെടുന്ന ഭീഷണനാദവും അല്ലാതെ, മറെറാരാരവവും കേൾപ്പാനില്ലാത്ത ആ വിപിനാന്തരത്തിൽ, ദീൎഘമൌനാവലംബികളായ ശൈലപടലങ്ങളുടേയും സാലവിടപങ്ങളുടേയും നടുവിൽ, അവൾ, വേപമാനയായി സ്ഥിതിചെയ്യുമ്പോഴും—ഹേമന്തകാലത്തു്, ശീതശീതനായ ചന്ദ്രൻ ആകാശദേശത്തിൽ പ്രവേശിച്ചു് ഏകാന്തഗംഭീരങ്ങളായ ഉപത്യകകളെ ചഞ്ചന്മരീചികളാൽ ചകചകായമാനങ്ങളാക്കിയ നീരസനിശാന്തങ്ങളിൽ, കുഞ്ഞിന്റെ അരുകിൽ അവൾ, നിദ്രാവിഹീനയായി വൎത്തിച്ചപ്പോഴും—വൎഷകാലത്തു്, ശരവൎഷത്താൽ ശത്രുസൈന്യാധ്യക്ഷശരീരത്തിൽ നിന്നു പ്രവഹിക്കുന്ന രക്തധാരപോലെ ഗിരിരാജവിഗ്രഹത്തിൽനിന്നു് ഒഴുകുന്ന കലങ്ങിമറിഞ്ഞു ശോണിതവൎണ്ണങ്ങളായ അനേകം സ്രോതസ്വിനികളെ വീക്ഷിച്ചുകൊണ്ടു്, ബഹിൎഗ്ഗമനത്തിനു നിവൃത്തിയില്ലാതെ ഗുഹയ്ക്കുള്ളിൽ, അവൾ, ചിന്താചഞ്ചലയായി വസിച്ചപ്പോഴും—ആ സമയങ്ങളിൽ, അവൾക്കു്, തന്റെ മാതാപിതാക്കന്മാരേയും ഭൎത്താവിനേയും, ബന്ധുജനങ്ങളേയും മുട്ടിയപക്ഷം, വല്ല മനുഷ്യരേയും എങ്കിലും—ഒരിക്കൽകൂടി വീക്ഷിച്ചാൽ കൊള്ളാമെന്നു് സീമാധികമായ ആഗ്രഹം അങ്കുരിച്ചു. “ഹാ അവർ എത്ര

നിദ്ര, വീണ്ടും അവളെ, ഒരുത്തമസഖി എന്നതുപോലെ പ്രാപിച്ചു. അങ്ങനെ നിദ്രയ്ക്കു വശംവദയായിത്തീൎന്ന ആ സാധ്വിയുടെ മാറത്ത് അവളുടെ ഓമനമകനും, കാൽക്കൽ ആ ഉത്തമമൃഗവും, കിടന്നു വിശ്രമിക്കയും ചെയ്തു.

'യഥാ കന്ദുകപാതേനോൽപതത്യാൎയ്യഃ പതന്നപി
തഥാത്വനാൎയ്യഃ പതതി മൃൽപിണ്ഡപതനം യഥാ'

എന്നും,

'ഭീമം വനം ഭവതി തസ്യ പുരം പ്രധാനം
സൎവ്വോജനസ്സ്വജനതാമപയാതി തസ്യ
കൃത്സ്നാ ച ഭൂൎഭവതി സന്നിധി രത്നപൂൎണ്ണാ
യസ്യാസ്തി പൂൎവ്വസുകൃതം വിപുലം നരസ്യ'—

എന്നും, ഉള്ള ഭൎത്തൃഹരിവാക്യതത്വങ്ങൾ ഒരിക്കലും ഒരാളുടെ സംഗതിയിലും മറിച്ചു ഭവിച്ചു എന്നു വരുന്നതല്ലല്ലോ.

IX

വനത്തിൽവച്ചു നൎമ്മദയ്ക്കുണ്ടായ ചിന്തകൾ.

കഴിഞ്ഞ അദ്ധ്യായത്തിൽ വിവരിച്ച പ്രകാരം അവൾ ശാന്തി സമ്പാദിച്ചതിനുശേഷം, നൎമ്മദ സന്യാസിനി എന്നതുപോലെ ആ വനത്തിൽ വസിച്ചു. വൎഷ

കാലം പോയി ഗ്രീഷ്മകാലം വന്നു; ഇടയ്ക്കു യാതൊരു വിശേഷസംഭവവുംകൂടാതെ ആ ഗ്രീഷ്മത്തു വീണ്ടും വർഷത്തുവിനു സ്ഥലം ഒഴിഞ്ഞുകൊടുത്തു.

ഗ്രീഷ്മകാലത്തു്, സൂര്യൻ അത്യുഷ്ണകിരണങ്ങളോടുകൂടി പ്രോജ്ജ്വലിക്കുന്ന ഭയങ്കരമദ്ധ്യാഹ്നവേളയിൽ, ദാർവ്വാഘാടപക്ഷികൾ നിഷ്ഠുരചഞ്ചുക്കൾകൊണ്ടു വൃക്ഷകാണ്ഡങ്ങളിൽ കൊത്തവേ ഉണ്ടാകുന്ന ശബ്ദവും കോലാഹലവും കാകോലപക്ഷികളുടെ പക്ഷാഘാതിയിൽനിന്നു പുറപ്പെടുന്ന ഭീഷണനാദവും അല്ലാതെ, മറെറാരാരവവും കേൾപ്പാനില്ലാത്ത ആ വിപിനാന്തരത്തിൽ, ദീർഘമൌനാവലംബികളായ ശൈലപടലങ്ങളുടേയും സാലവിടപങ്ങളുടേയും നടുവിൽ, അവൾ, വേപമാനയായി സ്ഥിതിചെയ്തപ്പോഴും—ഹേമന്തകാലത്തു്, ശീതശീതനായ ചന്ദ്രൻ ആകാശദേശത്തിൽ പ്രവേശിച്ചു് ഏകാന്തഗംഭീരങ്ങളായ ഉപത്യകകളെ ചഞ്ചന്മരീചികളാൽ ചകചകായമാനങ്ങളാക്കിയ നിരസനിശാന്തങ്ങളിൽ, കുഞ്ഞിന്റെ അരുകിൽ അവൾ, നിദ്രാവിഹീനയായി വർത്തിച്ചപ്പോഴും—വർഷകാലത്തു്, ശരവർഷത്താൽ ശത്രുസൈന്യാധ്യക്ഷശരീരത്തിൽ നിന്നു പ്രവഹിക്കുന്ന രക്തധാരപോലെ ഗിരിരാജവിഗ്രഹത്തിൽനിന്നു് ഒഴുകുന്ന കലങ്ങിമറിഞ്ഞു ശോണിതവർണ്ണങ്ങളായ അനേകം സ്രോതസ്വിനികളെ വീക്ഷിച്ചുകൊണ്ടു്, ബഹിർഗമനത്തിനു നിവൃത്തിയില്ലാതെ ഗുഹയ്ക്കുള്ളിൽ, അവൾ, ചിന്താചഞ്ചലയായി വസിച്ചപ്പോഴും—ആ സമയങ്ങളിൽ, അവൾക്കു്, തന്റെ മാതാപിതാക്കന്മാരേയും ഭർത്താവിനേയും, ബന്ധുജനങ്ങളേയും മുട്ടിയപക്ഷം, വല്ല മനുഷ്യരേയും എങ്കിലും—ഒരിക്കൽകൂടി വീക്ഷിച്ചാൽ കൊള്ളാമെന്നു് സീമാധികമായ ആഗ്രഹം അങ്കുരിച്ചു. "ഹാ അവർ എത്ര

മാത്രം ആനന്ദമനുഭവിക്കുന്നു! സമുദായമദ്ധ്യത്തിൽ വസിക്കുന്ന ആളുകൾക്കു പരസ്പരസംഭാഷണത്തിനു സൗകര്യമുണ്ടല്ലോ; അവർക്ക് അന്യോന്യം തങ്ങളുടെ സുഖദുഃഖങ്ങൾ പറവാനും കഴിവുണ്ടല്ലോ. ഈ മഹാഭാഗ്യം അറിഞ്ഞ് അനുഭവിച്ചു സുഖിക്കാതെ, അന്യോന്യമത്സരികളായി അസുഖമായി കഴിഞ്ഞുകൂടുവാൻ ഇടയാക്കുന്ന പ്രവൃത്തികൾതന്നേ ചെയ്തുകൊണ്ടു ജീവിക്കുന്ന ജനങ്ങൾ എത്രമാത്രം മൂഢരാണ്!"—എന്നു ചിന്തിച്ച് അവൾ പലപ്പോഴും നെടുവീർപ്പിടാറുണ്ടായിരുന്നു. ഈ വിധത്തിൽ ചിന്താകുലയായിത്തീരാറുള്ള അവസരങ്ങളിലെല്ലാം, അവൾ മനസ്സംയമനം ശീലിച്ചു:—"ഈശ്വരാ, അവിടുത്തോടുകൂടി മൌനമായി സംഭാഷണം ചെയ്യുവാൻ ലഭിച്ചിട്ടുള്ള ഭാഗ്യത്തോടും അതിൽനിന്നു ഉണ്ടാകാവുന്ന പരമാനന്ദത്തോടും തുല്യമായിട്ട് എന്തെങ്കിലുമുണ്ടോ? മനുഷ്യവാസമുള്ള സ്ഥലങ്ങളിൽനിന്ന് ദൂരത്തകന്ന്, സസ്യശൂന്യങ്ങളായ മരുഭൂമികളിൽ വസിക്കുന്നവരുടെ സമീപത്തും, ശാന്തമായ അർദ്ധരാത്രിയിൽപോലും, അവിടുന്നു സാന്നിദ്ധ്യം ചെയ്യുന്നുണ്ട്. സദാത്മാക്കളുടെ ആപ്തമിത്രവും രക്ഷാകർത്താവും ആയ അവിടുത്തോട്, കാലദേശാവസ്ഥകളെ തെല്ലും ഗണിക്കാതെ, സംഭാഷണം ചെയ്യുവാൻ ലഭിച്ചിട്ടുള്ള സൗകര്യം എത്രമാത്രം നിർവൃതിജനകമാണ്!"—എന്നിങ്ങനെ ധ്യാനിച്ചു സമാധാനപ്പെടുകയും ചെയ്തുവന്നു. ഇപ്രകാരം, അവൾ, നിരന്തരമായി ഈശ്വരധ്യാനം ചെയ്വാൻ അഭ്യസിച്ചു; ആ ജഗൽപിതാവിനോടു ഹൃദയം തുറന്നു സല്ലപിക്കുവാനും ശീലിച്ചു. സുപരിചിതവും അത്യന്തസ്നിഗ്ദ്ധവും ആയ ഈ ദിവ്യസല്ലാപങ്ങളാൽ അവൾക്കു കാലം മുഹൂർത്തമാത്രദീർഘമായി കഴിച്ചുകൂട്ടുവാൻ സൗകര്യവും ലഭിച്ചു.

കാട്ടുകിഴങ്ങു തിരഞ്ഞു കണ്ടുപിടിച്ചു മാന്തിയെടുക്കുന്നതിനും കാട്ടുകായ്കനികൾ ശേഖരിക്കുന്നതിനും വളരെ ബുദ്ധിമുട്ടും സമയവ്യയവും വേണ്ടിവന്നിരുന്നു; എങ്കിലും, അവൾക്കു പല സന്ദർഭങ്ങളിലും ജോലിയൊന്നുമില്ലാതെ വെറുതേ ഇരുന്നു ക്ലേശിക്കുവാനും ഇടയായിരുന്നു. എന്താണു ചെയ്യേണ്ടതെന്ന് അറിയാതെ വിഷമിക്കവേ, അവൾ പലപ്പോഴും—"ഹാ! കുറെ പഞ്ഞിയും ഒരു റാട്ടും ഉണ്ടായിരുന്നെങ്കിൽ! പ്രവൃത്തിരഹിതമാകയാൽ നീണ്ടു നീണ്ടു മുഷിവ് ഉണ്ടാക്കുന്ന ഈ സമയം മുഴുവൻ ഉപയോഗപ്രദമായ പ്രയത്നംകൊണ്ട് എനിക്കും ശീഘ്രഗതമാക്കിത്തീർക്കാമായിരുന്നു. എനിക്കും എന്റെ കുഞ്ഞിനും ധരിക്കാനുള്ള വസ്ത്രങ്ങൾ, അപരിഷ്കൃതങ്ങളായിട്ടെങ്കിലും, ഒരു മട്ടിൽ, നെയ്തുണ്ടാക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞാൽ, അതുതന്നേ ചരിതാർത്ഥതയ്ക്കു ധാരാളം മാർഗ്ഗമായല്ലോ. വേല ചെയ്യേണ്ടിവരുന്നതിനെപ്പററി ആളുകൾ സങ്കടപ്പെടാറുണ്ട്; പക്ഷേ, വേലയൊന്നും ചെയ്യാനില്ലെങ്കിൽ, ജീവിതം വിഷാദജഡവും രസഹീനവും ആയി ഭവിക്കുമെന്നാണ് എനിക്കു തോന്നുന്നതു്. അലസജീവിതത്തോടു താരതമ്യപ്പെടുത്തി നോക്കിയാൽ, ഏതു ദുർവ്വഹവ്യാപാരവും മധുരമായിട്ടേ തീരുകയുള്ളു.

'ദേവത്വമമരേശത്വം തൽ പൂജ്യത്വം ച മാനവാഃ
പ്രയാന്തി വാഞ്ഛിതം ചാന്യൽ ദൃഢം യേ വ്യവസായിനഃ'

എന്നു മാർക്കണ്ഡേയപുരാണം ഘോഷിക്കുന്നതും ഉണ്ടു്"—എന്നിങ്ങനെ വിചാരിച്ചുപോന്നു.

നല്ല ഗ്രന്ഥങ്ങളൊന്നും കൈയിലില്ലല്ലോ എന്നു് നമ്മുടെ പല സമയങ്ങളിലും പരിതപിക്കാറുണ്ടായിരുന്നു. അപ്പോഴെല്ലാം അവൾ,—"പുസ്തകപാരായണം എനിക്കു പ്രയോജനകരവും ഹിതകരവും ആയിരിക്കും.

'മാതേവ രക്ഷതി പിതേവ ഹിതേ നിയുങ്ക്തേ
കാന്തേവ ചാപി രമയത്യപനീയ ഖേദം
ലക്ഷ്മീം തനോതി വിതനോതി ച ദിക്ഷു കീർത്തിം
കിം കിം ന സാധയതി കല്പലതേവ വിദ്യാ.''

എന്ന അഭിജ്ഞവചനം എത്രമാത്രം സത്യമാണ്. എന്തായാലും, ഈശ്വരാ, അവിടുന്നുതന്നെ ബഹു സാരോപദേശങ്ങളോടുകൂടി രചിച്ച മഹാഗ്രന്ഥങ്ങൾ എന്റെ ചുററിലും സർവത്ര ഞാൻ വീക്ഷിക്കുന്നുണ്ട്"—എന്നു വിചാരിച്ചു സമാധാനപ്പെട്ടുവന്നു.

അവൾ, അക്കാലംമുതൽ, പ്രകൃതിയിലെ അത്ഭുതങ്ങളെക്കുറിച്ചു പൂർവാധികം ശ്രദ്ധാസമേതം വിചാരണചെയ്യാൻ തുടങ്ങി; ഏററവും തുച്ഛമായ പുഷ്പവും, എത്രയും നിസ്സാരമായ കൃമിയും, കല്ലും, വെള്ളം,—എല്ലാംതന്നെ, സൂക്ഷ്മമായ പരിശോധനയിൽ, ഈശ്വരചൈതന്യമഹത്വം വിളങ്ങി നിൽക്കുന്നവ ആകയാൽ, അവൾക്കു സോത്സാഹമായ പരമാനന്ദം ദാനംചെയ്തു.

പക്ഷേ, 'അവൾക്കു പരമോത്തമമായ ആനന്ദം നൽകിയതു്, ഋഷീശ്വരന്മാരിൽ പലരും, നിദർശനാരൂപേണ ലോകത്തിനു തത്വോപദേശം ചെയ്യാൻ തിരിഞ്ഞെടുത്ത വസ്തുക്കളിൽ ഭൂരിപക്ഷവും, ഗഹനമായ ആവനത്തിലും, അവളുടെ ചുററുപാടും നിബിഡമായി നിൽക്കുന്നതു കണ്ടതായിരുന്നു. വസന്താഗമത്തിൽ സൂര്യൻ ഉഹാന്തർഭാഗത്തു മയൂഖരാശികളെ അവതരിപ്പിക്കുവാൻ ആരംഭിച്ചപ്പോൾ, അവൾ സന്തോഷപരവശയായിട്ട്—"ധർമ്മസ്വരൂപ, വിശ്വംഭര, അവിടുന്നു സൃഷ്ടിച്ച സൂര്യൻ അവിടുത്തേയുള്ള പിതൃനിർവിശേഷമായ കാരുണ്യത്തിന്റെ സുന്ദരമായ ഒരു വിഗ്രഹം

തന്നോടാണ് ഉത്തമമദ്ധ്യമാധമഭേദങ്ങളൊന്നും കൂടാതെ ലോകബാന്ധവൻ സകല വസ്തുക്കളുടേയും മേൽ പ്രകാശിച്ചനുഗ്രഹിക്കുന്നു; ജനതയുടെ നേരേ എനിക്കു് ഉണ്ടാവേണ്ട ധൎമ്മബുദ്ധി ഈ ഭാനുമാനേ അനുവൎത്തിക്കുമാറാവട്ടേ! അഹോ! അങ്ങനെ തന്നെ; എനിക്കു കഴിയുമെങ്കിൽ, ഞാൻ എന്റെ ശത്രുക്കൾക്കുപോലും നന്മ ചെയ്യും"—എന്നു വിചാരിച്ചു. പ്രാണസന്ധാരണത്തെ സംബന്ധിച്ചു് അവൾക്കു വല്ല സംശയവും നേരിട്ടിരിക്കുമ്പോൾ അവൾ, കോകിലങ്ങളുടെ കളകൂജിതം കേട്ടാൽ,—"മനോഹരങ്ങളായ ചെറുപക്ഷികളേ, നിങ്ങൾ ഉത്സാഹമായി സൎവ്വദാ പാട്ടു പാടിക്കൊണ്ടു കാലം കഴിച്ചുകൂട്ടുന്നു. ഞാനും നിങ്ങൾ ചെയ്യുന്നതുപോലെ പാടി രസിക്കേണ്ടതല്ലയോ! ആകാശദേശത്തിൽ സഞ്ചരിക്കുന്ന നിങ്ങൾ നിലം ഒരുക്കി വിത്തു വിതച്ചു പാകമാകുമ്പോൾ കൊയ്തെടുത്തു സ്വാൎത്ഥം മാത്രം കരുതി വൎഷാഗമത്തേ ഭയന്നു്, ധാന്യങ്ങൾ പത്തായങ്ങളിൽ ശേഖരിക്കുന്ന പതിവില്ല; എങ്കിലും, നിങ്ങളെ ജഗൽപിതാവു പോററി വളൎത്തുന്നുണ്ടു്. ആ സ്ഥിതിക്കു് മൎത്ത്യരായ ഞങ്ങൾക്കു് അദ്ദേഹം നിങ്ങളുടേതിനെക്കാൾ എത്രയോ മെച്ചമേറിയ സൗകൎയ്യങ്ങൾ നൽകിയിട്ടുണ്ടായിരിക്കണം! അതേ, പ്രേമസ്വരൂപ, അവിടുത്തേയ്ക്കു് എന്റെ നേരേ, ഈ പക്ഷികളുടെ നേരേ ഉള്ളതിനെക്കാൾ, വളരെ വളരെ സ്നേഹമുണ്ടു്. അതിനാൽ, എനിക്കു് ഈ പക്ഷികൾക്കുള്ളതിൽ കൂടുതൽ തൃപ്തി ഉണ്ടാകേണ്ടതല്ലയോ? മനുഷ്യഹസ്തങ്ങൾ എനിക്കു വേണ്ടി വിതെക്കുകയോ കൊയ്തു തരുകയോ ചെയ്യുന്നില്ലെങ്കിലും, ഞാൻ അസുഖം ഭാവിക്കുവാൻ പാടുണ്ടോ?"—എന്നു താനറിയാതെ നിരൂപിച്ചുപോകാറുണ്ടായിരുന്നു.

താഴ്വര നിറയെ നിന്നിരുന്ന വിവിധകുസുമങ്ങൾ കാണുമ്പോൾ, അവൾ വിചാരിച്ചുപോന്നതാവിതു്:—"ശോഭയേറിയ പുഷ്പങ്ങളേ, നിങ്ങളും ജഗദീശ്വരന്റെ പ്രേമധോരണിയെ വെളിപ്പെടുത്തുന്നുണ്ടു്. സാധാരണമായി പട്ടുമുളയായി വികസിച്ചുനില്ക്കുന്ന നിങ്ങൾ, മനുഷ്യർ കാൺകെ വല്ല ജോലിയും ചെയ്യുന്നില്ല; എങ്കിലും, പ്രതാപപ്രകർഷത്തോടുകൂടിയ സാർവ്വഭൌമന്മാർക്കുപോലും, നിങ്ങളിൽ നിസ്സാരരായവർക്കു സമമായിട്ടെങ്കിലും, സഹജീവികളെ സന്തോഷിപ്പിക്കുവാനോ, മനോജ്ഞമായ മട്ടിൽ വസ്ത്രാലങ്കാരങ്ങൾ ചെയ്വാനോ കഴിയുന്നുണ്ടോ? പാടങ്ങളിലെ പുല്ലുകൾക്കു പോലും ഭംഗിയേറിയ ആടകൾ നൽകിയിരിക്കുന്ന ഈശ്വരൻ മനുഷ്യർക്കു് അത്യാവശ്യമായി വേണ്ട ശരീരാച്ഛാദനസാധനങ്ങൾ നല്കാതിരിക്കുമോ? അല്ലയോ മൂഢമർത്ത്യരേ, നിങ്ങളുടെ അന്ധത്വംകൊണ്ടല്ലയോ നിങ്ങൾ അവിശ്വസിച്ചുപോകുന്നതു്? എനിക്കു് ഈശ്വരന്റെ കരുണയിൽ ലേശവും സംശയമില്ല; ഈശ്വരവിശ്വാസത്തിൽ കൃപണത്വം വേണമെന്നു് ഇച്ഛയുമില്ല. ഈ കാലത്തു്, തുണി നെയ്യുവാനോ കൃഷി ചെയ്യുവാനോ എനിക്കു സാധിക്കുന്നില്ലെങ്കിലും; ഞാൻ,—'ഭക്ഷിപ്പാനൊന്നുമില്ലല്ലോ, കുടിപ്പാനൊന്നുമില്ലല്ലോ, മൂടാൻ ഒന്നുമില്ലല്ലോ'—എന്നിങ്ങനെ വിചാരിച്ചു വിചാരിച്ചു് മനസ്സു പുണ്ണാക്കുവാൻ പുറപ്പെടുകയില്ല."

ഗ്രീഷ്മകാലത്തു താഴ്വരയിൽ വെയിലിന്റെ കാഠിന്യം ദുസ്സഹമായിത്തീർന്നു്, ദാഹം തീർക്കുന്നതിനു വേണ്ടി അവൾ സമീപത്തുള്ള പ്രസ്രവണത്തിലേയ്ക്കു പോകവേ,—"ഈശ്വരാ, എന്റെ ആത്മാവിനു് അങ്ങയുടെ ദിവ്യോപദേശങ്ങൾ, ഉണങ്ങി വരണ്ട എന്റെ നാവിനു

സ്ഫടികനിൎമ്മലമായ ഈ പ്രസ്രവണജലം എന്നതു പോലെ, ആശ്വാസം നൽകുന്നു. 'തൃഷ്ണ വിവശരായവർ എൻെറ അടുക്കൽ വന്നു് ആശ്വസിച്ചുകൊള്ളട്ടെ. അനന്തമായ ജീവന്നു് ഉതകുന്ന അക്ഷയമായ ഒരു നിർഝരമായിത്തീരും എൻെറ പക്കൽനിന്നു ലഭിക്കുന്ന ജ്ഞാനജലം' എന്നാണല്ലോ അവിടുന്നു കല്പിച്ചിട്ടുള്ളതു്. അതേ; ആ വിജ്ഞാനരത്നാകരം, അവിടുന്നു് ഉപദേശിച്ചിട്ടുള്ള ആ നിർവൃതിമാൎഗ്ഗം, എനിക്കു സമാശ്വാസത്തേയും ദിവ്യാനന്ദത്തേയും ദാനം ചെയ്യുന്നു; എനിക്കു്, ബാഹ്യങ്ങളായ സമാശ്വാസങ്ങളെല്ലാം ദുർല്ലഭങ്ങളായും, സാമുദായികങ്ങളായ ജീവിതാനന്ദങ്ങളെല്ലാം ലുപ്തങ്ങളായും തീൎന്നിരിക്കുന്ന ഈ കാലത്തു്, അവിടുത്തെ ഉപദേശങ്ങൾ മാത്രമേ ശരണ്യമായിട്ടുള്ളു" എന്നു വിചാരിക്കുക പതിവായിരുന്നു.

വിജനമായ താഴ്വരയ്ക്കു ചുററും നിന്നിരുന്നതും പരസ്സഹസ്രം സംവത്സരങ്ങളായി കാലപ്രഭഞ്ജനാദിയുടെ വിനാശകൃത്യത്തെ വകവയ്ക്കാതെ നിർബാധം നിലനിന്നതുമായ ആ പെരുമ്പാറകൾ കാണുമ്പോഴെല്ലാം അവൾ,—"ഈശ്വരകല്പനകൾ അനുസരിച്ചു പ്രവൎത്തിക്കുന്നവർ 'സികതാമയങ്ങളായ പുളിനങ്ങളെ' വിട്ടു് ശൈലദന്തുരിതങ്ങളായ തീരപ്രദേശങ്ങളിൽ ഗൃഹം നിൎമ്മിച്ചു വസിക്കുന്നവൎക്കു തുല്യരാണു്" എന്നും, "ഈശ്വരനിർദ്ദേശങ്ങളെ അനുവൎത്തിക്കുന്നതിനാൽ എനിക്കു ശാശ്വതമായ മുക്തി ലഭിക്കുന്നതാണു്" എന്നും ചിന്തിച്ചു വന്നു.

സാധാരണക്കാർ വർജ്ജ്യവസ്തുക്കളായി ഗണിക്കുന്ന കൈതച്ചെടിയും ശരപ്പുല്ലും പോലും അവൾക്കു തത്വോപദേശം ചെയ്തു. "ഇവയിൽ പിറുത്തിച്ചുക്കകളോ ചോള

മണികളോ പിടിച്ചിരുന്നുവെങ്കിൽ, എത്ര നന്നായിരിക്കുമായിരുന്നു! അവ എനിക്ക് എത്ര ഉപകാരപ്രദമായിഭവിക്കുമായിരുന്നു! 'കൈതമരത്തിൽനിന്നു ഭക്ഷണയോഗ്യമായ ചക്കയോ, ശരപ്പുല്ലിൽനിന്നു ചോളമണിയോ ആൎക്കും ലഭിക്കില്ല; നല്ല മരത്തിലേ നല്ല കായ്കൾ ഉണ്ടാവുള്ളു; ചീത്തമരത്തിൽ ആൎക്കും ഉപകാരപ്പെടാത്തതും ചിലപ്പോൾ അപകാരകരങ്ങളും ആയ ഫലങ്ങളല്ലാതെ കാണില്ല എന്നാണല്ലോ അഭിയുക്തവചനം. ഞാനും നല്ല ഭ്രരുഹമായിട്ടു ഇരിക്കാൻ തന്നേ ശ്രമിക്കും; എന്നാൽ കഴിവുള്ളിടത്തോളം ഉപകാരം ചെയ്വാനായതിക്കാം. കൈതച്ചെടിപോലെയോ ശരപ്പുല്ലുപോലെയോ ആയിത്തീരുവാൻ എനിക്കു താല്പൎയ്യമില്ല; അവയിൽ തൊട്ടാൽ വിരൽ മുറിഞ്ഞു രക്തം വരുന്നതല്ലാതെ സൽഫലമൊന്നും ലഭിക്കയില്ലല്ലോ" —എന്നിങ്ങനെയായിരുന്നു അവൾ വിചാരിച്ചതു് അരണ്യവത്തിനിയായിരുന്ന അക്കാലത്തു്, സൂൎയ്യൻ, ചന്ദ്രൻ, നക്ഷത്രങ്ങൾ, പക്ഷികൾ, കസുമങ്ങൾ, വസന്തകാലം, കണ്ടകവൃക്ഷങ്ങൾ എന്നു വേണ്ട, പ്രകൃതിയിൽ കാണുന്ന സൎവ്വവും, ഈശ്വരനിദേശങ്ങളെ ഓൎമ്മപ്പെടുത്തി അവളെ ആത്മോൽകൎഷണത്തിന് ഉതകുന്ന ചിന്താപരമ്പരയിലേയ്ക്കു നയിച്ചു.

എന്നാൽ വസന്തകാലചന്ദ്രനോ, ശുകസുമാദിസങ്കുലമായ വസന്തംതന്നെയോ, ആ വിജനഭ്രമിയിലെ മററ് ഏതെങ്കിലും വസ്തുവോ, അവൾക്ക്, തന്റെ ശിശുവിനെ ദർശിക്കുമ്പോഴോ, അതിന് ഓരോന്നു പറഞ്ഞുകൊടുത്തു് പഠിപ്പിക്കുമ്പോഴോ ഉണ്ടാവുന്ന ചാരിതാൎത്ഥ്യവും വിജ്ഞാനോൽകൎഷവും നൽകിയില്ല. ദിനംതോറും, കാലസ്ഥിതി ശോഭനമായിരിക്കുമ്പോൾ, അവൾ കുഞ്ഞിനെ ആ 'ശൂന്യം പിടിച്ച' ഗുഹയിൽ നിന്നു് പ്രസന്ന

മായ നഭോമണ്ഡലത്തിൻകീഴിൽ കിടന്ന തുറന്ന സ്ഥലത്തേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോകാറുണ്ടായിരുന്നു. ചില പ്പോഠം, മാൻപേടയെ പുല്ലു മേയുവാൻ വിട്ടിട്ടു്, അവഠം, കുഞ്ഞിനെ ഒക്കത്തു് എടുത്തുകൊണ്ടും, താൻ പറയുന്നവ യെല്ലാം ഗ്രഹിക്കുവാൻ തക്ക ശക്തി ഉണ്ടായിട്ടില്ലെ ങ്കിലും, അതിനോടു വാത്സല്യപൂർവ്വം സംസാരിച്ചുകൊ ണ്ടും, ഗുഹാദ്വാരത്തിനരികെ വിലങ്ങത്തിൽ ഉലാത്തി വന്നിരുന്നു. ശിശു ആ ഭാഷണം കേട്ടു മറുപടി പറയു ന്നതുപോലെ തന്റെ കൊച്ചു കൈകഠം നീട്ടുകയോ പുഞ്ചിരിയിടുകയോ ചെയ്താൽ, ആ സൗമ്യമായ മന്ദഹാ സം ആ അരണ്യഭൂമിയെ മനോഹരമഞ്ജിമയിൽ നീരാ ടിക്കുന്നതായിട്ടും പരിതോദൃശ്യങ്ങളായ സർവ്വവസ്തുക്കളേ യും ഒരു നൂതന രാമണീയകത്തിൽ മുക്കുന്നതായിട്ടും അവഠംക്കു് പ്രതീതി ജനിപ്പിച്ചുവന്നു.

"പല്ലിൻമൊട്ടുകഠം ഹേതുവെന്നിയെ ചിരി-
ച്ചല്പം തെളിച്ചും രസി-
ച്ചുല്ലാസത്തൊടു ചൊല്ലിയും ചില വച-
സ്സവ്യക്തമുഗ്ദ്ധാക്ഷരം;
അങ്കത്തിൽക്കരുകത്തൊടേറിയമരും
ബാലന്റെ പൂമേനിമേൽ
തങ്കും പങ്കമണിഞ്ഞിടുന്നു സുകൃതം-
ചെയ്തോരു ധന്യം ജനം."

എന്ന ശാകുന്തളപദ്യം അവഠം കൂടക്കൂടെ ഉരുവിട്ടു കൊണ്ടു സഞ്ചരിച്ചു. ആ അവസരങ്ങളിലൊക്കെ അവഠം കുഞ്ഞിനെ മുറുകെ മാറോടണച്ചു് അതിന്റെ മുഖകമ ലത്തെ സോത്സാഹം സൂക്ഷിച്ചു നോക്കിക്കൊണ്ടു്,— "ഈ ശിശുവിനെ എനിക്കു രക്ഷിച്ചുതന്നതു നിമിത്തം, ഈശ്വരാ, എത്രയെന്നില്ല, അവിടുത്തോടു് എനിക്കുള്ള

ഭക്തി! എന്താനന്ദം, എന്തു സമാധാനസംതൃപ്തികൾ. എന്തു സന്തോഷകരങ്ങളായ നിത്യകൃത്യങ്ങൾ—അവൻ എനിക്ക് ഈ അരണ്യവാസത്തിൽ ദാനം ചെയ്യുന്നു! എൻെറ ഈ ശിശുവിനെ, അല്ലയോ ജഗന്നിയന്താവേ, അവിടുന്ന് അനുഗ്രഹിക്കുക! അവൻ വളൎന്നുവന്നു ശ്രീമാനായിത്തീരട്ടെ; അതിന് അവനെ അവിടുന്നു കടാക്ഷിച്ചാലും! അവൻെറ അഴകേറിയ കണ്ണുകൾക്ക് എന്തു നീലിമ! എന്തു ശോഭ! കുളിരിളംകാറ്ററു സുഖിച്ച് അവൻെറ നെററിത്തടത്തിൽ ഇഴഞ്ഞു കളിക്കുന്ന ചെറുകുറുനിരകൾ എത്ര മനോഹരങ്ങൾ! അവന്റെ തുട്ടുതുട്ടുത്ത കവിൾത്തടങ്ങൾ ആരുടെ ഹൃദയത്തെത്തന്നെ അപഹരിക്കയില്ല! ഹാ! എത്ര രക്ഷാബോധത്തോടെ നിൎവിചാരനായി അവൻ എൻെറ മാറത്തു കിടന്നു വിശ്രമിക്കുന്നു! 'ശിശുക്കളെപ്പോലെ ആയിത്തീൎന്നവൎക്കു മാത്രമേ സാലോക്യം കിട്ടുകയുള്ളു' എന്നും, 'അപുത്രസ്യ കുതോ മോക്ഷം?' എന്നും ഉള്ള അഭിജ്ഞവചനങ്ങൾ ഹാ! എത്ര അനൎത്ഥങ്ങളാണ്! അകൃത്രിമമായ മനോനൈൎമ്മല്യത്താലും നിസ്സൎഗ്ഗസുന്ദരമായ ലൗകികജ്ഞാനത്താലും.—അഹങ്കാരം, അസൂയ, വിദ്വേഷം മുതലായ ഗൎഹണീയ ദുൎവ്വികാരങ്ങളുടെ ലാഞ്ഛനംപോലും തീണ്ടിയിട്ടില്ലാത്ത ഈ ശിശുവിനെപ്പോലെ,—സാധുവൃത്തരായിട്ട്, സൎവ്വജനങ്ങളും സ്വമനസ്സാലെ സ്വന്തബുദ്ധികൊണ്ട് ആലോചിച്ചു വൎത്തിക്കേണം എന്നത് എത്ര ആശാസ്യമാണ്! അങ്ങനെ ആയാൽ, നമുക്ക്, അഹോ! നമ്മുടെ ആത്മാവിൽതന്നെ സ്വൎഗ്ഗം കാണാൻ കഴിയും. അപ്പോൾ, നമുക്കും, ഈ ശിശു മാതൃവക്ഷസ്സിൽ ശയിച്ചു സുഖേന നിദ്ര ചെയ്യുന്നതുപോലെ, ധാത്രീജനനിയുടെ ഉരസ്തടത്തിൽ സാനന്ദം വിശ്രമിപ്പാൻ കഴിവുണ്ടാവും"—എന്ന് ആത്മഗതം ചെയ്തുവന്നു.

അവൾക്കു പലപ്പോഴും അമ്പലത്തിൽ പോകണമെന്ന് ആശ ജനിക്കാറുണ്ടായിരുന്നു. "അനവധി ജനങ്ങൾ ദിവ്യമന്ത്രങ്ങൾ ജപിച്ച് ആരാധിച്ചുകൊണ്ടു നില്ക്കുന്നതിനു നടുവിൽ ചെന്നു സ്തോത്രങ്ങൾ ചൊല്ലി ഈശ്വരഭജനം ചെയ്യുന്നതും ഭക്തിവിവശരായ ആ പുണ്യാത്മാക്കളെ ദർശിപ്പാൻ സൌകര്യം ലഭിക്കുന്നതും ഹാ! എത്ര പരമാനന്ദപ്രദമാണ്! ഹാ! ക്ഷേത്രങ്ങളിൽ മണിയടിക്കുന്ന ശബ്ദമെങ്കിലും, ഒന്നു കേട്ടാൽ മതിയായിരുന്നു! ഞാൻ സമാശ്വസിച്ചുകൊള്ളുമായിരുന്നു! അതിനും എനിക്കു തരമില്ലെന്നാണല്ലോ വന്നിരിക്കുന്നത്. അല്ലെങ്കിൽ, (വേദാന്തതത്വങ്ങളെ ഓർത്തു സമാധാനം നേടിക്കൊണ്ട്) എൻെറ തലയ്ക്കു മുകളിൽ കാണുന്ന ആകാശവും എന്റെ ചുററിലും കിടക്കുന്ന ഈ ഭൂമിയും അടങ്ങിയ ഈ വിശ്വം മുഴുവനും, ഹേ വിശ്വംഭര! ഹേ വിശ്വമൂർത്തേ! അവിടുത്തെ ദിവ്യാധിവാസസ്ഥലമായ ക്ഷേത്രംതന്നെയാണല്ലോ; അവിടുത്തെക്കുറിച്ചു ഭക്തിയും അവിടുത്തെ പ്രാപിക്കണമെന്ന ഇച്ഛയും ഉള്ള ഹൃദയങ്ങൾ തന്നെ ആണല്ലോ അവിടുത്തേയ്ക്കു വാഴാനുള്ള ഗർഭഗൃഹങ്ങൾ.

'ഈശാവാസ്യമിദം സർവ്വം
യൽകിഞ്ചജഗത്യാംജഗൽ'—എന്നും,

'അഗ്നിര്യഥൈകോ ഭുവനം പ്രവിഷ്ടോ
രൂപം രൂപം പ്രതിരൂപോ ബഭൂവ
ഏകസ്തഥാ സർവ്വഭൂതാന്തരാത്മാ
രൂപം രൂപം പ്രതിരൂപോ ബഹിശ്ച'—എന്ന്

ഉപനിഷന്മന്ത്രങ്ങൾ ഘോഷിക്കുന്നതും ഉണ്ട്. പർവ്വതദന്തുരിതമായ ഈ ഉപത്യക അവിടുത്തെ ക്ഷേത്രവും എൻെറ ഹൃദയം അവിടുത്തെ ഗർഭഗൃഹവും ആക്കിത്തീ

ത്താലും!"—എന്നു് അവൾ വിചാരിക്കയും പ്രാൎത്ഥിക്കയും ചെയ്തുപോന്നു.

ഈ മനോഗതി നിമിത്തം. അവൾ സാഷ്ടാംഗപ്രണാമം ചെയ്തു ഭക്തിവിവശയായി വന്ദിക്കാത്ത യാതൊരു മരമോ യാതൊരു പാറയോ ആ താഴ്‌വരയിൽ ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. മഴക്കാലം വന്നു പുറത്തേയ്ക്കിറങ്ങുവാൻ വയ്യാത്ത നിലയിലായാലും, അവൾ, ഗുഹാദ്വാരത്തിൽ അല്പം വെളിയിലേയ്ക്കു തള്ളിനിന്ന ഒരു പാറക്കൊത്തയിൽ കയറിയിരുന്നു്, പ്രകൃതിരൂപമായ പരമാത്മാവിനെ ധ്യാനിച്ചുവന്നു.

X

വിധുരാദ്ധ്യാപനം.

കാട്ടുചെടികളുടേയും പട്ടുമുളകളുടേയും ഇടയ്ക്കു ചിലപ്പോൾ മനോഹരങ്ങളായ പുഷ്പങ്ങളും ഉണ്ടായേയ്ക്കാവുന്നതാണല്ലോ. അതുപോലെ, ഭീഷണമായ ആ വിജനപ്രദേശത്തു് നൎമ്മദയുടെ പുത്രനും ദിവ്യമായ കാന്തിയോടുകൂടി,വളൎന്നുവന്നു. ആ ഓമന മകൻ വലുതായി;

അവൻ ആൎക്കും കൗതുകം ജനിക്കുമാറു് സുന്ദരനായിത്തീൎന്നു; അവൻ നടന്നുതുടങ്ങി. ഹിംസോത്സുകനായ ഏതോ സൃഗാലവീരൻ അപഹരിച്ചുകൊണ്ടുപോന്ന മനോജ്ഞമായ ഒരു മാനിന്റെ തോൽ കാട്ടിൽനിന്നു കണ്ടെടുത്തു് ഉണക്കി മേനി വരുത്തി അവൾ അവനെ ഭംഗിയാകുംവണ്ണം വസ്ത്രധാരണം ചെയ്യിച്ചിരുന്നു. കുഞ്ഞിനു കായ്കളും, കിഴങ്ങുകളും, വെള്ളവും, പാലും അല്ലാതെ വേറെ യാതൊരു വിധത്തിലുള്ള ആഹാരവും കൊടുത്തല്ല വളൎത്തിവന്നതു്; എങ്കിലും, അവനു് ആരോഗ്യത്താൽ തേജസ്സു വൎദ്ധിച്ചുതന്നെ ഇരുന്നു. ക്രമേണ അവന്റെ ബുദ്ധിശക്തിയും വികസിച്ചു; അവൻ ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ ഉപയോഗിപ്പാനും ചുററിലുമുള്ള വസ്തുക്കളെ തിരിച്ചറിവാനും കൂടക്കൂടെ അവയുടെ പേർ പറഞ്ഞു രസിപ്പാനും ആരംഭിച്ചു.

വളരെക്കാലമായിട്ടു് മനുഷ്യശബ്ദം കേൾക്കുവാൻ സാധിക്കാതിരുന്ന നൎമ്മദയ്ക്കു് തന്റെ പുത്രൻ അൎത്ഥമുള്ള ചില ശബ്ദങ്ങൾ ഉച്ചരിപ്പാനും 'അമ്മ' എന്ന നിതാന്തകോമളമായ ആ പദം ആവൎത്തിച്ചാവൎത്തിച്ചു പറയുവാനും തുടങ്ങിയപ്പോൾ അത്യാനന്ദം ഉളവായി. ശിശിരൎത്തുവിന്റെ സമാഗമലക്ഷണങ്ങൾ വീണ്ടും ആ വന്യഭൂമിയിൽ കണ്ടുതുടങ്ങി; ആ സമയം മുതൽ അവൾ വളരേ നേരം തന്റെ പുത്രനോടു് ഓരോ കാൎയ്യങ്ങൾ സംസാരിച്ചു കഴിച്ചുപോന്നു. സൂൎയ്യബിംബം തുടങ്ങി ചെറുപാറക്കല്ലുകൾവരേയും, മാമരങ്ങൾ തുടങ്ങി ചെറുപുല്ലുകൾവരേയും,—എന്നുവേണ്ട, ആ ഗുഹയ്ക്കുള്ളിലും ചെറിയ ഉപത്യകകളിലും ഉള്ള—സൎവ്വദ്രവ്യങ്ങളേയും, നാമഗ്രാഹം ചെയ്തു നിൎദ്ദേശിക്കുവാൻ അവൾ അവനെ

പഠിപ്പിച്ചു. അധികം കാലം ചെല്ലുന്നതിനു മുൻപ് അവിടെ കാണുമാറുള്ള ഓരോ സാധനങ്ങളെപ്പററി പരസ്പരം സംഭാഷണം നടത്തുവാൻ അവൎക്കു കഴിവുണ്ടായി. പുത്രൻ, ബാല്യത്തിലേ തന്നെയുള്ള ബുദ്ധിവികാസവും നിസ്തുല്യമായ മാതൃസ്നേഹവും കണ്ടു്, അവൾ അത്യന്തം സന്തോഷം പൂണ്ടു; ഓരോ ദിവസവും അവൾക്കു് ഈ വിധത്തിൽ നവംനവങ്ങളായ ആനന്ദഹേതുക്കൾ ഉളവായി. വൎഷകാലത്തെ ശീതബാധനിമിത്തം ഉണ്ടായ അതിസങ്കടങ്ങൾക്കിടയിലും, നമ്മദയും പുത്രനും രസകരങ്ങളായ അനവധി നിമിഷങ്ങൾ കഴിഞ്ഞുകൂടി.

ശിശിരാത്യയം അടുക്കവെ, വിധുരന് എന്തോ സുഖക്കേടു പിടിപെട്ടു; അതിനാൽ, അവന് കുറെ നാളത്തേയ്ക്കു് ഗുഹ വിട്ടു പുറത്തേയ്ക്കു പോകുവാൻ വയ്യാതായി. വസന്തകാലാരംഭത്തിൽ അവൻെറ രോഗബാധ മാറി; സൂൎയ്യോദയത്തിലെ ഹിമാഭിഹതശോണപത്മം പോലെ അവൻെറ കവിൾത്തടങ്ങൾ തുടുത്തു് പൂൎവ്വവൽ ആരോഗ്യചിഹ്നങ്ങൾ കണ്ടുതുടങ്ങി. അപ്പോൾ, ഒരു ദിവസം പ്രസന്നമായ പ്രഭാതത്തിൽ നമ്മദ, അവനെ പലവിധ പുഷ്പങ്ങളാൽ 'നാനാവൎണ്ണപ്രകടിതചമൽക്കാര'മായ ആ ചെറിയ താഴ്‌വരയിലേയ്ക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടു പോയി. തനിക്കു തിരിച്ചറിവുണ്ടായതിൽപ്പിന്നെ, അവൻ ആദ്യമായി വീക്ഷിച്ച ആ വസന്തലക്ഷ്മീവിലാസം അവൻെറ ഹൃദയത്തിൽ സമുജ്ജ്വലപ്രതിഷ്ഠ നേടി അവനെ ആഹ്ലാദഭരിതനാക്കി. വിസ്മയാഭിഭൂതനായിട്ടു് അവൻ പെട്ടെന്നു് സഞ്ചാരഗതി മുടക്കി നിന്നുകൊണ്ടു്, ചുററിലും തിരിഞ്ഞുനോക്കി കണ്ടതെല്ലാം സ്ഥൂലമായി പരിശോധിച്ചു. അനന്തരം അവൻ,—"അമ്മേ, ഇതിന്റെ

യെല്ലാം അത്ഥമെന്തു്?" എന്നു ചോദിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു:—

"എല്ലാം മുഴുവനേ മാറിയിരിക്കുന്നു. എല്ലാം മുമ്പത്തെക്കാറം സുന്ദരതരമായും ഇരിക്കുന്നു. കട്ടിയായി മഞ്ഞു വീണു വെള്ളനിറത്തിൽ ഇരുന്നിരുന്നു അല്പകാലം മുമ്പേ ഈ താഴ്വര. ഇപ്പോറം ഇവിടെ കണ്ണിന്നു കുളുൎമ്മ നൽകുന്ന പച്ചനിറമേ കാണ്മാനുള്ളൂ. ഏതാനും ദിവസങ്ങറംക്കു മുമ്പുവരെ ഇല മുഴുവൻ കൊഴിഞ്ഞു് ചുക്കിച്ചുളിഞ്ഞു്, മുതുക്കൻകുരങ്ങിൻെറ വാലുപോലെ നിന്നിരുന്ന ചെടികളും മരങ്ങളും ഇപ്പോറം ഇളംപച്ചില ചൂടി വിളങ്ങുന്നു. സൂൎയ്യനും ഹാ! എങ്ങനെ പ്രകാശിക്കുന്നു! എനിക്കു് എത്ര സന്തോഷം ഉണ്ടാവുന്നു! ആകാശവും, ഹാ! എത്ര അഴകേറിയ നീലനിറത്തിൽ പരന്നു കിടക്കുന്നു! നിലത്തും അതാ കാണുക! എത്രയെത്ര നല്ല നല്ല ഭംഗിയുള്ള സാധനങ്ങളാണു്! അയ്യ! യ്യ! ഇതാ! ഇതാ! അമ്മേ നോക്കു! നോക്കു! ചിലതു മഞ്ഞ, ചിലതു നീലം, ചിലതു ചെമപ്പു്, ചിലതു വെള്ള!—ഹാ! ഇവയൊക്കെ എത്ര അഴകുള്ളവ ആയിരിക്കുന്നു!"

നമ്മദ:—"ഓമനമകനേ, ആ കാണുന്ന ചെറിയ സാധനങ്ങറം പൂക്കളാണു്; ഞാൻ നിനക്കു കുറെ ശേഖരിച്ചുതരാം. ഇങ്ങോട്ടു നോക്കു! നീ ഇതാ! അവിടെ കാണുന്നുണ്ടോ? ഇതിൻെറ പേരാണു് ആമ്പൽപൂവെന്നു്. പൂവിൻെറ ഒത്ത നടുക്കു്, നീ കാണുന്നുണ്ടായിരിക്കുമല്ലോ, നല്ല മഞ്ഞ നിറം; അതിൻെറ ചുററിലും ഉള്ള വെളുത്ത ദളങ്ങറം, നെടുക്കിലെക്കിയ ഊതനിറം അരുകുകളിൽ അടിഞ്ഞിട്ടുള്ളവ. ഇതു വേറൊരു ജാതിപ്പൂവാണു്; ഇവയ്ക്കു കാട്ടുജവന്തി എന്നു പേർ പറയും. അടുത്തു

ചെന്നു മണ്പ്പിച്ചുനോക്കുക. ഈ നീലപ്പൂവിന്നു നാഗദന്തി എന്നാണു പേർ; അതിന് ആക്കം രസിക്കുന്ന നല്ല മണവും ഉണ്ടു്. ഇതാ ഇവ എടുത്തുകൊള്ളു. എല്ലാം നിനക്കു ഞാൻ തന്നിരിക്കുന്നു; ഇനിയും കൂടുതൽ വേണമെങ്കിൽ, ആവശ്യമുള്ളിടത്തോളം നീ തന്നെ ചെന്നു് ഇറുത്തുകൊണ്ടു പോരുന്നതിന്നും വിരോധമില്ല."

ബാലൻ, അതിന്റെ ശേഷം, തന്റെ രണ്ടു കൊച്ചു കൈകളിലും നിറഞ്ഞുകവിഞ്ഞു ചിന്തത്തക്കവണ്ണം ധാരാളം പുഷ്പങ്ങൾ ശേഖരിച്ചു.

അനന്തരം, നമ്മദ അവനെ താഴ്വരയുടെ ഒരററത്തുണ്ടായിരുന്ന സസ്യസമൃദ്ധമായ വൃക്ഷവാടിയിലേയ്ക്കു നയിച്ചു. അവിടെ എത്തിയപ്പോൾ അവൾ വത്സന്റെ ശ്രദ്ധയെ ആകർഷിച്ചുകൊണ്ടു്, "നീ ഒന്നും കേൾക്കുന്നില്ലേ?" എന്നു ചോദിച്ചു. ബാലൻ ചെവി വട്ടം പിടിച്ചു ശ്രദ്ധിച്ചു. ആ ഏകാന്തസ്ഥലത്തു്, ആരുടേയും ഉപദ്രവം ഇല്ലാതിരുന്നതിനാൽ, ധാരാളമായി കൂടു കെട്ടിപ്പാർത്തിരുന്ന പല പല പക്ഷികളുടെ വിവിധരീതിയിലുള്ള കൂജനങ്ങൾ അവൻ, അപ്പോൾ—തന്റെ വിവേചനാശക്തി ആദ്യമായി ഉപയോഗപ്പെടുത്തിത്തുടങ്ങിയ കാലത്തിന്ന ശേഷം,—ശ്രവിച്ചു. അവൻ കൌതുകവിവശനായിട്ടു്,—"ഹാ! എന്തു് ഇമ്പമുള്ള ശബ്ദങ്ങൾ! ഓരോ കൊമ്പിലും ഓരോ പടപ്പിലുംനിന്നു്, ഒരേ സമയത്തുതന്നെ, എന്തെല്ലാംമാതിരി, എത്രയെത്ര മധുരസ്വരങ്ങൾ കേൾക്കുന്നു! നമുക്ക് അങ്ങോട്ടു ചെന്നു് അതു് എന്താണെന്നു നോക്കാം! വരൂ അമ്മേ! വരൂ" എന്നു പറഞ്ഞു.

നമ്മദ, പായൽ പററി ഉണങ്ങിയും, ആലിൻകൊമ്പുകൾ പടന്നു താഴ്ന്നുവന്നു മേൽക്കൂരപോലെ നിന്നു്

എപ്പോഴും തണൽ തങ്ങിയും കിടന്ന ഒരു കല്ലിന്റെ പുറത്തു് ഇരുന്നു; അവൾ, പിന്നെ, മകനെ മടിയിൽ എടുത്തിരുത്തിക്കൊണ്ടു്, വൎഷകാലത്തും വസന്താരംഭത്തിലും പലപ്പോഴും ചെയ്യാറുണ്ടായിരുന്നതുപോലെ, കാട്ടുചെടികളിൽനിന്നും പറിച്ചെടുത്ത ഉണങ്ങിയ വിത്തുകൾ പലപ്രാവശ്യം കൈനിറയെ വാരി മുൻവശത്തു വിതറി. ആ വിത്തുകൾ, കൊത്തിപ്പെറുക്കിത്തിന്നുന്നതിനായിട്ടു് ഉടൻതന്നെ, അനവധി പക്ഷികൾ പറന്നുവന്നു് ആ സ്ഥലത്തു് ഇറങ്ങി; ഭംഗിയേറിയ പഞ്ചവൎണ്ണക്കിളികൾ, കളകോമളങ്ങളായ കോകിലങ്ങൾ, മനോഹരങ്ങളായ പച്ചക്കിളികൾ, മഞ്ഞനിറമാൎന്ന കവളംകാളികൾ—എന്നീ പക്ഷികളെല്ലാം ഒന്നിച്ചു് ഇടകലൎന്നുവന്നു നിലത്തുകിടന്ന വിത്തുകൾ കൊത്തിത്തിന്നുതുടങ്ങി. അപ്പോൾ നൎമ്മദ—"ഈ പക്ഷികളായിരുന്നു കുറച്ചുമുമ്പേ മധുരമായി ശബ്ദിച്ചതു്"—എന്നു പറഞ്ഞു മകനെ മനസ്സിലാക്കി.

വിധുരൻ സന്തോഷാധിക്യത്താൽ തുള്ളിച്ചാടിക്കൊണ്ടു്,—"അയ്യോ! യ്യാ! ഭംഗിയേറിയ കുട്ടിത്തത്തകളേ, അപ്പോൾ, നിങ്ങളാണോ ഇത്ര സരസമായി പാടുന്നതു്? ശിശിരകാലത്തു് ഇഴച്ചിഴച്ചു നിലവിളിക്കുന്ന നത്തുകളെക്കാൾ നിങ്ങൾ നിശ്ചയമായും നല്ലവണ്ണം പാടുന്നുണ്ടു്; അവയെക്കാൾ നിങ്ങൾ കാഴ്ചയ്ക്കും നന്നുതന്നേയാണു്"—എന്നു പറഞ്ഞിട്ടു് നൎമ്മദയുടെ നേക്കു തിരിഞ്ഞു്,—"അമ്മേ, ഇനി പറഞ്ഞുതരണം. ഇപ്പോൾ എല്ലായിടത്തും ഈ ഭംഗി-എവിടുന്നു വന്നുകൂടി? ഭംഗിയേറിയ ഇവയെല്ലാം എവിടുന്നു വന്നുചേൎന്നു? ഞാൻ ദീനമായിക്കിടന്നിരുന്നപ്പോൾ, ഈ താഴ്വരയെ ഇത്ര അലങ്കരിച്ചു് അമ്മ മോടിപിടിപ്പിച്ചു എന്നു വിചാരിക്കു

വാൻ വയ്യ. അമ്മ അക്കാലത്തു് ഒരു നിമിഷംപോലും എന്റെ അരികത്തുനിന്ന പിരിഞ്ഞുപോയിട്ടില്ലെന്നു് എനിക്കറിയാം; എന്നുമാത്രമല്ല, അമ്മയ്ക്കു് ഇത്ര കര കൌശലമുണ്ടെന്നും എനിക്ക തോന്നുന്നില്ല"—എന്ന പറ യുകയും ചെയ്തു.

നമ്മദ:—"ഓമന മകനേ, സൂര്യനെയും ചന്ദ്രനെയും നക്ഷത്രങ്ങളെയും സൃഷ്ടിച്ച ജഗൽപിതാവിനെക്കുറിച്ചു് ഞാൻ മുമ്പേതന്നെ നിന്നോടു പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലൊ. അദ്ദേഹമാണു്, നമുക്ക കണ്ടു രസിക്കുന്നതിനുവേണ്ടി ഇതെല്ലാം നിമ്മിച്ചതു്."

വിധുരൻ:—"ഹാ! സ്നേഹമുള്ള നല്ല ഈശ്വരൻ! അദ്ദേഹം വാസ്തവത്തിൽ വളരെ സുജനവും സമത്ഥനും തന്നെ ആണു്. എനിക്ക സംശയമേ ഇല്ല. അദ്ദേഹത്തെ ഞാൻ ഇതാ വന്ദിക്കുന്നു!"

നമ്മദ ശിശുസഹജമായ ഈ ആലാപം കേട്ടു മന്ദഹസിച്ചു. അവൾ അവനെ പിടിച്ചുണച്ചു താലോലി ച്ചുകൊണ്ടു്,—"നിന്നെക്കാൾ പ്രായംകൂടിയ പല കുട്ടി കളും നീ ഇങ്ങനെ സംസാരിക്കുന്നതു കേട്ടാൽ, നിന്നെ അറിവില്ലാത്തവൻ എന്ന പറഞ്ഞു് ആക്ഷേപിക്കുമെന്നു ള്ളതിനു സംശയമില്ല; തങ്ങൾതന്നെ അങ്ങനെ സംസാ രിച്ചുവന്ന ഒരു കാലം ഉണ്ടായിരുന്നുവെന്നും, മററു മനു ഷ്യരെ എല്ലാപേരേയുംപോലെ തന്നെ, തങ്ങളും ക്രമം കൊണ്ടേ കാര്യങ്ങളുടെ സ്ഥിതിഗതികൾ പര്യാലോ ചിച്ചു തീർച്ചപ്പെടുത്തുവാൻ ശക്തരായി ഭവിച്ചുള്ളു എന്നും ഉള്ള വാസ്തവം, ഒരുവേള, അവർ മറന്നുപോയ തായിരിക്കാം അങ്ങനെ ആക്ഷേപിക്കുന്നതിനു കാര ണം"—എന്നു് പറയുകയും ചെയ്തു.

ഈ മാതിരി സംഭാഷണങ്ങളിൽ ഏൎപ്പെട്ടിരുന്നതിനാലും ഈ മാതിരി ചിന്തകൾ മനസ്സിൽ വന്നു തിരതള്ളുകയാലും, നേരംപോയതു് അറിഞ്ഞില്ല. തുടുതുടുത്ത പുത്രമുഖത്തോടു കിടപിടിപ്പാൻ എന്നപോലെ സന്ധ്യാന്തരിക്ഷം ലോഹിതവൎണ്ണം അണിഞ്ഞു. മന്ദവാതം വനവിടപികളുടെ ഇടയിൽ സുഗന്ധവാഹിയായി സ്വൈരമായി ചാടിക്കളിച്ചു. വസന്തലക്ഷ്മി ശോഭനമായി നടനം ചെയ്യുന്ന ആ വനമണ്ഡപത്തിലേ ഒന്നാംരംഗം കഴിഞ്ഞു എന്നു സൂചിപ്പിക്കുമാറു് നിശാതിരസ്കരിണി പതിക്കേണ്ട ഘട്ടമായി. അമ്മയും മകനും അതിനാൽ, അന്നത്തെ സഞ്ചാരം മതിയാക്കി സ്വന്തം ഗുഹാവസതിയിലേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടു.

പിറേറന്നാൾ വിധുരൻ വളരെ നേരത്തേ ഉറക്കം ഉണൎന്നു്,—"അമ്മേ, എഴുന്നേൽക്കുക; താമസപ്പെടുത്തരുതേ! നമുക്കു്, ഈശ്വരൻ എന്തെല്ലാം പുത്തനായി സൃഷ്ടിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നു കാണ്മാൻ, ഇന്നലത്തെ പോലെ, പോകാം"—എന്നു് അമ്മയോടു് ഉൽക്കണ്ഠ പൂണ്ടു കൊണ്ടു പറഞ്ഞു.

നന്ദ വാത്സല്യപൂൎവ്വം പുത്രന്റെ മേൽ പുഞ്ചിരി തൂകിക്കൊണ്ടു്, അവനെ, രണ്ടു പാറകളുടെ ഇടയ്ക്കു സസ്യങ്ങൾ സമൃദ്ധിയായി വളൎന്നുനിൽക്കുന്ന ഒരു സ്ഥലത്തേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോയി. ആ സ്ഥലം എല്ലാക്കാലത്തും സൂൎയ്യപ്രകാശം നല്ലവണ്ണം തട്ടുന്ന ഒന്നാകയാൽ, കാലേ കൂട്ടിത്തന്നെ, അവിടെ സസ്യങ്ങൾ ഉണ്ടായി തഴച്ചു നിന്നിരുന്നു. അവിടെ ചില കൊരണ്ടിവൃക്ഷങ്ങൾ പൂത്തു നിന്നിരുന്നതു് അവൾ മുമ്പേതന്നെ കണ്ടിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. ഇപ്പോൾ അവ ഇറുങ്ങെ കായ്പിടിച്ചു നിൽക്കുന്നതും കായ്കളിൽ ചിലതു് നല്ലവണ്ണം പാകംവന്നു ചെമചെമയെന്നു തൂങ്ങുന്നതും അവൾ കണ്ടു.

അവ ദൃഷ്ടിമാർഗ്ഗത്തിൽ ആയപ്പോൾ,—"ഇവയും പൂക്കളാണോ?" എന്നു വിധുരൻ ചോദിച്ചു.

നർമ്മദ:—"അല്ല; കൊരണ്ടിക്കായ്കളാണു്."

അനന്തരം അവൾ, കുനിഞ്ഞു നല്ലപോലെ പഴുത്തു നോക്കി, കുറെ കായ്കൾ പറിച്ചെടുത്തുകൊണ്ടു്,—"വായ് തുറക്കുക; ഇതിൽ രണ്ടുമൂന്നെണ്ണം തിന്നു രുചി നോക്കുക"—എന്നു പറഞ്ഞു.

ബാലൻ അമ്മയുടെ പക്കൽനിന്നു് ഓരോന്നായിട്ടു കായ്കൾ മുഴുവനും വാങ്ങിച്ചു തിന്നു; അനന്തരം, കൈ തന്റെ വയററത്തു വച്ചുകൊണ്ടു്, "ഹാ! എത്ര നന്നായിരിക്കുന്നു ഈ പഴങ്ങൾ! ഞാൻ കുറെക്കൂടെ പറിച്ചെടുത്തുകൊള്ളട്ടയോ?"—എന്നു ചോദിച്ചു.

അതിനു്,—"ആകട്ടെ. പക്ഷേ നന്നായ് ചെമന്നതു മാത്രമേ കൊള്ളാവൂ; അവ മാത്രം പറിക്കുന്നതിനു വിരോധമില്ല"—എന്നു നർമ്മദ മറുപടി പറഞ്ഞു.

ബാലൻ തന്റെ ചെറിയ കൈകൾ നീട്ടി കായ്കൾ പറിച്ചെടുത്തു് ഒന്നൊന്നായി തിന്മാൻ തുടങ്ങി. ഒടുവിൽ അവൻ,—"ഹാ! ഈശ്വരൻ എത്ര ഉദാരൻ; നമുക്കു് ഈ കായ്കൾ തന്നുവല്ലോ"—എന്നു പറഞ്ഞു.

"നീ ഈ ഉപകാരത്തിനു് അദ്ദേഹത്തോടു നന്ദി പറവാൻ വിളംബിക്കുന്നതു് എന്തുകൊണ്ടു്?"—എന്നു് നർമ്മദ, അപ്പോൾ, മകനോടു ചോദിച്ചു.

നിർമ്മലനീലമായ ആകാശത്തിലേയ്ക്കു ബാലൻ മുഖം ഉയർത്തി, നല്ല പ്രസരിപ്പുള്ള ദൃഷ്ടികളെ നയിച്ചു്, ചെറുകൈകൾ നീട്ടി കൃതജ്ഞതാസൂചനമായി അവ

യിൽ ചുംബിച്ചു. എന്നിട്ട്, അവൻ തന്റെ ശക്തി അത്രയും കൂട്ടി,—"നല്ല ദൈവമേ, അവിടുന്ന് എനിക്കു തന്ന നല്ല കൊരണ്ടിപ്പഴങ്ങൾക്ക് ഇതാ ഞാൻ നന്ദി പറയുന്നു"—എന്ന് വിളിച്ചുപറകയും, അമ്മയുടെ നേക്കു തിരിഞ്ഞു,—"അമ്മേ, നമ്മുടെ നല്ല ഈശ്വരൻ ഞാൻ പറഞ്ഞതു കേട്ടിരിക്കുമോ?"—എന്നു ചോദിക്കുകയും ചെയ്തു.

നമ്മദ ശീലവാനായ തന്റെ മകനെ ഗാഢമായി ആശ്ലേഷിച്ച്, പുഞ്ചിരിയിട്ടുകൊണ്ട്, മറുപടിയായി പറഞ്ഞു:—"ഉവ്വ്, നിശ്ചയമായിട്ടും. നീ ഉറക്കെ പറയാതെ വെറുതേ വിചാരിച്ചാൽപോലും മതി, അദ്ദേഹം അതു മുഴുവൻ ഒന്നും വിടാതെ മനസ്സിലാക്കും. ഈശ്വരൻ സർവ്വം കാണുകയും കേൾക്കുകയും അറിയുകയും ചെയ്യുന്നു." പിന്നെ അവൾ,—

"സർവ്വജ്ഞതാതൃപ്തിരനാദിബോധ
സ്വാതന്ത്ര്യതാ നിത്യമലുപ്തശക്തിഃ
അനന്തശക്തിശ്ച വിഭോർവ്വിധിജ്ഞാഃ
ഷഡാഹുരംഗാനി മഹേശ്വരസ്യ"—

എന്ന ക്രമപുരാണപദ്യം ചൊല്ലിക്കൊടുത്ത് അർത്ഥം പറഞ്ഞു മനസ്സിലാക്കി അവനെ പഠിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു.

അന്നുമുതൽ വിധുരൻ, ഈശ്വരൻ ഓരോ ദിവസവും സൃഷ്ടിക്കുന്ന ഓരോ നൂതന വസ്തുവും, അടുത്ത പ്രഭാതത്തിൽ തന്നെ ചെന്നു കാണുന്നതിന് ഇച്ഛിച്ചുവന്നു. നമ്മദ അവനോട് ഉപദേശിച്ചു:—"നീ ഒരു ദിവസവും തെറ്റാതെ, ഓരോ നൂതനസൃഷ്ടിയേയും ജാഗ്രതയായി

തിരയേണം; നീ കണ്ടെത്തുന്ന എല്ലാററിൻേറയും പൂണ്ണമായ വിവരണം, നീ എനിക്കു്, അന്നുതന്നെ തരികയും ചെയ്യണം. കാണുക, ഇതിൻേറ വളരെ സമീപത്തു തന്നെ, ആ വലിയ പാറയുടെ ചരിവിൽ, വടക്കവശത്തു്,—മഞ്ഞു് ഉരുകി ഒലിച്ചുപോയിട്ടു് വളരെ നാഠം കഴിഞ്ഞിട്ടില്ലാത്ത ആ സ്ഥലത്തു്,—കറുത്തു കനത്ത മുള്ളുകളോടുകൂടിയ ഒരുമാതിരിച്ചെടിയുണ്ടു്. അവയുടെ പേർ മലഞ്ചുണ്ട എന്നാണു്. നോക്കുക! അതിൻേറ ശാഖകളിൽ, വെളുത്ത നിറമാണെങ്കിലും പച്ചനിറം കലന്നിരിക്കുന്ന, ഏതാനും ചെറിയ ഉണ്ടകഠം തൂങ്ങിക്കിടക്കുന്നു. അവയുടെ പേരാണു് മൊട്ടു് എന്നു്. ഇനി ഇവിടെ വരിക. തെക്കുവശത്തു കാണുന്ന ആ സ്ഥലത്തു് വളരെ ചെറിയ മുള്ളുകളുള്ള ചെടികളുണ്ടു്. അവ കണ്ടൻകത്തിരിയാണു്; നീണ്ട ചെറിയ മൊട്ടുകഠം കണ്ടു് ഇവയെ തിരിച്ചറിയുവാൻ പ്രയാസമില്ല. അതാ! അവിടെ മുകളിൽ രണ്ടു മരങ്ങഠം നിൽക്കുന്നു. അവയിൽ ഒന്നു കാട്ടുമാതളവും മററൊന്നു കാട്ടുനാരകവും ആണു്. രണ്ടിനേയും സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി മനസ്സിലാക്കുക! രണ്ടിലും എല്ലാ കൊമ്പും നിറയെ ചെമന്നും വെളുത്തും ഇരിക്കുന്ന മൊട്ടുകഠം കാണുന്നു. ഈ മൊട്ടുകഠംക്കു് വളച്ചയിൽ ഉണ്ടാവുന്ന ഭേദഗതികളെ നീ ദിവസംപ്രതി നോക്കി അറിഞ്ഞു് എന്നോടു പറയണം.”

* * * * * * *

* * * * * * *

അന്നു രാത്രിയിൽ അല്പം മഴ ചാറി. വസന്തവഷം ആയിരുന്നു അതു്; ചെടികഠം ഇല വീശി പൂവിടുന്നതിനു് ആ മഴ സഹായിച്ചു. പിറെറന്നാഠം രാവിലെ വിദുരൻ സന്തോഷംകൊണ്ടു മതിമറന്നു്, മാതാവിൻേറ

അരികത്തു് ഓടിച്ചെന്നു്,—"അമ്മേ, മലഞ്ചെരുവിലെ പച്ചമൊട്ടുകളെല്ലാം ഭംഗിയുള്ള വെളുത്ത പൂക്കളായിച്ച മഞ്ഞിരിക്കുന്നു. മറേറ മുരംച്ചെടി ഇപ്പോൾ നിറയെ ഇളം പച്ചനിറത്തിലുള്ള തളിർ ചൂടിയിരിക്കുന്നു. നാരകവും മാതളവും വെള്ളത്തും ചെമന്നും ഇരിക്കുന്ന പൂക്കൾ കൊണ്ടു് മോടിപിടിച്ചിരിക്കുന്നു. ഹാ! എന്തു രസം! നമ്മുടെ നല്ല ഈശ്വരൻ ലോകത്തിനോടു് എത്ര ദയവാണു്! അമ്മേ, വരൂ! വരൂ! വന്നു് എല്ലാം നേരിട്ടു കണ്ടു് രസിക്കൂ!"—എന്നു പറഞ്ഞു് അവരെ പുറത്തേയ്ക്കു ചെല്ലുവാൻ ക്ഷണിച്ചു.

നമ്മദ അവനെ അനുഗമിച്ചു. കാട്ടിൽ എത്തിയപ്പോൾ, അവൻ,—"അമ്മ കാണുന്നുണ്ടോ? കണ്ടൻ കത്തിരിയിലും നല്ല മോടിയുള്ള പൂക്കൾ പിടിക്കുമെന്നു് എനിക്കു തീച്ചയാണു്; പക്ഷെ, അവ ഒക്കെ ഇപ്പോൾ മൊട്ടായിട്ടു് ഇരിക്കുന്നതേ ഉള്ളൂ. മൊട്ടുകളിൽ ഒരുമാതിരിച്ചെമപ്പു് ഓടിയിരിക്കുന്നതു് അമ്മ കാണുന്നില്ലേ? ഒരുവേള, നമ്മുടെ നല്ല ഈശ്വരനു മുഴവൻ ജോലിയും ചെയ്തുതീക്കുന്നതിനു രാത്രിയിൽ സമയം മതിയായില്ലായിരിക്കാം"—എന്നു് ശിശുസഹജമായ കൗതുകത്തോടു കൂടി പറഞ്ഞു.

നമ്മദ:—"ഇതൊക്കെ ഈശ്വരനു് വലിയ വൈഷമ്യമുള്ള വേലകളല്ല. എത്ര ബുദ്ധിമുട്ടുള്ള കാൎയ്യവും അദ്ദേഹത്തിനു് ഒരു നിമിഷംകൊണ്ടു്—ഇന്നപ്രകാരം ആയിത്തീരട്ടെ എന്ന വിചാരം മാത്രം കൊണ്ടു്—നടത്താൻ കഴിയും; അദ്ദേഹം സവ്വശക്തനാണല്ലോ. അതു

ഞാൻ ഇന്നലെയോ മിനിഞ്ഞാന്നോ ഒരു ശ്ലോകം ചൊല്ലി അൎത്ഥം പറഞ്ഞു് പഠിപ്പിച്ചുതന്നില്ലയോ?"

വിധുരൻ:—"വെളിച്ചമില്ലാതെ, രാത്രിയിൽ ഇരുട്ടത്തു്, ഈശ്വരൻ ഇതൊക്കെ എങ്ങനെ ആണു് സാധിക്കുന്നതു്?"

പകൽ, എന്നതുപോലെ തന്നെ രാത്രിയിലും, ഈശ്വരൻ സവ്വും സ്പഷ്ടമായി കാണുന്നുണ്ടെന്നു് നൎമ്മദ മറുപടി പറഞ്ഞു. അതു കേട്ടു് വിധുരന്നു് അത്യന്തം അത്ഭുതം ജനിച്ചു.

ഒരു ദിവസം രാവിലെ വിധുരൻ സന്തോഷഭരിതനായിട്ടു് അമ്മയുടെ അരികത്തു് ഓടിച്ചെന്നു്,—"ഞാൻ ഇപ്പോൾ വളരെ ഭംഗിയുള്ള ഒരു സാധനം കണ്ടു"—എന്നു പറഞ്ഞു് മാതാവിനെ മുൻപു പ്രസ്താവിച്ച മലയിടുക്കിലേയ്ക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി,—"നോക്കു, ആ പടപ്പിന്റെ പിറകിലായിട്ടു് അമ്മ വല്ലതും കാണുന്നുണ്ടോ?"—എന്നു ചോദിച്ചു.

നൎമ്മദ:—"ഉവ്വു്: അതു് ഒരു പക്ഷിയുടെ കൂടു് ആണു്; കുരുവിയുടെ കൂടു്. നമുക്കു് പാൎക്കുവാൻ ഗൃഹമുണ്ടല്ലോ; അതുപോലെ പക്ഷികൾക്കു വസിപ്പാൻ കൂടാണു്. നോക്കുക! പക്ഷി അതിൽ ഉണ്ടു്. അതു് നാം ഉപദ്രവിക്കുമോ എന്നു് പേടി കൂടാതെ നമ്മുടെ നേൎക്കു നോക്കുന്നു. ഇതാ ഇപ്പോൾ അതു് എവിടെയ്ക്കോ പറന്നുപോകുന്നു. അതിന്റെ കൂടു ചെന്നു സൂക്ഷിച്ചുനോക്കിക്കൊൾക! പക്ഷേ, അതിലുള്ള മുള്ളു കുത്തി വിരൽ മുറിയാതിരിപ്പാൻ സൂക്ഷ്മം ഉണ്ടായിരിക്കണം. നോക്കുക!

പുറത്തൊക്കെ ഉണങ്ങി പൊന്നൊളി തിരണ്ട പുല്ലു്; അകത്തു പായലും തൂവലും കട്ടിയായി പടുത്തു മാർദ്ദവം വരുത്തിയിരിക്കുന്നു. സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി മനസ്സിലാക്കുക!"

ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് അവൾ കുഞ്ഞിനെ എടുത്തു പൊക്കിക്കാണിച്ചു.

വിധുരൻ:—"ഹാ! എത്ര നന്നായിരിക്കുന്നു! അമ്മേ, കൂട്ടിനകത്തു കാണുന്ന ചാരനിറമുള്ള ആ അഞ്ചു് ഉണ്ടകൾ എന്താണു്?"

നമ്മദ:—"അവ ആ പക്ഷിയുടെ മുട്ടകൾ ആണു്."

വിധുരൻ:—"കാണാൻ നല്ല രസമായിരിക്കുന്നു. പക്ഷിക്കു് ഈ മുട്ടകൾ എന്തിനാണു്?"

നമ്മദ:—"അതു് നീ ദിവസവും വന്നു ശ്രദ്ധ വച്ചു നോക്കി കണ്ടുപിടിക്കണം. പക്ഷെ മുട്ടകളെ തൊട്ടുപോകാതിരിക്കുവാൻ നിനക്കു കരുതൽ വേണം."

ഏതാനും ദിവസങ്ങൾക്കു ശേഷം, വിധുരൻ, ആ കൂടു കാണുവാൻ അമ്മയുമായി ഒന്നുകൂടെ പോയി; അപ്പോൾ അതിൽ മുട്ടകൾക്കു പകരം അഞ്ചു കുരുവിക്കുഞ്ഞുങ്ങളാണു് ഉണ്ടായിരുന്നതു്. അവയെ വീക്ഷിച്ചിട്ടു്,—

നമ്മദ:—"കാണുക! എത്ര ചെറുതായും എത്ര മൃദുവായും ഇരിക്കുന്നു ഇക്കുഞ്ഞുങ്ങൾ. അവ ഇതുവരെ കണ്ണു

ത്തുറന്നിട്ടില്ല; അവയ്ക്കു തൂവലുകളുമുണ്ടായിട്ടില്ല; അവയ്ക്കു പറക്കുവാൻ വയ്യ; അവ ഇപ്പോൾ കൂടുവിട്ടു പുറത്തേയ്ക്കിറങ്ങുവാൻപോലും അശക്തങ്ങളാണു്."

വിധുരൻ:—"നല്ല ഭംഗിയുള്ള ചെറുപക്ഷികൾ! അമ്മ പറഞ്ഞുതരിക. തണുപ്പും വിശപ്പുംകൊണ്ടു് ഇവ ചത്തുപോകുവാൻ ഇടയില്ലയോ?"

നർമ്മദ:—"ഇല്ല, വത്സാ, കരുണയേറിയ ഈശ്വരൻ അവയെ വേണ്ടുംവണ്ണം രക്ഷിക്കുന്നതിനു തക്ക മുൻകരുതലുകൾ എല്ലാം ചെയ്തിട്ടുണ്ടു്. കൂട്ടിനകം തൂവലുകൾകൊണ്ടു കട്ടിയായി പൊതിഞ്ഞിരിക്കുകയാൽ, കുട്ടികൾക്കു മേലു നോവുകയോ തണുപ്പു തട്ടുകയോ ചെയ്യുന്നില്ല; അകവശവും ഉരുണ്ടിരിക്കയാൽ, അവ വല്ലയിടത്തും ചെന്നു മുട്ടി മുറിവോ ചതവോ ഏല്പാനും, തമ്മിൽത്തമ്മിൽ വല്ല കുണ്ടാമണ്ടിയും കാണിച്ചു് അപകടത്തിലാകുവാനും ഇടയില്ല. ഈ വിശേഷമായ കൂടു കെട്ടിയതു തള്ളപ്പക്ഷിതന്നെയാണു്. അതു കാഴ്ചയ്ക്കു വളരെ നന്നായിരിക്കുന്നില്ലയോ? നമുക്കു് അതുപോലെ ഒന്നുണ്ടാക്കുവാൻ കഴിയുമോ? കരുണയേറിയ ഈശ്വരൻ തന്നെയാണു് ഈ ചെറുപക്ഷികളുടെ തന്തയേയും തള്ളയേയും ഈ വിദ്യ പഠിപ്പിച്ചതു്. ആരും തുണയില്ലാത്ത കുട്ടികളുടെ രക്ഷയെ മാത്രം കരുതിയാണു്, ഈശ്വരൻ അങ്ങനെ ചെയ്തിട്ടുള്ളതു്. ഇലകൾ ഞെരുങ്ങി വളൎന്നു നില്ക്കുന്ന സ്ഥലത്തു് ഈ കൂടു കെട്ടിയിരിക്കയാൽ, സൂൎയ്യൻ അത്യുഷ്ണത്തോടുകൂടി പ്രകാശിക്കുന്ന ഈ സമയത്തും, അവ, തണലുകൊണ്ടു്, വേനലിന്റെ കടുപ്പം അറിയുന്നില്ല; മഴ പെയ്യുകയാണെങ്കിലും, അതുപോലെ തന്നെ, തള്ളയ്ക്കും കുട്ടികൾക്കും യാതൊരു തരക്കേടും നേരിടുന്നതുമില്ല.

രാത്രിയിലോ, രാവിലെയോ, വൈകുന്നേരത്തോ കാററു തണുത്തുപോകുന്നതിനു മുമ്പ്, തള്ളപ്പക്ഷി ഓടി വന്നു, കുട്ടികൾക്കു കുളിരേൽക്കാതിരിക്കുന്നതിനു വേണ്ടി, അവയുടെ മേൽ ചിറകുകൾ പരത്തി, അവയെ പൊതിഞ്ഞു വച്ചുകൊണ്ടു, ഇരിക്കുന്നു. ഈ പടപ്പിൽ അററമില്ലാതെ വളൎന്നു നില്ക്കുന്ന മുള്ളുകൾകൊണ്ടുപോലും ഉപയോഗമുണ്ടു. ഈ പാവപ്പെട്ട ചെറുകുഞ്ഞുങ്ങളെ കൊന്നു തിന്നുകളവാൻ വരുന്ന, കണ്ടതും കടിയതും വലിച്ചുവാരി ചെലുത്തിയാലും മതി വരാത്ത, ദുൎബ്ബുദ്ധികളായ കാക്കകളെ, കൂട്ടിന്റെ അരികത്തു കടക്കാതെ മുള്ളുകൾ തടയുന്നു. കൂട്ടാക്കാതെ കടന്നു ചെല്ലുന്നപക്ഷം, ആ മുള്ളുകൾ ഉടലിൽ കുത്തിക്കയറി കീറിമുറിച്ചു ഉപദ്രവം നല്കാതിരിക്കില്ല; എങ്കിലും, ആകൃതിയിൽ ചെറുതായ തള്ളപ്പക്ഷിയ്ക്കു, ഇവയുടെ ഇടയ്ക്കുകൂടെ, മുറിവേല്ക്കാതെ, നീങ്ങിയൊതുങ്ങി, പറന്നുപോയി കൂട്ടപറവാൻ തടസ്സം ഉണ്ടാകുന്നില്ല. ഓമനമകനേ, പ്രകൃതിയിലുള്ള സൎവ്വവും, മുള്ളുകൾപോലും, ഈശ്വരന്റെ കരുണയും അദ്ദേഹത്തിനു സകല ജീവികളുടേയും നേരെ, അച്ഛൻ പുത്രന്റെ മേൽ എന്നതുപോലെ ഉള്ള, ശ്രദ്ധയും വെളിവാകുന്നു. ഇതു നീ മനസ്സിലാക്കണം."

നമ്മെ സംസാരിച്ചുകൊണ്ടുതന്നേ നില്ക്കവേ, ആ ചെറുപക്ഷികളുടെ തള്ളപ്പക്ഷി, പടപ്പിന്റെ മുകളിൽക്കൂടെ കടന്നു വന്നു, പടപ്പിനുള്ളിൽ കയറി; അതു പിന്നെ കൂട്ടിന്റെ അരികത്തു ചെന്നുനിന്നു; കുട്ടികളെല്ലാം ഉടൻതന്നേ തല പൊക്കി നോക്കി ചിലച്ചു തുടങ്ങി. അവ വാ പൊളിക്കയും, തള്ള, കൊണ്ടുവന്നിരുന്ന ഇര കൊടുക്കുകയും ചെയ്തു.

ഇത്രയും കണ്ടപ്പോൾ വിധുരന് എന്തെന്നില്ലാത്ത ആനന്ദം ഉണ്ടായി. അവൻ മതി മറന്ന്,—"എത്ര വിശേഷം! എത്ര മനോഹരം!"—എന്നു പറഞ്ഞു തുള്ളിച്ചാടി.

നമ്മെ, മുൻ പറഞ്ഞതിനെത്തുടൎന്ന്,—"ചെറു പക്ഷികൾക്ക് ഇര തേടി പുറത്തു പോകുവാൻ കെല്പുണ്ടായിട്ടില്ല; അതിനാൽ, ഇര തള്ളപ്പക്ഷി കൊണ്ടുവന്നു കൊടുക്കുന്നു; തള്ള കൊണ്ടുവരുന്ന ധാന്യങ്ങൾ കുട്ടികൾക്കു ചവച്ചു പൊടിപ്പാൻ ശക്തിയില്ല; അതുകൊണ്ട് ആ വേല തള്ളതന്നേ നിൎവ്വഹിച്ചു രസായനംപോലെ ആക്കി ഉരുട്ടിയാണു കുട്ടികൾക്കു കൊടുക്കുന്നതു്. അതും ഈശ്വരന്റെ അത്ഭുതകരമായ മുൻകരുതലിനെ വെളിപ്പെടുത്തുന്നില്ലേ? അദ്ദേഹം എത്രമാത്രം മുൻകരുകലോടുകൂടിയാണ് എല്ലാ ജീവികളേയും, ഏററവും ചെറിയ പക്ഷികളെപ്പോലും, പോററിവളൎത്തുന്നതു്! അദ്ദേഹത്തിന് ഇതുപോലെതന്നെ നമ്മുടെ നേരെയും കരുണയുണ്ടു്. ഓമനമകനേ, അദ്ദേഹം ഇതുവരെ നിന്നെ കരുണയോടെ കാത്തുരക്ഷിച്ചു; മേലും അദ്ദേഹത്തിന് ആ കരുണ നിന്നിൽ എപ്പോഴും ഉണ്ടായിരിക്കയും ചെയ്യും. നീ അതിന് അൎഹനായിത്തീരാൻ മാത്രം സദാ ശ്രമിച്ചുകൊണ്ടാൽ മതി."

വിധുരൻ:—ഉവ്വുവ്. നല്ല ഈശ്വരൻ എന്നിൽ കരുണ കാണിച്ചിട്ടുണ്ടു്. അദ്ദേഹം എന്റെ പ്രിയപ്പെട്ട അമ്മയെ എനിക്കു നൽകി. എനിക്ക് അമ്മയുടെ മേൽ അളവററ സ്നേഹമുണ്ടു്; ആ പക്ഷിക്ക് തന്റെ കുട്ടികളുടെ നേൎക്കുള്ളതിനെക്കാൾ കൂടുതൽ സ്നേഹം അമ്മയ്ക്കു് എന്റെ മേൽ കാണും എന്നും എനിക്കു നല്ല ഉറപ്പുണ്ടു്.

അമ്മ കാരണമല്ലെങ്കിൽ, വളരെ മുമ്പേ തന്നെ ഞാൻ മരിച്ചുപോകുമായിരുന്നല്ലൊ."

ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞിട്ടു് ശീലവാനായ ആ ബാലൻ അമ്മയുടെ കണ്ഠത്തിൽ ഗാഢമായി കെട്ടിപ്പിടിച്ചുകൊണ്ടു് അവളെ സ്നേഹപുരസ്സരം ചുംബിച്ചു.

ഈ സംഭാഷണം കഴിഞ്ഞതിനുശേഷം, വിധുരൻ, ദിവസംതോറും താൻ കണ്ടറിഞ്ഞ ഓരോ പുതിയ കാൎയ്യങ്ങൾ വൎണ്ണിച്ചു കേൾപ്പിച്ചോ, കാണിച്ചു രസിപ്പിച്ചോ, എന്തെങ്കിലും നൂതനവസ്തുക്കൾ കൊണ്ടുചെന്നു കൊടുത്തോ, തന്റെ മാതാവിനെ സുഖിപ്പിച്ചു വന്നു. അവൾ സമയം മുഴുവൻ അവനോടുകൂടി കഴിച്ചുവന്നതിനാലും, അവനു വാസനാജന്യങ്ങളായ അഭിരുചികളെ മലിനപ്പെടുത്താവുന്ന വല്ല ബാല്യമിത്രങ്ങളും ഇല്ലാതിരുന്നതിനാലും, വിനോദത്തിനു വല്ല ബാലിശക്രീഡാപദാൎത്ഥങ്ങളും ലഭിക്കാതിരുന്നതിനാലും, അവന്റെ ബുദ്ധിശക്തി സവിശേഷരമ്യമായ ശീഘ്രതയിൽ പരിപാകം പ്രാപിച്ചു. അവൻ മാതാവിനെ മൂഢഭക്തിയുടെ പ്രാന്തങ്ങളെ സ്പൎശിക്കുമാറു സ്നേഹിച്ചു് ആരാധിച്ചുവന്നു; പ്രകൃതിയിലെ ഓരോ അത്ഭുതസംഗതിയും അവന്റെ ദോഷരഹിതമായ ഹൃദയത്തിൽ സമുജ്ജ്വലദാൎഢ്യത്തോടെ പതിഞ്ഞു.

ദിവസവും രാവിലെ അവൻ മാതാവിനു മനോഹരപുഷ്പങ്ങൾകൊണ്ടു കെട്ടിയുണ്ടാക്കിയ ഓരോ ചെണ്ടു കൊണ്ടുചെന്നു കാഴ്ചവെച്ചു വന്നു. താൻതന്നെ പുല്ലുകൊണ്ടു മനോഹരമായി മെടഞ്ഞുണ്ടാക്കിയ ചെറു കൂടകളിൽ ദിവസംതോറും നല്ല നല്ല കൊരണ്ടിക്കായ്കൾ

പറിച്ചു നിറച്ചുകൊണ്ടു വരുന്നതു പതിവായി. വസന്തയൗവനം വനാന്തത്തിൽ വിലസവെ, അവൻ ആ മഞ്ജൂഷകളിൽ വിവിധജാതികളിലുള്ള കാട്ടുകായ്കനികൾ നിറച്ചുതുടങ്ങി. ഗൃഹാഭിത്തികളെ അവൻ പലമാതിരി ധാതുദ്രവ്യങ്ങളും ചിപ്പികളും മററും കൊണ്ടു് അലങ്കരിച്ചു മോടി പിടിപ്പിച്ചു. ഓരോ ചെടിയും മൊട്ടിട്ടു വികസിക്കുന്നതും, കാ പിടിക്കുന്നതും, വിളഞ്ഞു പാകം വന്ന പഴങ്ങൾകൊണ്ടു നമ്രങ്ങളായി നിൽക്കുന്നതും എല്ലാം അവൻ നിത്യവും അമ്മയോടു വിസ്തരിച്ചു പറഞ്ഞുവന്നു. മുൻ ചൊന്ന ചെറിയ കൂട്ടിൽ വസിച്ചിരുന്ന കുരുവിക്കുഞ്ഞുങ്ങൾ നാൾ ചെല്ലുന്തോറും വളൎന്നുവന്നു പറന്നു പുറത്തു പോവാനും ഇര തെണ്ടി സഞ്ചരിപ്പാനും മിടുക്കു നേടിയതും, ഒടുവിൽ അവ ആ സ്ഥലം ഉപേക്ഷിച്ചു് എങ്ങോ പൊയ്ക്കളഞ്ഞതും, അവൻ ദിവസവും സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി കണ്ടുപിടിച്ചു്, മറന്നുപോകാതെ, മാതാവിനെ അറിയിച്ചു.

മനോഹരവും ദീപ്തിമത്തും ആയ പ്രഭാതനക്ഷത്രത്തെ അവൻ ആദ്യമായി വീക്ഷിച്ചതും;—മനോഹരമായ സൂൎയ്യാസ്തമയത്തെ, ഉന്നതങ്ങളായ വൃക്ഷങ്ങളുടെ ശാഖകളുടെ ഇടയിൽക്കൂടി അവൻ പ്രഥമമായി ദൎശിച്ചതും;—ജാജ്വല്യമാനമായ ഇന്ദ്രധനുസ്സിനെ അവൻ അത്ഭുതസ്തിമിതനേത്രത്തോടുകൂടി ഒന്നാമതായി വിലോകനം ചെയ്തതും;—ഈ ഓരോ ആശ്ചൎയ്യസംഭവങ്ങളും, അവനെ വിസ്മയാഭിഭൂതനാക്കി; ഓരോ വിശേഷം ദൎശിക്കുമ്പോഴും; അവൻ അമ്മയെക്കൂടി വിളിച്ചുകൊണ്ടുചെന്നു കാണിച്ചു രസിക്കുന്നതിനു വേണ്ടി, അവരുടെ സമീപത്തു കാലം കളയാതെ, ഓടിയണയുക പതിവായിരുന്നു. അത്ര വളരെ

മനോജ്ഞവസ്തുക്കളെ സൃഷ്ടിച്ചതിന്ന് അവർ രണ്ടുപേരും ഒരുമിച്ച് ഈശ്വരനോടു നന്ദി കാണിച്ചുപോരുകയും ചെയ്തു. ഇങ്ങനെ, അവൻ മാതാവിന്നു പലതരത്തിൽ ആനന്ദം ഉളവാക്കി. പുത്രന്റെ സുശീലത്വം കണ്ടു് നമ്മദ സന്തോഷാശ്രുക്കൾ പൊഴിക്കുകയും, "ഈശ്വരാ, ഈ വിധത്തിലാണു് നിഷ്കളങ്കഹൃദയരായവർ അരണ്യപ്രദേശങ്ങളിൽ പോലും സ്വർല്ലോകസുഖം അനുഭവിക്കുന്നതു്. അവിടുത്തെ നേർക്കു് ഭക്തി ഉണ്ടായി, അവിടുത്തെ സ്വന്തം ഹൃദയങ്ങളിൽ പ്രതിഷ്ഠിതരായിരിക്കുന്ന ആളുകൾ ദുരിതങ്ങളുടേയും സങ്കടങ്ങളുടേയും ഇടയ്ക്കും പരമാനന്ദം നേടുകയും ചെയ്യുന്നു" എന്നു വിചാരിക്കയും ചെയ്തു.

"കിം സ്യാദ്വർണ്ണാശ്രമാചാരൈഃ
കിം ദാനൈഃ കിം തപഃ ശ്രുതൈഃ
സർവ്വാഘഘ്നോത്തമശ്ലോകേ
ന ചേൽ ഭക്തിരധോക്ഷജേ"—

എന്ന ഭാഗവതോപദേശം സ്മരിച്ചു് അവർ അപ്പോഴെല്ലാം മനഃപൂതമായി ഈശ്വരധ്യാനം ചെയ്തും വന്നു.

ശ്രദ്ധാവതിയായ മാതാവു് ആ അരണ്യത്തിൽ സമൃദ്ധിയായിട്ടുണ്ടായിരുന്ന വിഷൗഷധികളിൽ നിന്നു നേരിടാവുന്ന ആപത്തുകളെക്കുറിച്ചു മകനെ ഓമ്മപ്പെടുത്താതിരുന്നില്ല. അവർ ചാരുമരം, നീലയുമ്മത്തു്, ഉതളുമരം, കൊടുവേലി, പാവു് എന്നീ മരങ്ങളും ചെടികളും കാണിച്ചുകൊടുത്തു് അവയുടെ അടുത്തു പോവുകയോ, കിഴങ്ങും കായും വിഷദ്രവ്യങ്ങളായതുകൊണ്ടു ഭക്ഷിക്കയോ ചെയ്യരുതെന്നും, അങ്ങനെയല്ലാതെ പ്രവർത്തിച്ചാൽ ദീനം പിടിപെട്ടു കിടന്നുപോകുവാനിടയാകുമെന്നും ഉപ

ദേശിച്ചു മകനെ ബാല്യസഹജമായ പ്രമാദങ്ങളിൽനിന്നു നിഷ്കൃഷ്ടാപൂൎവ്വം പരിരക്ഷിച്ചു.

അനുസരണക്കേടു്, നിർബന്ധബുദ്ധി, കാമചാരിത, ബുഭുക്ഷ മുതലായ ബാല്യകാലാപരാധങ്ങളാൽ സംഭവിക്കാവുന്ന അത്യാഹിതങ്ങളെക്കുറിച്ചു വിസ്തരിച്ചു പറഞ്ഞു് ശീലവതിയായ മാതാവു പുത്രനെ ധരിപ്പിച്ചു. "ഈ ദോഷങ്ങൾ വിഷൌഷധികളെക്കാൾ നാശകരങ്ങളാണു്. കഷ്ടമേ! പാപാചരണം പലപ്പോഴും, നമ്മുടെ നേത്രങ്ങളെ ബലാദാകർഷിക്കുന്ന ആ ചെമന്ന കാഞ്ഞിരക്കായ്പോലെ ഇരിക്കുന്നു; അതിന്റെ വിഷം ശരീരത്തിൽ കടന്നാൽ മരണംതന്നെയും വരുത്തിവയ്ക്കുന്നതാണു്. അതേ; ഏറിയ ക്രൂരം പാപരാശികൾ നമ്മുടെ മുമ്പിൽ വന്നു നൃത്തംചെയ്തു നമ്മെ രസിപ്പിച്ചു് ആകർഷിക്കുന്നു; നന്മയ്ക്കു് ഈ ശക്തിയില്ല. ഇതുകൊണ്ടുതന്നെയാണു വിഷച്ചെടിയായ നീലയുമ്മത്തിന്, അതിന്റെ സമീപത്തു കിളിർത്തുനിൽക്കുന്ന ചാരക്കുമിളിനെക്കാൾ, കൂടുതൽ നിറവും ചൊടിയും എല്ലാം കാണുന്നതും" എന്നൊക്കെയായിരുന്നു നർമ്മദ കുമാരനോടു് ഉപന്യസിച്ചതു്.

XI

വനശിശിരം.

മുൻ ചൊന്ന നിർദ്ദോഷവിനോദങ്ങൾക്കിടയിൽ വസന്തഗ്രീഷ്മങ്ങൾ കഴിഞ്ഞുകൂടി. അനന്തരം ശിശിരത്തു ആഗതമായി; മന്ദപ്രഭനും കവോഷ്ണനും ആയ സൂൎയ്യൻ ക്രമം തെററി നേരത്തെ ഉദിപ്പാനും നേരത്തേതന്നെ അസ്തമിപ്പാനുംതുടങ്ങി; അതുവരെ നീലനിൎമ്മലമായിരുന്ന ആകാശം 'ഘനപടലശ്യാമ'മായി ചമഞ്ഞു; വനഭ്രാന്ത നമായ യാതൊന്നും പ്രദൎശിപ്പിച്ചില്ല. ശുകകോകിലാദി പക്ഷികൾ കളകൂജനം നിറുത്തി; അവയിൽ പലതും ആ സ്ഥലം വിട്ടു് ഓടിപ്പോവുകയും ചെയ്തു. പുഷ്പങ്ങൾ ഞെട്ടററു വീണു ദളങ്ങൾ വേർപെട്ടു കാററത്തു് എങ്ങോട്ടോ ചെന്നു മറഞ്ഞു; വാടി വറണ്ടു മഞ്ഞളിച്ചു് അശക്തങ്ങളായിത്തീൎന്ന പത്രങ്ങൾ തനിയെ കൊഴിഞ്ഞുവീഴുകയോ ശീതവാതാഘാതിയാൽ പറന്നുപോകയോ ചെയ്തു. ശിശിരാഗമത്താൽ അസന്തുഷ്ടമാനസയായിത്തീൎന്ന നമ്മുടെ ഗുഹാമുഖത്തു് ഉപവേശിച്ചുകൊണ്ടു്, ക്രമാഗതമായ ആ ശൂന്യസ്ഥിതിയെക്കുറിച്ചു ദുഃഖത്തോടുകൂടി ഓരോ ആലോചനകൾ തുടങ്ങി.

ആ സമയത്ത് വിധുരൻ,—"അമ്മേ, ഈശ്വരൻ നമ്മെ ഇപ്പോൾ സ്നേഹിക്കുന്നില്ലയോ? അദ്ദേഹം തന്നിരുന്ന അനുഗ്രഹങ്ങളെല്ലാം ഇപ്പോൾ നമുക്ക് ഇല്ലാതായതെന്താണ്" എന്നു മാതാവിനോടു ചോദിച്ചു.

നമ്മദ:—"അദ്ദേഹം നമ്മെ സ്നേഹിക്കാതിരുന്നില്ല. നമുക്കു നന്മയും ബുദ്ധിയും ഉണ്ടായിരിക്കുന്ന കാലത്തോളം, അദ്ദേഹം നമ്മെ സ്നേഹിക്കും. ലോകകാര്യങ്ങൾക്കു മാത്രമാണു മാററങ്ങൾ ഉണ്ടാവുന്നതും നാശങ്ങൾ നേരിടുന്നതും. നമ്മുടെ നേക്ക് ഈശ്വരനുള്ള സ്നേഹം എന്നും നിലനിൽക്കുന്നതാകുന്നു. പ്രകൃതിയുടെ ഈ ക്ഷീണഭാവം ശിശിരകാലം വരുന്നുവെന്നുള്ളതിന്റെ അടയാളം മാത്രമാണ്; പക്ഷേ, ശിശിരം കഴിഞ്ഞാൽ, ഉടനേ, വസന്തവും, എപ്പോഴും, പിന്നിൽ ഉണ്ടാവും. വത്സരംതോറും അങ്ങനെതന്നെയാണു സംഭവിക്കുക; ശിശിരം വരുന്ന ഈ സമയത്ത്, ഉടനേ വസന്തവും വരുമല്ലോ എന്നോർത്ത്, സന്തോഷിക്കേണ്ടതാണ് നിൻെറ ധർമ്മം."

അനന്തരം അവൾ,—"അയ്യോ! കഷ്ടം! എൻെറ ഓമനമകനെ, നിനക്ക് അറിവായതിൽപ്പിന്നെ നീ ഇതാദ്യമായിട്ടാണു ശിശിരകാലം കാണുന്നത്; അതിനാൽ ശിശിരത്തേ തുടൎന്നു വസന്തം വരുമെന്നുള്ളതു നിനക്ക് അറിഞ്ഞുകൂടാത്തതിൽ എനിക്ക് അത്ഭുതം യാതൊന്നുമില്ല"—എന്നിങ്ങനെ ആത്മഗതം ചെയ്തു.

നമ്മദ അക്കാലത്ത് പകൽ മുഴുവൻ കാട്ടുകിഴങ്ങുകളും കാട്ടുകായ്കളും ശേഖരിച്ചു കരുതി വയ്ക്കുന്ന ജോലിയിൽ ഏൎപ്പെട്ടിരുന്നു. ശിശിരമൂർദ്ധന്യത്തിൽ തങ്ങളുടെ നിത്യാവശ്യങ്ങൾക്കു വേണ്ടുന്ന ഭക്ഷണയോഗ്യ

ങ്ങളായ എല്ലാപ്പദാൎത്ഥങ്ങളും അവർ ഉരുക്കൂട്ടി സൂക്ഷിച്ചു. അവർ പല ജാതിയിലുള്ള ഒട്ടു വളരെ കിഴങ്ങുകൾ കുഴിച്ചെടുത്തു; വിധുരനും അവളെ പുരുഷയോഗ്യമായ വിധത്തിൽ ആ ജോലിയിൽ സഹായിച്ചു. മാൻപേടയുടെ തീററിക്കു് ആവശ്യമുള്ള ഉണക്കപ്പുല്ലും അവർ ധാരാളമായി അറുത്തെടുത്തു കെട്ടുകെട്ടായി ഗുഹയുടെ ഒരു ഭാഗത്തു് അടുക്കി. ഉടുക്കാനും പുതപ്പാനും വല്ലതും സമ്പാദിക്കണമെന്ന വിചാരമായിരുന്നു അവൾക്കു്, ഭക്ഷണത്തിനുള്ള ദ്രവ്യങ്ങൾ ശേഖരിക്കണമെന്ന താല്പൎയ്യത്തെക്കാൾ, അധികം. വളരെക്കാലമായിട്ടു് രാവും പകലും ഒരുപോലെ ഉപയോഗിച്ചുവന്ന അവളുടെ ആ ഒററപ്പുടവ മുഷിഞ്ഞും പൊടിഞ്ഞും പലേടവും കീറിയും ഇരുന്നിരുന്നു. ഇതോൎത്തു്, ഗുഹാദ്വാരത്തിൽ കണ്ണുനീർ വാൎത്തുകൊണ്ടിരിക്കവേ, അവൾ ആ വസ്ത്രം, കീറിയ ഭാഗമെല്ലാം, മുള്ളുകൊണ്ടും ഉണക്കപ്പുല്ലുകൊണ്ടും കുത്തിത്തച്ചു ശരിപ്പെടുത്താൻ ശ്രമിച്ചു; പക്ഷേ, ആ ശ്രമം നിഷ്ഫലമായി പരിണമിച്ചതേ ഉള്ളൂ.

"അഹോ! കഷ്ടം!—എന്റെ പക്കൽ ഇപ്പോൾ ഒരു സൂചിയും അല്പം നൂലും ഉണ്ടായിരുന്നുവെങ്കിൽ, ഞാൻ എത്ര ഭാഗ്യവതി എന്നു വിചാരിക്കുമായിരുന്നു! ഗ്രാമങ്ങളിലോ പട്ടണങ്ങളിലോ സംഘം ചേൎന്നു വസിക്കുന്ന ജനങ്ങൾ ഈശ്വരദത്തങ്ങളായ എത്ര എത്ര അനുഗ്രഹങ്ങളാണു ദിവസേന അനുഭവിക്കുന്നതു്! അവയ്ക്കു് അവൎക്കു് ഈശ്വരനോടു നന്ദി പറയേണ്ടതാണെന്നുപോലും തോന്നാറില്ലല്ലോ!"—എന്നിങ്ങനെ വിചാരിച്ചു് അവൾ ദീൎഘശ്വാസം വിട്ടു.

അവളുടെ ഗാഢസന്താപം കണ്ടു് അതു മനസ്സിലാക്കുവാൻ തക്ക പ്രായമായിരുന്ന വിധുരൻ, ഒരു ദിവസം, അവളോടു് ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:—

"അമ്മേ, നമ്മുടെ മാൻപേടയുടെ രോമങ്ങൾ കൊഴിഞ്ഞുപോകവേ, അതിനുള്ള കാരണം എന്തെന്നു്, ഞാൻ, ഒരു ദിവസം അമ്മയോടു ചോദിച്ചപ്പോൾ, അമ്മ പറഞ്ഞ മറുപടി ഇന്നു് ഇപ്പോൾ എന്റെ ഓർമ്മയിൽ വരുന്നു. കനം കുറഞ്ഞു് ചെമ്പട്ടുനിറത്തിലുള്ള പുതിയ ആവരണം ഈശ്വരൻ ആ ജന്തുക്കൾക്കെല്ലാം നൽകുന്നു എന്നും, ശിശിരകാലം വരുമ്പോൾ അതു മാററി കുളിരു പിടിക്കുന്നതും ചാരനിറമുള്ളതും ആയ നൂതനാവരണം കൊടുത്തുവരുന്നു എന്നും ആണു് അന്നു് അമ്മ പറഞ്ഞതു്. അതിനാൽ, അമ്മേ, അമ്മ ധൈര്യമായിരിക്കുക. നമ്മുടെ കരുണയേറിയ ഈശ്വരൻ നല്ല പുതിയ വസ്ത്രം അമ്മയ്ക്കും തരികതന്നെ ചെയ്യും; അദ്ദേഹത്തിനു് ഈ മാൻപേടകളെക്കാൾ അമ്മയെ അധികം പ്രിയമുണ്ടായിരിക്കണമല്ലോ."

നമ്മദ മന്ദഹസിച്ചുകൊണ്ടു മറുപടി പറഞ്ഞു:— "പ്രിയപുത്ര, നീ പറഞ്ഞതു് വളരെ ശരിയാണു്. ഞാൻ വസ്ത്രത്തെയും മററും പററി വിഷാദപ്പെടാതെയിരിക്കാം. ഈശ്വരൻ നമ്മുടെ ആവശ്യങ്ങളെ നിറവേററി നമ്മെ കാത്തുരക്ഷിച്ചുകൊള്ളും. മൃഗങ്ങളേയും പുഷ്പങ്ങളേയും ആവരണദ്രവ്യങ്ങൾ നൾകി പരിപാലിക്കുന്ന ഈശ്വരൻ നമുക്കും വസ്ത്രങ്ങൾ ഉണ്ടാക്കിത്തരികതന്നേ ചെയ്യും."

ഏതാനും ദിവസങ്ങൾക്കു ശേഷം, അവൾ ഒരു ദിവസം, ഗുഹയുടെ അടുത്തുനിന്നു് അകലത്തെങ്ങും പൊയ്ക്കളയരുതെന്നു് പുത്രനോടു കല്പിച്ചിട്ടു്, തിന്മാൻ

കൊള്ളാവുന്ന പഴങ്ങളുള്ള വേറെയും ചില വൃക്ഷങ്ങൾ കണ്ടുവയ്ക്കുന്നതിനായി, ദൂരത്തെവിടെയോ പോകുവാൻ പുറപ്പെട്ടു.

അവൾ സാമാന്യം മുട്ടനായ ഒരു മരക്കൊമ്പ് കൈയിൽ എടുത്തിരുന്നു; അരയിൽ പാലു നിറച്ച ചുരക്കുടുക്കയും തൂക്കിയിരുന്നു. അവൾ നടന്നു കയറി ഉന്നതമായ ഒരു പർവതത്തിന്റെ മുകളിൽ എത്തിയപ്പോൾ, അല്പം വിശ്രമിപ്പാനും മൂന്നു നാലു കവിൾ പാലു കുടിച്ച് ക്ഷീണം മാററാനും വേണ്ടി അവിടെ ഇരുന്നു. പൊടുന്നനവെ, പർവതത്തിന്റെ മറേറഭാഗത്തുനിന്ന് ഭീഷണമായ ഒരു വൃകം, വായിൽ ഒരാട്ടിനേയും കടിച്ചുപിടിച്ചുകൊണ്ട് അവളുടെ നേർക്ക് ഓടിവന്നു. നർമ്മദയെ കണ്ടപ്പോൾ അതു പെട്ടെന്ന് ഓട്ടം നിറുത്തി, ഭയങ്കരങ്ങളായി മിന്നുന്ന നേത്രങ്ങളാൽ അവളെത്തന്നെ സൂക്ഷിച്ചു നോക്കിക്കൊണ്ടു നിലകൊണ്ടു. നർമ്മദയുടെ സർവാംഗം ഭയംകൊണ്ടു വിറച്ചു. എങ്കിലും, അവൾക്ക് വേഗത്തിൽ ഭയം മാറി ധൈര്യം വന്നു. സമീപത്തു വച്ചിരുന്ന മരക്കൊമ്പ് എടുത്തുകൊണ്ട് അവൾ മുന്നോട്ടു ചാടി അതിന്റെ തലയ്ക്ക് ആഞ്ഞ് ഒന്നടിച്ചു. അടിയേററ് തല മന്ദിച്ചുപോകയാൽ, അതിന്റെ വായിൽനിന്ന് ആ ആട് നിലത്തു പതിച്ചു; വൃകവും മലഞ്ചരുവിൽക്കൂടെ ഉരുണ്ടുരുണ്ടു താഴത്തു വീണു; അവിടെനിന്നു നിലവിളിച്ചുകൊണ്ട് അതു് അതിശീഘ്രത്തിൽ പാഞ്ഞു മറയുകയും ചെയ്തു. നർമ്മദ ആട്ടിന്റെ സമീപത്തു ചെന്നിരുന്ന് അതിന്റെ വാ പൊളിച്ച്, അല്പം പാലു പകർന്നുകൊടുത്തു്, അതിനെ മരണത്തിൽനിന്നു രക്ഷിക്കുവാൻ ശ്രമിച്ചുനോക്കി; പക്ഷേ, അതു മരിച്ചിട്ട് നേരം വളരെ കഴിഞ്ഞുപോയിരുന്നതിനാൽ ആ ശ്രമം ഫലിച്ചില്ല.

ആ സാധുമൃഗത്തെ വീക്ഷിക്കവെ നമ്മദയുടെ ഹൃദയത്തിൽ നാനാപ്രകാരത്തിലുള്ള വികാരപരമ്പരകൾ ഉളവായി. "കഷ്ടം! സാധുവായ ഈ ആട് ഞാൻ ജനിച്ചു വളൎന്ന അതിപ്രസന്നമായ ആ നാട്ടിൽ ഉള്ളതായിരിക്കണം. പ്രിയപ്പെട്ട ആ ദേശത്തുനിന്നു വരുന്ന വല്ല ആളിനേയും കാണുകയോ വല്ല വൎത്തമാനവും കേൾക്കുകയോ ചെയ്തിട്ട് ഇപ്പോൾ വളരെക്കാലം കഴിഞ്ഞു. ഈ ആട്ടിനു ജീവനുണ്ടായിരുന്നു എങ്കിൽ, ഞാൻ എത്ര ശ്രദ്ധയോടുകൂടി ഇതിനെ തീററിപ്പോററി വളൎത്തുമായിരുന്നു! ഈ കളിപ്പണ്ടം കിട്ടിയാൽ എന്റെ കുഞ്ഞിന് എത്ര പരമാനന്ദം ഉണ്ടാകുമായിരുന്നു! ഒരുവേള, ഇതു് എന്റെ ഭൎത്താവിന്റെ വക ആലയിലുള്ള അനവധി ആടുകളിൽ ഒന്നുതന്നേ ആയിരിക്കാം; അഥവാ, എന്റെ വിനോദമൃഗങ്ങളിൽ ഒന്നുതന്നെ ആയിരിക്കുവാനും മതി. ഞാൻ ഇതിനെ അടുത്തു ചെന്ന് ഒന്നു സൂക്ഷിച്ചു നോക്കട്ടെ. ഹാ! ദൈവമേ, ഞാൻ ഈ കാണുന്നതു് എന്താണ്? അതേ, അതേ, ഇതു് ഞങ്ങളുടെ ആലയിൽ ഉള്ളതു തന്നേയാണ്. ഞങ്ങളുടെ പററങ്ങൾക്ക് ഇട്ടുവരാറുള്ള അടയാളം ഇതാ! ഇതിന്റെ നെററിയിലും കാണുന്നു! ഇതിന് ജീവനും സംസാരിക്കുവാൻ ശക്തിയും ഉണ്ടായിരുന്നുവെങ്കിൽ, ഞാൻ ഇതിനോടു തുടച്ച്യായി അനവധി കാൎയ്യങ്ങളെപ്പററി ചോദിച്ചു മനസ്സിലാക്കുമായിരുന്നു. എന്റെ ഭൎത്താവ് എന്തു ചെയ്യുന്നു! അദ്ദേഹം യുദ്ധം കഴിഞ്ഞു മടങ്ങി വന്നോ? അദ്ദേഹത്തിന് ഇപ്പോഴും ഈ നമ്മദയെപ്പററി സ്മരണ ഉണ്ടോ? അദ്ദേഹം ഇപ്പോഴും നമ്മദയിൽ നീരസം വച്ചുകൊണ്ടിരിക്കയാണോ? അതോ ഈ നമ്മദയുടെ നിരപരാധിത്വം മനസ്സിലാക്കി ദുഃഖിക്കയാണോ? അഹോ! ദുൎവ്വിധി!

അദ്ദേഹം ഇപ്പോൾ സർവ്വസുഖങ്ങളും അനുഭവിച്ചുകൊണ്ടു വസിക്കുന്നു; ഞാനോ, ഈ കാട്ടിൽ ആരും തുണയില്ലാതെ ദുരിതം അനുഭവിച്ചു്, ജീവിച്ചുകൊണ്ടുതന്നെ, മരിക്കുന്നു.''—ഇപ്രകാരമെല്ലാമായിരുന്നു ആ സാധ്വി ചിന്തിച്ചതു്.

കൊള്ളിയാൻ മിന്നുന്നതുപോലെ അതിശീഘ്രത്തിൽ ഒരു വിചാരം അവളുടെ മനസ്സിൽക്കൂടെ കടന്നുപോകയാൽ, അവൾ പെട്ടെന്നു് മുൻ വിവരിച്ച ചിന്താസരണി വെടിഞ്ഞു. അനന്തരം,—"ഞാൻ എന്റെ പ്രിയപ്പെട്ട സ്വദേശത്തിനു വളരെ അടുത്തുതന്നെ ആയിരിക്കണം ഇപ്പോഴും വർത്തിക്കുന്നതു്; അല്ലെങ്കിൽ ആ വൃകം ഈ ആട്ടിനെ ഇവിടെ കൊണ്ടുവരുവാൻ ഇടയില്ല. കുഞ്ഞുമായിട്ടു സ്വദേശത്തേയ്ക്കു തിരിച്ചുപോയാൽ എന്താണു്?''—എന്നു് അവൾ ആത്മഗതം ചെയ്തു.

ഈ വിചാരം വന്നതോടുകൂടി അവളുടെ ഹൃദയം പ്രചണ്ഡമായി തുടിച്ചു; അവളുടെ നേത്രങ്ങളിൽ നിന്നു കണ്ണുനീർ ഒഴുകുകയും ചെയ്തു. അവൾ അല്പം സമയം ആലോചിച്ചിട്ടു്,—'വേണ്ട; ഇവിടെ വസിക്കുകയാണു് എനിക്കു നന്നു്. ഞാൻ ഈശ്വരസാക്ഷിയായി സത്യം ചെയ്തുപോയിട്ടുണ്ടല്ലോ; അതിനാൽ ഞാൻ 'ബന്ധിത' യാണു്. മരണഭീതി നിമിത്തമാണു് ഞാൻ സത്യം ചെയ്തുപോയതെന്നുള്ളതു വാസ്തവം തന്നെ; ഏതവസ്ഥയിലും, സത്യഭംഗം ചെയ്യുക അനുചിതമാണു്.

'സത്യാന്നപ്രമദിതവ്യം; ധർമ്മാന്നപ്രമദിതവ്യം' എന്നു് ഉപനിഷത്തിലും,

'അത്ഭിർഗാത്രാണി ശുദ്ധ്യന്തി മനസ്സത്യേന [ശുദ്ധ്യതി
വിദ്യാ തപോഭ്യാം പൂതാത്മാ ബുദ്ധിർജ്ഞാനേന [ശുദ്ധ്യതി'

എന്നു സ്മൃതിയിലും ഉപദേശിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ. ദശരഥ മഹാരാജാവു് ലോകാഭിരാമനും സീമന്തപുത്രനും ആയ ശ്രീരാമനെ ത്യജിച്ചും സത്യപരിപാലനം ചെയ്തില്ലേ? വരുന്നതൊക്കെ വരട്ടെ. ഞാൻ സത്യം കൈവെടിയുകയില്ല. ഞാൻ, ഭാവി ചിന്ത കൂടാതെ, സാഹസികമായി നാട്ടിൽ ചെന്നുചേർന്നാൽ, അതുനിമിത്തം, ഒരുവേള, എനിക്കു് ജീവിതദാനം ചെയ്ത ആ രണ്ടു ബന്ധപാശികന്മാരും ചാകാനിടയായി എന്നു വന്നേയ്ക്കാം. അതിനാൽ പോകണം എന്ന വിചാരം ഞാൻ ഇതാ ഉപേക്ഷിക്കുന്നു. കൃതഘ്നതയോളം പാപം മറെറാന്നില്ല. ഈശ്വരൻ പ്രസാദിക്കുന്നതുവരെ ഞാൻ ഇവിടെ, ഈ കാട്ടിൽ തന്നെ വസിക്കുവാൻ ഉറച്ചു. ഈ ശൂന്യാരണ്യത്തിൽ നിന്നു് എന്നെ നാട്ടിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോയി രക്ഷിക്കണം എന്നു് ഈശ്വരൻ വിചാരിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ, അദ്ദേഹം ദയാലുവായ വല്ല ആളിനേയും ഈ സ്ഥലത്തേയ്ക്കു്, ഒരു കാലത്തു്, നയിക്കാതിരിക്കയില്ല. സർവ്വപ്രകാരേണയുള്ള സങ്കടങ്ങളും ക്ഷമയോടെ സഹിക്കുന്നതാണു് ദുരാശയാൽ സത്യഭംഗം ചെയ്തു് മനസ്സാക്ഷിയെ വ്രണപ്പെടുത്തുവാൻ തുടങ്ങുന്നതിനെക്കാൾ നന്നു്"— എന്നു ചിന്തിച്ചു.

ചത്തുകിടക്കുന്ന ആട്ടിൻെറ തുകലിൽനിന്നു് രോമങ്ങൾ ചീകിയെടുത്തു കളയുന്നതിനു് പിച്ചാങ്കത്തിയോ മറേറാ കയ്യിൽ ഇല്ലാതിരുന്നതിനാൽ, വല്ല ജന്തുക്കളുടേയും മൂർച്ചയും ഉറപ്പും ഉള്ള തോടോ എല്ലോ കിട്ടുമോ

എന്നന്വേഷിച്ചു്, അവർ, പിന്നെ, ആറരുവക്കത്തേയ്ക്കു പോയി. ഭാഗ്യംകൊണ്ടു് അവൾക്കു് ഒരു കക്കാത്തോടു കിട്ടി. അവർ അതുപയോഗിച്ചു് ആട്ടിൻതോൽ ചുരണ്ടി മേനി വരുത്തി; പൊടിയും ചോരയും കളയുന്നതിനു് അതിനെ നദീജലത്തിൽ വെടിപ്പായി കഴുകി. പിന്നെ ആ തോൽ വെയിലത്തിട്ടു് നല്ലപോലെ ഉണക്കി എടുത്തു് ഉടനേതന്നെ ഉടുക്കുകയും ചെയ്തു. ഇങ്ങനെ ശരീരാച്ഛാദനംചെയ്തുകൊണ്ടു് അവർ നേരം ഇരുട്ടിത്തുടങ്ങിയപ്പോൾ ഗുഹയിൽ മടങ്ങിയെത്തി; വിധുരൻ അമ്മയെ ദൂരത്തു് കണ്ടയുടനെ അവരുടെ അടുക്കലേയ്ക്കു് ഓടിച്ചെന്നു. അവൻ സന്തോഷിച്ചു തുള്ളിച്ചാടിക്കൊണ്ടു്—"ഹാ! അമ്മാ! അമ്മ തിരിച്ചെത്തിയല്ലോ? എനിക്കു വളരെ വല്ലായ്മ ആയിരുന്നു. അമ്മ ഇത്രനേരം എവിടെ ആയിരുന്നു?"—എന്നു ചോദിച്ചു. അനന്തരം, അവൻ "നീങ്ങാനെടുത്തൊരടിയുഴിയിലൂന്നിടാതെ" പെട്ടെന്നു് അത്ഭുതംകൂറി സ്തംഭിച്ചുനിന്നുപോയി. നേരം രാത്രിയായിക്കഴിഞ്ഞു; ആട്ടിൻതോൽ ഉടുത്തുകൊണ്ടു നിൽക്കുന്ന അമ്മയുടെ ആകൃതി അവനു തിരിച്ചറിയുവാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. അവൻ ശീഘ്രത്തിൽ ആ അടി പിന്നോട്ടു വച്ചു; ഗുഹയിൽ ചെന്നു് ഒളിച്ചിരിക്കുന്നതിനു് പിന്തിരിഞ്ഞു് ഓടുവാനും ഭാവിച്ചു; അപ്പോൾ,—'ഓമനമകനേ, പേടിക്കേണ്ട, ഞാൻ തന്നെയാണു്"—എന്നു നമ്മുടെ ശാന്തസ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു.

ഉടനെ, അവൻ തിരിച്ചുചെന്നു് അമ്മയുടെ അടുത്തുനിന്നുകൊണ്ടു്,—"ഈശ്വരനു നമസ്കാരം! എന്റെ അമ്മതന്നെയാണു്. ഹാ! എനിക്കു് എന്തു സന്തോഷമായി! പക്ഷെ, അമ്മ ധരിച്ചിരിക്കുന്നതു് എന്തു സാധനമാണെന്നു പറയണം. അമ്മയും ഞാനും ഉടുത്തിരിക്കു

ന്നത്‌ രണ്ടും ഇപ്പോൾ ഏകദേശം ഒരുപോലെ ഇരിക്കു ന്നല്ലോ. അമ്മയ്ക്കു്‌ ഈ സാധനം എവിടന്നു കിട്ടി എന്നു കേൾക്കട്ടെ"—എന്നു പറഞ്ഞു.

നമ്മദ:—"ഇതു് എനിക്കു് നമ്മുടെ കരുണയേ റിയ ഈശ്വരൻ തന്നതാണു്."

വിധുരൻ:—"ശിശിരകാലത്തു് അമ്മയ്ക്കു ധരിക്കു ന്നതിനു് ഈശ്വരൻ ചൂടുള്ള പുതിയ വസ്ത്രം തരാതിരി ക്കയില്ലെന്നു് ഞാൻ എപ്പോഴും പറയാറുണ്ടായിരു ന്നല്ലോ."

പിന്നെ, അവൻ ആ തോലു് തൊട്ടു നോക്കി യിട്ടു്,—"എന്തു കട്ടി! എത്ര മൃദുത്വം! നല്ല വെള്ളനിറം! അതേ; അതു് അമ്മയ്ക്കു് പരമാത്ഥത്തിൽ ഈശ്വരൻ തന്നതുതന്നെയാണു്"—എന്നു പറഞ്ഞു.

അനന്തരം അവർ ഗുഹയ്ക്കകത്തു കടന്നു; വിധുരൻ അമ്മയ്ക്കു കുറെ വെള്ളരിക്കായ്ക്കുഷണങ്ങളും ഒരു ചുരക്കു ടുക്ക നിറയെ പാലുംകൊണ്ടുചെന്നു കൊടുത്തു. കായ്കകൾ പറിച്ചു നിറച്ചു വച്ചിരുന്ന ഒരു കൂടയും എടുത്തുകൊണ്ടു വന്നു് അവൻ അമ്മയുടെ മുമ്പിൽ വെച്ചു. ആ തോൽ കരസ്ഥമാക്കിയ വിധമെല്ലാം നമ്മദ, അപ്പോൾ, വിസ്ത രിച്ചു പറഞ്ഞു് മകനെ മനസ്സിലാക്കി.

അധികം ദിവസം കഴിയുന്നതിനു മുമ്പേ, ഏതാ യാലും ശിശിരം മൂർഛിച്ചു. അതിനാൽ അമ്മയ്ക്കും മക നും ഗുഹയ്ക്കകത്തുതന്നേ പാക്കേണ്ടതായി വന്നുകൂടി. പക്ഷേ, ഇടയ്ക്കു പ്രസന്നങ്ങളായ ചില ദിവസങ്ങളും ഉണ്ടാകാതെ ഇരുന്നില്ല; ആ ദിവസങ്ങളിലൊക്കെ അവർ താഴ്‌വരയിൽ അധികം ദൂരത്തല്ലാതെ ചില

സ്ഥലങ്ങളിലെല്ലാം സഞ്ചരിച്ചും വന്നു. ഇങ്ങനെയുള്ള സഞ്ചാരങ്ങൾക്കിടയിൽ ഒരു ദിവസം,—"പ്രിയപ്പെട്ട പുത്രാ, ഈ ശിശിരകാലത്തിലും, ഈശ്വരന്റെ നന്മയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ പിതൃനിർവിശേഷമായ കരുണയും നമുക്കു സർവ്വത്ര കാണാവുന്നതാണ്. നിരത്തിവച്ച കണ്ണാടിപ്പലകപോലെ പരന്നു വെളുത്തു കിടക്കുന്ന ആ മഞ്ഞിൻ കൂട്ടത്തിൽ നിന്ന്, എത്ര ഹിതകരമായ വെളിച്ചം പ്രതിഫലിച്ചു വിലസുന്നു എന്നു കാണുക. അവയുടെ മേൽ സൂര്യരശ്മികൾ പതിക്കുമ്പോൾ, അവ എല്ലാംബ്ഭാഗത്തും മുഴുക്കെ ചെമപ്പ്, നീലം, പച്ച എന്നീ രത്നങ്ങൾ പതിച്ചു നിർമ്മിച്ചിട്ടുള്ളവയാണോ എന്നു തോന്നിപ്പോകുന്നു. കാട്ടിലുള്ള മററു വൃക്ഷങ്ങളുടെ എല്ലാം ഇല പൊഴിഞ്ഞുപോയിരിക്കുന്നുവെങ്കിലും, മൃഗങ്ങൾക്കു രക്ഷ ലഭിക്കണം എന്ന് ഉദ്ദേശിച്ച് ഈശ്വരൻ തേവതാരമരത്തിന്റെ ഇലകൾ മാത്രം ഇന്നും നല്ല പച്ചയായിട്ടുതന്നേ നിറുത്തിയിരിക്കുന്നു. ഇവിടെയുള്ള ചെറു പക്ഷികൾ പട്ടിണി കിടന്നു മരിച്ചുപോകാതിരിപ്പാൻ വേണ്ടി, ഭക്ഷണയോഗ്യങ്ങളായ ഫലങ്ങൾ ഉണ്ടാവുന്ന ചില മരങ്ങളും ചെടികളും ഇതാ പൂക്കുവാനും കായ്ക്കുവാനും തുടങ്ങിയിരിക്കുന്നു. നമ്മുടെ ഊററ് ഒരു കാലത്തും ഉറഞ്ഞു കട്ടിയായി പോകാറില്ലല്ലോ; അതിനേയും, പക്ഷികളും മൃഗങ്ങളും വെള്ളം കുടിച്ചു ക്ഷീണം തീക്കുന്നതിനായി ഈശ്വരൻ കരുതിക്കൂട്ടി അങ്ങിനെ വെച്ചിരിക്കുന്നതാണ്. ആ ഊററിൽ ഒട്ടു വളരെ നീച്ചെടികൾ വളൎന്നു നിൽക്കുന്നതും, അനവധി പക്ഷികൾക്കു ഭക്ഷണം നൽകുവാനുള്ള ഈശ്വരന്റെ മുൻകരുതലിനെ വെളിപ്പെടുത്തുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന് താൻ സൃഷ്ടിച്ച ജന്തുക്കളോടുള

മററും എന്തു കരുണയാണു്! ദുസ്സഹമായ ഈ ശിശിര കാലത്തുപോലും, ഈശ്വരൻ എന്തെല്ലാം അനുഗ്രഹങ്ങളും കാരുണ്യങ്ങളും നമുക്കു ചെയ്തുതരുന്നു!!"—എന്നിങ്ങനെ അമ്മ മകനോടു പ്രസംഗിച്ചു.

XII

നൎമ്മദയുടെ രോഗം.

നൎമ്മദയും മകനും കൂടി പല ശിശിരങ്ങൾ ആ ഗുഹയിൽ കഴിച്ചുകൂട്ടി; എന്നാൽ, ഏഴാമത്തെ ഹേമന്തം മുൻപു കഴിഞ്ഞ ആറെണ്ണത്തേയും കാൾ അത്യന്തം കഠിനമായിരുന്നു.

അററമില്ലാത്ത മഞ്ഞു് മലയിലും താഴ്വരയിലും പതിച്ചു് ഉറഞ്ഞു കട്ടിയായി; വന്മരങ്ങളുടെ 'ബലത്ത' കൊമ്പുകൾ പോലും ഉറഞ്ഞ മഞ്ഞിൻെറ ഭാരം താങ്ങുന്നതിനു വയ്യാതെ ഒടിഞ്ഞു വീണു. നൎമ്മദ ഗുഹാമുഖം ഭദ്രമായി അടച്ചു സൂക്ഷിച്ചു; എങ്കിലും ഊക്കോടുകൂടി അടിച്ച വടകാററു് അതിനുള്ളിൽ കുറെ മഞ്ഞു തുരത്തി കയററി. അവൾ കട്ടിയായി പടുത്തുണ്ടാക്കിയിരുന്ന പായൽമെത്തയിൽനിന്നു് തന്റെയും കുഞ്ഞിന്റെയും ശരീരം നിലത്തു തൊടാതെ സൂക്ഷിച്ചു; പക്ഷെ മഞ്ഞു് പായ

ലിന്ന നനവുണ്ടാക്കി ഉറഞ്ഞു് അതിന്മേൽ കട്ടിയായി കിടക്കുകയും ഗുഹാഭിത്തികളിൽ പററി ഘനീഭവിക്കയും ചെയ്തു. ആ ഭയങ്കര ശൈത്യത്തെ ലഘുപ്പെടുത്തുന്നതിന്ന മാൻപേടയുടെ ശരീരത്തിലെ ചൂടും പര്യാപ്തമായില്ല. തണുപ്പുകൊണ്ടു കുറുനരി മോങ്ങി; ചെന്നായ്ക്കളുടെ വിലാപസ്വരം കാട്ടിൽ വീണ്ടും മുഴങ്ങി മാറെറാലിക്കൊണ്ടു. കടുത്ത ശീതംകൊണ്ടും, തന്റെ കുഞ്ഞിനെയും തന്നെയും വല്ല വന്യമൃഗങ്ങളും വന്നു കൊന്നു തിന്നു കളഞ്ഞുവെങ്കിലോ എന്ന പേടികൊണ്ടും, നർമ്മദ പല പല രാത്രികൾ മുഴുവനും ഒരു പോളക്കണ്ണടയ്ക്കാതെ തന്നേ കഴിച്ചു.

വളരേ കുട്ടിക്കാലം മുതൽക്കേ, ഏതുമാതിരി ഭക്ഷണം കഴിച്ചും ഏതുമാതിരി കഷ്ടതകൾ അനുഭവിച്ചും ശീലിച്ച വിധുരന്, കരിങ്കല്ലുപോലും മരവിച്ചുപോകുന്ന ആ ഭയങ്കരശൈത്യംകൊണ്ടു യാതൊരുവിധമായ ആരോഗ്യഹാനിയും നേരിട്ടില്ല; എന്നാൽ തറ മുഴുവൻ നല്ല കട്ടിക്കമ്പിളികൾ വിരിച്ചൊരുക്കിയ മഹാർഘങ്ങളായ സൌധങ്ങളിൽ വിഭവസമൃദ്ധിയോടുകൂടി വളർന്നുവന്ന സുകുമാരപ്രകൃതിയായ ആ പ്രഭുപുത്രി, നമ്മുടെ നർമ്മദ, ആ തണുത്ത ഗുഹയിൽ, മേലാൽ ഒരു മാത്രപോലും വസിക്കുന്നതിന്ന ശക്തയായില്ല.

നർമ്മദ ആ ദുരവസ്ഥകൊണ്ടു കരഞ്ഞുപോയി; കണ്ണുനീർ ഉറഞ്ഞു് ആലിപ്പഴംപോലെ അവളുടെ കാൽക്കൽ പതിച്ചു. അപ്പോൾ അവൾ,—"ഹാ! അല്പം തീയു്—ഒരു പൊരി മതിയാകും—കിട്ടിയെങ്കിൽ, അതു് എനിക്കു പരമാനുഗ്രഹം ആയിരിക്കും. ഇത്ര വളരെ വിറകുള്ള ഈ സ്ഥലത്തു് ഒരു തീപ്പൊരി കിട്ടാത്തതു

നിമിത്തം, ഒരുവേള, ഞാൻ തണുപ്പു പിടിച്ചു മരിച്ചു പോയി എന്നു വരാം. എന്തായാലും, ഈശ്വരാ, അവിടുത്തെ ഇഷ്ടംപോലെ എല്ലാം നടക്കട്ടെ; ഞാൻ അവിടുത്തെ ഇച്ഛയ്ക്ക് അടിമപ്പെട്ടുകൊള്ളുന്നു. എന്റെ പുത്രനെ മാത്രം അവിടുന്നു രക്ഷിച്ചുതന്നാൽ ഞാൻ സംതൃപ്തയായി"—എന്നു വിചാരിച്ചു.

അവളുടെ മുഖഭാവം ആസകലാൽ മാറിയിരുന്നു. ഗണ്ഡസ്ഥലങ്ങളിലെ മൃദുലകോമളമായ അരുണിമ പൊയ്പ്പോയി; അവൾ മൃതശരീരം എന്നപോലെ വിളറിയും ഇരുന്നു. അവളുടെ സുന്ദരവിലോചനങ്ങൾ കുഴിഞ്ഞു താഴ്ന്നു നിഷ്പ്രഭങ്ങളായും ശരീരം ചടച്ചു ചടച്ച്, കണ്ടാൽ വ്യസനം തോന്നുമാറ്, അസ്ഥിമാത്രശേഷമായും ഭവിച്ചിരുന്നു.

"അമ്മേ, അമ്മയ്ക്ക് എന്താണ്? അമ്മ ആകെക്കൂടെ മാറിപ്പോയല്ലൊ. അമ്മയെ കണ്ടാൽ എനിക്കു തന്നെ ആളറിയാൻ വയ്യാത്ത മട്ടിൽ ആയിപ്പോയല്ലൊ. ഈശ്വരാ, എന്റെ അമ്മയ്ക്ക് എന്തു പിണഞ്ഞു!"—എന്നു വിധുരൻ വിധുരതയോടു ചോദിച്ചു.

നർമ്മദ:—"കുഞ്ഞേ, എനിക്ക് എന്തോ വലിയ രോഗം പിടിപെട്ടിരിക്കുകയാണ്. ഞാൻ മരിക്കാറായി എന്നു തോന്നുന്നു."

വിധുരൻ:—"മരിക്കാറൊ? മരിക്കുക, എന്നു വച്ചാൽ എന്താണമ്മേ? ഞാൻ ഇതിനു മുൻപ് അതിനെക്കുറിച്ചു കേട്ടിട്ടില്ലല്ലൊ."

നർമ്മദ—(ക്ഷീണസ്വരത്തിൽ) "ഞാൻ ഒരിക്കലും ഉണരാത്തവണ്ണം ഉറങ്ങിപ്പോകും. പിന്നെ ഈ കണ്ണുകൾ

ഒരുകാലത്തും സൂൎയ്യോദയദൎശനം ചെയ്കയില്ല; ഈ ചെവികൾ ഒരുകാലത്തും നിന്റെ കൎണ്ണമധുരമായ ശബ്ദം ശ്രവിക്കയില്ല; എന്റെ ഈ ശരീരം തണുത്തു മരവിച്ചു നിലത്തു നീണ്ടു നിവൎന്നുകിടക്കും; എനിക്കു് എന്റെ യാതൊരവയവവും അനക്കുവാൻ സാധിക്കയില്ല; ഒടുവിൽ എന്റെ മാംസം അഴുകിപ്പൊടിഞ്ഞു മണ്ണോടു കലൎന്നുപോകും."

ഈ വാക്കുകൾ കേട്ടു കരയുവാൻ തുടങ്ങിയ ബാലൻ, അവളുടെ കണ്ഠത്തിൽ മുറുകെ കെട്ടിപ്പിടിച്ചുകൊണ്ടു്,—"അയ്യോ! അമ്മേ! അമ്മ മരിക്കരുതേ! ഞാൻ അമ്മയോടു് ഇതാ പ്രാൎത്ഥിക്കുന്നു. മരിക്കരുതേ, അമ്മ മരിക്കരുതു്!"—എന്നു മാത്രം ഒരു പ്രകാരം ഗൽഗദസ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു വച്ചു.

നൎമ്മദ:—"പൊന്നുമകനേ, നീ കരയരുതു്. ഞാൻ മരിക്കുകയോ മരിക്കാതിരിക്കുകയോ ചെയ്യുക എന്റെ ഇഷ്ടംപോലെ ഉള്ളതല്ല; ഈശ്വരന്റെ ഇച്ഛയ്ക്കു് അധീനമാണു് മരണവും ജീവിതവും."

വിധുരൻ:—(അത്യത്ഭുതത്തോടുകൂടി) "എന്റെ ദൈവമേ! ഈശ്വരൻ നല്ല ആളാണെന്നു് അമ്മ എപ്പോഴും എന്നോടു പറയാറുണ്ടല്ലോ. പിന്നെ എങ്ങനെ ആണു് ആ മാതിരി ദോഷം ചെയ്യുവാൻ അദ്ദേഹത്തിനു കഴിയുന്നതു്? എന്നോടു പറയുകയാണെങ്കിൽ, ഈ കാട്ടിൽ പറന്നുനടക്കുന്ന ചെറുപക്ഷികളിൽ ഒന്നിനെ കൊല്ലുകപോലും എനിക്കു പരമസങ്കടമാണു്; ആ സ്ഥിതിക്കു് ഈശ്വരനു് അമ്മ പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതുപോലെ കരുണാവാനായ ഈശ്വരനു്, അമ്മയെ കൊല്ലുക സാദ്ധ്യമാണോ?"

നൎമ്മദ:—"ഓമനമകനേ, നീ പറയുന്നതെല്ലാം ശരിയാണു്. എന്നെ മരിക്കുവാൻ അനുവദിക്കുക നിനക്കു സാദ്ധ്യമല്ല; നമ്മുടെ നല്ല ഈശ്വരനും അന്യായമായിട്ടു് ആരേയും മൃതിപ്പെടുത്തുകയില്ല; എന്നാൽ, അദ്ദേഹം സനാതനൻ—എന്നും എവിടെയും ജീവിച്ചിരിക്കുന്നവൻ—ആകയാൽ, നമുക്കും മരണദ്വാരാ സനാതനത്വം നൽകുന്നു. ഇതു് അല്പം വിവരിച്ചുവെങ്കിൽ മാത്രമേ നിനക്കു മനസ്സിലാകയുള്ളൂ. ഓമന മകനേ, എനിക്കു യാതൊരുപയോഗവും ഇല്ലാതെ ആയിത്തീൎന്ന എന്റെ പഴയ വസ്ത്രങ്ങളെ ഞാൻ മാററിക്കളഞ്ഞതു് നീ ഓൎക്കുന്നില്ലയോ? ഈശ്വരൻ എനിക്കു് ആ മാററിയ വസ്ത്രത്തിനു പകരം നല്ലതും പുതിയതും ആയ ഒന്നു തന്നു. അതുപോലെ, ഒരു കാലത്തു നശിച്ചുപോകുവാനിടയുള്ള വസ്ത്രമെന്നു പറയാവുന്ന ഈ ശരീരത്തെ, ഞാൻ ഉപേക്ഷിപ്പാൻ ഭാവിക്കുകയാണു്. ഈ ശരീരം ദ്രവിച്ചു മണ്ണായിത്തീരും; എന്നാൽ, ഞാനോ? ഞാൻ ജഗൽപിതാവായ ഈശ്വരന്റെ—കരുണയേറിയ ആ ഈശ്വരന്റെ—അടുത്തു വസിക്കും. അപ്പോൾ, അദ്ദേഹം ദുഃഖപൂൎണ്ണമായ ഈ ശരീരത്തിനു പകരം അതിസുന്ദരമായ ഒരു ശരീരം എനിക്കു നൽകും. അഹോ! അവിടെ, സ്വൎഗ്ഗത്തിൽ, ആണു് ഞാൻ സുഖിക്കുന്നതും, എന്റെ സ്ഥിതി ആനന്ദപൂൎണ്ണമാകുന്നതും. അവിടെ എനിക്കു് തണുപ്പിനെയോ രോഗത്തെയോ കുറിച്ചു ഭയപ്പെടേണ്ടതില്ല. അവിടെ അശ്രുവൎഷം ചെയ്യേണ്ട ആവശ്യമോ രോഗങ്ങൾ വന്നു പിടിപെടാനുള്ള ഹേതുക്കളോ ഒന്നുമില്ല; നിത്യമായ ആനന്ദമേ ഉള്ളൂ. ശിശിരത്തെക്കാൾ വസന്തം എന്നതുപോലെ ഭൂമിയെക്കാൾ സ്വൎഗ്ഗം സുന്ദരതരമാണു്. സ്വൎഗ്ഗത്തെ സുഖങ്ങളെപ്പററി പൎയ്യാലോചിക്കുമ്പോൾ, അത്യ

ജ്വലമായ വസന്തവും, ഭയങ്കരമായ ശിശിരകാലനിശീഥം എന്നതുപോലെ, നീരസകരമാകുന്നു. സൽഗുണവും സുകൃതവും ഉള്ള ആളുകൾക്ക് ഒരുകാലത്ത് സ്വൎഗ്ഗപ്രാപ്തി നിശ്ചയമായും ഉണ്ടാവും."

വിധുരൻ:—"അമ്മേ, എനിക്കുകൂടെ സ്വൎഗ്ഗത്തേയ്ക്കു വന്നാൽ കൊള്ളാമായിരുന്നു. ഈ വന്യജന്തുക്കളുടെ ഇടയിൽ ഇവിടെ തനിച്ചു താമസിക്കുന്നതിനു് എനിക്കു് ഇച്ഛയില്ല. ഞാൻ വല്ലതും സംസാരിച്ചാൽ, അവ യാതൊന്നും മറുപടി പറയുന്നില്ല. എനിക്കും മരിക്കണമെന്നാണു താല്പൎയ്യം. പഴയ ഈ ശരീരം മറയത്തുപോകട്ടെ; പുതിയ ശരീരം സമ്പാദിപ്പാൻ ഞാനും കൊതിക്കുന്നു."

നമ്മദ:—"അങ്ങനെ അല്ല, മകനെ! നീ മേലും ഈ ഭൂമിയിൽ ജീവിച്ചിരിക്കണം; എന്നാൽ നീ ബുദ്ധിയോടും ഈശ്വരവിശ്വാസത്തോടും പെരുമാറിയാൽ, നിനക്കും സ്വൎഗ്ഗത്തു വന്നു് നിശ്ചയമായും എന്നെ കാണ്മാൻ കഴിയും; നീയും ഒരു കാലത്തു മരിക്കും; അപ്പോൾ നിനക്കും സ്വൎഗ്ഗത്തു വരാം. അതിരിക്കട്ടെ, ഞാൻ ഇപ്പോൾ പറവാൻ പോകുന്നതു് നീ ശ്രദ്ധയോടുകൂടി കേൾക്കുക. എനിക്കു സംസാരിപ്പാൻ വയ്യാതെ ആവുകയും; എന്റെ ശ്വാസം അടങ്ങുകയും; എന്റെ കണ്ണുകൾ അടഞ്ഞുപോവുകയും; എന്റെ ചുണ്ടുകൾ നിറം പകരുകയും; എന്റെ കൈകൾ തണുത്തു മരവിക്കയും ചെയ്താൽ, പിന്നെ, നീ ഇവിടെ മൂന്നു ദിവസം കൂടെ താമസിച്ചാൽ മതി. അത്രയും ദിവസം കഴിയുമ്പോൾ, ഗുഹയിൽ വ്യാപിക്കുന്ന ദുസ്സഹദുൎഗ്ഗന്ധം നിമിത്തം, ഞാൻ മരിച്ചുപോയതു തന്നെ, എന്നു നിനക്കു

നിശ്ചയപ്പെടുത്താം. നീ, പിന്നെ, ഈ അരണ്യസ്ഥലം ഉപേക്ഷിക്കണം. മലമുകളിൽ സൂര്യൻ പ്രഭാതത്തിൽ ഉദിച്ചുപൊങ്ങുന്ന സ്ഥലം നീ കണ്ടിട്ടുണ്ടല്ലോ; ആ സ്ഥലത്തെയ്ക്കു് നീ, ഉന്നം വിടാതെ, നേരേ നടന്നു പോകണം. രണ്ടു മൂന്നു ദിവസത്തെ വഴി നടന്നാൽ നിനക്കു് ഈ കാട്ടിന്റെ അററത്തു് എത്താം; അപ്പോൾ നിന്റെ മുമ്പിൽ ലക്ഷോപലക്ഷം ജനങ്ങൾ അധിവസിക്കുന്ന വിസ്തീർണ്ണമായ ഒരു സമഭൂമി പ്രത്യക്ഷീഭവിക്കുന്നതാണു്."

വിധുരൻ:—(അത്യത്ഭുതത്തോടുകൂടി) "ലക്ഷോപലക്ഷം ജനങ്ങളോ! ഹാ! ഈ ലോകത്തിൽ മനുഷ്യരായിട്ടു നാം മാത്രമേ ഉള്ളു എന്നായിരുന്നല്ലോ ഞാൻ വിചാരിച്ചിരുന്നതു്! അമ്മ ആ വിവരം നേരത്തേ എനിക്കു പറഞ്ഞുതരാതിരുന്നതു് എന്തു കാരണത്താലാണു്? ഹാ! അമ്മയ്ക്കു നടക്കുവാൻ ശക്തിയുണ്ടായിരുന്നുവെങ്കിൽ, നമുക്കു്, ഈ നിമിഷത്തിൽത്തന്നെ, അവരുടെ അടുക്കലേയ്ക്കു പോകാമായിരുന്നല്ലോ!"

നർമ്മദ:—"അഹോ! കഷ്ടം! ഈ മനുഷ്യർ തന്നേ ആയിരുന്നു, മകനേ, എന്നെയും നിന്നെയും ഈ അടവിയിൽ കാട്ടുമൃഗങ്ങളുടെ ഇടയ്ക്കു കൊണ്ടുവന്നു തള്ളിയതു്. അവക്കു് നമ്മെ രണ്ടുപേരെയും കൊല്ലണമെന്നായിരുന്നു വിചാരം."

വിധുരൻ:—"എന്നാൽ പിന്നെ എനിക്കു് അവരുടെ ഇടയിൽ പോയി താമസിക്കുവാൻ താൽപര്യമില്ല. അവരെല്ലാപേരും, അമ്മയെപ്പോലെ തന്നെ നല്ലവരാണെന്നായിരുന്നു ഞാൻ വിചാരിച്ചുപോയതു്. ഇവരും മരിക്കുമോ? അമ്മോ!"

നമ്മദ:—"നിശ്ചയമായും എല്ലാ മനുഷ്യരും എന്നു വേണ്ട എല്ലാ ജീവിയും മരിക്കും."

വിധുരൻ:—"ഓഹോ! എന്നാൽ അവക്ക് ആ വിവരം അറിഞ്ഞുകൂട എന്ന തോന്നുന്നു; എന്നെപ്പോലെ തന്നെ. അതിനാൽ, ഞാൻ ചെന്നു്, 'നിങ്ങളെല്ലാവരും ഒരു കാലത്തു മരിക്കും; പാപം ത്യജിച്ചു ധർമ്മം ആചരിച്ചുകൊൾക; ഇല്ലെങ്കിൽ നിങ്ങൾക്ക സ്വർഗ്ഗം ലഭിക്കയില്ല'—എന്ന വിളിച്ചു പറഞ്ഞു മനസ്സിലാക്കുവാൻ നോക്കാം; അവർ ഞാൻ പറഞ്ഞാൽ വിശ്വസിക്കുമോ എന്തോ?"

നമ്മദ:—"അവക്ക് അതു് അറിയാം; പക്ഷേ, അവർ സുകൃതം നേടാൻ ശ്രമിക്കുന്നില്ല. പട്ടണങ്ങളിൽ അവക്ക വേണ്ടതെല്ലാം ഉണ്ടു്. നാം ഈ അടവിയിൽ കണ്ടിട്ടില്ലാത്ത തരത്തിലുള്ള രുചികരങ്ങളായ ഫലങ്ങളും മററും അവക്ക ഭൂമിദേവി ദാനംചെയ്യുന്നു. അവക്ക സ്വാദേറിയ പാനപദാർത്ഥങ്ങളും പോഷകാംശങ്ങൾ ധാരാളമുള്ള ഭക്ഷണസാധനങ്ങളും വേണ്ടുവോളം ലഭ്യമാണു്. പുഷ്പങ്ങളുടെ രമ്യവർണ്ണങ്ങളിലുള്ള വസ്ത്രങ്ങൾ അവർ അണിയുന്നു. നക്ഷത്രങ്ങൾപോലെ പ്രകാശിക്കുന്ന വിലയേറിയ രത്നങ്ങൾ അവരുടെ ശരീരത്തെ അലങ്കരിക്കുന്നു. എങ്ങനെയാണു വർണ്ണിച്ചു നിന്നെ മനസ്സിലാക്കേണ്ടതു് എന്നു് എനിക്ക യാതൊരു രൂപവും ഇല്ലാത്ത അതിമനോഹരങ്ങളായ ഭവനങ്ങൾ അവരുടെ പാപ്പിടങ്ങൾ. ശിശിരകാലത്തും അവക്ക മന്ദിരങ്ങളിൽ നല്ല സൂര്യപ്രകാശം,—എന്നുതന്നെ പറയാം,—ലഭിക്കുന്നു. അവക്ക് തണുപ്പു തട്ടുന്നില്ല; രാത്രിയിലും സ്വനിലയങ്ങളെ, വിളക്കുകൾ കത്തിച്ചു്, പകലെന്നവണ്ണം, പ്രകാശമുള്ളവയാക്കി വെയ്ക്കുവാൻ അവക്ക് അറിയാം. പക്ഷേ,

അവരിൽ മുക്കാലേ അരയ്ക്കാൽ ഭാഗം ജനങ്ങളും, ആ അനുഗ്രഹങ്ങൾക്കായി ഈശ്വരനോടു നന്ദി കാണിക്കണം എന്ന കഥയേ ഓൎക്കുന്നില്ല; എന്നു മാത്രമല്ല, അവർ ഈശ്വരനെ സ്മരിക്കുകപോലും ചെയ്യുന്നതുമില്ല; അവർ അന്യോന്യം, തങ്ങളാൽ, കഴിയുന്നിടത്തോളമെല്ലാം, വെറുക്കുകയും, പീഡിപ്പിക്കുകയും, ഉപദ്രവിക്കയും ചെയ്യുന്നതുമുണ്ടു്. അവരുടെ ഇടയിൽ ദിവസംതോറും പല മരണങ്ങളും സംഭവിക്കുന്നുണ്ടു്; എന്നിട്ടും, അവർ, തങ്ങളുടെ അക്രമമായ ജീവിതരീതി കൈവെടിയുവാൻ ശ്രമിക്കുന്നില്ല. അവർ തങ്ങളുടെ ഈ ലോകജീവിതം നിത്യവും സത്യവുമാണെന്നു കരുതിയിരിക്കുന്നതുപോലെയാണു തോന്നുന്നതു്."

വിധുരൻ:—"ഓഹോ! അങ്ങനെ ആണെങ്കിൽ അവരുടെ ഇടയിൽ പാൎക്കുവാൻ പോകുന്നതിനേ എനിക്കു് ഇഷ്ടമില്ല; അതുകൊണ്ടു കിട്ടാവുന്ന ഗുണങ്ങളെല്ലാം ഞാൻ ഉപേക്ഷിച്ചേയ്ക്കാം. ഈ ആളുകൾ ചെന്നായ്ക്കളെപ്പോലെ ദുൎജ്ജാതരും, പറയുന്നതൊന്നും മനസ്സിലാക്കുവാൻ ശക്തിയില്ലാത്ത 'നമ്മുടെ മാൻപേടയെക്കാൾ മൂഢരും ആണെന്നു് ഞാൻ ഇപ്പോൾ ഗ്രഹിച്ചു. എനിക്കു് അവർ തരാവുന്ന ഭക്ഷണസാധനങ്ങളൊന്നും വേണമെന്നില്ല. ഈ വന്യമൃഗങ്ങളുടെ കൂടെ വല്ലതും ഭക്ഷിച്ചു് ഉപജീവനം കഴിക്കണമെന്നേ ഞാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നുള്ളു. ഈ മൃഗങ്ങളെങ്കിലും,—ചെന്നായെ മാത്രം ഒഴിച്ചു്,—അന്യോന്യം സമാധാനത്തോടുകൂടി വസിക്കുകയും പുല്ലും ചെടിയും മറ്റും തിന്നു് ഉപജീവിക്കുകയും ചെയ്യുന്നുണ്ടല്ലോ. ഞാൻ ഉറച്ചു കഴിഞ്ഞു:—ഞാൻ മൃഗങ്ങളുടെ ഇടയ്ക്കുതന്നെ വസിക്കും;—ജനങ്ങളുടെ കൂട്ടത്തിൽ താമസിപ്പാൻ പോവുകയില്ല."

നൎമ്മദ:—"നീ അവരുടെ കൂട്ടത്തിൽ പോയി താമസിക്കേണ്ട ആവശ്യം ഉണ്ടു്. അവർ നിനക്കു യാതൊരു ദോഷവും വരുത്തുകയില്ല. ഇനി, എനിക്കു പറവാനുള്ള സംഗതി നീ ചെവി തന്നു കേൾക്കുക! ഇതുവരെ ഞാൻ നിന്നോടു സ്വൎഗ്ഗസ്ഥനായ ജഗൽപിതാവിന്റെ കാൎയ്യം മാത്രമല്ലയോ പ്രസ്താവിച്ചതു്? എന്നാൽ, ഇനി നിന്റെ ഭൂപിതാവിനെക്കുറിച്ചുകൂടി ചിലതെല്ലാം നീ അറിയേണ്ടതുണ്ടു്. അമ്മയെ ഇതാ! നീ നിന്റെ മുന്നിൽ കാണുന്നു! അച്ഛനേയോ? അദ്ദേഹം ഈ കാട്ടിൽ വന്നിട്ടില്ല; പട്ടണത്തിൽ പാൎക്കുകയാണു്."

വിധുരൻ, സന്തോഷസമേതം,—"എനിക്കു് അച്ഛനോ! ഈ ഭൂമിയിലോ! അമ്മയെ തൊടുന്നതുപോലെ തന്നെ എനിക്കു് എന്റെ ഈ കൈകൊണ്ടു തൊടാവുന്ന അച്ഛനോ! സ്വൎഗ്ഗത്തിലെ പിതാവിനെപ്പോലെ പ്രത്യക്ഷത്തിൽ കാണാൻ വയ്യാത്ത ആളല്ല, അല്ലേ, അദ്ദേഹം?"

നൎമ്മദ:—"അല്ല, ഓമനേ. നിനക്കു് അദ്ദേഹത്തെ നേരിട്ടു കാണുകയും അദ്ദേഹത്തോടു നേരിട്ടു സംസാരിക്കയും ചെയ്യാൻ കഴിയും."

വിധുരൻ, ആനന്ദം നൃത്തമാടുന്ന കണ്ണുകളോടുകൂടി,—"കാണുകയും സംസാരിക്കുകയും ചെയ്യാമെന്നോ!"

ഇത്രയും ആയപ്പോഴേയ്ക്കും അവന്റെ ഭാവം പെട്ടെന്നു മാറി; അവനു് എന്തോ ചില സംശയങ്ങൾ ഉദിച്ചു; അനന്തരം,

"എന്നാൽ, അദ്ദേഹം എന്താണു നമ്മെ കാണ്മാൻ വരാത്തതു്? അദ്ദേഹം നമ്മെ ഈ വൻകാട്ടിൽ തനിയേ

താമസിപ്പാൻ വിട്ടിരിക്കുന്നത് എന്താണ്? അദ്ദേഹവും അമ്മ മുമ്പേ പറഞ്ഞ ദുഷ്ടജനങ്ങളിൽ ഒരാൾതന്നെ യാണോ?"

നമ്മദ:—"അല്ല കുഞ്ഞേ, അല്ല. അദ്ദേഹം വളരെ നല്ല ആൾ ആണ്. നാം ഈ അടവിയിൽ പാൎക്കുന്നുണ്ടെന്ന് അദ്ദേഹത്തിന് അറിവില്ല. നാം ജീവിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നപോലും അദ്ദേഹത്തിന് അറിഞ്ഞുകൂട. നമ്മെ കൊലപ്പെടുത്തി എന്നു പറഞ്ഞ് അദ്ദേഹത്തെ വിശ്വസിപ്പിച്ചിരിക്കയാണ്. ഞാൻ മഹാപാപം ചെയ്തിരിക്കുന്നതായിട്ടാണ് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ബോധം. ജനങ്ങളിൽ ചിലർ അദ്ദേഹത്തെ ആ കള്ളം പറഞ്ഞു കേൾപ്പിച്ചു വിശ്വസിപ്പിച്ചുകളഞ്ഞു."

വിധുരൻ:—"കള്ളം എന്നുവച്ചാൽ എന്താണ്?"

നമ്മദ:—"ഒരാൾ വിചാരിക്കുന്ന വിധത്തിൽ തന്നേ സംസാരിക്കാതിരിക്കുന്നത്, കള്ളം. ഉദാഹരണത്തിന്, ആളുകൾ അന്യോന്യം പരമവൈരത്തിൽ ഇരിക്കുമ്പോൾ പരമസ്നേഹത്തിലാണെന്നു നടിക്കുകയും പ്രസ്താവിക്കയും ചെയ്യുന്നു. ഇതാണ്—കള്ളം പറയുക, അല്ലെങ്കിൽ അസത്യം പറയുക—എന്നു വച്ചാൽ."

വിധുരൻ:—"അയ്യോ! അതെങ്ങിനെ സാധിക്കും? ആ വിചാരം എന്റെ മനസ്സിൽ കടക്കുകയേ ഇല്ലായിരുന്നു."—അനന്തരം, ചുരുണ്ടു കട്ടിയായി തൊപ്പി വച്ചതുപോലെ വളൎന്നുനിന്ന തലമുടികൊണ്ടു ഭംഗിയേറിയ തന്റെ ശിരസ്സ്, ആലോചനാപൂൎവ്വം ആട്ടിക്കൊണ്ട്,— "അയ്യോ! മനുഷ്യരേ, നിങ്ങളെല്ലാപേരും വളരെ വിശേഷപ്പെട്ട സൃഷ്ടികൾ തന്നേയാണ്!"

നർമ്മദ:—"അതെ, അതു് അങ്ങനെതന്നേയാണു്. നിന്റെ അച്ഛനെ അവർ കള്ളം പറഞ്ഞു കേൾപ്പിച്ചു വഞ്ചിച്ചുകളഞ്ഞു."

അവൾ, അനന്തരം അവനെ, തനിക്ക് ഓർമ്മയുള്ളിടത്തോളം തന്റെ ചരിത്രം പറഞ്ഞു ധരിപ്പിച്ചു. എന്നിട്ടു്,

"ഇതാ! എന്റെ കഴുത്തിൽ കിടക്കുന്ന ഈ ചെറിയ പൊൻതാലി നോക്കുക! ഇതു് എന്നെ നിന്റെ അച്ഛൻ ധരിപ്പിച്ചതാണു്."

വിധുരൻ, അത്ഭുതത്തോടുകൂടി,—"എന്റെ അച്ഛൻ തന്നതോ! ഞാൻ നല്ലവണ്ണം ഒന്നു നോക്കിക്കൊള്ളട്ടെ. സൂര്യൻ, ചന്ദ്രൻ, നക്ഷത്രങ്ങൾ, പുഷ്പങ്ങൾ—എന്നിങ്ങനെ ജഗൽപിതാവു നമുക്കു തന്നിട്ടുള്ള പല ഭംഗിയേറിയ വസ്തുക്കളും ഞാൻ കണ്ടിട്ടുണ്ടു്; ഈ ഭൂമിയിലുള്ള എന്റെ പിതാവു തന്നവയിൽ യാതൊന്നും ഞാൻ ഇതുവരെയായിട്ടും കണ്ടിട്ടില്ല. ഒന്നെടുത്തു കാണിച്ചുതരുക!"

നർമ്മദ താലി അഴിച്ചു മകന്റെ കൈയിൽ കൊടുത്തു. അതു നോക്കിക്കൊണ്ടു്,

വിധുരൻ:—"എത്രമാത്രം നന്നായിരിക്കുന്നു! അച്ഛന്റെ പക്കൽ ഈ മാതിരി ഭംഗിയുള്ള സാധനങ്ങൾ ധാരാളമുണ്ടോ? അദ്ദേഹം എനിക്കും അവയിൽ ചിലതു തരുമോ?"

നർമ്മദ, താലി വാങ്ങി മുൻപിലത്തെപ്പോലെ കഴുത്തിൽ അണിഞ്ഞുകൊണ്ടു്,—"സംശയമോ? ഇനി ഞാൻ പറഞ്ഞുകൊണ്ടുവന്ന സംഗതി മുഴുവനാക്കട്ടെ.

ഞാൻ മരിച്ചുപോകുന്നപക്ഷം നീ ഈ താലി അഴിച്ചെടുത്തു സൂക്ഷിക്കണം; മരിക്കുന്നതുവരെ, ഞാൻ, എനിക്കു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ നേൎക്കുള്ള സ്നേഹവും വിശ്വാസവും പുലൎത്തിക്കൊണ്ടുപോരുകതന്നെ ചെയ്യും; അതുപോലെ ഈ താലിയും, എനിക്കു ജീവൻ ഉള്ളപ്പോൾ എന്റെ കഴുത്തിൽനിന്നു വേർപെട്ടുകൂടാ എന്നാണു് എന്റെ താല്പൎയ്യം. ഈ താലി ഉണ്ടാക്കിയിരിക്കുന്ന സ്വൎണ്ണംപോലെ കറയററതാണു് എനിക്കു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ പേരിലുള്ള സ്നേഹം. ഈ താലിയുടെ രണ്ടു വശത്തും ഉരുണ്ട രണ്ടു മണികൾ നീ കാണുന്നുണ്ടല്ലോ. ഗോളാകൃതികളായ ഈ മണികൾക്കു് ആദി എവിടെ അവസാനം എവിടെ എന്നു് ആൎക്കും പറവാൻ നിവൃത്തിയില്ല. അവസാനഭാഗം ഇന്നിടമെന്നു കുറിക്കുവാൻ സാദ്ധ്യമല്ലാത്ത ഈ മണികൾ നിത്യതയുടെ ചിഹ്നമാണു്. അന്തമററ ഈ മണികൾ എന്നവണ്ണം, എനിക്കു് അദ്ദേഹത്തിലുള്ള വിശ്വാസവും അന്തമററതാണു്. അതിരിക്കട്ടെ; എന്റെ മരണത്തിനുശേഷം നീ മനുഷ്യവാസമുള്ള സ്ഥലത്തു് എത്തിയാൽ, പിന്നെ, സേവാപ്രസാദനെന്നു പേരുള്ള പ്രഭുവിനെപ്പററി അന്വേഷിക്കണം. ആ പ്രഭുവാണു് നിന്റെ അച്ഛൻ. നീ വഴിയിൽ കാണുന്ന ആരോടെങ്കിലും നിന്നെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ സന്നിധിയിൽ കൊണ്ടുചെന്നാക്കാൻ അപേക്ഷിക്കണം; പക്ഷെ, നീ ആരാണെന്നോ, എന്തിനാണു് പ്രഭുവിനെ കാണുന്നതു് എന്നോ, ആരോടും പറഞ്ഞുപോകരുതു്. എന്നുമാത്രമല്ല, ആരായാലും ശരി, ഈ താലി ഒരുവരും കാണുവാൻ ഇടവരാതെ സൂക്ഷിക്കുകയും ചെയ്യണം. നീ നിന്റെ അച്ഛന്റെ മുമ്പിൽ എത്തിക്കഴിഞ്ഞാൽ പിന്നെ ഈ താലി അദ്ദേ

ഥത്തിൻെറ പക്കൽ കൊടുത്തിട്ടു്,—'അച്ഛാ ഞാൻ അവിടുത്തെ മകനാണെന്നു തെളിയിക്കുവാൻ വേണ്ടി, എൻെറ അമ്മ ഈ താലി തന്നയച്ചിരിക്കുന്നു. അമ്മ കുറെ ദിവസങ്ങൾക്കു മുമ്പേ മരിച്ചുപോയി. അവർ, ഒരു കാലത്തും ധമ്മത്തിൽനിന്നു വ്യതിചലിച്ചുപോയിരുന്നില്ല; ആ വാസ്തവം അവിടുത്തെ പാദകമലങ്ങളിൽ ഒരിക്കൽക്കൂടെ ഭക്തിപൂർവ്വം നമസ്കരിച്ചുകൊണ്ടു്, അമ്മ, ഞാൻ മുഖാന്തരം, അവിടുത്തെ അറിയിക്കുന്നു. ഭൂലോകത്തുവച്ചു് അവിടുത്തെ വീണ്ടും കാണുവാൻ സാധിക്കായ്കയാൽ, അവർ അവിടുത്തെ സ്വർലോകത്തു വെച്ചു് വീണ്ടും കാണാമെന്നു് ആശിക്കുന്നു. അവിടുന്നു് ധമ്മമാർഗ്ഗത്തിൽതന്നേ സർവ്വദാ സഞ്ചരിക്കണമെന്നും, അവരെക്കുറിച്ചു ഖേദിക്കരുതെന്നും, എന്നെ സ്വീകരിച്ചു പോറ്റി വളർത്തണമെന്നും, അവർ അവിടുത്തോടു പ്രാർത്ഥിക്കുന്നു'—എന്നു പറയണം. അതിൻെറ ശേഷം, ഞാൻ എങ്ങിനെയാണു് ഇവിടെ വസിച്ചിരുന്നതെന്നും എങ്ങിനെയാണു് എൻെറ ഭൂലോകവാസം അവസാനിച്ചതെന്നും നീ അദ്ദേഹത്തെ പറഞ്ഞുകേൾപ്പിക്കുവാൻ മറന്നുപോകരുതു്. അദ്ദേഹം എൻെറ പ്രേതം എടുത്തുകൊണ്ടുചെല്ലുവാൻ ആളയയ്ക്കുകയും അതിനെ എൻെറ പൂർവ്വികന്മാരുടെ അന്തിമവിശ്രമസ്ഥാനമായ ശ്മശാനസ്ഥലത്തു തന്നേ കൊണ്ടുചെന്നു ദഹിപ്പിക്കുകയും—അതിനു് അർഹതയില്ലാത്തവണ്ണം അയോഗ്യത ഒന്നും എനിക്കു് ഉണ്ടായിട്ടില്ലെന്നാണു് എൻെറ ദൃഢമായ വിശ്വാസം—ചെയ്യണം എന്നു് ഞാൻ പ്രാർത്ഥിച്ചതായി അദ്ദേഹത്തെ വിനീതനായി ധരിപ്പിക്കണം."

"നീ ഇതുവരെ അറിഞ്ഞിട്ടില്ലാത്ത ഒരു സംഗതി കൂടെ എനിക്കു നിന്നെ ധരിപ്പിക്കേണ്ടതുണ്ടു്. എനിക്കും

അച്ഛനും അമ്മയും ഉണ്ടു്. എനിക്കു സംഭവിച്ച ദുർവിധിയുടെ കഥ അറിഞ്ഞതിനുശേഷം, അവർ ജീവിച്ചിരിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിൽ, നിന്റെ അച്ഛനോടു് നിന്നെ അവരുടെ അടുക്കലേയ്ക്കു് ഉടനെ കൊണ്ടുപോകണമെന്നു് അപേക്ഷിക്കണം. അവക്കു് തങ്ങളുടെ കൊച്ചുമകനെ, ദൌഹിത്രനെ, കാണുമ്പോൾ ഉണ്ടാകുന്ന സന്തോഷം അതിരു കവിഞ്ഞതായിരിക്കും; ഏഴു നെടുനെടുങ്കൻ കൊല്ലങ്ങളായി അവർ അനുഭവിച്ചുവരുന്ന സങ്കടങ്ങൾ ആ പരമസന്തോഷത്തിനിടയിൽ അവക്കു വിസ്മരിക്കുവാൻ സംഗതിയാകും. അയ്യോ! കഷ്ടം!"—അവൾ അശ്രുക്കൾ പൊഴിച്ചുകൊണ്ടു തുടന്നു:—"എന്റെ ഭാഗ്യഹീനത നിമിത്തം എന്റെ പ്രിയപ്പെട്ട പിതാവു് ഒട്ടു വളരെ ദുഃഖിച്ചിരിക്കണം. എന്റെ വാത്സല്യമുള്ള മാതാവും, നിത്യവും, തന്റെ മകൾ നന്മദയെ ഓത്തു്; കണ്ണുനീർ ചൊരിഞ്ഞിരിക്കണം. പ്രിയമാതാപിതാക്കന്മാരെ, ഞാൻ മരിക്കുന്നതിനു മുമ്പു് എനിക്കു് നിങ്ങളെ രണ്ടുപേരേയും ഒരു നോക്കു കാണുവാൻ സാധിച്ചിരുന്നുവെങ്കിൽ! നിങ്ങളും ഞാൻ ജീവിച്ചിരുന്നിരുന്ന വത്തമാനം അറിഞ്ഞിരുന്നുവെങ്കിൽ,—എന്നെ ഒന്നു കാണുവാൻ എത്രമാത്രം കൊതിച്ചിരിക്കയില്ല!"

നന്മദയ്ക്കു് ഇതിൽ കൂടുതൽ ഒന്നും സംസാരിപ്പാൻ സാധിച്ചില്ല. അശ്രുവഷംനിമിത്തം ക്ഷീണിച്ചു് മോഹാലസ്യപ്പെട്ടു് അവൾ തന്റെ ശയ്യയിൽ പതിച്ചു; വളരെ നേരം കഴിഞ്ഞതിനു ശേഷം മാത്രമേ, അവൾക്കു് വീണ്ടും സംഭാഷണം ചെയ്യാൻ ശക്തി ലഭിച്ചുള്ളു.

XIII

വിധുരന്റെ മതബോധനം.

ക്രമേണ ശിശിരശൈത്യം മാറുവാൻ ആരംഭിച്ചു; അന്തരീക്ഷം പ്രസന്നവും സുഖകരവും ആയി ഭവിച്ചു. മദ്ധ്യാഹ്നസൂര്യൻ നിസ്സങ്കോചം നമ്മദാഗൃഹങ്ങളിൽ പ്രവേശിച്ചുതുടങ്ങി; തദ്രശ്മികൾ ആ സ്ഥലത്തിനു മുഴുവൻ ആവശ്യമുള്ളിടത്തോളം ചൂടും നൽകി. ഗൃഹഭിത്തികളിൽ പററിയിരുന്ന ഹിമബിന്ദുക്കൾ ഉരുകി വലിയ ജലകണങ്ങളായി പതിച്ചു. എന്നാൽ നമ്മദയുടെ രോഗം ഒന്നിനൊന്നു വർദ്ധിച്ചുവന്നതേ ഉള്ളൂ; അവൾക്കു് അന്തിമകാലം സമീപിച്ചുപോയി എന്നൊരു വിചാരവും അങ്കുരിച്ചു.

രാത്രിയിൽ കുറെ ഏറെനേരം ശാന്തമായി അഭംഗമായ സുഖനിദ്ര ചെയ്തതിനുശേഷം, ഒരു ദിവസം രാവിലെ നമ്മദ, ക്ഷീണം നീങ്ങി ഉത്സാഹവതിയായിട്ടു് ഉണൎന്നു് എഴുന്നേററു. അവൾ വിധുരനെ അടുത്തു വിളിച്ചിരുത്തി അടിയിൽ കാണുംപ്രകാരം പറഞ്ഞു:—

"പ്രിയപ്പെട്ട മകനേ, എനിക്കു് അധികംകാലം ജീവിച്ചിരിക്കുവാൻ ഈശ്വരാനുഗ്രഹം ഉണ്ടു് എന്നായിരുന്നു എന്റെ വിചാരം; അല്ലെങ്കിൽ, ഇതിനു മുമ്പേ

തന്നെ ഇതെല്ലാം നിന്നോടു പറഞ്ഞിരുന്നേനെ. വേണ്ട കാൎയ്യങ്ങളെല്ലാം നാം 'പിന്നെ ആകട്ടെ' എന്നു വിചാരിച്ചു നീക്കിവെച്ചുകൂട എന്ന പാഠം ഞാൻ ഇപ്പോൾ പഠിച്ചു. നമുക്കും എല്ലാവൎക്കും ഉള്ള ജഗൽപിതാവിനെക്കുറിച്ചു് ഞാൻ മുമ്പേതന്നെ നിന്നോടു പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ. പക്ഷേ, ഈ പിതാവു നമുക്കു വേണ്ടി ചെയ്തിട്ടുള്ള നന്മകളെല്ലാം നിന്നെ പറഞ്ഞു ധരിപ്പിക്കുവാൻ എനിക്കു് ഇതുവരെ കഴിഞ്ഞിട്ടില്ല. ലോകത്തിൽനിന്നും ലോകരിൽനിന്നും അകന്നു്, ഏകാന്തമായ വിജനപ്രദേശത്തു തന്നേ ഇന്നുവരെ കഴിച്ചുകൂട്ടുവാൻ ഇടയായ നിനക്കു് ഈ ഈശ്വരന്റെ അത്ഭുതകൃത്യങ്ങളിൽ ചിലതു് എത്ര തവണ എങ്ങനെയെല്ലാം പറഞ്ഞാലും മനസ്സിലാകുവാൻ പ്രയാസമാണല്ലോ. ലോകത്തിൽ വേറെയും മനുഷ്യർ പാൎക്കുന്നുണ്ടെന്നുള്ള വിവരം നീ ഇപ്പോൾ ധരിച്ചിരിക്കുന്ന സ്ഥിതിക്കും, അവരിൽ പലരുടെയും നടപടികളും സ്വഭാവവും ഇന്ന വിധത്തിലാണെന്നു് ഞാൻ നിന്നെ മനസ്സിലാക്കിയിരിക്കുന്ന സ്ഥിതിക്കും,—എന്റെ അനുഭവംകൊണ്ടു് എന്നതുപോലെ തന്നെ, എന്റെ വാക്കുകൾകൊണ്ടും, നീ അവരെക്കുറിച്ചു ചിലതെല്ലാം പഠിച്ചുകഴിഞ്ഞിരിക്കുന്ന സ്ഥിതിക്കും,—ഈശ്വരമഹിമകളിൽ അതിപ്രധാനമായിട്ടുള്ള പല സംഗതികളും ഞാൻ നിനക്കു് അത്യന്തം സുഗമമായ വിധത്തിൽ പറഞ്ഞുതരാൻ ശ്രമിക്കാം. എന്നാൽ ശ്രദ്ധ വെച്ചു കേട്ടുകൊൾക: നീ നിന്റെ അമ്മയുടെ വാക്കുകളെ ഒരു കാലവും മറന്നുകളയരുതു്. നമ്മുടെ വൈകുണ്ഠവാസിയായ ജഗൽപിതാവിന്റെ കരുണാമസൃണമായ മനസ്സ്, ലോകർ ദുഷ്ടരും ക്രൂരരും ദുരിതക്ലിന്നരും ആകകൊണ്ടു് അവരെ മരണാനന്തരം നരകത്തിലേയ്ക്കല്ലാതെ സ്വൎഗ്ഗ

ത്തേയ്ക്കു നയിപ്പാൻ നിവൃത്തിയില്ലല്ലോ, എന്നു ദുഃഖിക്കുകയാൽ, ധൎമ്മസ്ഥാപനം ചെയ്തു് അവരെ നേരെ ആക്കുന്നതിനു വേണ്ടി അദ്ദേഹം ഈ ഭൂമിയിൽ മനുഷ്യനായിട്ടു് അവതരണംചെയ്തു.

'യദാ യദാഹി ധൎമ്മസ്യ ഗ്ലാനിർഭവതി ഭാരത!
അഭ്യുത്ഥാനമധൎമ്മസ്യ തദാത്മാനം സൃജാമ്യഹം
പരിത്രാണായ സാധൂനാം വിനാശായ ച ദുഷ്കൃതാം
ധൎമ്മസംസ്ഥാപനാൎത്ഥായ സംഭവാമി യുഗേ യുഗേ.'

എന്നു്—ഇതിന്റെ സാരം, അധൎമ്മം മാററി ധൎമ്മം നിലനിറുത്തുന്നതിനും പാപം തീൎത്തു് സാധുക്കളെ രക്ഷിക്കുന്നതിനും യുഗംതോറും ഞാൻ അവതരിക്കും എന്നാണു്—ആ ഭഗവാൻതന്നെ അൎജ്ജുനനോടു ഭഗവൽഗീതയിൽ സംവദിച്ചു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. ഈ കാൎയ്യം സാധിക്കുവാൻ വേണ്ടി, ഈശ്വരൻ ഒൻപതു പേരുകളോടുകൂടി ഒൻപതു തവണ അവതരിച്ചു കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു; ഇനി പത്താമതായി ഒരവതാരം കൂടി ഉണ്ടാവാനുണ്ടു്: ഇവയിൽ ഭഗവൽഗീത ലോകക്ഷേമത്തിനു വേണ്ടി ഉപദേശിച്ചതു് കൃഷ്ണാവതാരത്തിലാണു്. അതിനു മുമ്പിൽ ഒരിക്കൽ ഭഗവാൻ ശ്രീരാമനായിട്ടു് അവതരിച്ചു. മററവതാരങ്ങളെക്കുറിച്ചു് ഞാൻ ഇപ്പോൾ നിന്നോടു പറയണമെന്നു വിചാരിക്കുന്നില്ല.

"പ്രഭാവം, പ്രണയം, ഈ രണ്ടു സംഗതികളിൽ സാക്ഷാൽ വൈകുണ്ഠവാസിയിൽനിന്നു യാതൊരു ന്യൂനതയും ഇല്ലാതിരുന്ന ഈ രണ്ടു് അവതാരങ്ങളിലും മനുഷ്യാകൃതിതന്നെ ആയിരുന്നു ഭഗവാൻ സ്വീകരിച്ചതു്.

"ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ അമ്മയുടെ പേർ ദേവകി എന്നാണ്. അവരുടെ സഹോദരനാണു കംസൻ. ഈ ദേവകി വിവാഹം കഴിഞ്ഞു്, ഭർത്താവായ വസുദേവനോടുകൂടി ഭർതൃഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു പോകുന്ന അവസരത്തിൽ അവരെ കംസനും അനുഗമിച്ചിരുന്നു. ദേവകി പ്രസവിച്ചുണ്ടായ പുത്രൻ കംസനെ നിഗ്രഹിക്കുമെന്ന അശരീരിവാക്ക് വഴിക്കു വച്ചു കേൾക്കുക ഉണ്ടായി. ഉടൻതന്നെ, കംസൻ, അപ്പോൾ, ആ വഴിയിൽ വച്ചുതന്നെ, തന്റെ സഹോദരിയെ വധിച്ചു്, തനിക്കു സംഭവിക്കാവുന്ന മരണത്തെ തടയുന്നതിന് ഒരുമ്പെട്ടു."

വിധുരൻ:—"അയ്യോ! കഷ്ടം! എന്തൊരു കഠിന പ്രവൃത്തി! എനിക്ക് ഇഴഞ്ഞുനടക്കുന്ന ഒരുറുമ്പിനെപ്പോലും കൊല്ലുവാൻ മനസ്സു വരുന്നില്ലല്ലോ. പിന്നെ, ഈ മനുഷ്യന്, തന്റെ രക്ഷയെക്കരുതി, സ്വന്തം കൂടപ്പിറവിയെപ്പോലും, കൊന്നുകളവാൻ പുറപ്പെടുന്നതിനു തോന്നിയതു് എങ്ങനെ? ഹാ! മനുഷ്യരെല്ലാപേരും ദുഷ്ടർ തന്നെയാണു്; അല്ലേ? അമ്മേ!"

നർമ്മദ:—"അല്ല; ദുഷ്ടരല്ലാത്തവരും ഉണ്ടു്. നീ ഒരാളിന്റെ നടപടി കണ്ടുകൊണ്ടു് മനുഷ്യരെ അടക്കിപ്പിടിച്ചു ദുഷിക്കുവാൻ തുടങ്ങുന്നതു തെററാണു്. ഞാൻ പറഞ്ഞുവന്ന കാര്യം മുഴുവനാക്കട്ടെ! കംസന്റെ ആ പുറപ്പാട് വസുദേവന്റെ നല്ല വാക്കുകൾ നിമിത്തം തല്ക്കാലം ഒന്നടങ്ങി; എങ്കിലും പത്നി പെററുണ്ടാവുന്ന സന്താനങ്ങളെ എല്ലാം ഉടനുടൻ സ്യാലനെ ഏല്പിച്ചുകൊള്ളാമെന്നു് വസുദേവനു് ഒരു കരാർ ചെയ്യേണ്ടി വന്നു. പക്ഷേ, 'മററുള്ളവൎക്ക് എന്തു പിണഞ്ഞാലും വേണ്ടില്ല, തനിക്കു സുഖമായിരിക്കണം, താൻ ദീർഘാ-

യുസ്സായിരിക്കണം' എന്നിങ്ങനെയുള്ള വിചാരം മാത്രമുള്ള ആളുകൾക്ക്, ഒന്നിലും, ആരിലും, വിശ്വാസം ഉണ്ടാവുകയില്ല. അതിനാൽ, കംസൻ, സഹോദരിക്കു പ്രസവം അടുക്കുമ്പോഴൊക്കെ, വസുദേവനെക്കൊണ്ടു കരാർപ്രകാരം പ്രവൃത്തിപ്പിക്കുന്നതിനു വേണ്ടി, അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഗൃഹത്തിൽ തൻെറ പരിചാരകന്മാരെ കാവൽ നിറുത്തുകയും, ഭൂജാതരാകുന്ന അനന്തിരവരെയെല്ലാം ഉടനടൻ തൻെറ മന്ദിരത്തിൽ കൊണ്ടുപോയി വധിക്കുകയും ചെയ്തുവന്നു. ഇങ്ങനെ കഴിയവെ, ദേവകിക്ക് എട്ടാമത്തെ പ്രസവം അടുത്തു. അപ്പോഴും, കംസൻ പതിവുപോലെ കാവലിന് ആളുകളെ നിറുത്തിയിരുന്നുവെങ്കിലും, ഈശ്വരാവതാരമായ ശിശുവിൻെറ—ശ്രീകൃഷ്ണൻെറ—ജനനസമയത്ത്, അവരെല്ലാം ഓർമ്മകെട്ട് ഉറങ്ങിപ്പോയി. ആ ആൺകുഞ്ഞെങ്കിലും തങ്ങൾക്കു കിട്ടട്ടെ എന്നു വിചാരിച്ച് വസുദേവർ, അതിനെ, യമുനാനദിയുടെ മറുകരയിൽ പാർത്തിരുന്ന നന്ദഗോപരെ, ആ രാത്രിയിൽ തന്നെ, രഹസ്യമായി ഏല്പിച്ചു വളർത്തിവന്നു. പിറേറദിവസം രാവിലെ വർത്തമാനം ഗ്രഹിച്ച കംസൻ തൻെറ ഉദ്ദേശം ഫലിക്കായ്കയാൽ കുണ്ഠിതപ്പെട്ട്, ആ ദിക്കിലുള്ള ആൺകുട്ടികളെ എല്ലാം ഓരോ തന്ത്രങ്ങൾകൊണ്ടു കൊന്നുകളവാൻ, പല രഹസ്യദൂതന്മാരേയും കല്പിച്ചയച്ചു."

വിധുരൻ:—"ഹാ! എന്തു ദുഷ്ടൻ! എത്ര നിർദ്ദോഷികളായ കുട്ടികളെ ആണ് കൊല്ലാൻ പോകുന്നത്."

നർമ്മദ:—"അങ്ങനെ നാട്ടിൽ ചുററിത്തിരിഞ്ഞ കംസദൂതരായ പൂതന, ശകടാസുരൻ, തൃണാവർത്തൻ, അരിഷ്ടൻ, കേശി എന്നിങ്ങനെ പല പാപിഷ്ഠരേയും

ശ്രീകൃഷ്ണൻ നിഷ്പ്രയാസം നിഗ്രഹിച്ചു; അദ്ദേഹം അത്ഭുതപരാക്രമനായിട്ട് ഗോപവാടത്തിൽ വളൎന്നുവരികയും ചെയ്തു.

"ഒരു സൂത്രവും പ്രയോജനപ്പെടായ്കയാൽ, ആശാഭംഗം നേരിട്ടുവെങ്കിലും, ബുദ്ധി മട്ടത്തുപോകാത്ത മാതുലൻ, തന്റെ കൊട്ടാരത്തിൽ ഒരു ധനുൎയ്യജ്ഞം ആരംഭിക്കയും അതു കാണിക്കുവാൻ എന്ന നാട്യത്തിൽ, അക്രൂരൻ എന്നൊരുവൻ മുഖാന്തരം ശ്രീകൃഷ്ണനെ ക്ഷണിക്കയും ചെയ്തു. ക്ഷണം അനുസരിച്ച് മഥുരയിലേയ്ക്കു പോകുംവഴി ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാൻ തന്നോടു സ്നേഹവും ദയയും കാണിച്ച പല സാധുജനങ്ങൾക്കും വളരെ അനുഗ്രഹങ്ങൾ നൽകി. അനന്തരം അദ്ദേഹം മാതുലഭവനത്തിൽ ചെന്ന് ദുഷ്ടനായ ആ രാജാവിനെ കൊന്ന് സുചരിതനായ ഉഗ്രസേനനെ നാടു വാഴുവാൻ നിയോഗിച്ചു. ഇങ്ങനെ, അദ്ദേഹം നാട്ടിൽ നടമാടിയിരുന്ന കംസാധമ്മത്തെ നശിപ്പിച്ച് മങ്ങിക്കിടന്നിരുന്ന ഉഗ്രസേനധമ്മത്തെ സ്ഥാപിച്ചു."

വിധുരൻ:—"തങ്ങളോടു സ്നേഹവും ദയയും ആയി പെരുമാറുന്നവരെ അനുഗ്രഹിക്കേണ്ടതു്, ഈശ്വരന്മാരുടെപോലും, കടമ തന്നേയാണ്. അതിനാൽ നാമും അങ്ങനെ പ്രവൎത്തിക്കുവാൻ ചുമതലപ്പെട്ടവരാകുന്നു."

നമ്മദ:—"നന്മയ്ക്കു നാശമില്ല, നന്മ ചെയ്യുന്നതിനാൽ ഗുണമേ വരൂ; തിന്മ ചെയ്യുന്നവൎക്ക് ആത്മനാശം ഫലം—എന്ന തത്വങ്ങൾ ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാൻതന്നേ ദൃഷ്ടാന്തരൂപേണ കാണിച്ചുകൊടുത്തിട്ടും മഥുരയിലേ ജനങ്ങളോ മററു രാജ്യങ്ങളിലെ ജനങ്ങളോ, അവയെ,

അന്നും ഇന്നും, മനസ്സിലാക്കാതെതന്നേയാണു ജീവിച്ചു വരുന്നതു്."

വിധുരൻ:—"അഹോ! കഷ്ടം! വെളിച്ചം കിട്ടിയിട്ടും കണ്ണു തുറന്നു നോക്കാതെ ഇരുട്ടത്തുതന്നേ കഴിച്ചുകൂട്ടുവാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്ന ആളുകൾ!"

നമ്മദ:—"അതേ; കണ്ണു തുറന്നു വെട്ടത്തു നോക്കുവാൻ മടിക്കുന്ന വിഡ്ഢികൾ തന്നേയാണു്, അങ്ങനെ ഉള്ള ദുർബ്ബുദ്ധികൾ."

നമ്മദ, തുടൎന്നു—"ഒരിക്കൽ ഒരു ബ്രാഹ്മണൻ തനിക്കുണ്ടാവുന്ന സന്താനങ്ങളെല്ലാം ഭ്രസ്ശം ചെയ്യുന്ന ഉടനെ മരിച്ചുപോവുക നിമിത്തം അത്യന്തം ദുഃഖിച്ചു. അയാൾ ശ്രീകൃഷ്ണനോടും മററും സങ്കടം പറഞ്ഞുനോക്കി. പക്ഷേ, ഫലമൊന്നും ഉണ്ടായില്ല. ഒടുവിൽ, ബ്രാഹ്മണനോ മേലാൽ ജനിക്കുന്ന സന്താനത്തെ രക്ഷിച്ചുകൊടുക്കാമെന്നും അതു സാധിക്കാത്തപക്ഷം താൻ അഗ്നിപ്രവേശം ചെയ്തുകൊള്ളാമെന്നും അൎജ്ജുനൻ ഏററു. വിപ്രപത്നിക്കു പ്രസവകാലം അടുത്തപ്പോൾ, കിരീടി, ബ്രാഹ്മണമന്ദിരത്തിൽ ചെന്നു്, ഈററില്ലത്തിനു കാവൽ നിന്നു; എങ്കിലും, അത്തവണ പുത്രപ്രേതംപോലും കാണ്മാൻ കഴിയാതെയാണു തീൎന്നതു്. ബ്രാഹ്മണൻ അർജ്ജുനനെ ഒരുപാടു് അധിക്ഷേപിക്കുകയും ശപഥപ്രകാരം അഗ്നിയിൽ ചാടി മരിക്കുവാൻ നിർബന്ധിക്കുകയും ചെയ്തു. അദ്ദേഹം അതിനു് ഒരുമ്പെട്ടു. അപ്പോൾ, ശ്രീകൃഷ്ണൻ അവിടെ ച്ചെന്നു് അതു തടയുകയും ഭക്തനായ കിരീടിയോടുകൂടി വൈകുണ്ഠത്തിൽ ചെന്നു നഷ്ടസന്താനങ്ങളെ വീണ്ടു കൊണ്ടുവന്നു കൊടുത്തു് ബ്രാഹ്മണനെ സന്തോഷിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു."

വിധുരൻ:—"ഭക്തജനങ്ങളുടെ നേരെ എത്ര കരുണയാണു ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാന്!"

നമ്മദ:—"ശരി; വരട്ടെ. ബാക്കി ഭാഗംകൂടെ കേൾക്കുക! ബ്രാഹ്മണൻ പാപിയായിരുന്നിരിക്കണം. അതിനാലായിരിക്കണം അദ്ദേഹത്തിനു സന്താനദുഃഖം നേരിട്ടതു്. കുഞ്ഞുങ്ങൾ നിർദ്ദോഷികളാകയാൽ,. അവരെ ഈശ്വരൻ യാതൊരുവിധത്തിലുള്ള പീഡയും അനുഭവിപ്പിക്കാതെ വൈകുണ്ഠലോകത്തു കൊണ്ടുപോയി താമസിപ്പിച്ചു് സന്തോഷിപ്പിച്ചു വളൎത്തിയതാണെന്നും പറയാം. ബ്രാഹ്മണൻ എപ്പോൾ നിൎമ്മലതയും ധൎമ്മബോധവും മൂൎത്തിമത്തായിബ്ഭവിച്ച അർജ്ജുനനെ ആശ്രയിച്ചുവോ അപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിനു ശുഭോദയം ഉണ്ടായി. അധൎമ്മാശ്രയികൾക്കു വ്യസനവും ധൎമ്മാവലംബികൾക്കു സുഖവും മിത്രാനുകൂല്യവും ആണു് അനുഭവം എന്നു് ഈ സംഭവം വെളിവാക്കുന്നില്ലയോ?"

വിധുരൻ:—ഉവ്വ്, ഉവ്വ്. വളരെ തെളിവായി വെളിപ്പെടുത്തുന്നുണ്ടു്."

നമ്മദ:—"എങ്കിലും, മനുഷ്യർ ആ വാസ്തവം ധരിക്കുന്നില്ല. അവൎക്കു് അധൎമ്മത്തിൽ തന്നേയാണു പിന്നെയും താല്പൎയ്യം. ഒരു കഥ കൂടെ പറയാം. ഹസ്തിനപുരത്തിൽ ചിററമ്മ പേരമ്മ മക്കളായിട്ടു് പാണ്ഡവരെന്നും കൌരവരെന്നും രണ്ടു രാജസംഘം ഉണ്ടായിരുന്നു. പാണ്ഡവർ അഞ്ചു പേരേ ഉണ്ടായിരുന്നുള്ളു; കൗരവർ നൂറു പേരും. ഇവരിൽ, ഏപ്പെട്ട കാൎയ്യങ്ങളിലെല്ലാം ശുഭം നേടിയിരുന്ന പാണ്ഡവരെ, ബാല്യത്തിലേ തന്നെ കൗരവൎക്കു കണ്ടുകൂടാതായി. കൗരവർ സിംഹാസനപ്രാപ്തിയേ ആഗ്രഹിച്ചു് പാണ്ഡുപുത്രരോടു് യുദ്ധത്തിനൊരുങ്ങി.

രണ്ടു കക്ഷികളും കൃഷ്ണന്റെ സഹായം പ്രാൎത്ഥിച്ചു. കൃഷ്ണൻ നിരായുധനായി സ്വശരീരത്താൽ പാണ്ഡവരേയും പ്രബലമായ സ്വസേനയാൽ കൗരവരേയും സഹായിക്കാം എന്നു് ഏററു. എങ്കിലും, രണ്ടുകൂട്ടരേയും ന്യായവും മൎയ്യാദയും ഉപദേശിച്ചു് അല്പം "വിട്ടുവിട്ടുതികൾ" ചെയ്യിച്ചു് ഇണക്കിക്കൊണ്ടു വരാമോ എന്നു് അദ്ദേഹം ശ്രമിച്ചുനോക്കാതിരുന്നില്ല; ആ യത്നം നിഷ്ഫലമായേ അവസാനിച്ചുള്ളു. എന്നു മാത്രമല്ല, ഗാന്ധാരിയുടെ പുത്രന്മാരിൽനിന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു് അപമാനവും ശകാരവും കിട്ടുകയും ചെയ്തു."

വിധുരൻ:—"ഹാ! ദുഷ്ടജനം, പരമദുഷ്ടജനങ്ങൾ! അവരുടെ പ്രവൃത്തി നിമിത്തം എനിക്കു് അവരോടു വെറുപ്പു് ഉണ്ടാകുന്നു. ശ്രീകൃഷ്ണൻ അതെല്ലാം കേട്ടു സഹിച്ചു ക്ഷമിച്ചുവോ? അദ്ദേഹം ചക്രായുധത്തെ നിയോഗിച്ചു് അവരെ ചുട്ടു ചാമ്പലാക്കിക്കളയാതെ ഇരുന്നുവോ? ഞാനായിരുന്നുവെങ്കിൽ, അവരുടെ വംശം മുഴുവനേ അററുതി വരുത്തിക്കളയുമായിരുന്നു."

നൎമ്മദ:—"ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാൻ എല്ലാം ക്ഷമിച്ചു; മുൻപെ സമ്മതിച്ചിരുന്നതുപോലെ തന്നെ തന്റെ സേനയാൽ അവരെ സഹായിക്കുകയും ചെയ്തു. ഉഭയകക്ഷികളും കുരുക്ഷേത്രത്തിൽ വച്ചു വലിയ യുദ്ധം ആരംഭിച്ചു; അതു പതിനെട്ടു ദിവസത്തേയ്ക്കു് ഉണ്ടായിരുന്നു. ഒടുവിൽ പാണ്ഡവർ ജയിച്ചു; കൗരവർ തോററു നശിച്ചു."

വിധുരൻ:—"അങ്ങനേതന്നെ വരണമല്ലോ."

നൎമ്മദ:—"കുഞ്ഞേ, കൗരവപാണ്ഡവന്മാർ, തങ്ങളുടെ പേരുകൾകൊണ്ടും, പ്രവൃത്തികൾകൊണ്ടും മുറയ്ക്കു് അധൎമ്മധൎമ്മങ്ങൾക്കു പൎയ്യായങ്ങളായി നിൽക്കുന്നു

എന്നാണ് എൻെറ അഭിപ്രായം. ധമ്മത്തിന് അധമ്മത്തിൻെറ മേൽ ഉള്ള വിജയത്തെയാണ പാണ്ഡവവിജയം സൂചിപ്പിക്കുന്നതു്. കൗരവസംഖ്യ നൂറും പാണ്ഡവസംഖ്യ അഞ്ചും ആകയാൽ നൂററുക്ക് അഞ്ചു വീതമേ ധമ്മം കാണ്മാനുണ്ടായിരുന്നുള്ളു എന്നോ അധമ്മകോലാഹലത്തിൽ ശാന്തസുന്ദരമായ ധമ്മം താൽക്കാലികമായി നിഷ്പ്രഭമായിത്തീരുന്നു എന്നോ വിചാരിക്കാം. നിരായുധനായ കൃഷ്ണൻ ആത്മശക്തിയേയും, അദ്ദേഹത്തിൻെറ സേന ജഡശക്തിയേയും—ഇവയെ വേണമെങ്കിൽ, നിനക്കു മനസ്സിലാക്കുന്നതിനു വേണ്ടി, ഈശ്വരശക്തിയെന്നും ശരീരശക്തിയെന്നും പറയാം—ദ്യോതിപ്പിക്കുന്നു. കൃഷ്ണനെ ആശ്രയിച്ച് പാണ്ഡവന്മാർ അദ്ദേഹത്തിന്റെ സൈന്യസാഹായ്യത്തെ പ്രാത്ഥിച്ച കൗരവരെ ജയിക്കുകയാൽ, ആത്മശക്തിക്കു ജഡശക്തിയെക്കാൾ ബലം കൂടുമെന്നു വെളിവാകുന്നു. മകനേ, ഈ തത്വോപദേശങ്ങൾ നിൻെറ ഇപ്പോഴത്തെ ഇളംപ്രായത്തിനു കുറെ ദുർഗ്രഹങ്ങളാണെന്നു വരികിലും, നീ ഒരിക്കലും മറന്നുകളയരുതു്. ഈ ഉപദേശങ്ങളെ നീ സവ്വദാ ആലോചിച്ചാലോചിച്ചും, നിശ്ചലഭക്തിയോടുകൂടി ഈശ്വരനെ മുൻനിരുത്തി സൽപ്രവൃത്തികളും ചെയ്തും, സാരഭാഗം മനസ്സിൽ ദൃഢപ്പെടുത്തി വയ്ക്കണം. അതു് നിനക്ക് ഭാവിയിൽ ശ്രേയസ്കരമായിത്തീരും; സന്ദേഹമില്ല."

വത്സലനായ പുത്രൻ ക്ഷോഭം ഒന്നും കാണിക്കാതെ അതിശ്രദ്ധയോടുകൂടി സവ്വവും കേട്ടുകൊണ്ടിരുന്നു. ഈശ്വരമാഹാത്മ്യങ്ങളെ വിവരിക്കുന്ന ഈ വൃത്താന്തങ്ങളുടെ ശ്രവണത്താൽ അവൻെറ സുകുമാരഗണ്ഡങ്ങളിൽ കൂടെ ആനന്ദബാഷ്പം ഒഴുകി; അവൻ മാതാവിൻെറ

തത്വോപദേശങ്ങളെ അക്ഷരശഃ അനുവൎത്തിക്കാമെന്ന് ഏററു്,

"രേഖാമാത്രമപി ക്ഷുണ്ണാദാമനോൎവ്വത്മനഃപരം
ന വ്യതിയുഃ പ്രജാസ്തസ്യ നിയന്തുൎന്നേമിവൃത്തയഃ"—

എന്നു് ദിലീപനൃപതിയുടെ പ്രജാനിവഹത്തെക്കുറിച്ചു കാളിദാസകവി പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതുപോലെ, ധൎമ്മമാൎഗ്ഗത്തിൽ നിന്നു് എള്ളളവു ഭ്രംശിക്കാതെ താൻ വൎത്തിച്ചുകൊള്ളാമെന്നു മാതാവിനു് ഉറപ്പുകൊടുക്കുകയും ചെയ്തു.

ഏറെനേരം സംസാരിക്കേണ്ടിവന്നതിനാൽ നമ്മുടെ വളരെ ക്ഷീണിച്ചുപോയി. അതിനാൽ, അവൾക്കു കുറെ നേരത്തെ വിശ്രമം അത്യാവശ്യമായിത്തീൎന്നു. അനന്തരം, അവൾ,—"നിനക്കു യാതൊരു അപകടവും നേരിടാതെ ഈശ്വരൻ നിന്റെ അച്ഛന്റെ അരികത്തു നയിക്കുമാറാകട്ടെ! നിനക്കു് വഴിയിൽ ഈ വൻകാടും, ചെങ്കുത്തായ പാറകളും, വിഷമങ്ങളായ മലഞ്ചെരിവുകളും കടന്നുപോകേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. നീ അശക്തനായ സാധുബാലൻ; വഴിയോ ക്ലേശപൂൎണ്ണവും അതിദീൎഘവും ആപന്നിബിഡവും; എങ്കിലും, ഈശ്വരൻ, നമ്മെ, അത്യന്താപൽക്കരമായ ഈ ലോകയാത്രയിൽ തുണനിന്നു യാതൊരപകടവും പററാതെ നമ്മുടെ വാസ്തവപിതാവായ—ജഗജ്ജനകന്റെ—തന്റെ സന്നിധിയിൽ എത്തിക്കുന്നുണ്ടല്ലോ. അതുപോലെ അദ്ദേഹം നിന്നെ നിനക്കു ഭൂമിയിൽ നൽകിയിട്ടുള്ള നിന്റെ പിതാവിന്റെ അരികത്തും കൊണ്ടുചെന്നു വിടുമെന്നു് എനിക്കു വിശ്വാസമുണ്ടു്. വഴിക്കു ക്ഷീണം തീൎക്കുന്നതിനു് പാലു നിറച്ചു എതാനും ചുരക്കുടുക്കകൾ കൂടെ എടുത്തുകൊള്ളുന്നതിനു മറന്നുപോകരുതു്. കാട്ടുജന്തുക്കളെ തല്ലി ഓടിക്കുന്നതിനു് നല്ല

വടിയും ഒന്ന നീ വച്ചുകൊള്ളണം. സാധുബാല, നീ വളരെ അശക്തനായിരിക്കുന്നു; എന്നാൽ ക്രൂരനായ ഒരു ചെന്നായെ അടിച്ചുവീഴ്ത്തുന്നതിനുള്ള ശക്തി എനിക്കു നൽകിയ ഈശ്വരൻ നിന്നെയും വന്യമൃഗങ്ങളുടെ ആക്രമത്തിൽ നിന്ന രക്ഷിക്കാതിരിക്കയില്ല. അദ്ദേഹത്തിൽ വിശ്വാസമുള്ളവൎക്കു ഭയപ്പെടേണ്ടതായിട്ടു ലോകത്തിൽ യാതൊരു് ആപത്തും ഇല്ല."

അവൾക്കു് അതിന്റെ ശേഷം ഒന്നും പറവാൻ കഴിഞ്ഞില്ല; അവൾ തന്റെ ഖേദശയ്യയിൽ മറിഞ്ഞുവീണു; അവളുടെ നേത്രങ്ങൾ അടഞ്ഞു. അവൾ ഉറങ്ങിപ്പോയതാണോ മരിച്ചുപോയതാണോ എന്നു് വിധുരനു തെളിഞ്ഞില്ല. അവൻ അവളുടെ അരികത്തു് അണഞ്ഞിരുന്നുകൊണ്ടു്,—"ഈശ്വരാ, ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാനേ, എന്റെ അമ്മ മരിക്കുവാൻ ഇടയാക്കരുതേ! ദൈവമേ, അവർ വീണ്ടും ഉണൎന്നെഴുന്നേൽക്കുവാൻ അനുഗ്രഹിക്കുമാറാകണേ!"—എന്നു പ്രാൎത്ഥിച്ചു.

XIV

സേവാപ്രസാദന്റെ പശ്ചാത്താപം

നീലകപാലൻ നർമ്മദയുടെ മേൽ അപരാധം ആരോപിച്ച് എഴുതിയ സന്ദേശപത്രം വായിച്ച്, അതിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതെല്ലാം വാസ്തവമെന്നു വിശ്വസിച്ച്, പെട്ടെന്ന് അത്യന്തകോപം ജനിച്ച് അവൾക്കു വധശിക്ഷ വിധിച്ചു മറുപടി അയച്ച സമയത്ത്, സേവാപ്രസാദൻ ഒരു അചിരക്ഷതത്താൽ തന്റെ കൂടാരം വിട്ടു പുറത്തെങ്ങും ഇറങ്ങി സഞ്ചരിക്കുവാൻ വയ്യാതെ കിടപ്പിലായിരുന്നു. അപ്പോൾ പാളയത്തിൽനിന്നു കുറച്ചകലെ ഒരു സ്ഥലത്തു നടന്നുകൊണ്ടിരുന്ന സമരത്തിലേക്കു നിയുക്തനായിരുന്ന അദ്ദേഹത്തിന്റെ നിത്യസഹചരനും പ്രധാനാംഗരക്ഷകനും ആയ ഭദ്രബലൻ. അയാൾ മടങ്ങിവന്നപ്പോൾ, സ്വസ്വാമിയുടെ ശരീരസ്ഥിതികളെക്കുറിച്ച് അന്വേഷിക്കുവാനായി അദ്ദേഹത്തിന്റെ കൂടാരത്തിൽ ചെന്നു; അന്യോന്യം കുശലപ്രശ്നാദികൾ കഴിഞ്ഞ ഉടനെ പ്രഭു തന്റെ മന്ദിരത്തിൽ ഉണ്ടായ വിശേഷം മുഴുവൻ അയാളെ വിസ്തരിച്ചുപറഞ്ഞു

കേറംപ്പിച്ചു. അതു കേട്ട് വൃദ്ധനായ ആ വിശ്വസ്ത സഹ ചരൻ വിവണ്ണവദനനായിട്ട്,—"സ്വാമിൻ, അവിടുന്നു പ്രവർത്തിച്ചതു് എന്താണ്? അവിടുത്തെ പത്നി നിശ്ചയ മായും നിർദ്ദോഷയാണ്. ഇതിന്നു് ഞാൻ എവിടെ വേണമെങ്കിലും സത്യം ചെയ്യാം. അത്ര ധമ്മപ്രവണ മായ ഒരാത്മാവ്, അത്രമാത്രം നിഷ്കൃഷ്ടയിൽ ശിക്ഷി തയും ആയ്യമതിയും ആയ ഒരു തരുണി, ഒരിക്കലും ഇത്ര വേഗത്തിൽ അപഥാസക്തയായിത്തീരുകയില്ല. ഞാൻ പറയുന്നതു വിശ്വസിക്കണം; എനിക്ക് ഈ സംഗതി, എൻെറ ലോകപരിചയംകൊണ്ടു് നല്ലപോലെ അറി യാം. അവിടുത്തെ കായ്യസ്ഥനായ നീലകപാലൻ ദുർവൃ ത്തികളിൽ കുപ്രസിദ്ധി നേടിയവനാണ്—അവിടുത്തെ വൃദ്ധസഹചരൻെറ ഈ ദുഃസ്വാതന്ത്ര്യം അവിടുന്നു ക്ഷമിക്കണം—മുഖസ്തുതികൊണ്ടു്, അയാൾ, തൻെറ നേരെ അവിടുത്തേക്ക് പരിപൂണ്ണവിശ്വാസം വരുത്തി വച്ചിരിക്കുന്നു എന്ന വസ്തുത എനിക്ക് അറിവില്ലാതില്ല; എങ്കിലും, ഞാൻ അവിടുത്തേ പല പ്രാവശ്യം അറിയി ച്ചിട്ടുള്ള കായ്യങ്ങൾ അവിടുത്തേയ്ക്കു വിശ്വസിക്കാവുന്ന താണ്. ഒരിക്കലും അഹിതം പറയാതെ സവ്വദാ സ്തുതി ഗീതം പാടിക്കൊണ്ടു നില്ക്കുന്ന ആളുകൾ വാസ്തവത്തിൽ ശത്രുക്കളാകുന്നു.

'പരോക്ഷേ കാര്യഹന്താരം പ്രത്യക്ഷേ പ്രിയവാദിനം
വർജ്ജയേത്താദൃശം മിത്രം വിഷകുംഭം പയോമുഖം'

എന്നാണ് സുഭാഷിതവചനം. നീലപകാലൻ വാസ്തവ ത്തിൽ അവിടുത്തെ നിന്ദിക്കയാണു ചെയ്യുന്നതു്;

അയാൾക്ക് സ്വന്തം ഗുണത്തിലല്ലാതെ, മററൊന്നിലും നോട്ടമില്ല. കേൾക്കണമെന്ന് താല്പൎയ്യമില്ലാതിരിക്കുമ്പോഴും, അഹിതങ്ങളായ വാസ്തവങ്ങൾ തുറന്നു പറഞ്ഞു ധരിപ്പിക്കുന്നവരാണ് യഥാൎത്ഥമിത്രങ്ങൾ. സ്വാമിൻ, ഞാൻ പറയുന്നതു ശ്രദ്ധ വച്ചു കേൾക്കണം; എന്നിട്ട്, അവിടുത്തെ സാഹസമായ കല്പനയെ ശീഘ്രത്തിൽ പിൻവലിക്കുക. കഷ്ടം! എന്റെ സ്വാമിയെ എന്തൊരു് ആപൽഗൎത്തത്തിലാണ് നീലകപാലൻ കൊണ്ടുചെന്നു ചാടിച്ചുകളഞ്ഞതു്! അവിടുന്ന്, നിസ്സാരനായ വല്ല കുടിയാനെയും, അവന്റെ സമാധാനം കേൾക്കാതെ, ശിക്ഷിച്ചുകളവാൻ ഇടയായാൽ, അതു മഹാപരാധം ആണെന്നു ഗണിച്ച് ദുഃഖിച്ചുപോരുന്നു; അങ്ങനെയുള്ള അവിടുന്ന് അവിടുത്തെ സുചരിതയായ ധൎമ്മപത്നിയെ, യാതൊരു തെളിവും ശേഖരിക്കാതെ, ശിക്ഷിച്ചുകളയുകയും ചെയ്തിരിക്കുന്നു. ഈശ്വരോ രക്ഷതു! സ്വാമിൻ, അവിടുത്തേയ്ക്കു കോപം അടക്കി ശാന്തമായി പൎയ്യാലോചന ചെയ്വാൻ എന്നു ശക്തി ലഭിക്കുവാൻ പോകുന്നു! ഒരിക്കലല്ല, പലതവണ, അവിടുത്തെ ഈ ആശുകോപം അവിടുത്തേയ്ക്കു പശ്ചാത്താപം ഉളവാക്കിയിട്ടുണ്ടു്; പക്ഷേ, ഇത്തവണ അതു് ഒരു ഭയങ്കരവ്യാപത്താണ് അവിടുത്തേയ്ക്കു വരുത്തിവച്ചിട്ടുള്ളതു്"— എന്നു പറഞ്ഞു.

താൻ അനുചിതമായ സാഹസകൃത്യംതന്നെയാണു ചെയ്തുപോയതു് എന്നു പ്രഭു സമ്മതിച്ചു. എങ്കിലും അദ്ദേഹം, തന്റെ പത്നിയായ നൎമ്മദയോ, പ്രിയസഖനായ നീലകപാലനോ, ആരാണ് അപരാധം പ്രവൎത്തിച്ചിട്ടുള്ളതെന്നു ശങ്കിക്കാതിരുന്നില്ല; അത്ര കൗശലത്തിൽ അസത്യങ്ങൾ എല്ലാം മിടഞ്ഞുകെട്ടിയതായിരുന്നു എഴുത്തു്;

അത്ര സാമൎത്ഥ്യത്തിൽ ഓരോന്ന പറഞ്ഞു മിരട്ടി മററുള്ള വരെ ചതിക്കുന്നവനുമായിരുന്ന എഴുത്തു കൊണ്ടുചെന്നു കൊടുക്കുവാൻ നീലകപാലൻ തിരഞ്ഞെടുത്ത ദൂതൻ; അയാളുടെ സംഭാഷണചാതുൎയ്യം എഴുത്തിൽ പ്രസ്താവിച്ചിരുന്ന സംഗതികൾ അക്ഷരംപ്രതി വാസ്തവം എന്ന ബോധം ജനിപ്പിച്ച് അസൂയാലുവായ ആ പ്രഭുവിനെ കോപാന്ധനാക്കിത്തീൎക്കുകയും ചെയ്തു. 'നേരസ്ഥ'നായ ഭദ്ര ബലന്റെ പരുഷവാക്കുകൾ നിമിത്തം നീലകപാലനെറ നേൎക്കുണ്ടായിരുന്ന അസന്ദിഗ്ദ്ധവിശ്വാസത്തിന് അല്പം ഭംഗം വന്നുപോകയാൽ പ്രഭു അപ്പോൾത്തന്നെ, തനെറ പത്നിയെ അവൾക്കു യാതൊരുവിധത്തിലുള്ള ക്ലേശത്തിനും ഇടവരുത്താതെയും, അവളെ ഒരു പ്രകാരത്തിലും അസുഖപ്പെടുത്താതെയും, ഗൃഹത്തിനുള്ളിൽ നിന്നു പുറത്തേയ്ക്കിറങ്ങാൻ മാത്രം അനുവദിക്കാതെയും, സൂക്ഷിച്ചു കൊള്ളണമെന്ന്, രണ്ടാമതു് ഒരെഴുത്തെഴുതി, കാൎയ്യസ്ഥനു കൊടുത്തയച്ചു; അദ്ദേഹം, ആ ലേഖനവാഹിക്ക് തന്റെ ജവനാശ്വത്തെ നൽകി, അത്യന്തശീഘ്രത്തിൽ മന്ദിരത്തിൽ എത്തുവാൻ ശ്രമിക്കണമെന്നു കല്പിക്കുകയും ചെയ്തു.

സന്ദേശവാഹി പുറപ്പെട്ടു കഴിഞ്ഞതു മുതൽ പ്രഭു ഉദ്വിഗ്നമാനസനും ചിന്താജഡനും ആയിട്ടു ഭവിച്ചു. നമ്മുടെ നിൎദ്ദോഷതന്നെ ആണെന്ന് അദ്ദേഹത്തിനു ചിലപ്പോൾ തോന്നാറുണ്ടായിരുന്നു; എങ്കിലും, താൻ അത്ര വളരെ ഉപകാരങ്ങൾ ചെയ്തുകൊടുക്കുകയും ബഹുമതികൾ നൽകുകയും ചെയ്തിട്ടുള്ള നീലകപാലന്, തന്നെ അത്ര ദൂരം ഭയങ്കരമായ വിധത്തിൽ ചതിക്കുവാൻ മനസ്സു വരുമെന്നു വിശ്വസിക്കുക പ്രയാസമായിട്ട്, അദ്ദേഹം, പലപ്പോഴും കുഴങ്ങി വിഷണ്ണനായി. താൻ അയച്ച

ആരം തിരിച്ചുവരുന്നുണ്ടോ എന്നു് പെരുവഴിയിൽ ചെന്നു നോക്കിയറിവാനായി അദ്ദേഹം ദിവസം പത്തു പതിനഞ്ചു തവണ ഭദ്രബലനോടു് അപേക്ഷിച്ചുവന്നു; പല പല രാത്രികൾ, അദ്ദേഹത്തിൻെറ കൺപോളകളെ നിമിഷനേരമെങ്കിലും നിദ്രാദേവി അനുഗ്രഹിക്കാതെതന്നെ കഴിഞ്ഞുകൂടി. ഒടുവിൽ ലേഖനവാഹി മടങ്ങി എത്തുകയും, താൻ മന്ദിരത്തിലേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടതിൻെറ തലേദിവസം രാത്രിതന്നെ, ഘോരാരണ്യമദ്ധ്യത്തു വച്ചു്, നമ്മദയേയും പുത്രനേയും, സ്വാമികല്പന അനുസരിച്ചു്, രഹസ്യമായി, കാര്യസ്ഥൻ നിഗ്രഹിച്ചു കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു എന്നു ധരിപ്പിക്കയും ചെയ്തു.

ഈ ദാരുണവൃത്താന്തം ശ്രവിച്ചു്, തനിക്കു് ആരെങ്കിലും വധശിക്ഷ വിധിക്കാൻ ഇടയായാൽ ഉണ്ടാകാവുന്നതുപോലെ ഉള്ള മനോവികാരങ്ങൾ വന്നു്, പ്രഭു ലോകരുടെ മുഖത്തു നിവൎന്നുനോക്കുവാൻ അശക്തനായിത്തീൎന്നു; അദ്ദേഹം അത്യന്തം നിൎവ്വിണ്ണനായിബ്ഭവിക്കയും ചെയ്തു. ധീരനായ ഭദ്രബലൻ നിരാശയോടെ പ്രഭുസന്നികായം വെടിഞ്ഞു പുറത്തേയ്ക്കു പോയി; കൂടാരത്തിനു മുമ്പിൽ കൂട്ടമായി നിന്നിരുന്ന സാദിഭടന്മാർ ദുർബ്ബുദ്ധിയായ നീലകപാലനെ പല ആക്രോശവചനങ്ങൾ പറഞ്ഞു പഴിക്കുകയും തങ്ങൾ മടങ്ങിച്ചെന്നാൽ ആ ആതതായിയെ ഖണ്ഡം ഖണ്ഡം ആയി വെട്ടി നുറുക്കുന്നുണ്ടെന്നു പ്രതിജ്ഞ ചെയ്കയും ചെയ്തു.

മനോവേദനയും പശ്ചാത്താപവും നിമിത്തം വ്രണം ഉണങ്ങാതെ, ഒരു വൎഷം മുഴുവനും പ്രഭുവിനു് രോഗശയ്യയിൽത്തന്നെ കഴിച്ചുകൂട്ടേണ്ടിവന്നു; മുമ്പിലത്തെപ്പോലെ

ആരോഗ്യം ഉണ്ടായ ഉടനെ തന്നെ, കുറെനാളത്തേയ്ക്കു് ഉദ്യോഗനിവൃത്തി കൊടുക്കണമെന്നു് അദ്ദേഹം തന്റെ അധിരാജനോടു് അപേക്ഷിച്ചു. മുകിലന്മാർ നിശ്ശേഷം പരാജിതരാകയും അവർ നിമിത്തം യാതൊരു ഉപദ്രവവും അപ്പോൾ ഉണ്ടാകാതിരിക്കുകയും ചെയ്യുകയാൽ, അദ്ദേഹത്തിനു് രണാങ്കണത്തിൽ നിന്നു് ഒഴിഞ്ഞുപോകുന്നതിനു വിരോധമില്ലെന്നു് അധിരാജൻ കല്പനയും നൽകി. അതിനാൽ, പ്രഭു തന്റെ വിശ്വസ്തസഹചരന്മാരും ധീരഭടന്മാരും ആയിട്ടു് ഉടൻതന്നെ മന്ദിരത്തിലേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടു.

ഏതാനും നാൾ വഴിയാത്ര ചെയ്തു്, ഒരുദിവസം സൂര്യാസ്തമയത്തിനുശേഷം, അദ്ദേഹം തന്റെ നാട്ടിന്റെ അതൃത്തിയിൽ ഉള്ള ഒരു കുഗ്രാമത്തിൽ എത്തി. ആ സമയത്തു്, അവിടെ വസിച്ചിരുന്ന സാധുക്കളായ കുടിയാന്മാർ പുരുഷരും, സ്ത്രീകളും, കുട്ടികളും എല്ലാം— ഒന്നാകെ തങ്ങളുടെ കുടിലുകൾ വിട്ടിറങ്ങിച്ചെന്നു്, നമ്മദയുടെ പേർ പറഞ്ഞു്, ഉച്ചത്തിൽ വിലപിച്ചു. പ്രഭു കുതിരമേൽ നിന്നു് ഇറങ്ങി, ഓരോരുത്തരുടേയും വന്ദനങ്ങളെ, ദാക്ഷിണ്യപൂർവ്വം, പ്രത്യേകം പ്രത്യേകം, സ്വീകരിച്ചു; എന്നു മാത്രമല്ല, താൻ യുദ്ധത്തിനു പോയിരുന്ന കാലത്തു് നാട്ടിൽ എന്തെല്ലാം വിശേഷങ്ങൾ ഉണ്ടായി എന്നു് ഓരോരുത്തരോടും വെവ്വേറെ ചോദിക്കുകയും ചെയ്തു. അവർക്കു് എല്ലാപേർക്കും രണ്ടേ രണ്ടു കാര്യമേ അറിയിക്കുവാനുണ്ടായിരുന്നുള്ളു. അവയോ, നമ്മദയെക്കുറിച്ചുള്ള സ്തുതിയും നീലകപാലനെക്കുറിച്ചുള്ള നിന്ദയും ആയിരുന്നു.

മനസ്സു മടിച്ചു വിഷണ്ണനായിത്തീൎന്നിട്ട്, അദ്ദേഹം, അന്നു രാത്രിയിൽത്തന്നെ സ്വഭവനത്തിൽ എത്തണമെന്നു വിചാരിച്ചുകൊണ്ടു്, യാത്ര തുടൎന്നു. ദൂരത്തു വച്ചു തന്നെ, അദ്ദേഹത്തിനു്, മന്ദിരവാതായനത്തിൽക്കൂടെ, അനവധി ദീപങ്ങൾ തെളിഞ്ഞു പ്രകാശിക്കുന്നതു കാണായി; കുറച്ചുകൂടെ അടുത്തെത്തി കുന്നു കയറുവാൻ ആരംഭിച്ചപ്പോൾ, 'മന്ദിരത്തിൽ നിന്നു് നിരന്തരമായി വന്നുകൊണ്ടിരുന്ന സംഗീതം അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശ്രോത്രങ്ങളിൽ പതിച്ചു. ആ സമയത്തു് നീലകപാലൻ തന്റെ മിത്രങ്ങൾക്കു് കെങ്കേമമായ ഒരു വിരുന്നു നൽകുക ആയിരുന്നു. പ്രഭു വ്രണംകൊണ്ടു മരിച്ചുപോകുമെന്നും മടങ്ങിവരികയില്ലെന്നും ആയിരുന്നു അയാളുടെ ഉറപ്പായ വിശ്വാസം. പക്ഷേ,

"കിം കരോതി നരഃ പ്രാജ്ഞഃ ശൂരോവാപ്യഥ പണ്ഡിതഃ
ദൈവം യസ്യ ഫലാന്വേഷി കരോതി വിഫലാഃ
[ക്രിയാഃ" —

എന്നാണല്ലോ പ്രമാണം. നീലകപാലൻ, ആ ദേശത്തിന്റെ അധിപതി, താൻ തന്നെ ആണെന്നു കരുതിക്കഴിഞ്ഞിരുന്നു; അയാൾ വിനോദപരമ്പരയാലും ഉത്സവകോലാഹലങ്ങളാലും തന്റെ മനസ്സാക്ഷിയെ ശാന്തമാക്കി വയ്ക്കുവാൻ ഉത്സാഹിച്ചു.

മന്ദിരദ്വാരത്തിൽ എത്തിയപ്പോൾ, പ്രഭു, കാഹളം ധ്വനിപ്പിച്ചു്, തന്റെ ആഗമനവൃത്താന്തം അറിയിവാൻ ഭടജനങ്ങൾക്കു കല്പന കൊടുത്തു. നട[illegible] കാവൽ നിന്നിരുന്ന ഭടൻ ആ ധ്വാനത്തിനു [illegible] യായിട്ടു് തന്റെ ശംഖം മുഴക്കി. നീലകപാല[illegible] [illegible] ഥികളും, പൊട്ടന്നനവെ, ആസനങ്ങളിൽ[illegible] [illegible] ത്ഥാനംചെയ്തു. "പ്രഭു എത്തിക്കഴിഞ്ഞു, [illegible]

കഴിഞ്ഞു"—എന്ന ശബ്ദം മന്ദിരത്തിലെങ്ങും മുഴങ്ങി. പ്രഭുവിന്റെ അവിചാരിതമായ ആ പ്രത്യാഗമനത്തെക്കുറിച്ചു മാത്രം ലേശവും ശങ്കിച്ചിട്ടില്ലാതിരുന്ന നീലകപാലൻ ഝടിതി താഴത്തു ഇറങ്ങിച്ചെന്നു്, അപ്പോഴും കുതിരപ്പുറത്തുതന്നേ ഇരുന്നിരുന്ന സ്വാമിയുടെ കൈയിൽനിന്നു് ലഗാൻ വാങ്ങാൻ, വിനയത്തോടുകൂടി നിന്നു. സേവാപ്രസാദൻ അയാൾക്കു മർമ്മഭേദകമാകുംവണ്ണം അയാളെ തന്നെ തുറിച്ചു നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു; നീലകപാലനെ പ്രാഡ്വിപാകസന്നിധിയിൽ വിളറി വിറച്ചുകൊണ്ടു നില്ക്കുന്ന അപരാധിയെപ്പോലെ കാണായി. മനസ്സാക്ഷി ജനിപ്പിച്ച വിഷാദം, അയാളുടെ നേത്രങ്ങളിൽ സുസ്പഷ്ടമായി പ്രതിഫലിക്കുകയും മുഖത്തു് അസന്ദിഗ്ദ്ധലിപികളാൽ ലിഖിതമായിരിക്കുകയും ചെയ്തു.

സർവത്ര ദുർവൃത്തിയും അവ്യവസ്ഥയും തുമുലവും അല്ലാതെ, മററൊന്നും പ്രഭു ആ മന്ദിരത്തിൽ കണ്ടില്ല. അപരിചിതങ്ങളും ഭീതിസൂചകങ്ങളും ആയ മുഖങ്ങൾ മാത്രമേ അവിടെ എങ്ങും കാണ്മാൻ ഉണ്ടായിരുന്നുള്ളു. കാര്യസ്ഥൻ പിരിച്ചയച്ചതു കഴിച്ചു്, ബാക്കിയുണ്ടായിരുന്ന ചുരുക്കം ചില വൃദ്ധഭൃത്യന്മാർ സന്തോഷാശ്രുക്കൾ കൊണ്ടു് തങ്ങളുടെ സ്വാമിയെ അഭിഷേകം ചെയ്തു സൽക്കരിച്ചു. അദ്ദേഹം മന്ദിരത്തിലെ പ്രധാനപ്പെട്ട മുറിയിൽ കയറി അവിടെ കിടന്നിരുന്ന മേശമേൽ തന്റെ ഖഡ്ഗം മുതലായ ആയുധങ്ങൾ വച്ചിട്ടു്, നീലകപാലനോടു് താക്കോലുകൾ എല്ലാം കൊണ്ടുവരുവാൻ കല്പിച്ചു. താക്കോലുകൾ വാങ്ങി ഭദ്രബലനെ ഏല്പിച്ചിട്ടു്, അപ്പോൾ അവിടെ ഉണ്ടായിരുന്നവരിൽ ആരും പുറത്തു പൊയ്ക്കൂടാതെ, മന്ദിരം ബന്തോവസ്തു ചെയ്തുകൊള്ളുവാൻ ചട്ടംകെട്ടി.

അനന്തരം, അദ്ദേഹം ആദ്യമായി തന്റെ പത്നിയുടെ ശയ്യാഗൃഹത്തിൽപ്പോയി നോക്കി. നർമ്മദയെ ബന്ധനസ്ഥയാക്കിയ നിമിഷം മുതൽക്കേ, നീലകപാലൻ ആ മുറി ഭദ്രമായി അടച്ചിരിക്കയായിരുന്നു; അതിൽപ്പിന്നെ, അയാൾ, താൻ ദുഷ്കൃത്യം ചെയ്ത ആ സ്ഥലത്തു പ്രവേശിക്കുവാൻ മനസ്സാക്ഷി അനുവദിക്കായ്കയാൽ, അവിടെ കടന്നിട്ടില്ല. നർമ്മദ അവിടംവിട്ടു പോവാൻ ഇടയായ ആ ദിവസം ആ മുറിയിലെ സാമാനങ്ങൾ എങ്ങനെ കിടന്നിരുന്നുവോ അതിൽനിന്ന് യാതൊരു ഭേദഗതിയും ഒരു വസ്തുവിനും അപ്പോഴും കാണ്മാനില്ലായിരുന്നു. താൻ വിജയം നേടി തിരിച്ചു വരുമ്പോൾ തനിക്കു സമ്മാനിക്കുന്നതിനായി സാധ്വിയായ തന്റെ പ്രിയപത്നി രണ്ടു പേരുടേയും നാമാക്ഷരങ്ങൾ തുന്നിപ്പിടിപ്പിച്ച്, മുത്തും പവിഴവും കോർത്തു നിർമ്മിച്ച പുഷ്പലതകളാൽ, കലാനിപുണതയോടുകൂടി അലങ്കരിച്ച്, പകുതി പണിക്കുറ തീർത്തു വച്ചിരുന്ന ഒരുത്തരീയം അവിടെ മേശമേൽ കിടന്നത് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ദൃഷ്ടിയിൽ പതിച്ചു.

മേശയ്ക്കകത്ത്, ആ സതി, തനിക്ക് എഴുതിയ പല എഴുത്തുകളുടേയും നക്കലുകൾ കിടന്നിരുന്നതും അദ്ദേഹം കണ്ടു. അവയെല്ലാം അവളുടെ കുലശുദ്ധിയും ചാരിത്രനിഷ്ഠയും സവിശേഷം വിലസുന്ന ഭാവങ്ങളാലും, പ്രേമധാടിയും ഭക്തിമഹിമയും വ്യക്തമാകുന്ന വചനങ്ങളാലും, അത്യന്തരമ്യങ്ങളായിരുന്നു. പക്ഷേ, ആ ലേഖനങ്ങളിൽ ഒന്നെങ്കിലും രണാങ്കണത്തിൽ വച്ച് അദ്ദേഹത്തിന്റെ കൈയിൽ കിട്ടിയിരുന്നില്ല.

ആശ നശിച്ച്, മനസ്സിൽ ദുർഭരമായ ഖേദം തിങ്ങിനിറഞ്ഞ്, മാറത്ത് തന്റെ രണ്ടു കൈകളാലും സ്വസ്തിക

ബന്ധം ചെയ്തുകൊണ്ടും ഗാഢചിന്തയിൽ മുങ്ങിക്കൊണ്ടും, പ്രഭു, അർദ്ധരാത്രി കഴിയുന്നതുവരെ, ആ മുറിയിൽ തന്നെ, അനങ്ങാതെ, ഇരുന്നു. ആ സമയത്തു് കല്ലറ സൂക്ഷിപ്പുകാരൻ—ഗണനാഥന്റെപുത്രി, ഭാരതി, അവിടെ കടന്നുചെല്ലുകയും നമ്മദയുടെ പക്കൽ നിന്നു വാങ്ങി സൂക്ഷിച്ചിരുന്ന എഴുത്തു് അദ്ദേഹത്തിൻെറ കൈകളിൽ സമർപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു. സ്വാമിനി സമ്മാനിച്ചതും പ്രഭുവിനു് ചിരപരിചിതമായിരുന്നതും ആയ മുത്തുമാലയും ആ വിശ്വസ്തഭൃത്യ എടുത്തു കാണിച്ചു. താൻ ദീനമായി കിടന്നിരുന്ന കാലത്തു് നമ്മദ കരുണാപൂർവ്വം ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്ന ഉപകാരങ്ങൾ എല്ലാവും, സ്വാമിനിയെ വധിപ്പാനായി കൊണ്ടുപോയ രാത്രിയിൽ അവർ തന്നോടു പറഞ്ഞുവച്ച സംഗതികൾ എല്ലാവും, എന്നു വേണ്ട,—തൻെറ യജമാനത്തിയുടെ ചരിത്രത്തിൽ ആ സുമതി അറിഞ്ഞിരുന്ന ഭാഗമെല്ലാംതന്നെയും,—അവൾ, ധാരധാരയായി കണ്ണുനീർ വാത്തുകൊണ്ടു്, അദ്ദേഹത്തെ ധരിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു.

സേവാപ്രസാദനു് ഉണ്ടായിരുന്ന സന്താപം, അപ്പോൾ, അശ്രുരൂപത്തിൽ പ്രകാശിച്ചു; അദ്ദേഹം അവിടെ കണ്ടതും കേട്ടതും എല്ലാവും, വിശേഷിച്ചു് ആ എഴുത്തും, നമ്മദയുടെ നിമ്മലതയ്ക്കു് അനപലപനീയമായ ലക്ഷ്യം വഹിച്ചു; അദ്ദേഹത്തിനു് പൊങ്ങിവന്ന ദീർഘനിശ്വാസങ്ങളും ആത്തസ്വരങ്ങളും അടക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞതില്ല. "നമ്മദേ, ഞാൻ തന്നെ, നിന്നെ—നിന്നെയും എന്റെ മകനെയും—വധിച്ചുകളഞ്ഞു എന്നു വരുമോ? അഹോ! കഷ്ടം! മനുഷ്യരിൽ എന്നോളം ഭാഗ്യദോഷികൾ ആരും കാണുകയില്ല—" എന്നു് അദ്ദേഹം വിലപിച്ചുപോയി.

പിറേറദിവസം രാവിലെ, പ്രഭു, നീലകപാലനെ വിളിച്ചു കൊണ്ടുവരുവാൻ ആജ്ഞാപിച്ചു. അദ്ദേഹം അയാളുടെ വരവു കാത്തിരിക്കവേ, നമ്മേയുടെ അന്തിമ ലേഖനം ഒരു പ്രാവശ്യംകൂടെ വായിച്ചുനോക്കി, അതി ലെ,—“കഠിനമാനസനും ദുഷ്ടനുമായ നീലകപാലനെ അവിടുന്നു കോപംകൊണ്ടു് വധിച്ചുകളയരുതു്. ഞാൻ ചെയ്യുന്നതുപോലെ, അയാൾക്കു് അവിടുന്നും മാപ്പു കൊടുക്കണം. അതാണു് എൻെറ പ്രാൎത്ഥന. അനാദ്യന്തമായ നിത്യലോകത്തിൽ ദ്വേഷകണിക കൊണ്ടുപോയി കലൎത്തുന്നതോ, ആ പരിശുദ്ധദേശത്തിലേയ്ക്കുള്ള എൻെറ പ്രവേശം വല്ല ജീവിയുടേയും രക്തകണം തെറിച്ചു് മലീമസമായിത്തീരുന്നതോ, എനിക്കു ഹിതമില്ല—” എന്ന ഭാഗം അദ്ദേഹത്തിൻെറ മനസ്സിൽ ഏകാന്തസന്താപം ജനിപ്പിച്ചു.

നീലകപാലനെ മുറിയിൽ കൊണ്ടുവന്നപ്പോൾ, അതുവരെ കരഞ്ഞു കരഞ്ഞു് ഊതി വീൎത്തു ചെമന്നിരുന്ന തൻെറ ദൃഷ്ടികളെ അയാളുടെ മേൽ കരുണകരുണം പതിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു്, അദ്ദേഹം,—

“നീലകപാല, നീ എന്നെ ഇങ്ങനെ ദുഃഖപരതന്ത്രനാക്കിത്തീൎക്കത്തക്കവണ്ണം ഞാൻ എന്തൊരപരാധമാണു് നിനക്കു ചെയ്തിട്ടുള്ളതു്? എൻെറ പത്നിയും എൻെറ പുത്രനും, അവരെ കഴുത്തറുത്തു കൊല്ലത്തക്കവണ്ണം, എന്തൊരു കുററമാണു ചെയ്തതു്? നീ ഈ മന്ദിരത്തിൽ വന്നു ചേൎന്നപ്പോൾ വെറുമൊരു ശിശുവായിരുന്നു; ഇവിടെനിന്നു നിനക്കു ലഭിച്ചിട്ടുള്ളതെല്ലാം നന്മകളേ ആയിരുന്നുള്ളു; ഈ ആനുകൂല്യങ്ങൾക്കു് ഈ പ്രതിഫലം കൊണ്ടു നന്ദി കാണിക്കുവാൻ നിന്നെ പ്രേരിപ്പിച്ച സംഗ

തികരം എന്താണു്?—” എന്നു ശാന്തസ്വരത്തിൽ ചോദിച്ചു.

പ്രഭു, പതിവുപോലെ, ക്രോധാഭിഭൂതനായിട്ടു്, വല്ല ശിക്ഷയും തനിക്കു നൽകും എന്നായിരുന്നു നീലകപാലൻ വിചാരിച്ചിരുന്നതു്. താൻ ആകാംക്ഷിച്ചിരിക്കാത്ത ഈ സൗമ്യഭാവം അയാൾക്കു ഹൃദയഭേദകമായി ഭവിച്ചു. അയാൾ വിങ്ങി വിങ്ങിക്കരഞ്ഞുകൊണ്ടു്, ഭീരുക്കളായ ദുർബ്ബുദ്ധികളുടെ സ്വഭാവത്തിനു യോജിച്ചവണ്ണം, സത്യം തന്നേ പറഞ്ഞു:—

“ഹാ! ധിക്! അത്യാഹിതം! എന്റെ ദുരഭിലാഷത്താൽ ഞാൻ അന്ധനായിപ്പോയി. അവിടുത്തെ പ്രിയപത്നി, ദമയന്തി, സീത എന്നീ പുരാണനായികമാരെപ്പോലെ പരിപാവനയാകുന്നു. ആ സുവ്രതയെക്കൊണ്ടു് ദുഷ്പഥസഞ്ചരണം ചെയ്യിക്കുവാൻ ഉത്സാഹിച്ചു കാട്ടാളനും ദശകണ്ഠനും ഞാൻതന്നേയാണു്. എന്റെ അഭ്യർത്ഥനകളെ ആ മഹതി നിരന്തരമായി തിരസ്കരിച്ചുകളകയാൽ, എനിക്കു കോപം ജനിച്ചു. അതിനാൽ ഞാൻ അവരുടെ നേരെ വൈരനിര്യാതനം ചെയ്വാനും എന്റെ ജീവനു് അതുനിമിത്തം നേരിടാവുന്ന ആപത്തുകൾക്കു കാലേക്കൂട്ടി പരിഹാരമാർഗ്ഗം നേടുവാനും ഉദ്യോഗിച്ചു. അവർ അവിടുത്തോടു് ഇവിടെ നടന്ന സംഗതികൾ മുഴുവൻ, അതുപോലെ പറഞ്ഞുകേൾപ്പിക്കുന്നപക്ഷം, അവിടുന്നു് എന്നെ കൊന്നുകളയുമെന്നു ഞാൻ ഭയപ്പെട്ടു; ഈ കാരണത്താൽ, എനിക്കു പറവാനുള്ളതെല്ലാം എഴുതി അവിടുത്തെ അടുക്കൽ മുമ്പേതന്നെ എത്തിക്കണമെന്നു കരുതി, ഞാൻ സാധ്വിയായ അവരുടെ മേൽ

സാഹസമായി പല ദോഷാരോപങ്ങളും ചെയ്യപ്പോയതാണു്."

പത്നിയുടെ നിർദ്ദോഷിതത്തിനു് നീലകപാലൻ തന്നെ സാക്ഷ്യം വഹിക്കുവാൻ നിർബന്ധനായിത്തീൎന്നു കണ്ടതിനാൽ, പ്രഭുവിനു് അല്പം സമാധാനം ഉണ്ടായി; അപരാധിയെ കല്ലറയിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുപൊയ്ക്കൊള്ളുന്നതിനു് അദ്ദേഹം ഭൃത്യജനത്തിനു് ആംഗ്യത്താൽ ആജ്ഞ നൽകി; അനന്തരം, അദ്ദേഹം തന്റെ കൈകളാൽ മുഖം പൊത്തിക്കൊണ്ടു് ആ മുറിയിൽത്തന്നേ ഇരുന്നു വീണ്ടും കരയുകയും തന്റെ ക്ഷിപ്രകോപശീലത്തെ ആത്മനാ ശപിക്കുകയും ചെയ്തു.

ആ നിമിഷം മുതൽ, സേവാപ്രസാദൻ സർവ്വദാ വിഷാദശീലനായിത്തീൎന്നു; അതിനാൽ അദ്ദേഹത്തിനു്, മേൽ വളരെക്കാലം ജീവിച്ചിരിക്കുവാൻ ഇടയാകുമോ എന്നു്, ജനങ്ങൾക്കു സംശയമായിത്തുടങ്ങി. അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനോദുഃഖങ്ങൾ ചിലപ്പോഴെല്ലാം ഉന്മാദത്തിന്റെ പരിധികളിലും ചരിച്ചുവന്നു. സമീപത്തു പാൎത്തിരുന്ന യഥാൎത്ഥ മിത്രങ്ങളായ എല്ലാ മാന്യസുജനങ്ങളും ഒന്നുചേൎന്നു് അദ്ദേഹത്തെ സമാശ്വസിപ്പിക്കുവാൻ നാനാപ്രകാരേണ ശ്രമിച്ചു; പക്ഷേ, അവരുടെ ആ ഉദാരകൃത്യങ്ങൾ തച്ചിത്തത്തിൽ യാതൊരു ഭേദഗതിയും വരുത്തിയില്ല.

XV

പുനസ്സമ്മേളനം.

മന്ദിരപ്രാന്തം വിട്ടു്, തൽക്കാലത്തേയ്ക്കു മാത്രമായി ട്ടെങ്കിലും വല്ലിടത്തും പോയ്‌വരുന്നതിന് സേവാപ്രസാദനെ സമ്മതിപ്പിക്കുവാൻ, ഏതാനും കൊല്ലങ്ങൾക്കിടയിൽ ആൎക്കും സാധിച്ചില്ല; അനവധി വൎഷങ്ങൾ കഴിഞ്ഞശേഷവും, മാന്യമിത്രങ്ങൾക്കും വിശ്വസ്ത ഭൃത്യജനം വിനോദസഞ്ചാരത്തിനുള്ള അദ്ദേഹത്തിന്റെ സമ്മതി ലഭിക്കുവാൻ വളരെ നാൾ വിടാതെ ശ്രമിക്കേണ്ടിവന്നു; അദ്ദേഹത്തെ വിനോദിപ്പിക്കുവാൻ അവർ പല ഉപായങ്ങളും ചിന്തിച്ചുതുടങ്ങി. അവരിൽ ഒരാൾ, കെങ്കേമമായ ഒരു വിരുന്നുസൽക്കാരം നടത്തി, പ്രസിദ്ധനായ ഒരു ഭാഗവതരെ വരുത്തി ദുഃഖസമാശ്വാസകരങ്ങളായ പല ദിവ്യ ഗാനങ്ങളും പാടിച്ചു് അദ്ദേഹത്തെ കേൾപ്പിച്ചു രസിപ്പിക്കുവാൻ നോക്കി. മറ്റൊരാൾ കായികാഭ്യാസപരീക്ഷകൾ ഏൎപ്പെടുത്തി സേവാപ്രസാദനെ സന്തോഷിപ്പിക്കുവാൻ ശ്രമിച്ചു. മൂന്നാമതൊരു മാന്യൻ നമ്മുടെ പ്രിയനെ മൃഗയാവിനോദത്തിനായി കൂട്ടിക്കൊണ്ടു പോവാൻ നോക്കി. യൗവനാരംഭം മുതൽക്കേ ആ സാഹസകാരിക്കു് അതിപ്രിയം തോന്നിയിരുന്ന ഈ ഒട്ടുവിൽ

പറഞ്ഞ വിനോദം, അദ്ദേഹത്തിൻെറ വിഷണ്ണഭാവം പരിഹരിക്കുവാൻ സർവ്വഥാ പര്യാപ്തമെന്നു് അവൎക്കു ബോധം വന്നു. ഈ വാസ്തവം ഗ്രഹിച്ചപ്പോൾ, ആ മിത്രങ്ങൾ ആ പ്രദേശങ്ങളിലെ വിസ്തീർണ്ണവനങ്ങളിൽ ധാരാളം ഉണ്ടായിരുന്ന മാൻ, കാട്ടുപന്നി, ചെന്നായ്, കരടി മുതലായ മൃഗങ്ങളെ വേട്ടയാടുവാൻ പല പല മൃഗയാസംഘങ്ങളും കൂടക്കൂടെ തയാറാക്കി; സേവാപ്രസാദനെയും ആ അവസരങ്ങളിലെല്ലാം നായാട്ടിനു ചെല്ലുവാൻ അവർ നിർബന്ധിച്ചുപോന്നു.

ഭദ്രബലൻെറ അപേക്ഷ അനുസരിച്ചു്, സേവാപ്രസാദനും ഒരു ദിവസം ഒരു വലിയ വേട്ടയ്ക്കു വേണ്ട ഒരുക്കങ്ങൾ കൂട്ടുകയും, അതിൽ ചേൎന്നു രസിക്കുന്നതിന് തന്റെ ചങ്ങാതിമാരെ എല്ലാം ക്ഷണിക്കുകയും ചെയ്തു. അപ്പോൾ, ശിശിരാന്ത്യയം സമീപിച്ചിരുന്നു; അടുത്തുതന്നേ ഉണ്ടാകാവുന്ന ഒരു സുദിനം അദ്ദേഹം വേട്ടയ്ക്കായി തിരിഞ്ഞെടുത്തു. ക്ഷണേന നിശ്ചിതദിവസം സംപ്രാപ്തമായി; പ്രഭാതത്തിൽതന്നേ, പ്രഭു മിത്രപരമ്പരയാലും പരിവാരപങ്ക്തിയാലും അനുഗതനായിട്ടു പുറപ്പെട്ടു; എല്ലാപേരും അശ്വാരൂഢരായിരുന്നു; സവാരിക്കുതിരകളെ സൂക്ഷിക്കുവാൻ ചുമതലപ്പെട്ട ഭൃത്യന്മാരും, സാമാനങ്ങൾ വഹിച്ചുകൊണ്ടുപോയ കഴുതകളും, ഒരു പററം നായ്ക്കളും ആ സംഘത്തെ സമഗ്രമാക്കി. വേട്ടക്കാരുടെ, കാടിളക്കുന്നതിനുള്ള കൊമ്പുവിളികളും കുഴൽവിളികളുംകൊണ്ടു് വനം മാറെറാലിക്കൊണ്ടു; അനവധി 'കിരി ഹരിണങ്ങൾ' വെടിയേററു മരിച്ചു വീണു; കാടിളകി പുറത്തു വന്ന മാൻകൂട്ടങ്ങളിൽ ഒന്നു് പ്രഭുവിൻെറ മനസ്സിനെ ബലാദാകൎഷിച്ചു. "ഇനി ഒരടി നടന്നാൽ കിട്ടുമേ

കൈയ്ക്കലെന്നും പ്രതിപദമപി തോന്നുമാറു്" ആ മാൻ "മന്ദം നടന്നു." അദ്ദേഹം ദുഷ്ഷന്തനൃപാലൻ എന്ന തുപോലെ, ആ മാനിനെ പിന്തുടന്നു പിന്തുടന്നു് അതിദൂരം സഞ്ചരിച്ചുപോയി. ആ മൃഗം സസ്യശൂന്യങ്ങ ളായ ശൈലങ്ങളുടേയും കണ്ടകഗുല്മങ്ങളുടേയും ഇടയ്ക്കു കൂടെ ഓടി ഓടി, ഒടുവിൽ നമ്മദാഗുഹയെ അഭയം പ്രാപിച്ചു. വളരെക്കാലത്തേയ്ക്കു നമ്മദയേയും പുത്ര നേയും പാലു കൊടുത്തു പോററി വന്ന നന്ദിയുള്ള ആ ഹരിണം തന്നേ ആയിരുന്നു അതു്.

പ്രഭു കുതിരപ്പുറത്തുനിന്നു് ഇറങ്ങി അശ്വത്തെ സമീപത്തുണ്ടായിരുന്ന മരത്തിൻചുവട്ടിൽ നിറുത്തിയ തിനുശേഷം, പുതുമണ്ണിൽ പതിഞ്ഞുകിടന്ന ഹരിണ പാദമുദ്രകളെ നോക്കി നോക്കി നടന്നു്, ഒടുവിൽ തനിക്കു ഭാവി സുഖത്തിലേയ്ക്കു പ്രവേശിക്കുവാനുള്ള വാതലുപോ ലെ തുറന്നു നിന്നിരുന്ന, ഗുഹാമുഖത്തു ചെന്നുചേന്നു. "ഭവിതവ്യാനം ദ്വാരാണി ഭവന്തി സവ്വത്ര"—എന്നാ ണല്ലോ ആപ്തവാക്യം. അതിനുള്ളിലേയ്ക്കു നോക്കിയ പ്പോറം, അതിന്റെ അപരപ്രാന്തത്തിൽ ഇരുന്നിരുന്ന മെലിഞ്ഞു വിളറിയ മനുഷ്യരൂപം കണ്ടു് അദ്ദേഹം അത്ഭുതം പൂണ്ടു. അതു് നമ്മദ ആയിരുന്നു. അവറക്കു കുറച്ചുമുൻപു് ദീനം പിടിപെട്ടു എങ്കിലും, ഈശ്വരകൃപ യാൽ മരിച്ചില്ല. എന്നാൽ, താൻ നാറംതോറും മരണം പ്രതീക്ഷിച്ചുകൊണ്ടു വസിച്ച ആ ശൂന്യപ്രദേശത്തുതന്നെ മേലും ദീഘകാലം വസിക്കേണ്ടതായി വന്നാൽ, മുമ്പത്തെ മാതിരി ശരീരദാർഢ്യം ഒരു കാലത്തും ഉണ്ടാകുവാൻ വയ്യാ തവണ്ണം അവറ ക്ഷീണിച്ചു പരവശയായിത്തീന്നിരുന്നു.

"ആ ഇരിക്കുന്നതു് മനുഷ്യവഗ്ഗത്തിൽപ്പെട്ട ആരെങ്കി ലും ആണെങ്കിൽ, പുറത്തു് വെളിച്ചത്തേയ്ക്കു വരുക"—

എന്നു പ്രഭു പറഞ്ഞു. നർമ്മദ പുറത്തു വന്നു. അവൾ 'ആട്ടിൻതോലുടയാട'യായിരുന്നു ചാർത്തിയിരുന്നതു്. അവളുടെ അംസങ്ങളും ഭുജങ്ങളും നീണ്ടിരുണ്ട കേശപാശംകൊണ്ടു മറഞ്ഞിരുന്നു. നഗ്നതതന്നെ ആയിരുന്നു കൈയ്ക്കും കാലിന്നും ഉണ്ടായിരുന്ന ആവരണം. അവൾ തണുപ്പുകൊണ്ടു് കിടുകിടനെ വിറയ്ക്കുകയും മൃതശരീരമെന്നതുപോലെ പാണ്ഡുരവർണ്ണയായിരിക്കുകയും ചെയ്തു.

പ്രഭു, ഭയപ്പെട്ടു പിന്നോട്ടു മാറിക്കൊണ്ടു്,— "നിങ്ങൾ ആരാണു്! ഈ സ്ഥലത്തു് എങ്ങനെ വന്നുചേന്നു?"—എന്നു ചോദിച്ചു.

അദ്ദേഹത്തിന്നു് അവൾ ഇന്നാരാണെന്നു് തീരെ മനസ്സിലായില്ല. പക്ഷേ, സുചരിതയായ നർമ്മദ അദ്ദേഹത്തെ കണ്ട ഉടൻതന്നെ, തന്റെ കണ്ണുകൾക്കു നല്ല ശക്തിയില്ലായിരുന്നുവെങ്കിലും, തിരിച്ചറിഞ്ഞു.

അവൾ:—"സ്വാമിൻ, ഞാൻ അവിടുന്നു മരണശിക്ഷയ്ക്കു വിധിച്ച അവിടുത്തെ ഭാര്യയായ നർമ്മദയാണു്; ഞാൻ നിർദ്ദോഷയാണെന്നു് ഈശ്വരന്നു് അറിയാം"—എന്നു് ക്ഷീണിച്ച സ്വരത്തിൽ മറുപടി പറഞ്ഞു.

ഈ വാക്കുകൾ കേട്ടു്, പ്രഭു അശനിപാതം ഏററതുപോലെ സ്തംഭിച്ചു നിന്നുപോയി; അദ്ദേഹം—'സ്വപ്നമോ, മായയോ, മന്മതിഭ്രാന്തിയോ, സ്വല്പപുണ്യന്യാതാവൽ ഫലപ്രാപ്തിയോ!'—എന്നു സംശയിച്ചു. വിഷണ്ണത അദ്ദേഹത്തെ പലപ്പോഴും ഭ്രാന്തവേഷം കെട്ടിച്ചു വന്നിരുന്നു. തന്റെ സഹചരവർഗ്ഗത്തിന്റെ അന്തികം വെടിഞ്ഞു് വളരെ അകലെ, വിജനവും ഭയങ്കരവും ആയ

ളു താഴ്വരയിൽ, നിന്നിരുന്ന ആ പ്രഭ, അപ്പോൾ ആ കണ്ടതു്, കോപാവിഷ്ടയായ നമ്മദയുടെ പ്രേതമായിരിക്കുമെന്നു സംശയിച്ചുപോയതിൽ അത്ഭുതപ്പെടുവാനില്ല.

അദ്ദേഹം അവളുടെ ഹൃദയത്തിൽ ആഞ്ഞു തറയ്ക്കുന്ന സ്വരത്തിൽ,—"ഹാ! ഹാ! പ്രേതരൂപിണിയായ പ്രിയതമേ, ഞാൻ ചെയ്തുപോയ കുററത്തിനു് എന്നെ ഭത്സിക്കുവാൻ ആണോ നീ ഇപ്പോൾ ഇവിടെ വന്നിരിക്കുന്നതു്? നിൻെറ ഭയങ്കരവധം നടത്തിയതു് ഈ സ്ഥലത്തു വച്ചായിരുന്നോ? നിൻെറ ജഡം ഈ ഗുഹയിലായിരുന്നോ അവർ നിക്ഷേപിച്ചതു്?"—എന്നു ചോദിച്ചിട്ടു്,—"അതേ; അങ്ങനെ തന്നെ ആയിരിക്കണം. നിൻെറ രക്തം വീണു നനഞ്ഞുപോയ ഈ മണ്ണിൽ ചവിട്ടാൻ ഞാൻ വന്നതു നിമിത്തം നിൻെറ അസ്ഥിപഞ്ജരം ക്രോധാകുലമായിച്ചമഞ്ഞിരിക്കണം. നിൻെറ ഘാതകൻ നിൻെറ ശാന്തമായ ഈ അന്തിമവിശ്രമത്തിനു സമീപം വരാൻ ധൈര്യപ്പെട്ടതുകൊണ്ടു് പ്രേതരൂപിണിയായ നീ കോപം പൂണ്ടിരിക്കാം. സുകൃതാത്മാവേ, നീ തിരോഭവിച്ചാലും! എൻെറ മനസ്സാക്ഷി എന്നെ വേണ്ടുംവണ്ണം പീഡിപ്പിക്കുന്നുണ്ടു്"—എന്നു പറഞ്ഞു.

നമ്മദ, വിമ്മി വിമ്മി കരഞ്ഞുകൊണ്ടു്,—"സ്വാമിൻ! പ്രിയഭത്താവേ, പ്രാണനാഥാ, ഞാൻ പ്രേതരൂപിണിയല്ല. ഞാൻ യഥാത്ഥത്തിൽ അവിടുത്തെ ഭാൎയ്യയായ നമ്മദ തന്നെയാണു്. ഞാൻ വാസ്തവത്തിൽ ഭൗതികശരീരിണിയായി ജീവനോടുതന്നെ ഇരിക്കുന്നു; എൻെറ ജീവനെ എനിക്കു ദാനംചെയ്ത ആ രണ്ടുപേരും, അവർ

ഘാതകകൃത്യം അനുഷ്ഠിക്കുന്നുവെങ്കിലും, ഈ സംഗതിയിൽ സുകൃതം തന്നെയാണു ചെയ്യുന്നത്"—എന്ന് അറിയിച്ചു.

പക്ഷേ, ഭയംകൊണ്ടു് ആസകലാൽ വിമൂഢനായിച്ചമഞ്ഞും ദൃഷ്ടികൾ ക്ഷീണിച്ചും ഇരുന്ന പ്രഭു, നമ്മദയുടെ ആ വാക്കുകൾ കേൾക്കുകയോ, അവളെ സൂക്ഷിച്ച് വീക്ഷിക്കുകയോ, ചെയ്തില്ല. അദ്ദേഹത്തിന്റെ നേത്രങ്ങൾ തുറന്നുതന്നെ ഇരുന്നിരുന്നു; എങ്കിലും അവയിൽ, പ്രേതരൂപിണിയായ സപത്നി മാത്രമേ പ്രതിബിംബിച്ചിരുന്നുള്ളു.

നമ്മദ, സ്നേഹപൂർവ്വം, അദ്ദേഹത്തിന്റെ പാദങ്ങളിൽ സാഷ്ടാംഗം നമസ്കരിച്ച് അവയെ കൂപ്പുകൈകൾകൊണ്ടു സ്പർശിച്ചു; പക്ഷേ, അദ്ദേഹം അതു പൊടുന്നനവേ തട്ടിക്കളഞ്ഞിട്ട്—"എന്നേ വിട്ടേയ്ക്കുക! എന്നേ വിട്ടേയ്ക്കുക! നിന്റെ കൈകൾ തണുത്ത മഞ്ഞുപോലെ ഇരിക്കുന്നു. അല്ലെങ്കിൽ വേണ്ട, എന്നെയുംകൂടെ നിന്റെ അന്തിമമായ ആ വിശ്രമസ്ഥലത്തേയ്ക്കു കൊണ്ടുപൊയ്ക്കൊൾക! എനിക്കു ജീവിതം ഭാരമായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നു, മരണം മധുരമാണ്"—എന്നു പറഞ്ഞു.

നമ്മദ,—"സ്വാമിൻ, പ്രസീദ, ഭർത്താവേ!—" എന്നു വിളിച്ചുകൊണ്ടും, സാവിത്രീദേവിയുടെ മട്ടിൽ പ്രേമഭാരത്തോടും, ശാന്തതയോടും, അദ്ദേഹത്തെ വീക്ഷിച്ചുകൊണ്ടും,—"അവിടുന്ന് അവിടുത്തെ ഭാര്യയെ തിരിച്ചറിയുന്നില്ലയോ! എന്നെ സൂക്ഷിച്ചു നോക്കുക! ഞാൻ അവിടുത്തെ നമ്മദതന്നെയാണ്; സംശയിക്കേണ്ട. എന്റെ കഴുത്തിൽ നോക്കുക. അവിടുന്നു ധരിപ്പിച്ച താലി ഇപ്പോഴും അതാ അവിടെത്തന്നെ കിടക്കുന്നു.

മോഹാന്ധത വിടുക"—എന്നു പറഞ്ഞിട്ട്,—"ഈശ്വരാ, ഇദ്ദേഹത്തിന് ഈ ഭ്രമം മാററിക്കൊടുക്കണേ!"—എന്നു പ്രാൎത്ഥിച്ചു.

അദ്ദേഹം, ഒടുവിൽ, പേടി മാറി, ഭയങ്കരമായ സ്വപ്നത്തിൽ നിന്ന് ഉണരുന്നതുപോലെ, കണ്ണു തുറന്നു; അവളെ ഒന്നു നോക്കി,—"അതേ; നമ്മദേ, ഇതു നീ തന്നെയാണ്"—എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ട്, ഇരാവതീസമക്ഷം പ്രണിപതിച്ച അഗ്നിമിത്രമഹാരാജാവിനെപ്പോലെ, അവളുടെ കാൽക്കൽ വീണു; അദ്ദേഹത്തിന്റെ ദൃഷ്ടികൾ വളരെനേരം വിളറി മെലിഞ്ഞിരുന്ന ആ മുഖത്തുതന്നേ പതിഞ്ഞു; കുറച്ചുനേരത്തേയ്ക്ക് അദ്ദേഹത്തിന് യാതൊന്നും സംസാരിക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞില്ല; ഒടുവിൽ അശ്രുപ്രവാഹം വന്ന് തടസ്ഥങ്ങളായ സന്ദേഹഗിരികളിൽ നിബിഡമായി നിന്നിരുന്ന സങ്കടതരുക്കളെയെല്ലാം കുത്തിയെടുത്തുകൊണ്ടു പോയി മാററി. പിന്നീട് അദ്ദേഹം,—"അതേ, നമ്മദേ, ഇതു് എന്റെ പത്നിയായ നീ തന്നെയാണ്; സംശയലേശമില്ല. ഹാ! എത്ര സങ്കടകരമായ സ്ഥിതിയിലാണ് നിന്നെ ഞാൻ കാണുന്നതു്! അഹോ! ഇതിനെല്ലാം കാരണം ഞാൻതന്നെ ആയിരുന്നല്ലോ! ഹാ! ഹാ! ഭദ്രദേവി എന്നോ താങ്ങുമോ! ഞാൻ ഇനി ജീവിച്ചിരിക്കുവാൻ യോഗ്യനല്ല! എനിക്കു നിന്റെ മുഖത്തു നോക്കുവാൻ ധൈൎയ്യമുണ്ടാവുന്നില്ല! എനിക്കു മാപ്പു തരുക നിനക്കു സാദ്ധ്യമോ?—" എന്ന് പ്രലപിച്ചു.

നമ്മദ കരഞ്ഞുകൊണ്ടു്;—"പ്രാണപ്രഭോ, എനിക്ക് അവിടുത്തെ നേരെ യാതൊരു നീരസവും ഇന്നുവരെ ഉണ്ടായിട്ടില്ല; ഇനി ഉണ്ടാകുന്ന കാൎയ്യവും സംഭാവ്യമല്ല

ചില ദുർബ്ബുദ്ധികൾ അവിടുത്തെ വഞ്ചിച്ചുകളഞ്ഞതാ ണെന്നു് എനിക്കറിയാം. സമ്മേളനകാലത്തു് എന്നതു പോലെ തന്നെ വിപ്രയോഗകാലത്തും, ഞാൻ അവി ടുത്തെ, കടുകളവു വ്യത്യാസം കൂടാതെ സ്നേഹിച്ചും ആദ രിച്ചും വന്നു. ഏഴുനേററു് എന്നെ അനുഗ്രഹിക്കുക; അവിടുത്തെ വീണ്ടും കാണുവാൻ ഭാഗ്യം ഉണ്ടായതു നിമിത്തം എൻെറ കണ്ണുകളിൽ നിന്നു മോദാശ്രുക്കൾ പൊഴിയുന്നതു് അവിടുന്നു കാണുന്നില്ലയോ?"

ഈ പ്രസ്താവത്തിനു ശേഷവും, പ്രഭുവിനു് അവ ളുടെ നേക്കു നോക്കുവാൻ ധൈര്യം ഉണ്ടായില്ല. ഒടുവിൽ അദ്ദേഹം,—"അപ്പോൾ, നിനക്കു് എൻെറ പേരിൽ യാതൊരു കുണ്ഠിതവും ഇല്ലെന്നോ? ഹാ! ജഗദീശ്വരീ സമാനേ, സൗമ്യേ, അലോകസാമാന്യഗുണേ, നിന്നെ ഇങ്ങനെ ദ്രോഹിക്കുന്നതിനു് എനിക്കു് എങ്ങനെ ശക്തി യുണ്ടായി?" എന്നു പരിദേവനം ചെയ്തു.

നമ്മദ:—"പ്രിയതമ, അവിടുന്നു് മനസ്സു സ്വസ്ഥ മാക്കി വയ്ക്കണം. ഇതെല്ലാം ഈശ്വരേച്ഛയാണെന്നു വിചാരിച്ചു സമാധാനപ്പെടണം.

'ഗജഭുജംഗവിഹംഗമബന്ധനം
ശശിദിവാകരയോർഗ്രഹപീഡനം
മതിമതാഞ്ച സമീക്ഷ്യ ദരിദ്രതാം
വിധിരഹോ ബലവാനിതി മേ മതിഃ'—

എന്ന ഭർത്തൃഹരിവാക്യം അവിടുന്നാണല്ലോ എന്നെ പഠി പ്പിച്ചതു്. അതു് അവിടുന്നു മറന്നുപോയോ? ഈശ്വര നാണു് ഇതെല്ലാം വരുത്തിയതു്. 'കരണം കാരണം കർത്താ'—സുഖദുഃഖങ്ങളുടെ കാരണവും അവയെ ഉണ്ടാ

ക്കുന്നതിനുള്ള ഉപകരണവും അവയുടെ നിവ്വാഹകനും—എല്ലാം ഈശ്വരൻ തന്നെയാണെന്നു് വിഷ്ണുസഹസ്രനാമം ഘോഷിക്കുന്നു. എന്നെ ഈ ശൂന്യാരണ്യത്തിൽ വസിപ്പിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം എനിക്ക് എന്തോ വലിയ പ്രയോജനം ഉദ്ദേശിച്ചു. ധനവിഭവങ്ങൾ എന്നെ ലൌകികദുഷ്പ്രലോഭനങ്ങൾക്ക് അധീനയാക്കിയേയ്ക്കുമെന്നു് അദ്ദേഹം ഗണിച്ചിരിക്കാം; വിവിക്തവാസം എനിക്കു ശ്രേയസ്കരം—മുക്തിദംതന്നെ—ആവാമെന്നും അദ്ദേഹം നിർണ്ണയിച്ചിരിക്കാം.

'ജാനാമി ധർമ്മം നചമേ പ്രവൃത്തിം
ജാനാമ്യധർമ്മം നചമേ നിവൃത്തിം
ത്വയാ ഹൃഷീകേശ! ഹൃദിസ്ഥിതേന
യഥാ നിയുക്തോƒസ്മി തഥാ കരോമി'—

"എന്നുള്ള വിശ്വാസം എനിക്കു ദൃഢപ്പെട്ടുപോയിട്ടുണ്ടു്."

ഇങ്ങനെ സംഭാഷണം നടന്നുകൊണ്ടിരിക്കവേ, വിധുരനും അവിടെ വന്നുചേൎന്നു. അവനും തനിക്കുണ്ടായിരുന്ന മാൻതോൽക്കഷണം അല്ലാതെ മറ്റൊന്നും ധരിച്ചിരുന്നില്ല. ആ ഇടുങ്ങിയ താഴ്‌വരയിൽ പടലമായി വീണു കിടന്നിരുന്ന മഞ്ഞിൽ അവൻ നടന്നു വന്നതു് പാദരക്ഷ ഒന്നും കൂടാതെ ആയിരുന്നു. ഉറവു വക്കത്തുനിന്നു പറിച്ചെടുത്ത കുറേ "പച്ചപ്പുതുപ്പുല്ലു്" തലയിൽ വച്ചുകൊണ്ടും, കൈയിൽ എന്തോ ഒരു കിഴങ്ങു വച്ചു് നല്ല രുചിയോടുകൂടി ഭക്ഷിച്ചുകൊണ്ടും, ആയിരുന്നു അവൻ വന്നതു്. കവചശിരസ്ത്രങ്ങൾ ധരിച്ചുകൊണ്ടു നിന്നിരുന്ന തേജസ്വിയായ പ്രഭുവിനെ കണ്ടപ്പോൾ,

ബാലൻ ഭയപ്പെട്ടു മുന്നോട്ടു ചെല്ലുവാൻ അശക്തനായി, പെട്ടെന്നവേ, സ്തംഭിച്ചു നിന്നുപോയി. അനന്തരം—

വിധുരൻ:—"അമ്മേ, ഇതു് ആരാണു്? ഒരുവേള, ഈ മനുഷ്യൻ, അന്നു് അമ്മ പറഞ്ഞ ദുഷ്ടജനങ്ങളുടെ വർഗ്ഗത്തിൽ ഉൾപ്പെട്ട ഒരാൾ ആയിരിക്കാം. ഈ ആൾ അമ്മയെ നിഗ്രഹിക്കുവാൻ ആണോ വന്നതു്? കരയാതിരിക്കണം"—എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് മാതൃസമീപത്തിൽ ഓടിച്ചെന്നിട്ടു്,—"അമ്മയെ ആപത്തിൽ തുണയ്ക്കുവാൻ വേണ്ട കെൽപ്പു് എനിക്കു് ഉണ്ടു്. എനിക്കു ജീവാപായം വരുത്തിയതിനു ശേഷം അല്ലാതെ, ഈ ആൾക്കു് അമ്മയെ തൊടുന്നതിനുപോലും സാധിക്കയില്ല" എന്നു ധൈര്യപ്പെടുത്തി.

നമ്മദ, വാത്സല്യത്തോടുകൂടി,—"ഓമനേ, ഒന്നും പേടിക്കേണ്ട. അദ്ദേഹത്തെ നിന്റെ കണ്ണുകൾ മുഴുവൻ തുറന്നു നോക്കി സന്തോഷിക്കുകയാണു നീ ചെയ്യേണ്ടതു്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ പാദങ്ങളിൽ നമസ്കരിക്കുക. അദ്ദേഹം നിനക്കു യാതൊരു ദോഷവും ചെയ്കയില്ല. കുട്ടീ, ഇതു് നിന്റെ അച്ഛനാണു്. നോക്കി ആനന്ദിക്കുക! അദ്ദേഹം നമ്മുടെ ഈ കഷ്ടസ്ഥിതി കാണുകയാൽ, കരഞ്ഞുപോകുന്നു. നമ്മെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ—നമ്മുടെ സ്വന്തം—ഭവനത്തിലേയ്ക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടു പോകുവാനായി ഈശ്വരൻ അദ്ദേഹത്തെ ഇവിടേയ്ക്കു് അയച്ചതാണു്"—എന്നു പുത്രനെ മനസ്സിലാക്കി.

വിധുരൻ തിരിഞ്ഞു് അദ്ദേഹത്തെ നോക്കി. അരാളമായ കേശത്താലും, ആര്യമായ ഫാലത്താലും, ദീപ്തിമത്തുക്കളായ അക്ഷികളാലും, ശുകചഞ്ചൂപമമായ നാസികയാലും, സുന്ദരമായ മുഖത്താലും, കുമാരൻ പിതാവിന്റെ

പ്രതിബിംബം തന്നേ ആയിരുന്നു. സുശീലനായ ബാലനെ അത്ര കൃപണമായ വസ്ത്രധാരണത്തോടുകൂടി കണ്ട അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്നേഹാർദ്രമായ നേത്രങ്ങളിൽനിന്നു പൂർവാധികം അശ്രുക്കൾ പ്രവഹിച്ചു; അദ്ദേഹം പുത്രനെ വാരി എടുത്തു, വസ്ത്രങ്ങൾകൊണ്ടു നിറവേറാതിരുന്ന ശരീരാച്ഛാദനം, ചുംബനങ്ങൾകൊണ്ടും ആശ്ലേഷങ്ങൾ കൊണ്ടും നിർവഹിച്ചു; ഇടവിടാതെ,—"എന്റെ മകനേ, എന്റെ മകനേ,"—എന്നു മന്ത്രിച്ചുകൊണ്ടു പുത്രനെ നിലത്തു നിറുത്താതെ സ്വഹസ്തങ്ങളിൽ വച്ചുകൊണ്ടു താലോലിച്ചു.

അനന്തരം, അദ്ദേഹം, തീവ്രമായ വികാരപരമ്പരയാൽ പരതന്ത്രനായിട്ടു, ഭക്തിയോടും നന്ദിയോടുംകൂടി ആദിത്യരൂപത്തിൽ ആകാശമദ്ധ്യത്തിൽ പ്രകാശിച്ച വൈകുണ്ഠവാസിയുടെ നേക്കു നയനങ്ങളെ ഉന്നമിപ്പിച്ചു; പത്നിയേയും പുത്രനേയും ഏകസമയത്തുതന്നേ ഗാഢഗാഢം ആശ്ലേഷിച്ചുകൊണ്ടു,—"ഈശ്വരാ, എനിക്കു അത്യന്തം വാത്സല്യമുള്ള എന്റെ പ്രിയപുത്രനെ, ഇവിടേവെച്ചു, യാദൃച്ഛികമായി, ഞാൻ ആദ്യമായി കാണുക;—ഞാൻ ആരാധിച്ചുവന്ന എന്റെ ധർമ്മപത്നിയെ, യമലോകത്തുനിന്നു തിരിച്ചുവന്നവളെപ്പോലെ, ഈ കാട്ടിൽവച്ചു, നിനച്ചിരിയാതെ, ഞാൻ കണ്ടെത്തുക;—ഈ രണ്ടും, പരമശിവനേ, എനിക്കു വഹിക്കുവാൻ വയ്യാത്ത പരമാനന്ദങ്ങളാകുന്നു"—എന്നു പറഞ്ഞു.

നർമ്മദയും, സപുത്രയും അഞ്ജലിബന്ധം ചെയ്തുകൊണ്ടും, ദൃഢഭക്തിയോടുകൂടി, ജഗൽപിതാവിന്റെ നേക്കു ദൃഷ്ടികളെ നയിച്ചുകൊണ്ടും,—"അതേ, ഈശ്വരാ! അവിടുത്തെ അനുഗ്രഹങ്ങൾ അത്യന്തം അപരിമിതങ്ങ

ട്ടായിരിക്കുന്നു; അവിടുന്ന്, ഞങ്ങളുടെ ദീർഘകഷ്ടതകൾക്കു മുഴുവൻ, നിമിഷത്തിനിടയ്ക്കു്, പരിഹാരവും നൽകിയിരിക്കുന്നു! അവിടുത്തേയ്ക്കു നമസ്കാരം! അവിടുത്തെ നാമസങ്കീർത്തനം ഞങ്ങൾക്കു് ആത്മശുദ്ധി വരുത്തുമാറാകട്ടെ!"—എന്നു പറഞ്ഞു ധ്യാനിച്ചു.

ശീലവാനായ ബാലനും, മാതാപിതാക്കന്മാർ അത്ര വളരെ ഹൃദയവികാരങ്ങളോടുകൂടി ഈശ്വരപ്രാർത്ഥന നടത്തുന്നതു കണ്ടിട്ടു്, തന്റെ കൊച്ചു കൈകളെ ആകാശത്തിലേയ്ക്കു് ഉയർത്തി, അമ്മയുടെ ധ്യാനാന്തിമവാക്യങ്ങൾ അടങ്ങിയ 'അവിടുത്തേയ്ക്കു നമസ്കാരം! അവിടുത്തെ നാമസങ്കീർത്തനം ഞങ്ങൾക്കു് ആത്മശുദ്ധി വരുത്തുമാറാകട്ടെ!'—എന്ന ഭാഗം, മന്ത്രസിദ്ധി ഉണ്ടാവാൻ എന്നതുപോലെ, അനവധി പ്രാവശ്യം ഉരുക്കഴിച്ചു.

അവർ മൂന്നുപേരും, വളരെനേരം, അനങ്ങാതെ മൗനമായി, ഭക്തിയിൽ ലയിച്ചു നിന്നുപോയി. അവർക്ക് ഉണ്ടായിരുന്ന വാചാമഗോചരമായ കൃതജ്ഞതയേയും കൃതാർത്ഥതയേയും, അവരുടെ ഹൃദയങ്ങൾ, ഈശ്വരപാദസന്നിധിയിൽ അർപ്പിച്ചു.

ഒടുവിൽ, നർമ്മദ, വീണ്ടും പ്രസന്നഗംഭീരവും സർവ്വത്ര വ്യാപ്തവും ആയ ആ ശാന്തമൗനത്തെ ഭഞ്ജിച്ചു. ആ സുകൃതിനി,—"എന്റെ പ്രിയപ്പെട്ട അച്ഛനമ്മമാർ! അവർ ഇപ്പോഴും ജീവിച്ചിരിക്കുന്നോ? അതോ, മരിച്ചുപോയോ? അവരുടെ ശരീരസ്ഥിതി ഇപ്പോൾ എങ്ങനെ ആണു്? ഞാൻ നിർദ്ദോഷയാണെന്ന് അവർക്ക് അറിയാമോ? അഹോ! കഷ്ടം! ഈ ഏഴു കൊല്ലങ്ങളായിട്ടു് അവർ എന്റെ മൃതി ഓർത്തു വ്യസനിക്കുക ആയിരുന്നു

ല്ലോ; ഈ ഏഴ കൊല്ലങ്ങളായിട്ട് എനിക്ക് അവരെ സംബന്ധിച്ചുള്ള യാതൊരു വൎത്തമാനവും അറിവാനും വയ്യാതിരുന്നല്ലോ"—എന്നു പരിദേവനം ചെയ്തു.

അപ്പോൾ,—"അവർ രണ്ടുപേരും ഇപ്പോഴും ജീവിച്ചിരിക്കുന്നുണ്ട്. അവരുടെ ശരീരസ്ഥിതിക്കും ഇതുവരെ യാതൊരു ഊനവും തട്ടിയിട്ടില്ല. അവൎക്ക് നിന്റെ വൃത്താന്തമുഴുവനും മനസ്സിലായിട്ടുണ്ട്. ഞാൻ, നിന്നെ കണ്ടുകിട്ടി എന്നു ചെന്ന് അറിയിക്കുവാൻ, ഒരാളെ, ഈ നിമിഷത്തിൽത്തന്നെ ശ്വശുരമന്ദിരത്തിലേയ്ക്കു് അയയ്ക്കാം"— എന്നു സേവാപ്രസാദൻ പറഞ്ഞ് അവളെ സമാശ്വസിപ്പിച്ചു.

നൎമ്മദ, സന്തോഷസൂചകങ്ങളായ നേത്രങ്ങളോടുകൂടി ബദ്ധാഞ്ജലിയായിട്ട്, വീണ്ടും, ആകാശത്തിലേയ്ക്കു നോക്കി; ഈശ്വരനെ, അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഈ നവീനകാരുണ്യത്തിനുവേണ്ടി, മനസ്സുകൊണ്ടു സ്തോത്രം ചെയ്തു.

അതിന്റെശേഷം, പാദരക്ഷ കൂടാതെ മഞ്ഞത്തു നില്ക്കുകയാൽ, തണുപ്പിന്റെ കാഠിന്യം സഹിക്കുവാൻ വയ്യാതെ ആയിത്തീൎന്നുനിമിത്തം, അവൾ ഭൎത്താവിനെ ഗുഹാമന്ദിരത്തിനകത്തേയ്ക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി. പ്രഭുവിന്റെ ശരീരം കുനിച്ചെങ്കിലേ അതിനുള്ളിൽ കടക്കുവാൻ പാടുണ്ടായിരുന്നുള്ളൂ. ഹിമകണങ്ങൾ പററിയിരുന്ന ശൂന്യഭിത്തികളും, നൎമ്മദ ധ്യാനനിഷ്ഠയിൽ ഇരുന്ന് ഇരുന്ന് തേഞ്ഞു മിനുസപ്പെട്ട പാറയും, അവൾ പായലും ഇത്തിളുംകൊണ്ടു മുട്ടുശാന്തിക്കു നിൎമ്മിച്ച ശയ്യയും, ചുരയ്ക്കാ തുരന്നുണ്ടാക്കിയ പാത്രങ്ങളും, പുല്ലു മെടഞ്ഞു തയാറാക്കിയ കൂടകളും, അടുത്തു കണ്ടപ്പോൾ, പ്രഭു, ഭാഗ്യഹീനയായ തന്റെ ധൎമ്മദാരങ്ങൾ അനുഭവിച്ചിരിക്കാ

വുന്ന കഷ്ടപ്പാടുകൾ ഓർത്തു്, അത്യന്തം വ്യസനിച്ചു. അദ്ദേഹം പത്നീസമേതം ഉപവേശിച്ചു് മകനെ മടിയിൽ എടുത്തു വച്ചു ലാളിച്ചു.

ഗൃഹാന്തർഭാഗത്തിൽ ഇരുന്നുകൊണ്ടു്, ദൃഷ്ടികളെ നാലുപാടും നയിച്ചപ്പോൾ, അദ്ദേഹത്തിനു്, ഉത്തമാംഗത്തിൽ അർക്കപത്രപുഷ്പങ്ങൾ ചൂടിയ വനരാക്ഷസിയെപ്പോലെ, ശിഖരങ്ങളിൽ മഞ്ഞുവീണു് ഉറഞ്ഞു തൂക്കായ കരിമ്പാറക്കൂട്ടം, കാണായി. ഉടനേ,—"നമ്മദേ, സർവ്വശക്തനായ ഈശ്വരന്റെ ഏതൊരു ദിവ്യശക്തിയാണു് നിന്നെ ഘോരമായ ഈ ശൂന്യസ്ഥലത്തു്, മൃതിയിൽ പെട്ടുപോകാതെ, തുണച്ചതു്? നിന്റെ ഉപജീവനത്തിനു വേണ്ടതെല്ലാം നേടിത്തരുന്നതിനു് അദ്ദേഹം സ്വർഗ്ഗത്തുനിന്നു് കാമധേനുവിനെ അയച്ചുതന്നിട്ടുണ്ടോ? അഹോ!"—അദ്ദേഹം ഹൃദയോദ്വേഗത്തോടുകൂടി വീണ്ടും,—"ഏഴു ദീർഘങ്ങളായ വത്സരങ്ങൾക്കു്, ഒരു പിടി അന്നം കിട്ടാതെ—ഹേമന്തകാലത്തു തീ കൂട്ടാൻ കഴിയാതെ,—കിടപ്പാൻ ഒരു പായ്ചീന്തുപോലും കൂടാതെ,—അത്യാവശ്യമുള്ള വസ്ത്രങ്ങൾ ഇല്ലാതെ,—പുതമഞ്ഞിൽ പാദരക്ഷ ധരിക്കാതെ!—അതും ഒരു പ്രഭുകുമാരി, നാടുവാഴിയായ ഒരു മാടമ്പിയുടെ മകൾ, പൊന്നുകൊണ്ടും വെള്ളികൊണ്ടും ഉണ്ടാക്കിയ മഞ്ചങ്ങളിൽ ബാല്യകാലം കഴിച്ചവൾ, സൂക്ഷ്മപടംകൊണ്ടും പട്ടുകൊണ്ടും ഉള്ള വസനങ്ങൾ ധരിച്ചവൾ, സകലവിധ വിഭവങ്ങളും അനുഭവിച്ചു വളർന്നുവന്നവൾ!—എന്നിട്ടും, നിനക്കു്—സ്നേഹവും വിശ്വാസവും നിറഞ്ഞ ഹൃദയം!—എന്നെ,—ഈ കഷ്ടതകളും സങ്കടങ്ങളും വരുത്തിവച്ച എന്നെ,—നിനക്കു സ്നേഹിക്കുവാൻ കഴിയുമെന്നോ! അഹോ! എന്തൊരു ദിവ്യനി

ക്ഷേപമാണ് നിൻെറ ആത്മാവ്!"—എന്ന് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു.

പശ്ചാത്താപകല്ലോലമാല തൻെറ ചുരുളുകളിൽ ചുരുട്ടിയെടുത്തു കുതിപ്പിച്ചുകൊണ്ടുവരുന്ന ഈ വാക്പോതത്തെ നമ്മദ തടഞ്ഞുനിറുത്തി; അവളുടെ പരിപാണ്ഡുരവദനത്തിൽ ദിവ്യമന്ദഹാസം 'ലാലസിച്ചു'.

അനന്തരം, അവൾ—"പ്രാണനാഥ, അവിടുന്ന മിണ്ടാതിരിക്കണം; അക്കഥയൊന്നും ഇനിമേൽ അവിടുന്ന പറയരുത്. ഈ ശൂന്യവിപിനത്തിൽ എനിക്ക് പല പല സുഖങ്ങൾ ലഭിച്ചിരുന്ന എന്നതിന് ഈശ്വരൻ ഉണ്ട് സാക്ഷി. വിഭവപരിപൂർണ്ണങ്ങളായ പ്രഭുമന്ദിരങ്ങൾ, അഥവാ രാജനിലയനങ്ങൾ, മുക്തക്ലേശങ്ങളാണോ? ആനന്ദം സർവദാ ആ ഭവനങ്ങളിൽ വർത്തിക്കുന്നുണ്ടോ? അവിടുത്തേയ്ക്കും വൈക്ലബ്യങ്ങളൊന്നും സംഭവിച്ചിട്ടില്ലയോ? എന്തിന്? നമുക്ക് ഈ വിചാരഗതി ഉപസംഹരിക്കാം. നമുക്ക വിഷയാന്തരങ്ങളിലേയ്ക്ക് നമ്മുടെ ശ്രദ്ധയെ നയിക്കാം. അവിടുത്തെ സീമന്തപുത്രനെ നോക്കുക. അവന്റെ കപോലതലങ്ങളിൽ ജാജ്വല്യമാനമായ ശോണിമ നിന്ന തുളുമ്പുന്നു. സരളാഹാരത്താലും ശുദ്ധവായുലാഭത്താലും സമുചിതാവ്യായാമത്താലും അവൻ ദൃഢാരോഗ്യനും സോത്സാഹനും ആയിത്തീന്നിരിക്കുന്നു. നമ്മുടെ മന്ദിരത്തിൽ ആയിരുന്നുവെങ്കിൽ, അവന് അനാശാസ്യങ്ങളായ സുഖാനുഭവസൗകര്യങ്ങൾ എല്ലാം ലഭിച്ച് അവൻ പല പ്രഭുകുടുംബങ്ങളിലേയും സന്താനങ്ങളെപ്പോലെ തന്നെ പാണ്ഡുരശരീരനും ദുർബലാംഗനും ആയിട്ടു വളന്നുപോകുമായിരുന്നു. അങ്ങനെ, നാം അവനെ കായികവും സാന്മാർഗ്ഗികവും ആയ ദുഃഖങ്ങൾക്ക

പാത്രമാക്കിവച്ചനെ. അതിനാൽ സന്തോഷം പൂണ്ട കൊണ്ടു് ഈ വിപ്രയോഗത്തിനു് നാം ജഗദീശ്വരനോടു നന്ദി കാണിക്കുകയാണു് ഇപ്പോഠം ചെയ്യേണ്ടതു്''— എന്ന വാദിച്ചു.

അതിൻെറശേഷം, തന്നെയും തൻെറ പുത്രനെയും ഈശ്വരൻ എങ്ങനെയാണു പരിരക്ഷിച്ചതു് എന്നുള്ളതു് അവഠം, ഹരിണി ആദ്യമായി ഗുഹയ്ക്കുള്ളിൽ പ്രവേശിച്ച സമയം മുതൽ, അദ്ദേഹത്താൽ അനുധാവിതയായി അവിടെ അഭയം പ്രാപിച്ച സമയംവരെ ഉള്ള സകല വൃത്താന്തവും ഭൎത്താവിനെ വിസ്തരിച്ചു പറഞ്ഞു കേഠപ്പിച്ചു മനസ്സിലാക്കി. സേവാപ്രസാദൻ മുഴുവൻ കാൎയ്യവും സമാധിയോടെ ശ്രവിച്ചു. കഥ സമാപ്തമായപ്പോഠം, അദ്ദേഹം, അത്യന്തം ഹൃദയോദ്വേഗത്തോടു കൂടി പറഞ്ഞു; അതാവിതു്:—

"പരമേശ്വരകൃത്യങ്ങഠം സൎവ്വഥാ ആശ്ചൎയ്യകരങ്ങഠം തന്നേ ആണു്; ആത്മത്രാണത്തിനു് അദ്ദേഹം സ്വീകരിക്കുന്ന ഉപായങ്ങഠക്കു് അന്തമില്ല. മകനേ, നീ ഇതു് ഒരിക്കലും മറന്നുകളയരുതു്. നീ നിൻെറ പിതാവിനാൽ പരിത്യക്തനായ ഒരു ദുർബലബാലനേ ആയിരുന്നുള്ളൂ. നിന്റെ അമ്മയ്ക്കു് സ്തന്യം തന്നു് നിന്നെ വേണ്ടതുപോലെ പുലൎത്താൻ തക്ക സൗകൎയ്യവും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. അവളും നിന്നെപ്പോലെ തന്നെ വിശപ്പുകൊണ്ടു മരിക്കേണ്ട സ്ഥിതിയിലായിരുന്നു. അപ്പോഴായിരുന്നു ജഗൽപിതാവു് നിങ്ങളെ രണ്ടുപേരേയും രക്ഷിക്കുന്നതിനുള്ള ഉപയോഗമായിട്ടു് ഈ പ്രിയമൃഗത്തെ ഇവിടേയ്ക്കു നയിച്ചതു് നിൻെറ മാതാവു് അവളെ ഘലയംചെയ്തിരുന്ന ആപ

ന്തുകളാൽ മരിച്ചുപോകും എന്നു് ആയപ്പോഴും, കാട്ടുജന്തുക്കൾ നിറഞ്ഞ ഈ ശൂന്യസ്ഥലത്തു കിടന്നു് നീയും കഥാവശേഷനാകും എന്നു വന്നപ്പോഴും, നിങ്ങളുടെ ഈ കഷ്ടപ്പാടുകൾ എന്നോടു പറയുവാൻ യാതൊരുത്തക്കും യാതൊരറിവും ഇല്ലാതിരിക്കവേ, ഈ മൃഗം എനിക്കു മാൎഗ്ഗദൎശിയായിത്തീൎന്നു്, എന്നെ നിങ്ങളുടെ ഈ നിവാസത്തിലേയ്ക്കു നയിച്ചു. വിവേകശൂന്യൎക്കു വളരെ സുഗമവും സുകരവും ആണെന്നു തോന്നാമെങ്കിലും അത്യന്തം അത്ഭുതകരങ്ങളായ ഈ മാതിരി ഉപായങ്ങളാലാണു്, നമുക്കു് എത്രയും അത്യാവശ്യം ഉണ്ടായിരുന്ന കാലത്തു് ഈശ്വരൻ നമ്മെ തുണപ്പാൻ സന്നദ്ധനായതു്. ആജീവനാന്തം, അതിനാൽ, ഈശ്വരകാരുണ്യത്തിൽ നിനക്കു ദൃഢവിശ്വാസം ഉണ്ടാവട്ടെ!

'നൂനം ദുരന്തപൎയ്യന്താസ്സമ്പദോപി ദുരാത്മനാം:
ഭവന്തി ച ശുഭോദൎക്കാ വിപദോപി മഹാത്മനാം'

എന്ന ദിവ്യപാഠം നിന്റെ അമ്മയുടെ ചരിതം നമ്മെ പഠിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇതു് നീ ഒരുകാലത്തും മറന്നുകളയരുതു്."

XVI

നൎമ്മദയുടെ പ്രത്യാഗമനം.

മുന്നദ്ധ്യായത്തിൽ വിവരിച്ച സമ്മേളനം, അവൎക്ക് "ജന്തുവ്രാതത്തിന്നു നൈദാഘകാലസ്യാന്തേ മേഘശ്യാമമാം വാസരംപോൽ" സന്തോഷസന്താപങ്ങളെ ജനിപ്പിച്ചു; ആ വിരുദ്ധവികാരങ്ങളാൽ ഉളവായ കണ്ണുനീരിൽ കുളിച്ചുകൊണ്ടു്, മാതാവും, പിതാവും, പുത്രനും ഗുഹാമന്ദിരം വിട്ടു നാട്ടിലേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടു. സേവാപ്രസാദൻ തന്റെ സാരസനത്തിൽ തൂങ്ങിക്കിടന്നിരുന്ന രത്നഖചിതമായ മൃഗയാശംഖം എടുത്തു ധ്വനിപ്പിച്ചു്, തന്റെ പരിവാരങ്ങളെ സമാധാനം ചെയ്തു. പൎയ്യന്തഭൂമിയിലുള്ള ശൈലനികരത്തിൽ തട്ടി ആ ഗംഭീരസ്വനം സഹസ്രശഃ പ്രതിധ്വനിച്ചു; അതിനുമുമ്പ് ആ മാതിരി ശബ്ദമൊന്നും ശ്രവിച്ചിട്ടില്ലാതിരുന്ന വിധുരൻ, അപ്പോൾ, നിൎഭരഹൎഷം പൂണ്ടു.

ശംഖനാദം കേട്ടു് പ്രഭുവിന്റെ പരിവാരങ്ങളും ഭൃത്യജനവും, കാട്ടിന്റെ പല ഭാഗത്തുനിന്നും, കുതിരപ്പു

റത്തു കയറിയും കാൽനടയായും ആ സ്ഥലത്തു്, വേഗത്തിൽ, വന്നെത്തി. സേവാപ്രസാദൻ കൈയ്ക്കു പിടിച്ചിരുന്ന മെലിഞ്ഞു വിളറിയ ആ സ്ത്രീയേയും, തോളെത്തെട്ടത്തിരുന്ന ചേതോഹരനായ ആ കുമാരനേയും അവരുടെ പിന്നാലെ അക്ഷുബ്ധമായി വന്ന അശ്വത്തേയും കണ്ടു് അവർ അത്യത്ഭുതം പൂണ്ടു. അദ്ദേഹത്തിന്റേയും സ്ത്രീയുടേയും കുട്ടിയുടേയും നേത്രങ്ങളിൽ അശ്രുക്കൾ തിങ്ങിനില്ക്കുന്നതു കണ്ടിട്ടു്, അവർ എല്ലാപേരും ഒന്നും മിണ്ടാതെ പരമാദരം പൂണ്ടുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ചുഴലവും വന്നുകൂടി.

പ്രഭു വികാരസമ്മർദ്ദംകൊണ്ടു ഗൽഗദസ്വരനായിട്ടു്,—"മാന്യമിത്രങ്ങളേ, വിശ്വസ്തപരിജനങ്ങളേ, നിങ്ങൾ വീക്ഷിക്കുവിൻ, എന്റെ ധർമ്മദാരങ്ങളായ നർമ്മദാംബയെ! എന്റെ കുലതന്തുവായ നന്ദനനെയും!"—എന്നു പറഞ്ഞു.

ഈ വാക്കുകൾ കേട്ടു് സകലരും സന്തോഷംകൊണ്ടും വിസ്മയം കൊണ്ടും ആർപ്പുവിളിച്ചു. അനന്തരം പ്രഭു തന്റെ പത്നിയുടെ വൃത്താന്തം സംക്ഷേപിച്ചു പറഞ്ഞു് അവരെ ധരിപ്പിച്ചു; ഭൃത്യജനങ്ങളിൽ പലരെയും ഓരോ കല്പനകൾ കൊടുത്തു് അയയ്ക്കുകയുംചെയ്തു. നർമ്മദാംബയ്ക്കു ധരിക്കുവാൻ ദുകൂലങ്ങളും കയറിപ്പോകുവാൻ മേനാവും ഏർപ്പാടു ചെയ്യാനും നായികാസൽക്കാരത്തിനു് ഉചിതമാകുംവണ്ണം വീടു് ഒരുക്കിയിടാനും ആയിട്ടു് അശ്വാരൂഢരായ രണ്ടുപേർ ഉടനെ മന്ദിരത്തിലേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടു; കാട്ടിലെ ഉപയോഗത്തിനു് സേവാപ്രസാദനുവേണ്ടി കരുതിയിരുന്ന ആഹാരസാധനങ്ങളും മററും കൊണ്ടുവരുവാൻ വേറെ ചിലർ പോയി; തക്കതായ ഏതെ

ങ്കിലും പാറയുടെ മറവിൽ. നല്ലപോലെ തീ കത്തിച്ചു ജ്വലിപ്പിക്കുന്നതിനു വേണ്ട വിറകു ശേഖരിപ്പാനും, ഭക്ഷണം തയ്യാറാക്കാനും ആയി, മറ്റൊരു കൂട്ടർ ഓടി മറഞ്ഞു. പ്രഭു തന്നെ സഞ്ചികൾ തുറന്നു് ചില കംബളങ്ങൾ എടുത്തു കട്ടിയായി തീക്കടയ്ക്കൽ വിരിച്ചു് പത്നിയെ അതിന്മേൽ ഇരുത്തി. അദ്ദേഹം അവൾക്കു പുതയ്ക്കുവാൻ അതിമനോഹരമായ ഒരു കമ്പിളി കൊടുക്കയും ചെയ്തു.

ആ സംഘത്തിൽ, അവൾക്കു്, ഇന്നാരിന്നാരെന്നു തിരിച്ചറിവാൻ കഴിയാത്ത പലരും ഉണ്ടായിരുന്നു. അവരിൽ ഓരോരുത്തനും, ക്രമത്തിനു്, അവളുടെ അരികത്തു ചെന്നു്, തനിക്കു സ്വാമിനിയുടെ നേർക്കുള്ള ആദരവും സന്തോഷവും അനുകമ്പയും വെളിപ്പെടുത്തി. ആ കൂട്ടത്തിൽ ഒന്നാമതായി ഓടിയണഞ്ഞതു് നമ്മുടെ പവിത്രചരിതനായ ഭദ്രബലൻ തന്നെ ആയിരുന്നു.

അവളുടെ പാദങ്ങളെ ബാഷ്പധാരകൊണ്ടു പ്രക്ഷാളനം ചെയ്തുകൊണ്ടു് അയാൾ,—"സ്വാമിനി, മുകിലഭടന്മാരുടെ ഖഡ്ഗം എന്റെ ഈ വൃദ്ധശിരസ്സിനെ ഛേദിക്കാതെ വിട്ടതു നിമിത്തം, ഈ പുണ്യദിനം കാണ്മാൻ എനിക്കു ഭാഗ്യം ലഭിക്കുകയാൽ, ഞാൻ ചരിതാർത്ഥനാകുന്നു. ഇനി എനിക്കു സങ്കടം കൂടാതെ മരിക്കാമല്ലോ"—എന്നു പറഞ്ഞു.

അതിൽ പിന്നെ, വിധുരകുമാരനെ, കൈയിൽ എടുത്തു് അവന്റെ പനിനീർപൂക്കൾപോലെ ഇരുന്ന രണ്ടു കവിൾത്തടങ്ങളിലും ചുംബനം ചെയ്തുകൊണ്ടു്,—"പ്രിയബാലക, സ്വാഗതം! നീ നിന്റെ പിതാവിന്റെ ജീവൽപ്രതിമ തന്നെ ആണു്. നീ അദ്ദേഹത്തെപ്പോലെ തന്നെ ധീരനും ശൂരനും, നിന്റെ അമ്മയെപ്പോലെ തന്നെ

ശാന്തനും സ്നേഹമഞ്ജുളനും, അവരെ രണ്ടുപേരെയും പോലെ തന്നേ, ഗുണവാനും ഭക്തിമാനും ആയിത്തീരു മാറാകട്ടേ!"—എന്നു് അയാൾ അനുഗ്രഹിച്ചു.

പെട്ടെന്നു്, അത്ര വളരെ ആളുകളുടെ ഇടയ്ക്കു് അകപ്പെട്ടുപോകയാൽ, വിധുരൻ, ആദ്യമൊക്കെ വല്ലാത്തെ ഭയപ്പെട്ടു് ഒതുങ്ങിയിരുന്നു; എങ്കിലും, ക്രമേ ണ, അവൻ ധൈര്യം പൂണ്ടു്, ധാരാളം വർത്തമാനം പറവാൻ തുടങ്ങി. താൻ ദർശിച്ചിട്ടില്ലാത്ത പല സാമാ നങ്ങളും അവിടെ ഇരിക്കുന്നതു കണ്ടിട്ടു് അവൻ ഓരോ ചോദ്യങ്ങൾ ചെയ്വാൻ ആരംഭിച്ചു; എല്ലാപേരും, വിശേ ഷിച്ചു്, വൃദ്ധഭദ്രബലനും, ബുദ്ധിപൂർവ്വങ്ങളായ ആ ചോ ദ്യങ്ങളും അകൃത്രിമങ്ങളായ അഭിപ്രായപ്രകടനങ്ങളും കേട്ടു്, വളരെ സന്തോഷിച്ചു. ആ ബാലന്റെ അത്യു ത്സാഹത്തോടുകൂടിയ സംഭാഷണങ്ങൾ കൗതുകകരങ്ങളും രസാവഹങ്ങളും ആണെന്നു് അവർ ഐകകണ്ഠ്യേന ഘോഷിച്ചു.

ശീലവതിയായ നമ്മദയെ കണ്ടുകിട്ടി എന്നുള്ള വൃത്താന്തം ക്ഷണേന നാടു മുഴുവൻ പരന്നു് അടുത്ത പ്രദേശങ്ങളിലും കടന്നു. കൂലിവേലക്കാരൻ വേല നിറു ത്തി; ഗ്രാമങ്ങളിൽ വസിച്ചിരുന്നവരിൽ, ദീനക്കാരും അ വരെ ശുശ്രൂഷിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നവരും മാത്രമേ, ആ സ്ഥ ലങ്ങളിൽ ശേഷിച്ചുള്ളു; മററുള്ളവരെല്ലാപേരും ഒന്നാകെ പുറപ്പെട്ടു. അവർ, വിശേഷപ്പെട്ട വസ്ത്രങ്ങൾ ധരിച്ചൊ രുങ്ങി, തങ്ങളുടെ ഗുണവതിയായ സ്വാമിനിയെ വീണ്ടും എതിരേററുകൊണ്ടുവരുവാൻ ഉൽക്കണ്ഠാസമേതം കാത്തു നിന്നു. അന്നു് അവർക്കു മഹാബലിചക്രവർത്തി നാടു കാ ണ്മാൻ വരുന്ന ഓണദിവസം തന്നെയായിരുന്നു. നമ്മദ

മന്ദിരത്തിന്റെ അടുത്തടുത്തു് ആകുംതോറും, വഴിയുടെ രണ്ടരുകുകളിലും നിന്നിരുന്ന ജനസംഘവും വർദ്ധിച്ചു വർദ്ധിച്ചു വന്നു. അനുകമ്പാസമ്മിളിതങ്ങളായ അശ്രുക്കൾ വാർന്നുകൊണ്ടു്, അവർ തങ്ങളുടെ സ്വാമിനിക്കു്, സന്തോഷസൂചകങ്ങളായ ഉച്ചൈർഘോഷങ്ങളാൽ സ്വാഗതം പറഞ്ഞു.

ആഗതമായിരുന്ന ജനാവലിയിൽ, താടിമീശ നീട്ടി കാഷായവസ്ത്രം ധരിച്ചു് കൈയിൽ കമണ്ഡലുദണ്ഡങ്ങൾ വഹിച്ചു രണ്ടു സന്ന്യാസിമാരും ഉണ്ടായിരുന്നു. അവർ വഴിയുടെ ഇരുഭാഗത്തു നിന്നും, നമ്മുടെ കയറിയിരുന്ന മേനാവിന്റെ ഉഭയപാർശ്വങ്ങളിലും, ജനങ്ങളുടെ ഇടയിൽക്കൂടെ തിക്കിത്തിരക്കി, തടസ്സം പറഞ്ഞവരെ തട്ടിനീക്കിയുംകൊണ്ടു്, അണഞ്ഞു. അവർ ആ സതീരത്നത്തെ താണുതൊഴുതുകൊണ്ടു കരയുവാൻ തുടങ്ങി. കാഴ്ചക്കാർ കാരണമറിയാതെ, മിഴിച്ചുനോക്കി നിലയായി. സുശീലയായ അവളെ വധിച്ചുകളവാൻ നീലകപാലൻ നിയോഗിച്ചയച്ചിരുന്ന രണ്ടു ദണ്ഡപാശികന്മാരും ആയിരുന്നു അവർ. പിതാവായ ഭൈരവനാഥന്റെ സമീപത്തു കൊണ്ടുചെന്നു വിടാതെ, കാട്ടിലെ കഷ്ടതകൾ അനുഭവിപ്പാൻ പരിത്യജിച്ചുംവച്ചുപോയതു് ക്ഷമിച്ചു മാപ്പു കൊടുക്കണമെന്നു് അവർ രണ്ടുപേരും,—പ്രത്യേകിച്ചു് വിരൂപാക്ഷൻ,—അവളോടു പ്രാർത്ഥിച്ചു. ആ സംഭവം നടന്നു് അല്പകാലം കഴിഞ്ഞ ഉടനേ, അവർ, നീലകപാലന്റെ അധികാരം ചെല്ലുന്നിടത്തു വല്ലേടത്തും താമസിക്കുന്നപക്ഷം, എപ്പോഴെങ്കിലും ആപത്തുണ്ടാകുമെന്നു ഗണിച്ചു്, ഹരിദ്വാരത്തിലേയ്ക്കു തീർത്ഥയാത്രയ്ക്കു പോയതും; ഏതാനും നാളുകൾക്കു മുമ്പേ തിരിച്ചുവന്നതും; തങ്ങൾ ആരാണെന്നു സ്വന്തം

കുടുംബാംഗങ്ങളെപ്പോലും അറിയിക്കുവാൻ ധൈര്യം വരാതെ, ആ ദിക്കിലൊക്കെ ലാടവേഷത്തിൽ ചുററി നടന്നതും; അവൾ മരിച്ചുപോയിരിക്കുമെന്നു വിശ്വസിക്കയാലും, പ്രഭുവിൻെറ ദുഃഖത്തെ കുത്തിയിളക്കേണ്ട എന്നു വിചാരിക്കയാലും, വിവരമൊന്നും അദ്ദേഹത്തെ ധരിപ്പിക്കാതിരുന്നതും;—എല്ലാം, അവളെ വിസ്തരിച്ചു പറഞ്ഞു കേൾപ്പിക്കുകയും, "അത്ഭുതം! അത്ഭുതം! സ്വാമിനി, അവിടുത്തെ ശരീരം ദുഷ്ടമൃഗങ്ങൾക്കു് ഇരയായിത്തീരാതിരുന്നതു് എന്തൊരു വിദ്യയാണു്?"—എന്നു വിസ്മയപൂർവ്വം ചോദിക്കയും ചെയ്തു.

നർമ്മദ, അനുഗ്രഹബുദ്ധ്യാ പുഞ്ചിരി തൂകിക്കൊണ്ടു്—"സുജനങ്ങളേ, എൻെറയും എൻെറ കുഞ്ഞിൻെറയും ജീവനെ, ഒന്നാമതു് ഈശ്വരനും, രണ്ടാമതു് നിങ്ങളും, ആണു രക്ഷിച്ചതു്. വിധുര, നീ ഇവരുടെ നേരെ കൃതജ്ഞത കാണിക്കണം. മനുഷ്യരെക്കാൾ കൂടുതലായി ഈശ്വരനെ ഭയപ്പെട്ടിരുന്നില്ലയെങ്കിൽ, ഇവർ നിന്നെ കൊന്നുകളയുമായിരുന്നു"—എന്നു പറഞ്ഞിട്ടു്, സന്യാസിമാരുടെ നേക്കു തിരിഞ്ഞുനിന്നു്,—"ആകട്ടെ, ഞങ്ങളെ കൊല്ലാതെ വിട്ടതുകൊണ്ടു് നിങ്ങൾക്കു പശ്ചാത്താപം ഉണ്ടോ?"—എന്നു ചോദിച്ചു.

അപ്പോൾ,—"ശാന്തം! പാപം! അവിടുത്തെ ജീവിപ്പാൻ അനുവദിച്ചതുകൊണ്ടു് ഞങ്ങൾ എന്തോ വലിയ കാര്യം ചെയ്തുകളഞ്ഞു എന്നാണു് അന്നു ഞങ്ങൾ അഭിമാനിച്ചതു്; ഞങ്ങൾ ചെയ്തതു് എത്ര തുച്ഛമായ സംഗതിയായിരുന്നു എന്നു് ഇപ്പോൾ ഞങ്ങൾ വ്യസനിക്കുന്നു. ഞങ്ങൾക്കു് എന്തു ആപത്തുതന്നെ നേരിടുമെന്നിരുന്നാലും, അവിടുത്തെ പിതൃസന്നിധിയിൽ കൊണ്ടുചെന്നു

ആക്കുകയായിരുന്നു വേണ്ടിയിരുന്നതു് എന്നു് ഞങ്ങൾക്കു തോന്നിത്തുടങ്ങിയിട്ടു് കുറച്ചുകാലമായി"—എന്നു് അവർ രണ്ടുപേരും ഒരേ സ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു.

അനന്തരം, സന്യാസിമാർ രണ്ടുപേരും സേവാപ്രസാദന്റെ കാൽക്കൽ വീണിട്ടു്, അദ്ദേഹത്തോടു് സർവാപരാധവും ക്ഷമിക്കണമെന്നു യാചിച്ചു. എത്ര ഭ്രതദയയോടും മഹാമനസ്കതയോടും കൂടിയാണു്, നമ്മദ, ഭത്താവിനുള്ള തന്റെ അന്ത്യലേഖനത്തിൽ, അവരുടെ രണ്ടുപേരുടേയും കുടുംബങ്ങൾക്കു സഹായം ചെയ്യണമെന്നു് അപേക്ഷിച്ചിരുന്നതെന്നും, എത്ര പിതൃനിർവിശേഷമായ ശ്രദ്ധയോടു കൂടിയാണു് അദ്ദേഹം സ്വപത്നിയുടെ ധർമ്മപൂർവ്വമായ ആ അപേക്ഷയെ നിറവേററിയതെന്നും, മടങ്ങി വന്നതിൽ പിന്നെ, അറിവാനിടയാവുകയാൽ, അവർ, അദ്ദേഹം തങ്ങളുടെ ഭാര്യമാക്കും സന്താനങ്ങൾക്കും ചെയ്തുകൊടുത്തിട്ടുണ്ടായിരുന്ന ഉപകാരങ്ങൾക്കു വേണ്ടി, അദ്ദേഹത്തോടു നന്ദി പറയുകയും ചെയ്തു.

അപ്പോൾ,—"നിങ്ങൾക്കു് എന്റെ പത്നിയുടേയും പുത്രന്റേയും മേൽ കരുണ ഉണ്ടായിരുന്നു എന്നും, അവരെ നിങ്ങൾ രക്ഷിച്ചു എന്നും ഉള്ള വിവരം യാതൊന്നും ഞാൻ അറിഞ്ഞിരുന്നില്ല. എങ്കിലും, നിങ്ങളുടെ നിരാശ്രയരായ കുടുംബാംഗങ്ങളെ ഞാൻ സഹായിച്ചു. അതിനാൽ, ഞാൻ, കരുതിക്കൂട്ടിയല്ലാതെ ആണെങ്കിലും, "പരോപകാരഃ പുണ്യായ" എന്ന തത്വത്തെ ഉദാഹരിച്ചു കാണിച്ചു എന്നേ വിചാരിക്കുന്നുള്ളൂ. സമാധാനത്തോടുകൂടി പൊയ്ക്കൊൾക! നിങ്ങൾക്കു് എന്റെ സഹായം

എപ്പോഴും ഉണ്ടായിരിക്കുമെന്ന് ഉറപ്പാക്കിക്കൊൾക!"— എന്ന് ദേവപ്രസാദൻ പറഞ്ഞു.

അവർ രണ്ടുപേരും എഴുന്നേററ് മേനാവിനെ അനുഗമിച്ചു. വഴിയിൽ വച്ച്, വീരഭദ്രൻ—"എന്തെല്ലാം ആപത്തുകളുണ്ടാവാമെന്നിരുന്നാലും, നന്മ ചെയ്യുന്നതിൽ നാം ആരെയും ഭയപ്പെടേണ്ടതില്ല; ഇന്നല്ലെങ്കിൽ നാളെ, അതിൽനിന്നു സൽഫലമേ ഉണ്ടാകയുള്ളു; ഈ വിധമെല്ലാം ഞാൻ അന്നു പറഞ്ഞത്ത് വെറും പ്രമാദത്താലല്ല എന്ന് ഇപ്പോൾ മനസ്സിലായോ?"—എന്നു വിരൂപാക്ഷനോടു ചോദിച്ചു.

നമ്മദ, പ്രഭുവിൻെറ അധികാരത്തിൽപ്പെട്ട രാജ്യത്തിനുള്ളിൽ എത്തിയപ്പോൾ, പൌരകന്യകമാർ 'ആചാരജാല'ത്താൽ അവരെ എതിരേററു. മന്ദിരത്തിനടുത്ത് ജനങ്ങൾ 'കണ്ണെത്താദൂരം'വരെ തിങ്ങിനിന്നിരുന്നു. 'മരിച്ചു ജീവിച്ച' സ്വാമിനിയെ ഒരു നോക്കു കാണ്മാനായിട്ട് ചിലർ വഴിയരുകിൽനിന്ന വൃക്ഷങ്ങളിൽ കയറി ഇരുന്നിരുന്നു; പട്ടണങ്ങളിൽ സൌധവാതായനങ്ങളും മട്ടുപ്പാവുകളും ജനതതിയാൽ നിബിഡമായിരുന്നു; എല്ലാവരുടേയും. വിലോകനങ്ങൾ ഒരേ കേന്ദ്രത്തിലേയ്ക്കു് ആകൃഷ്ടമായി; അപ്പോൾ എല്ലാവരും ഒന്നാകെ സന്തോഷസൂചകമായി ആർപ്പു വിളിക്കുകയും ചെയ്തു.

നമ്മദ, മേനാവിനകത്തു ശാലീനതകൊണ്ടു നമ്രമുഖിയായിട്ട് ഉപവേശിച്ചു; അത്ര വളരെ ബഹുമാനാദരങ്ങൾകൊണ്ട് അവളുടെ ചിത്തം സ്പന്ദിച്ചു; അപ്പോഴും മാൻതോലുതന്നെ ഉടുപ്പിച്ചിരുന്ന വിധുരകുമാരനെ അ

വരം, എല്ലാവേരും കാണുമാറു്, മടിയിൽ എടുത്തിരു ത്തി. മേനാവിന്റെ വലത്തുവശത്തുകൂടെ, സേവാപ്ര സാദനും, ഇടത്തുവശത്തുകൂടെ വൃദ്ധ ഭദ്രബലനും, അശ്വാ രൂഢരായി സഞ്ചരിച്ചു; സന്യാസിമാർ ആ വാഹനത്തെ പിന്തുടൎന്നു. അവരുടെ പിറകിൽ ഹരിണി, സ്വാമിഭക്ത നായ ശുനകൻ എന്നതുപോലെ, മാറാതെ നിന്നു. പ്രഭു വിന്റെ മിത്രങ്ങളും പരിചാരകന്മാരും രണ്ടു സംഘ മായി പിരിഞ്ഞു്, മുറയ്ക്കു് ആ പട്ടണപ്രവേശനത്തിന്റെ മുമ്പിലും പിറകിലും ആയി നടന്നു.

സമീപപ്രദേശങ്ങളിൽ വസിച്ചിരുന്ന മാന്യജനങ്ങ ളുടെ കളത്രങ്ങളും പുത്രിമാരും,—വിശേഷിച്ചു മുന്നറിവു് ഒന്നും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല എങ്കിലും,—തനിക്കു വീണ്ടും സ്വാഗതം പറഞ്ഞു ഗൃഹപ്രവേശം നല്കുന്നതിനു്, മന്ദിരാന്തർദ്വാരത്തിൽ കൂട്ടം കൂട്ടമായി കാത്തുനിന്നിരു ന്നതു്, ചത്വരത്തിൽ എത്തിയ നമ്മ കണ്ടു. അവരെല്ലാ വേരും അവളുടെ ചാരിത്രശുദ്ധി സ്ഥാപിതമായതു കണ്ടും, ഈശ്വരകൃപാജന്യമായ ആപന്മുക്തി കണ്ടും, അത്യന്തം അനുമോദിച്ചു. സകലരും ആ ദിവസത്തെ, ധർമ്മം അധർമ്മത്തിന്റെ മേൽ വിജയം നേടിയ ഒരു പാവനസുദിനമായിട്ടുതന്നേ, പൂജിച്ചു; യദൃച്ഛയാ അന്നു് നക്ഷത്രം തിരുവാതിരയായിരുന്നു; അന്നുമുതൽ ആ നാട്ടിലെ സ്ത്രീകൾ അതു് തങ്ങളുടെ ഒരു പുണ്യദിനമാ യിട്ടു കൊണ്ടാടിത്തുടങ്ങി. അവരെല്ലാവേരും വിശേഷ വസ്ത്രാഭരണാദ്യലംകൃതകളായിരുന്നു. ശുഭ്രവസ്ത്രങ്ങൾ ധരി ച്ചു് അതിമനോഹരമായ മുത്തുമാല അണിഞ്ഞിരുന്ന ഉത്തമയായ ഒരു സുന്ദര തരുണി, വരിവരിയായി നിരന്നു നിന്നിരുന്ന ആ ആൾക്കൂട്ടത്തിന്റെ മുമ്പിൽ, മറവുള്ള

വരെ വിട്ടു് അകന്നു്, ഒററയായി നിൽക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. നിർദ്ദോഷതയുടേയും മനോനൈർമ്മല്യത്തിന്റേയും ചിഹ്നമായിട്ടു് ഒരു മാലതീമാല കൈയിൽ വെച്ചുകൊണ്ടു് അവൾ,—"സ്വാമിനി, വനിതാസമൂഹം ഒന്നാകെ നിഷ്കപടമായ ഭക്തിബഹുമാനത്തോടുകൂടി അവിടുത്തേയ്ക്കു സമർപ്പിക്കുന്ന ഈ ഹാരം അവിടുന്നു സദയം കൈക്കൊള്ളണം. അവിടുത്തേയ്ക്കു് ഇതിലും അധികം മനോഹരങ്ങളായ ഹാരങ്ങൾ സർവ്വലോകത്തും സർവ്വകാലത്തും ലഭിക്കുമാറാകട്ടെ!"—എന്നു പറഞ്ഞു.

പ്രഭുപത്നിക്കു് ആകൃതികൊണ്ടു് അവളെ ആദ്യം ഇന്നാരെന്നു മനസ്സിലായില്ല. പതിന്നാലു വയസ്സു മാത്രം പ്രായമുണ്ടായിരുന്ന കാലത്തു് നീലകപാലനെ വകവയ്ക്കാതെ, രാത്രിയിൽ കല്ലറയിൽച്ചെന്നു സേവാപ്രസാദനു് എഴുത്തെഴുതിച്ചു വാങ്ങുവാൻ ധൈര്യമുണ്ടായ ഭാരതിയാണു് അവൾ എന്നു് ആ മഹിളാസമൂഹത്തിന്റെ നായിക നർമ്മദയേ ധരിപ്പിച്ചു. "ശ്രേഷ്ഠയായ സ്വാമിനി, അവിടുത്തെ അന്നു സഹായിക്കുവാൻ വരാൻ തോന്നിയതു് ഭാരതി ഒരുത്തിക്കു മാത്രമായിരുന്നു. അതിനാൽ അവൾതന്നെ വേണം അവിടുത്തെ ഇന്നു് ഒന്നാമതായി അഭിനന്ദിക്കുവാനും എന്നു ഞങ്ങൾ വിചാരിച്ചു"—എന്നു് ആ യോഷമാർ ചേർന്നു ഘോഷിക്കുകയും ചെയ്തു.

നർമ്മദ, ലജ്ജാവിനയങ്ങളാൽ നമ്രമുഖിയായി ആ മാല സ്വീകരിച്ചുകൊണ്ടും,—ഭാരതിയെ ഗാഢമായി ആശ്ലേഷിച്ചുകൊണ്ടും—"ഭാഗ്യം ജയിക്കട്ടെ! മനസ്സാക്ഷിയുടെ ഉപദേശം അനുസരിച്ചു പ്രവർത്തിച്ചതിനു് നിനക്കു കാലതാമസം കൂടാതെ എത്ര ബഹുമതികളാണു വന്നു ചേർന്നിരിക്കുന്നതു്! ധർമ്മാചരണം ശ്രേയോലാഭഹേതു

വാകുന്നു. നിനക്ക് സർവ്വദാ സർവ്വ സൌഭാഗ്യം വർദ്ധിക്കട്ടേ!"—എന്ന് ആശംസിച്ചു.

അതിന്,—"സ്വാമിനി, അവിടുന്നു പറഞ്ഞതു വാസ്തവമാണ്. സൽകൃത്യത്തിന് ഈ മാതിരി ബഹുമതി എപ്പോഴും ലഭിക്കുന്നതായി കണ്ടുവരാറില്ലെങ്കിലും, സൽകൃത്യം, വളരെ അപൂർവ്വമായിട്ട മാത്രമേ ഇങ്ങനെ വിജയം നേടിക്കണ്ടിട്ടുള്ളു എങ്കിലും,—ഈശ്വരൻ സൽകൃത്യത്തെ പരലോകത്തു് എങ്ങനെ ആണു് അഭിനന്ദിച്ചുവരാറുള്ളതെന്നു് ഒരു സ്ഥൂലജ്ഞാനം നമുക്ക് ഉണ്ടാകുന്നതിനുവേണ്ടി, ചിലപ്പോഴെല്ലാം ഈവിധം ചെയ്യുന്നുണ്ടു്"—എന്നു ഭദ്രബലൻ പറഞ്ഞു.

അനന്തരം സേവാപ്രസാദന്റെ നേക്കു തിരിഞ്ഞു്,—"പ്രഭോ, ഞാൻ സൈനികവൃത്തിയിൽ പ്രവേശിച്ചിട്ട് അൻപതു വർഷം തികയുവാൻ ഇനി കുറച്ചുനാളേ വേണ്ടു; വിജയലക്ഷ്മീസമാലിംഗിതരായിട്ടു് അവിടുത്തെ പൂർവ്വികന്മാരിൽ പലരും,—അവിടുന്നും,—ഈ മന്ദിരത്തിൽ തന്നേ, പ്രവേശിക്കുന്നതു് ഞാൻ പലപ്പോഴും കണ്ടിട്ടും ഉണ്ടു്; പക്ഷേ, ഇത്ര സഫലമായ ഒരു സുദിനം എനിക്കു് ഒരിക്കലും കാണ്മാൻ ഇടവന്നിട്ടില്ല"—എന്നു് അറിയിച്ചു.

അതിന് സേവാപ്രസാദൻ,—"ധർമ്മത്തിന് അധർമ്മത്തിന്റെ മേൽ വിജയത്തെ ആഘോഷിക്കണമെന്നു് ഈശ്വരൻതന്നെ നിശ്ചയിച്ചതിനാലാണു് ഇതു് അത്ര വിശേഷമായിത്തീർന്നതു്"—എന്നു മറുപടി പറഞ്ഞു.

മന്ദിരത്തിൽ കൂടിയിരുന്ന ജനതതി ഈ അഭിപ്രായങ്ങൾ കേട്ടു് അഭിനന്ദിക്കയും ശരി വയ്ക്കയും ചെയ്തു.

ധവളദളങ്ങളോടും രമ്യസൌരഭ്യത്തോടും കൂടിയ മാലതീസുമം മേലാൽ, വധൂചാരിത്രചിത്തശുദ്ധികളെ സൂചിപ്പിക്കുന്ന വൈവാഹികമംഗലമാലയായിട്ടു് ഉപയോഗിക്കേണ്ടതാണെന്നു കന്യകമാരെല്ലാവരും തീർച്ചപ്പെടുത്തി. ആ നിശ്ചയം അനുസരിച്ചു് ഇന്നും ആ ദിക്കിലും മററു പല ദിക്കുകളിലും നടത്തിവരുന്നതും ഉണ്ടു്.

അന്നത്തെ പരമാനന്ദങ്ങളും വിവിധമനോവികാരങ്ങളുംകൊണ്ടു്, നർമ്മദയ്ക്കു ദുർഭരമായ ക്ഷീണം ഉളവായി; അതിനാൽ അവൾ, തനിക്കു് വളരെക്കാലത്തിനു മുമ്പു് ഉപേക്ഷിച്ചുപോകേണ്ടിവന്ന നിർജ്ജനമായ ശയ്യാഗൃഹത്തെ പ്രാപിച്ചു; അപ്പോൾ അറയുടെ വാതുക്കൽ നിന്നിരുന്ന ഭാഗ്യഹീനനായ ദാരികൻെറ വിധവയോടും സന്താനങ്ങളോടും അവൾ കുറച്ചുനേരം കുശലപ്രശ്നങ്ങൾ ചെയ്തുകൊണ്ടു നിൽക്കുകയും, അവക്കു് താൻ തുണ ഉണ്ടെന്നു് ഉറപ്പുകൊടുക്കുകയും ചെയ്തു. അനന്തരം, തന്റെ ആ ഭാഗ്യലാഭത്തിനു് ഈശ്വരനോടു നന്ദി കാണിച്ചിട്ടു് അവൾ, തനിക്കു് അപ്പോൾ അത്യന്തം ആവശ്യപ്പെട്ടിരുന്ന വിശ്രമത്തിനു് ആരംഭിച്ചു.

ദാരികകുടുംബവും വിശ്വസ്തഭാരതിയും അന്നുമുതൽ സേവാപ്രസാദസദനത്തിൽ സർവ്വസ്വാതന്ത്ര്യസമേതം വസിക്കുവാൻ തുടങ്ങി.

XVII

നർമ്മദയുടെ മാതൃഗൃഹപ്രാപ്തി.

സേവാപ്രസാദസദനത്തിൽ ആനന്ദകോലാഹലങ്ങൾ പൊടിപൂരമായി നടന്നുകൊണ്ടിരിക്കവേ, ഭൈരവനാഥമന്ദിരത്തിൽ സർവ്വത്ര തീവ്രപരിദേവനങ്ങൾ തന്നേ മുഴങ്ങി. നർമ്മദാപിതാക്കന്മാരെ, അവളുടെ പുനസ്സമാഗമത്തെപ്പററിയുള്ള സന്തോഷവൃത്താന്തം ധരിപ്പിക്കുന്നതിന്, താൻതന്നെ ഉടനേ അശ്വാരൂഢനായി പുറപ്പെടുമെന്ന്, വൃദ്ധഭദ്രബലൻ, തന്റെ വയോധികത്വത്തെ ഗണിക്കാതെ, ശഠിച്ചു. ആ ദീർഘയാത്രകൊണ്ടുണ്ടാകാവുന്ന ബുദ്ധിമുട്ടുകളേയും, കായക്ലേശങ്ങളേയും കുറിച്ചു പറഞ്ഞു്, പ്രഭ എത്രതന്നെ തടുത്തിട്ടും, അതു് ആ വൃദ്ധന്റെ നിശ്ചയത്തിന് ഇളക്കം വരുത്തിയില്ല. താൻ മുമ്പു സേവിച്ചിരുന്ന ഭൈരവനാഥപ്രഭുവിന്റേയും പത്നിയുടേയും സങ്കടങ്ങളെ ദൂരീകരിക്കുവാൻ. കിട്ടിയ അവസരം, അന്യനു വിട്ടുകൊടുക്കുന്നതിന് അയാൾക്കു സമ്മതം ഉണ്ടായില്ല. അതിനാൽ, അയാൾ ഏതാനും അശ്വാരൂഢന്മാരായ സഹചരന്മാരോടുകൂടെ പുറപ്പെട്ടു.

നമ്മദാവിവാഹകമ്മം നടത്തിയ പുരോഹിതൻ അപ്പോൾ അടുത്ത ഗ്രാമത്തിലുള്ള ക്ഷേത്രത്തിലെ വിഗ്രഹം ഇളക്കി പ്രതിഷ്ഠിക്കുന്നതിന്, രണ്ടു മൂന്നു നാഴിക അകലെ ഒരു ദിക്കിൽ, വന്നു താമസിക്കുന്നതായിട്ടു്, വൃദ്ധൻ പകുതി വഴിയിൽ എത്തിയപ്പോൾ, അറിഞ്ഞു. കുടുംബപുരോഹിതനായ അദ്ദേഹം ഭൈരവനാഥന് വളരെ ആപ്തനാണെന്നു് അറിവുണ്ടായിരുന്നതിനാലും, പെട്ടെന്നു കേൾക്കുന്ന സന്തോഷവർത്തമാനംകൊണ്ടു വരാവുന്ന അപായങ്ങളൊന്നും കൂടാതെ പ്രഭുവിനെ എങ്ങനെയാണു വിവരം ഗ്രഹിപ്പിക്കേണ്ടതു് എന്നുള്ളതിനു് സഫലമായ വല്ല ഉപായവും അദ്ദേഹവുമായി ആലോചിച്ചു് ഉറപ്പിക്കാമല്ലോ എന്നു വിചാരിച്ചതിനാലും, ഭദ്രബലൻ ഉടൻതന്നെ അദ്ദേഹം വസിച്ചിരുന്ന ദിക്കിലേയ്ക്കു പോയി. സുജനമായ പുരോഹിതൻ വർത്തമാനം ഗ്രഹിച്ചു് അത്യാനന്ദം പൂണ്ടു. അനന്തരം, ആ മാന്യകുടുംബത്തിനു നേരിട്ട വിപത്തുകളെ അത്ര മംഗലമായി പരിണമിപ്പിച്ചതിന്, ഈശ്വരന്റെ നേരേ നന്ദി പ്രകടിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു്, അദ്ദേഹം,—"മനസ്സ് സ്വസ്ഥമാക്കുക! ഉത്തമമിത്രമേ, നിങ്ങളുടെ കഷ്ടതകൾക്കു് അവസാനം വന്നു എന്നു് അവരെ തക്ക മുൻകരുതലോടുകൂടി മനസ്സിലാക്കുവാൻ ഞാൻ ഏററു. ഖിന്നരായ ആ മാതാപിതാക്കന്മാരുടെ ഭവനത്തിൽ, നാളെ എനിക്കു പോകേണ്ടതായിട്ടുണ്ടു്. അതുകൊണ്ടു് നാം രണ്ടുപേരും ഒരുമിച്ചു നാളെ പുറപ്പെട്ടാൽ മതിയാകും"—എന്നു് അയാളോടു പറഞ്ഞു. ഭദ്രബലനു് ഇതു കേട്ടപ്പോൾ സന്തോഷമായി; അശ്വാരൂഢരായ അനുചരന്മാരോടുകൂടി തനിക്കു് ആ തീർത്ഥപാദനെ അനുഗമിച്ചു ബഹുമാനിക്കുവാൻ അവ

സരം കിട്ടിയല്ലോ എന്നു വിചാരിച്ചു് അയാൾ ചാരിതാൎത്ഥ്യവും നേടി.

പിറേറദിവസം തന്നേ പുരോഹിതാദികൾ ഭൈരവനാഥമന്ദിരത്തിൽ എത്തി. അവർ രണ്ടുപേരും വന്നിരിക്കുന്ന വിവരം ഭൃത്യജനം ചെന്നു് അറിയിച്ചപ്പോൾ, ഉടനെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടു ചെല്ലുന്നതിന്നു് പ്രഭു കല്പിച്ചു; പുത്രിയുടെ അകാലമൃതിയോൎത്തു സന്തപിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു എങ്കിലും ആ പ്രഭുവും പത്നിയും പുരോഹിതനേയും വൃദ്ധസൈനികനേയും സൗജന്യപുരസ്സരം യഥായോഗ്യം ബഹുമാനിക്കാതിരുന്നില്ല. തനിക്കു പറവാനുണ്ടായിരുന്ന സന്തോഷവൎത്തമാനം ഗ്രഹിക്കുന്നതിന്നു്, ആ മാതാപിതാക്കന്മാരെ, ബുദ്ധിമാനായ പുരോഹിതൻ, ആലോചനാപൂൎവ്വം അനുകമ്പയോടുകൂടി ഓരോന്നു സംസാരിച്ചു്, സന്നദ്ധരാക്കി. അനന്തരം, അവരുടെ പുത്രി അപ്പോഴും ജീവിച്ചിരിക്കുന്നുണ്ടെന്നും, അവൾ സുചരിത്ര ആണെന്നു തെളിഞ്ഞിരിക്കുന്നുവെന്നും, അവൾ താമസിക്കുന്ന ദിക്കിലെ സകലമാനപേൎക്കും,—ധനികൎക്കും നിൎദ്ധനൎക്കും, വൃദ്ധൎക്കും ബാലൎക്കും, സ്ത്രീകൾക്കും പുരുഷന്മാൎക്കും,—ഒരുപോലെ അത്യന്തം സമ്മതയും ബഹുമതയും ആയിത്തീൎന്നിരിക്കുന്നുവെന്നും, അദ്ദേഹം അവരെ പറഞ്ഞു ധരിപ്പിച്ചു. വൃദ്ധമാതാപിതാക്കന്മാർ ആ വൃത്താന്തം കേട്ടു് ഈശ്വരനെ മനസ്സുഴിഞ്ഞു വാഴ്ത്തി; എന്നു മാത്രമല്ല, തങ്ങളുടെ 'ജന്മം ഒടുങ്ങുന്നതിനു മുമ്പു്' ഒന്നുകൂടെ പുത്രീമുഖം ദൎശിച്ചു പരമാനന്ദം തേടുന്നതിനുവേണ്ടി, അന്നുതന്നേ, അപ്പോൾത്തന്നേ, ജാമാതൃഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു പുറപ്പെടണമെന്നു തീൎച്ചപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്തു. ആ നിശ്ചയമനുസരിച്ചു് അവർ എല്ലാപേരുമായി 'ശുഭന്യ

ശീഘ്രം' എന്ന ആപ്തവാക്യം പ്രമാണമാക്കി, ഉടനേ തന്നെ, യാത്രയും ആയി.

ഇത്രയും നടന്ന ദിവസങ്ങൾക്കിടയ്ക്ക്, നമ്മദയ്ക്ക്, ഭത്താവിന്റെയും മററും സ്നേഹോദാരമായ പരിചരണങ്ങൾകൊണ്ടു്, ക്രമേണ, പൂവ്വവൽ ശരീരദാർഢ്യവും ആരോഗ്യവും വന്നു. മുഖകമലം പ്രാഗേവ സുകമാരതാം വഹിച്ചു. അവൾക്ക് അച്ഛനമ്മമാരെ ഒന്നു കാണണം എന്ന ആശ ഒഴിച്ചു് അപ്പോൾ മറെറല്ലാ ആഗ്രഹവും സിദ്ധമായിരുന്നു; എന്നാൽ, മാതാപിതാക്കന്മാർ, പ്രതീക്ഷയെ അതിക്രമിച്ച വേഗത്തിൽ വന്നുചേരുകയാൽ, ആ ആഗ്രഹവും അവൾക്ക സിദ്ധമായി. ആ സമ്മേളനാവസരത്തിൽ നമ്മദയ്ക്കും മാതാപിതാക്കന്മാക്കും ഉണ്ടായ വികാരങ്ങൾ എന്തായിരുന്നു എന്നു പറക വയ്യ. ആദ്യത്തെ സ്നേഹാനന്ദസംരംഭങ്ങൾ കഴിഞ്ഞ ഉടനെ അവളുടെ പിതാവായ ആ പൂജ്യവൃദ്ധൻ, മരിച്ചു ജീവിച്ച സ്വപുത്രനായ രോഹിതനെ കണ്ട സമയം ഹരിശ്ചന്ദ്രരാജാവിന് ഉണ്ടായ വിധത്തിലുള്ള വികാരങ്ങളോടുകൂടി,—"നിന്നെ ജീവനോടെ കാണ്മാൻ സാധിച്ചതുകൊണ്ടും നിന്റെ ചാരിത്രശുദ്ധിയെക്കുറിച്ചുണ്ടായിരുന്ന ശങ്ക തീന്നതുകൊണ്ടും, എനിക്ക തൃപ്തിയായി. ഇനി എന്റെ ജന്മം ഒടുങ്ങിയാലും തരക്കേടില്ല"—എന്നു പറഞ്ഞു.

മാതാപിതാക്കന്മാർ രണ്ടുപേരും, സന്തോഷാശ്രുക്കൾ തൂകിക്കൊണ്ടു്, പുത്രിയെ മാറി മാറി ചുംബനശതങ്ങളാൽ അനുമോദിച്ചു.

മനോഹരമായ വിധുരനേ കണ്ടപ്പോൾ അവർ രണ്ടുപേരും ഒന്നാകെ,—"ഇതാണോ ഞങ്ങളുടെ പൗത്രൻ?"—എന്നു ചോദിക്കുകയും,—"ഇവിടെ വരു കുഞ്ഞേ, മുത്തശ്ശന്റെയും മുത്തശ്ശിയുടെയും അടുത്തു വരൂ!"—എന്നു വിളിക്കുകയും ചെയ്തു.

പുത്രനെ കൈയിൽ എടുത്തു് ഉമ്മവച്ചുകൊണ്ടു്,—"പ്രിയബാലക, ഈശ്വരൻ നിന്നെ അനുഗ്രഹിക്കട്ടെ!"—എന്നു പിതാമഹൻ പറഞ്ഞു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ പക്കൽ നിന്നു് തൻെറ കൈയിലേയ്ക്കു കുമാരനെ പകൎന്നു് ആനന്ദബാഷ്പം ചൊരിഞ്ഞു്, അവനെ ചുംബനംചെയ്തുകൊണ്ടു മാതാമഹിയും,—"ശീലവാനായ പുത്ര, ഈശ്വരൻ നിന്നെ സഹായിക്കും"—എന്നു് അനുഗ്രഹിച്ചു.

അതിൻെറ ശേഷം രണ്ടുപേരും ഒന്നാകെ ഭക്തികൊണ്ടു സ്നിഗ്ദ്ധമായിത്തീൎന്ന സ്വരത്തിൽ,—"ഈശ്വരാ, അവിടുത്തെ ദീൎഘദൎശിത്വം എത്ര മഹനീയമായിരിക്കുന്നു! പ്രിയപുത്രി, ഞങ്ങൾ നീ മരിച്ചുപോയി എന്നു വച്ചു ദുഃഖിച്ചിരിക്കയായിരുന്നു; നിന്നെ ഈ ലോകത്തു വച്ചു് ഒരു കാലത്തും കാണ്മാൻ സാധിക്കയില്ല എന്നായിരുന്നു ഞങ്ങളുടെ വിചാരം. എന്നാൽ, അതിനു പരിശാന്തിയായി, ഈശ്വരൻ ഞങ്ങൾക്കു് നിന്നെ—ഒരാൾക്കു പകരം രണ്ടാളായിട്ടു്,—പുത്രവതിയായിട്ടു്,—ദാനംചെയ്തിരിക്കുന്നു"—എന്നു പറഞ്ഞു.

അപ്പോഴേയ്ക്കും, ഭക്തിശിരോരത്നമായ ആ പുരോഹിതൻ, ആനന്ദാതിരേകത്താൽ ഇതികൎത്തവ്യതാമൂഢനായിത്തീൎന്ന് സേവാപ്രസാദൻെറയും തൽപത്നിയുടെയും അരികത്തു ചെന്നു. പൊട്ടുന്നനവെ, കാണ്മാനിടയാവുകയാൽ, നമ്മൾ, അദ്ദേഹത്തെ ഈശ്വരപ്രേരിതനായ ദൂതനെപ്പോലെ ഗണിച്ചു. ആ ദമ്പതിമാരെ അഭിനന്ദിച്ചു് അനുഗ്രഹിച്ചതിനുശേഷം, അദ്ദേഹം ഈശ്വരചൈതന്യം ഉണ്ടായിട്ടെന്നപോലെ, പറഞ്ഞു:—"വിവാഹാവസാനത്തിൽ ഞാൻ നിങ്ങൾക്കു ധന്യവാദം ചെയ്യവേ, എൻെറ ആത്മാവിൽ ഉദിച്ച ചില സംഗതികൾ നിങ്ങളോടു പ്രസ്താവിച്ചിരുന്നല്ലോ. അതൊക്കെ

ഈശ്വരൻ ഇപ്പോൾ നിർവ്വഹിച്ചുകഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ഈശ്വരൻ നിനക്കു്, പ്രിയപുത്രി, പല കഷ്ടാനുഭവങ്ങളും വരുത്തിവച്ചു; പക്ഷെ അതെല്ലാം ഈ ലോകത്തു വച്ചു് ഇതുവരെ ആരും അനുഭവിച്ചിട്ടില്ലാത്ത ചില സുഖങ്ങൾ നിനക്കു തരുന്നതിനുള്ള സമാരംഭങ്ങളാണു്. സംഭവപരമ്പരയെ പരമകാരുണികൻ നാം വിചാരിച്ചിരിക്കാത്ത വിധത്തിലാണെങ്കിലും, മഹനീയമായ മാതിരിയിൽ നയിച്ചു; നാം സന്ദേഹിച്ചിരുന്നതിനു വിപരീതമായി, അദ്ദേഹം കരുണാസമേതം, നമ്മെ, ഇപ്പോൾ, പല കഷ്ടതകൾ അനുഭവിപ്പിച്ചതിനുശേഷം ആണെങ്കിലും വീണ്ടും സംയോജിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

"ഈ പുനസ്സമ്മേളനത്തിൽ ഭാഗഭാക്കുകളായിത്തീരാനുള്ള മഹാഭാഗ്യം ഈയുള്ളവക്കു് എല്ലാപേക്കും ഒരുപോലെ നൽകിയതിനാൽ, ആനന്ദബാഷ്പം വാർത്തുകൊണ്ടു് നാം ഈശ്വരനാമസങ്കീർത്തനം ചെയ്യേണ്ടതാണു്. വിശിഷ്യ, ഈ പുരാതന മനുഷ്യകുടുംബത്തിന്റെ ശാശ്വതപ്രതിഷ്ഠയ്ക്കു് ഒരംഗത്തെ കൂടെ ദാനം ചെയ്കതിനാൽ, നാം അദ്ദേഹത്തിന്റെ നേക്കു് പൂർവ്വാധികം ഭക്തി കൈക്കൊള്ളേണ്ടതാകുന്നു. ഈശ്വരദാനങ്ങൾ ഒരിക്കലും കുറഞ്ഞുപോകാറില്ല; കൂടിപ്പോകാറേ ഉള്ളു. ആപൽപരീക്ഷകളിൽ യഥോചിതം വിജയികളായി വരുവാൻ വേണ്ട വിരുതുള്ളവരാകുന്നു പുണ്യം ചെയ്തവർ; അങ്ങനെ നിർമ്മലമായി, ചാരിത്രശുദ്ധിയോടുകൂടി പ്രത്യാഗമിക്കുന്ന ജനങ്ങൾക്കു്, അദ്ദേഹം തന്റെ കരുണാനുഗ്രഹങ്ങൾ നേടീട്ടുള്ളവക്കു കൊടുക്കുവാൻ വേണ്ടി നീക്കിവച്ചിട്ടുള്ള ദിവ്യസമ്മാനം നൽകുന്നു. നമ്മദേ, ആ അമോഘബഹുമതി ലഭിക്കുന്നതിനുള്ള പരമഭാഗ്യം നിനക്കു് ഇതാ സമ്പ്രാപ്തമായി."

XVIII

സമാപ്തി.

നീലകപാലന്റെ ജീവിതശേഷം കല്ലറയിൽ കഴിഞ്ഞു. ഉച്ഛൃംഖലമായ ദുർമ്മാർഗ്ഗസക്തിയുടെ ദുർന്നിവാരഫലമായ യാതനാനുതാപങ്ങൾ മുഴുവനും അയാൾ അനുഭവിച്ചു. ഭയങ്കരമായ കല്ലറയിലെ അയാളുടെ കഷ്ടവാസം കാണാനും കരുണ യാചിക്കുന്ന അയാളുടെ വിലാപങ്ങളും മുറവിളികളും കേൾക്കാനും ഇടയായവരൊക്കെ, പാപംചെയ്യുന്നവർക്ക്, പലപ്പോഴും, ഈ ലോകത്തു വച്ചുതന്നെ ഘോരശിക്ഷ അനുഭവിക്കേണ്ടി വരുന്നുണ്ടെന്നുള്ള പരമാർത്ഥം മനസ്സിലാക്കി. അയാളുടെ അവസാനം ദുരന്തദുഃഖസമ്പൂർണ്ണമായിരുന്നു.

താൻ യഥായോഗ്യം അലങ്കരിച്ചുവന്ന ആ സ്ഥാനത്തെ വീണ്ടും പ്രാപിപ്പാൻ, നമ്മെദയ്ക്കു് ഇടയായ ആ അവസരത്തിൽ, അവളെ നേരിട്ടു കണ്ടു് അഭിനന്ദിക്കുന്നതിന് അനുമതി വേണമെന്നു്, മുമ്പൊക്കെ അവളുടെ ഔദാര്യത്താൽ മനസ്സുഖം അനുഭവിക്കുവാൻ ഭാഗ്യമുണ്ടായ നിർദ്ധനരായ പലരും യാചിച്ചു; ആ പ്രഭുപത്നി അവരെ എല്ലാപേരേയും തന്റെ അരികത്തു കൂട്ടിക്കൊണ്ടു ചെല്ലുവാൻ ഭൃത്യവർഗ്ഗത്തിനു കല്പനകൊടുത്തു. മന്ദിരത്തിൽ ആഗതമായ ആ ജനസംഘത്തോടു് അവൾ അടിയിൽ കാണുംവണ്ണം, മനസ്സലിയുമാറു് സംസാരിച്ചു:—

"സന്മിത്രങ്ങളേ, നിങ്ങൾക്ക് എത്രമാത്രം സ്നേഹമുണ്ടെന്ന് ഞാൻ നല്ലപോലെ അറിയുന്നു; എന്റെ സന്തോഷസന്താപങ്ങളിൽ നിങ്ങൾ കാണിക്കുന്ന കൗതുകോൽകണ്ഠകൾക്ക് ഞാൻ നിങ്ങളോടു നന്ദി പറകയും ചെയ്യുന്നു. ഹാ! ഹാ! നിങ്ങളും ലോകപീഡകളിൽനിന്നു വിമുക്തരല്ലെന്ന് എനിക്കു പൂർണ്ണമായ അറിവുണ്ട്. നിങ്ങളിൽ പലരും ഈ ലോകത്തിൽ നിരവധി ക്ലേശദുരിതങ്ങൾ അനുഭവിച്ചുവരുന്ന വിവരവും എനിക്ക് അറിയാം. നിങ്ങൾക്ക് സമാശ്വാസം ഉണ്ടാകട്ടെ! ഈശ്വരനെ ഭജിക്കുക. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ദീർഘദൃഷ്ടികളിൽ ദൃഢവിശ്വാസം ഉണ്ടായി! അധൈര്യം വെടിയുക! ഭക്തജനങ്ങളെ അദ്ദേഹം ആപന്മുക്തരാക്കിത്തീർക്കും. ദുഃഖോപശമത്തിനുള്ള വഴി മുഴുവൻ അടഞ്ഞിരിക്കുമ്പോഴും, അദ്ദേഹത്തിനു, നമ്മെ സഹായിക്കുവാൻ കഴിയും. നമ്മുടെ ആപന്നിര അത്യാരൂഢമായിരിക്കുമ്പോൾ അദ്ദേഹം നമുക്ക് ഹസ്താവലംബം തന്നു രക്ഷിക്കുന്നു. വസ്തുതഃ, സർവ്വവും നമ്മുടെ നന്മയ്ക്കുവേണ്ടി ശരിപ്പെടുത്തി വയ്ക്കുന്നതിന് അദ്ദേഹത്തിനു ശക്തിയുണ്ട്; പക്ഷേ, വിവേകികൾക്ക് അതു കണ്ടറിഞ്ഞു് അതനുസരിച്ചു പ്രവർത്തിക്കുവാൻ ഇതു് നിങ്ങൾക്ക് എന്റെ ജീവിതസംഭവങ്ങൾ നോക്കി ഗ്രഹിക്കാവുന്നതാണ്.

"ഉള്ളതുകൊണ്ടു തൃപ്തിപ്പെടുവാൻ പഠിക്കുക. നിഷ്കിഞ്ചനത്വം ആനന്ദാനുഭൂതിക്ക് തടവല്ല; ഇതു് ഞാൻ ആരണ്യവാസത്താൽ പഠിച്ചു. നിങ്ങൾ എത്രതന്നെ നിർദ്ധനരാണെങ്കിലും, കഴിഞ്ഞ ഏഴ് അതിദീർഘവർഷങ്ങളിൽ, എനിക്ക് ഉണ്ടായിരുന്നതുപോലെ ഉള്ള ദാരിദ്ര്യം ഒരിക്കലും അനുഭവിച്ചിരിക്കയില്ല.

നിങ്ങൾക്ക പാൎപ്പാൻ മാടമുണ്ടു്; ഉടുപ്പാൻ മുണ്ടുണ്ടു്; കിടപ്പാൻ പായുണ്ടു്; എന്നു മാത്രമല്ല, ശിശിരത്തുവിൽ തണുപ്പു മാററാൻ തീയും ചൂടുകമ്പിളിയും ഉണ്ടു്. വേറെ എന്താണു്, തൃപ്തിയോടുകൂടി കഴിഞ്ഞുകൂടുന്നതിനു്, ബുദ്ധിയുള്ള ഒരാൾക്ക വേണ്ടതു്? നിങ്ങൾ ജഡവസ്തുക്കളിൽ അത്യാശ വയ്ക്കരുതു്; സത്യസ്വരൂപനായ പരമാത്മാവിൽ പരിപൂൎണ്ണമായി വിശ്വസിച്ചുകൊള്ളുക: പണം സാരമില്ലാത്തതാകുന്നു; അതു് ശ്യാമികാകലുഷമായ വെറും ക്ഷുദ്ര ലോഹം മാത്രം ആകുന്നു. നിമിഷമാത്രയിൽ; മഹാധനികനെപ്പോലും മഹാദരിദ്രനാക്കാനും, അതുപോലെതന്നെ മഹാദരിദ്രനെ മഹാധനികനാക്കാനും അദ്ദേഹം ശക്തനാണു്; ചുരുക്കത്തിൽ നരനെ വാനരനാക്കാനും വാനരനെ നരനാക്കാനും അദ്ദേഹം വിചാരിച്ചാൽ കഴിയും. അദ്ദേഹത്തിന്റെ സൎവ്വശക്തത്വം, എന്റെ അനുഭവത്തേയും സ്ഥിതിയേയും തന്നെ നോക്കി, ഗ്രഹിച്ചുകൊള്ളുക!

"ഈശ്വരനിൎദ്ദേശങ്ങൾ അണുമാത്രവും തെററിച്ചു നടന്നുപോകാതെ സൂക്ഷിച്ചുകൊള്ളണം. നിത്യവും ഈശ്വരപ്രാൎത്ഥനകൾ നടത്തുകയും മനസ്സാക്ഷിയെ ശുദ്ധമാക്കിവയ്ക്കുവാൻ ശ്രമിക്കുകയും ചെയ്യേണ്ടതാണു്. ഈശ്വരപ്രവേശത്തിനു് ഹൃദയകവാടം സസന്തോഷപൂൎവ്വം തുറന്നിട്ടുകൊണ്ടു വൎത്തിക്കുന്ന ആളിനു് സ്വൎഗ്ഗം തന്നിൽത്തന്നേ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു എന്ന ബോധം ഉണ്ടാവും. പ്രാൎത്ഥന ധൎമ്മാചരണത്തിനു് നമ്മെ ശക്തരാക്കുകയും ആപൽക്കാലത്തു് നമ്മുടെ ധൃതിയെ നിലനിറുത്തുകയും ആണു ചെയ്യുന്നതു്. അതു് സാന്ദ്രമായ ഘനപടലത്തെയും ഭേദിച്ചു് ഈശ്വരസന്നിധിയിൽ

എത്തി, അനുഗ്രഹങ്ങൾ വാങ്ങിക്കൊണ്ടു്, നമ്മുടെ അരികത്തു മടങ്ങിവരുന്നു. സകല വിപത്തുകളിലും,—കാരാഗൃഹത്തിലും, രോഗശയ്യയിലും, മരണവേളയിലും,—പരിശുദ്ധമായ മനസ്സാക്ഷി സുഖസന്താപത്തിനുള്ള മുഖ്യപ്രധാനമായിബ്ഭവിക്കുന്നു.

“മനസ്സാക്ഷി നിങ്ങളെ ശാസിക്കുമ്പോൾ,—ആ ശാസന ഏല്ക്കാതെ ആരെങ്കിലും ലോകത്തു് ഉണ്ടോ?—സർവ്വോപരി, ഈശ്വരൈക്യത്തെ അഭ്യർത്ഥിക്കുകയും, അദ്ദേഹത്തിന്റെ അവതാരമായ കൃഷ്ണഭഗവാനെ ശരണീകരിക്കുകയും ചെയ്യു. അദ്ദേഹമായിരുന്നു ധർമ്മരക്ഷയ്ക്കു വേണ്ടി അവതരിച്ച മൂർത്തി. പാപപരിഹാരത്തിനും ലോകരക്ഷയ്ക്കും വേണ്ടി അദ്ദേഹം സന്മാതുലനെപ്പോലും നിഗ്രഹിച്ചു. നാം അധർമ്മചാരികളല്ലെന്നു പറഞ്ഞുകൊള്ളുകയാണെങ്കിൽ, അതു് ആത്മവഞ്ചന ആണു്. അറിയാതെതന്നേ നാം അധർമ്മത്തിൽ പ്രവർത്തിച്ചുപോകുന്നുണ്ടു്. നാം നമ്മുടെ അധർമ്മവൃത്തികളെ സംവദിക്കുകയും അവ നിമിത്തം നമ്മുടെ മനസ്സു പരമാർത്ഥമായി പശ്ചാത്തപിക്കുകയും ചെയ്യുന്നപക്ഷം, ഈശ്വരൻ, ന്യായസ്ഥൻ എന്നതുപോലെ തന്നേ, ഏണാവാനും ആയിട്ടു്, നമുക്കു മാപ്പു തരാതിരിക്കില്ല! നമ്മെ സൽപഥത്തിൽ നടത്തുകയും ചെയ്യും.

“ഭഗവൽകഥാശ്രവണത്തിനു കാങ്ക്ഷിക്കുക. എനിക്കു പറഞ്ഞു മനസ്സിലാക്കുവാൻ കഴിയുന്നതിൽ കൂടുതൽ ധർമ്മരഹസ്യങ്ങൾ നിങ്ങൾക്കു് ആ കഥകളിൽ നിന്നു ലഭിക്കും. പ്രിയമിത്രങ്ങളേ, നിങ്ങൾ പുരാണവചനങ്ങൾ ശ്രദ്ധ വച്ചു ശ്രവിക്കുക. അവയിൽ അടങ്ങിയ തത്വങ്ങൾ നിങ്ങളുടെ ഹൃദയങ്ങളിൽ ആഞ്ഞു

കയറി പതിഞ്ഞിരിക്കുകയും ആ സാരോപദേശങ്ങളെ നിങ്ങൾ പ്രത്യക്ഷരം അനുവൎത്തിക്കുകയും ചെയ്യുമാറാകട്ടെ! സപ്രത്യയം ശ്രവിച്ചു മനനം ചെയ്യുന്നവൎക്ക് മുക്തിയെ പ്രദാനം ചെയ്യുന്നതിന് ഭഗവൽകഥകൾക്കു ശക്തിയുണ്ട്. ഈശ്വരൻ സ്വസ്തികാസനസ്ഥനാണ്; ആ സ്വസ്തികം തന്നെയാണ് നമുക്കു സ്വസ്തിദമാകുന്നതും. വ്യാപത്തുകൾ മനസ്സിനെ ശുദ്ധിചെയ്ത് ഈശ്വരസന്നിധിയിൽ അൎപ്പിക്കാനുള്ള മാൎജ്ജനലേപോപായങ്ങളാകുന്നു. ഞാൻ പറയുന്നതു ശരിതന്നെ അല്ലയോ? മിത്രങ്ങളേ!"—എന്നു ചോദിച്ചിട്ട്, അവൾ സ്വയം ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചുകൊണ്ട്, വീണ്ടും,—"മതബോധം ഉളവാക്കുന്ന ഭക്തി, ധൈര്യം, ത്യാഗം എന്നീ ഗുണങ്ങളോടുകൂടി മുക്തിമാൎഗ്ഗത്തിലെ ഓരോ പടിയും കടന്നു ചെന്ന് ജഗൽപിതാവിനോട് ഐക്യം പ്രാപിക്കുന്നതിന് നാം എല്ലാവരും സ്ഥിരപരിശ്രമം ചെയ്യുന്നതാണെന്ന് നമുക്ക് ഇപ്പോൾതന്നെ പ്രതിജ്ഞചെയ്യാം" എന്ന് ഉൽബോധിപ്പിച്ചു.

ആ ജനസംഘം ഒന്നാകെ ആ അഭിപ്രായം കൈക്കൊണ്ട് അങ്ങനെ പ്രതിജ്ഞ ചെയ്തു. ഭാവിജീവിതത്തിൽ അവർ ആ പ്രതിജ്ഞയെ കഴിയുന്നതു അനുസരിക്കുകയും ചെയ്തു.

* * * * * *

* * * * * *

* * * * * *

നമ്മദ എത്ര വയസ്സുവരെ ജീവിച്ചിരുന്നു എന്നതിനെ സംബന്ധിച്ചു യാതൊരു രൂപവുമില്ല; പക്ഷേ,

അവർ ജീവിച്ചിരുന്നിടത്തോളം കാലം സുഖമായിട്ടു തന്നേ കഴിഞ്ഞുകൂടി എന്നും, അവസാനമില്ലാത്ത നന്മകൾ ചെയ്തുവന്നു എന്നും, സധൈര്യം പറയാം. അവളുടെ ചരമം ശാന്തസുന്ദരമായിരുന്നു; അതു്, ഭയങ്കരമായ ചണ്ഡമാരുതൻ ശമിച്ചു്, കോമളമായ ശരൽക്കാലസായാഹ്നംപോലെ, സുപ്രസന്നമായിരുന്നു. അവളുടെ നിർവാണം, സപ്രതാപം പ്രശോഭിച്ചു ക്ഷേമങ്കരങ്ങളായ കരങ്ങളെ നാട്ടിലെല്ലാം പരത്തി, തൽക്കാലത്തേയ്ക്കു് നമ്മുടെ ദൃഷ്ടികളിൽനിന്നു മറഞ്ഞു്, പൂർണ്ണതേജസ്വിയായി മറെറാരു ലോകത്തിൽ വീണ്ടും ഉദയംചെയ്യുന്ന ലോകബാന്ധവന്റെ അവസ്ഥയ്ക്കു സമാനം ആണെന്നു പറയാം.

അവളുടെ സംസ്കാരകർമ്മം നിർവഹിക്കുന്നതിനു് അനവധി ആളുകൾ വന്നുകൂടി; അവരെല്ലാവരും അശ്രുധാരകൊണ്ടുതന്നേ അവൾക്കു് ഉദകക്രിയ നടത്തുകയും ചെയ്തു.

സേവാപ്രസാദന്റേയും വിധുരന്റേയും ദുഃഖത്തിനു് യാതൊരന്തവും ഉണ്ടായില്ല. സാധു മാൻപേട അന്നുമുതൽ ആ ശ്മശാനഭൂമിയിൽത്തന്നേ, വേറൊരിടത്തും പോകാതെ, കിടപ്പുറപ്പിച്ചു. അതിനു കൊണ്ടുചെന്നു കൊടുത്തുവന്ന പുല്ലും വെള്ളവും ഒന്നും, അതു തൊട്ടുകപോലും ചെയ്തില്ല. സഞ്ചയനത്തിനു മുമ്പേതന്നേ, ഒരുദിവസം രാവിലെ അതു് സ്വാമിനിയെ ദഹിപ്പിച്ച ചിതമേൽ ചത്തുവീണു കിടക്കുന്നതു കാണായി. പ്രഭു, പത്നിയുടെ അസ്ഥികൾ ശേഖരിച്ചു് ശ്ലക്ഷ്ണശിലയിൽ മനോഹരമായ ഒരു കുടീരം നിർമ്മിച്ചു് അതിൽ

സ്ഥാപിച്ചു; കുടീരഭിത്തിയിൽ കൊത്തിയിട്ടുള്ള ഹരിണീരൂപം യാതൊരഴിവും കൂടാതെ, സ്നേഹകാരുണ്യങ്ങളുടെ മഹാശക്തികൾക്കുള്ള അത്യുത്തമമായ സ്മാരകചിഹ്നമായിട്ട് ഇന്നും സപ്രകാശം വിലസുന്നു.

"സ്വസ്തിപ്രജാഭ്യഃ; പരിപാലയന്താം
ന്യായേന മാർഗ്ഗേണ മഹീം മഹീശഃ;
ഗോബ്രാഹ്മണേഭ്യഃ ശുഭമസ്തു നിത്യം:
ലോകാസ്സമസ്താസ്സുഖിനോ ഭവന്തു."

ശുഭം ഭൂയാൽ.

മലയാളഭാഷയുടെ മർമ്മഗ്രന്ഥങ്ങ

മലയാളഭാഷയുടെ ഉൽക്കർഷത്തിന്നും ഭാഷ
ക്കൂടാതെ എഴുതുന്നതിന്നും, ഭാഷയിൽ പാണ്ഡിത്യം
ക്കുന്നതിന്നും, മലയാളഭാഷയുടെ മർമ്മഗ്രന്ഥങ്ങളായ
ശോധിനി (വ്യാകരണഗ്രന്ഥം) ഭാഷാഭൂഷണം
ഗ്രന്ഥം) വൃത്തമഞ്ജരി (വൃത്തശാസ്ത്രം) പഠിക്കുകതന്നെ
കേരളപാണിനി, എന്നറിയപ്പെടുന്ന സുപ്രശസ്തനായ ശ്രീ
തിരുമനസ്സിലെ ഈ ഗ്രന്ഥങ്ങൾക്കു വില—ശബ്ദശോ
1 ക. 4 ണ. ഭാഷാഭൂഷണം 2 ക. വൃത്തമഞ്ജരി 1 2 6

ഗദ്യസാഹിത്യലക്ഷണഗ്രന്ഥം

ആധുനിക മലയാളഗദ്യസാഹിത്യത്തിലെ
സാഹിത്യരൂപങ്ങളുടെ സാങ്കേതികമാറ്റങ്ങളെ പഠിക്കാ
ഇന്നു ജീവിച്ചിരിക്കുന്ന വിമർശകന്മാരിലും പണ്ഡിത
അഗ്രേസരനായ ശ്രീ. ഏ. ബാലകൃഷ്ണപിള്ള എഴുതി
മഞ്ജരി വില 2 ക. 8 ണ.

ആവശ്യപ്പെടേണ്ടും മേൽവിലാസം:—

മാനേജർ,

കമലാലയാ ബുക്ക്ഡിപ്പോ

തിരുവനന്തപുരം